

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA

Anton PERPAR

**KLJUČNI DEJAVNIKI RAZVOJNE USPEŠNOSTI
PODEŽELSKIH OBMOČIJ V SLOVENIJI**

DOKTORSKA DISERTACIJA

Ljubljana, 2014

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA

Anton PERPAR

**KLJUČNI DEJAVNIKI RAZVOJNE USPEŠNOSTI
PODEŽELSKIH OBMOČIJ V SLOVENIJI**

DOKTORSKA DISERTACIJA

**KEY FACTORS OF THE DEVELOPMENT PERFORMANCE
OF RURAL AREAS IN SLOVENIA**

DOCTORAL DISSERTATION

Ljubljana, 2014

Na podlagi Statuta Univerze v Ljubljani ter po sklepu Senata Biotehniške fakultete in sklepa 6. seje Komisije za doktorski študij z dne 6. 5. 2010 (po pooblastilu seje Senata Univerze z dne 20. 1. 2009) in sklepa 3. seje Komisije za doktorski študij z dne 11. 3. 2010 (po pooblastilu 30. seje Senata Univerze z dne 20. 1. 2009) in sklepa 17. seje Komisije za doktorski študij UL (po pooblastilu Senata Univerze 20. 1. 2009) z dne, 11. 5. 2011 je bila izdana odločba, da kandidat izpolnjuje pogoje za opravljanje doktorata znanosti na doktorskem Podiplomskem študiju bioloških in biotehniških znanosti, znanstveno področje: agronomija.

Za mentorja je bil imenovan prof. dr. Andrej Udovč, za somentorico pa doc. dr. Damijana Kastelec.

Komisija za oceno in zagovor:

- Predsednik: prof. dr. Matija Kovačič
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za agronomijo
- Član: prof. dr. Andrej Udovč
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za agronomijo
- Članica: doc. dr. Damijana Kastelec
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za agronomijo
- Članica: doc. dr. Irma Potočnik Slavič
Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo

Datum zagovora: 20. 6. 2014

Doktorska disertacija je rezultat lastnega raziskovalnega dela. Podpisani se strinjam z objavo svojega dela na spletni strani Digitalne knjižnice. Izjavljam, da je delo, ki sem ga oddal v elektronski obliki, identično tiskani verziji.

Anton Perpar

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

ŠD	Dd
DK	UDK 631.1:338.43:711.2/.3(043.3)
KG	podeželje/kapital/gospodarska in razvojna uspešnost/razvojni dejavniki/občine
KK	AGRIS E10/E14
AV	PERPAR, Anton, univ. dipl. inž. agr., mag. znanosti
SA	UDOVČ, Andrej (mentor) / KASTELEC, Damijana (somentorica)
KZ	SI-1000 Ljubljana, Jamnikarjeva 101
ZA	Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Podiplomski študij bioloških in biotehniških znanosti, področje agronomije
LI	2014
IN	KLJUČNI DEJAVNIKI RAZVOJNE USPEŠNOSTI PODEŽELSKIH OBMOČIJ V SLOVENIJI
TD	Doktorska disertacija
OP	XVII, 180, [3] str., 8 pregl., 140 sl., 2 pril., 132 vir.
IJ	sl
JI	sl/en
AI	Kljub različnim razvojnim politikam se značilne razlike v razvitosti v Sloveniji še vedno kažejo med občinami in statističnimi regijami, med urbanimi in podeželskimi območji ter med vzhodnim in zahodnim delom države. Za pripravo dobrih programov ter politik, s katerimi bi te razlike zmanjšali in zagotavljali vzdržen razvoj, je potrebno poznati dejavnike, ki te razlike povzročajo. V nalogi smo ključne dejavnike skušali pojasniti na podlagi 40-ih izbranih kazalnikov stanja. Stanje v občinah smo najprej analizirali po individualnih kazalnikih ter stanje tudi kartografsko prikazali. Na podlagi izbranih tipoloških členitev občin smo pokazali na razlike med opredeljenimi tipi območij. V nadaljevanju smo z metodo glavnih komponent začetno število kazalnikov zmanjšali na 11 novih, medsebojno neodvisnih spremenljivk, ki so pojasnile 76,5 % skupne variabilnosti. Vsaka glavna komponenta vključuje skupine medsebojno povezanih kazalnikov, ki pojasnjujejo posamezne dejavnike. Na podlagi glavnih komponent smo občine z Wardovo metodo razvrščanja na evklidskih razdaljah razvrstili v štiri skupine. Skupine občin odražajo različno gospodarsko in razvojno uspešnost. Rezultati analiz potrjujejo naše raziskovalne hipoteze. Stanje med občinami, regijami in tipi območij je raznoliko, razlike pa izhajajo iz značilnosti območja, ki jih določajo strukturni elementi gospodarskega, človeškega, socialnega ter okoljskega kapitala. Največji delež variabilnosti med občinami pojasnjujejo gospodarski dejavniki: produktivnost, dinamika investiranja, podjetniška iniciativnost, inovativnost ter struktura gospodarskih dejavnosti. Zelo pomembne so tudi demografske značilnosti kot so predvsem izobrazbena struktura, pa tudi skupni prirast prebivalstva, starostna struktura in gostota poseljenosti. Pomembna dejavnika gospodarske in razvojne uspešnosti sta tudi oddaljenost ter infrastrukturna opremljenost. Gre torej za kompleksen preplet in medsebojne vplive različnih dejavnikov.

KEY WORDS DOCUMENTATION

DN Dd
DC UDC 631.1:338.43:711.2/.3(043.3)
CX rural areas/capital/economic and development performance/development factors/municipalities
CC AGRIS E10/E14
AU PERPAR, Anton
AA UDOVČ, Andrej (supervisor) / KASTELEC, Damijana (co-supervisor)
PP SI-1000 Ljubljana, Jamnikarjeva 101
PB University of Ljubljana, Biotechnical Faculty, Postgraduate Study of Biological and Biotechnical Sciences, Field: Agronomy
PY 2014
TI DETERMINANTS OF THE DEVELOPMENT PERFORMANCE OF RURAL AREAS IN SLOVENIA
DT Doctoral dissertation
NO XVII, 180, [3] p., 8 tab., 140 fig., 2 ann., 132 ref.
LA sl
AL sl/en

AB Despite numerous development policies, the differences in development within Slovenia are still evident between municipalities and statistical regions, between urban and rural areas and between eastern and western parts of the country. In order to minimize these differences and to ensure sustainable development it is important to know and understand the key factors that cause these differences when preparing effective programmes and development policies. We began by extracting key factors on the basis of 40 selected indicators. The situations in the municipalities were first analysed by each individual indicator and the situation was presented on the maps. Based on different typologies of Slovenian municipalities, we showed the differences between the defined areas' types. Using principal components analysis we reduced the number of indicators to 11 new, mutually independent variables, accounting for 76.5 percent of total variability. Each principal component includes a group of interrelated indicators that explain certain factors. On the basis of principal components, municipalities were further classified into four groups by Ward's method of classification on Euclidean distance. These groups of municipalities reflect different economic and development performance. Results of the analyses confirm our research hypothesis: Development situation and economic performance differ between the municipalities, regions and different types of areas by selected typologies (e.g. urban and rural) as a result of different areas' characteristics, defined by structural elements of economic, human, social and environmental capital. The greatest part of the variability can be explained by economic factors through productivity, investment dynamics, entrepreneurship initiatives, innovation and the structure of economic activities. Demographic characteristics are significant as well, like education, total population growth, age structure and population density. Other important factors of economic and development performance include level of infrastructure and the distance from Ljubljana and important regional centres. Thus we have concluded that there is a complex web of interactions between different factors.

KAZALO VSEBINE

	str.
Ključna dokumentacijska informacija (KDI)	III
Key words documentation (KWD).....	IV
Kazalo vsebine	V
Kazalo preglednic.....	VIII
Kazalo slik.....	IX
Kazalo prilog	XIV
Okrajšave in simboli.....	XV
Slovarček.....	XVI
1 UVOD	1
1.1 OPREDELITEV PROBLEMA	1
1.2 CILJI NALOGE IN DELOVNE HIPOTEZE	4
2 PREGLED OBJAV	6
2.1 OPREDELJEVANJE PODEŽELJA	6
2.1.1 Prostorski pristop	6
2.1.2 Teritorialni pristop.....	7
2.1.3 Konstruktivistični pristop.....	7
2.1.4 Opredeljevanje podeželja v različnih državah Evropske unije	7
2.1.5 Koncept ruralnosti po OECD.....	8
2.1.6 Opredeljevanje podeželja v tujih virih	8
2.1.7 Opredeljevanje podeželja v Sloveniji	9
2.2 PREGLED IZBRANIH TIPOLOŠKIH ČLENITEV NA RAVNI OBČIN V SLOVENIJI.....	12
2.2.1 Delitev slovenskih občin na mestne in nemestne	12
2.2.2 Tipološka členitev slovenskih občin na podlagi stopnje urbaniziranosti	13
2.2.3. Delitev slovenskih občin na urbane in ruralne na podlagi OECD kriterija ..	14
2.2.4 Tipološka členitev slovenskih občin na podlagi blaginje občin	16
2.2.5 Členitev slovenskih občin po razvitosti na podlagi koeficienta razvitosti Ministrstva za finance RS.....	17
2.3 UGOTAVLJANJE USPEŠNOSTI PODEŽELSKIH OBMOČIJ.....	22
2.3.1 Kapital podeželskih območij	22
2.3.1.1 Gospodarski kapital	22
2.3.1.2 Človeški kapital	23
2.3.1.3 Socialni kapital	24
2.3.1.4 Okoljski kapital	24
2.3.2 Pristop k ugotavljanju uspešnosti podeželskih območij v obstoječih študijah	25
3 METODE DELA	32
3.1 IZBOR KAZALNIKOV.....	32
3.2 PREDSTAVITEV IZBRANIH KAZALNIKOV	34
3.2.1 Kazalniki demografskega stanja.....	37

3.2.2	Kazalniki gospodarske strukture in uspešnosti	38
3.2.3	Kazalniki stanja na trgu dela in delovne sile	40
3.2.4	Kazalniki kakovosti življenja in življenjske ravni prebivalstva	42
3.2.5	Kazalniki stanja okolja	43
3.2.6	Kazalniki oddaljenosti in infrastrukturne opremljenosti	43
3.3	ANALIZA STANJA V OBČINAH PO POSAMEZNIH KAZALNIKI	44
3.4	UGOTAVLJANJE DEJAVNIKOV GOSPODARSKE IN RAZVOJNE USPEŠNOSTI S POMOČJO METODE GLAVNIH KOMPONENT	44
3.5	RAZVRŠČANJE OBČIN V SKUPINE S PODOBNIMI ZNAČILNOSTMI S POMOČJO METODE RAZVRŠČANJA V SKUPINE	45
4	REZULTATI	46
4.1	STANJE V OBČINAH PO IZBRANIH KAZALNIKI TER PRIMERJAVE STANJA PO IZBRANIH TIPOLOGIJAH	46
4.1.1	Demografsko stanje	46
4.1.1.1	Gostota poseljenosti	46
4.1.1.2	Skupni prirast prebivalstva	47
4.1.1.3	Starostna struktura prebivalstva	51
4.1.2	Gospodarska struktura in uspešnost	55
4.1.2.1	Produktivnost	55
4.1.2.2	Investicije	59
4.1.2.3	Inovativnost	60
4.1.2.4	Podjetnost	63
4.1.2.5	Ekonomska velikost gospodarskih družb	65
4.1.2.6	Gospodarnost in uspešnost poslovanja gospodarskih družb	67
4.1.2.7	Bruto mesečna plača	68
4.1.2.8	Gospodarska uspešnost kmetijstva	69
4.1.3	Trg dela in delovna sila	73
4.1.3.1	Izobrazbena struktura delovno aktivnega prebivalstva	73
4.1.3.2	Struktura gospodarskih dejavnosti	76
4.1.3.3	Delež zaposlenih v javnem sektorju	81
4.1.3.4	Stopnja aktivnosti in stopnja delovne aktivnosti prebivalstva	82
4.1.3.5	Število zaposlenih in samozaposlenih na 1000 prebivalcev	85
4.1.3.6	Brezposelnost	87
4.1.3.7	Indeks delovne migracije	91
4.1.4	Kakovost življenja in življenjska raven	93
4.1.4.1	Bruto osnova za dohodnino	93
4.1.4.2	Število prejemnikov denarne socialne pomoči na 1000 prebivalcev	95
4.1.4.3	Število registriranih društev in zvez društev na 1000 prebivalcev	97
4.1.4.4	Povprečna površina stanovanja na prebivalca	99
4.1.4.5	Število osebnih avtomobilov na 100 prebivalcev	101
4.1.4.6	Investicijski odhodki občin za namene rekreacije, kulture in dejavnosti neprofitnih organizacij v obdobju 2007-2010	104
4.1.5	Okoljsko stanje	105
4.1.5.1	Količina zbranih komunalnih odpadkov na prebivalca	105
4.1.5.2	Delež območij Natura 2000 v skupni površini občine	108
4.1.5.3	Investicijski odhodki občin za varstvo okolja 2007-2010	111

4.1.6	Oddaljenost in infrastrukturna opremljenost	112
4.1.6.1	Oddaljenost občinskih središč od Ljubljane.....	112
4.1.6.2	Oddaljenost občinskih središč od najbližjega regionalnega centra	115
4.1.6.3	Gostota cestnega omrežja.....	118
4.2	UGOTAVLJANJE DEJAVNIKOV GOSPODARSKE IN RAZVOJNE USPEŠNOSTI	120
4.2.1	Medsebojne odvisnosti in povezave med kazalniki	121
4.2.2	Uporaba metode glavnih komponent	127
4.3	RAZVRŠČANJE OBČIN V SKUPINE Z METODO RAZVRŠČANJA V SKUPINE	134
4.3.1	Prva skupina občin-občine v najslabši gospodarski in razvojni kondiciji ...	138
4.3.2	Druga skupina občin-občine, kjer prevladuje zaposlitev v industriji	139
4.3.3	Tretja skupina občin-najbolj trajnostno naravnane občine.....	141
4.3.4	Četrta skupina občin-občine, ki so trenutno v najboljši kondiciji.....	142
4.3.5	Analiza stanja v opredeljenih skupinah občin po vsebinskih področjih kazalnikov	143
4.3.6	Razporeditev opredeljenih skupin občin po statističnih regijah.....	150
4.3.7	Zadolženost občin po opredeljenih skupinah	154
5	RAZPRAVA IN SKLEPI	157
5.1	RAZPRAVA	157
5.1.1	Razprava o metodološkem pristopu in izboru kazalnikov	157
5.1.2	Razprava o rezultatih analiz	159
5.2	SKLEPI	163
6	POVZETEK (SUMMARY).....	165
6.1	POVZETEK	165
6.2	SUMMARY	168
7	VIRI.....	172
	ZAHVALA	
	PRILOGE	

KAZALO PREGLEDNIC

Pregl. 1:	Razporeditev slovenskih občin na podlagi izbranih tipoloških členitev	19
Pregl. 2:	Navzkrižne razporeditve slovenskih občin po izbranih tipologijah	20
Pregl. 3:	Izbrani kazalniki in dejavniki, ki jih pojasnjujejo	34
Pregl. 4:	Seznam izbranih kazalnikov in tip kazalnika	35
Pregl. 5:	Izbrani kazalniki, njihovo referenčno leto ter vir	36
Pregl. 6:	Rezultati metode glavnih komponent	128
Pregl. 7:	Kazalniki v glavnih komponentah in dejavniki, ki jih pojasnjujejo	129
Pregl. 8:	Statistična značilnost po opredeljenih skupinah občin - ANOVA	136

KAZALO SLIK

Slika 1:	Heterogenost izzivov in potencialov podeželskih območij (Terluin, 2001)	3
Slika 2:	Občine s statusom mestne občine v Sloveniji	12
Slika 3:	Tipološka členitev slovenskih občin na podlagi stopnje urbaniziranosti	13
Slika 4:	Tipološka členitev slovenskih občin na podlagi OECD kriterija za lokalno raven.....	14
Slika 5:	Tipološka členitev slovenskih občin po OECD kriterijih za regionalno raven...	15
Slika 6:	Tipološka členitev slovenskih občin na podlagi blaginje občin	16
Slika 7:	Frekvenčna porazdelitev vrednosti koeficienta razvitosti slovenskih občin.....	17
Slika 8:	Členitev slovenskih občin po razvitosti na podlagi koeficienta razvitosti Ministrstva za finance RS za leti 2009 in 2010	18
Slika 9:	Shema metodološkega pristopa.....	33
Slika 10:	Gostota poseljenosti slovenskih občin konec leta 2008.....	46
Slika 11:	Okvirji z ročaji za gostoto poseljenosti po tipih blaginje občin in tipih razvitosti občin	47
Slika 12:	Skupni prirast prebivalstva na 1000 prebivalcev v slovenskih občinah v obdobju 2000-2010	48
Slika 13:	Okvirji z ročaji za skupni prirast prebivalstva po izbranih tipologijah občin.....	49
Slika 14:	Razsevna diagrama odvisnosti med skupnim prirastom prebivalstva in gostoto poseljenosti	50
Slika 15:	Razsevna diagrama odvisnosti med skupnim prirastom prebivalstva in indeksom staranja.....	50
Slika 16:	Razsevna diagrama odvisnosti med skupnim prirastom prebivalstva in oddaljenostjo od Ljubljane.....	50
Slika 17:	Indeks staranja prebivalstva v slovenskih občinah konec leta 2008.....	51
Slika 18:	Okvirji z ročaji za indeks staranja prebivalstva po izbranih tipologijah občin...	52
Slika 19:	Razsevna diagrama odvisnosti med indeksom staranja prebivalstva in koeficientom razvitosti občin Ministrstva za finance	52
Slika 20:	Razsevna diagrama odvisnosti med indeksom staranja prebivalstva in oddaljenostjo od Ljubljane.....	53
Slika 21:	Koeficient starostne odvisnosti prebivalstva v slovenskih občinah konec leta 2008.....	53
Slika 22:	Okvirji z ročaji za koeficient starostne odvisnosti prebivalstva po izbranih tipologijah občin	54
Slika 23:	Poslovni prihodki na zaposlenega v slovenskih občinah v letu 2008	56
Slika 24:	Okvirji z ročaji za poslovne prihodke na zaposlenega v letu 2008 po OECD tipologiji in tipologiji razvitosti občin.....	56
Slika 25:	Dodana vrednost na zaposlenega (zgoraj) in prebivalca (spodaj) v letu 2008....	57
Slika 26:	Okvirji z ročaji za dodano vrednost na zaposlenega po izbranih tipologijah občin	58
Slika 27:	Razsevna diagrama odvisnosti med dodano vrednostjo na prebivalca in gostoto poseljenosti.....	59
Slika 28:	Bruto investicije na prebivalca v obdobju 1999 - 2009	59
Slika 29:	Razsevna diagrama odvisnosti bruto investicij na prebivalca od dodane vrednosti na prebivalca	60
Slika 30:	Objavljeni patenti na 1000 prebivalcev v obdobju 1991 - 2010	61

Slika 31: Okvirji z ročaji za število objavljenih patentov na 1000 prebivalcev po izbranih tipologijah	62
Slika 32: Razsevni diagram odvisnosti med številom objavljenih patentov na 1000 prebivalcev in deležem aktivnega prebivalstva z višjo ali visoko izobrazbo	62
Slika 33: Razsevna diagrama odvisnosti med številom objavljenih patentov na 1000 prebivalcev in bruto investicijami na prebivalca.....	63
Slika 34: Povprečno število novoustanovljenih podjetij letno v obdobju 2000-2008.....	64
Slika 35: Razsevna diagrama odvisnosti med povprečnim številom novoustanovljenih podjetij letno v obdobju 2000-2008 in gostoto poseljenosti	64
Slika 36: Poslovna sredstva na podjetje v letu 2008	65
Slika 37: Okvirji z ročaji za sredstva na podjetje po izbranih tipologijah	66
Slika 38: Povprečno število zaposlenih na podjetje v letu 2008	66
Slika 39: Okvirja z ročaji za število zaposlenih na podjetje po izbranih tipologijah	67
Slika 40: Gospodarnost poslovanja gospodarskih družb v občinah v letu 2008	67
Slika 41: Povprečna mesečna bruto plača v slovenskih občinah v letu 2008	68
Slika 42: Okvirji z ročaji za povprečno bruto mesečno plačo po izbranih tipologijah	69
Slika 43: Število kmetijskih gospodarstev/km ² površine občine.....	70
Slika 44: Okvirji z ročaji za število KMG/km ² površine občine po izbranih tipologijah ..	70
Slika 45: Ekonomska velikost kmetijskih gospodarstev po podatkih popisa kmetijstva 2010	72
Slika 46: Razsevna diagrama povezanosti med ekonomsko velikostjo kmetijskih gospodarstev (KMG) in številom KMG/km ²	72
Slika 47: Delež delovno aktivnega prebivalstva z višjo ali visoko izobrazbo po občinah v letu 2008	73
Slika 48: Okvirji z ročaji za delež aktivnega prebivalstva z višjo ali visoko izobrazbo po izbranih tipologijah občin.....	74
Slika 49: Razsevna diagrama odvisnosti med deležem aktivnega prebivalstva z višjo ali visoko izobrazbo in koeficientom razvitosti.....	75
Slika 50: Razsevna diagrama odvisnosti med deležem aktivnega prebivalstva z višjo ali visoko izobrazbo in bruto osnovo za dohodnino na prebivalca občine	75
Slika 51: Razsevna diagrama odvisnosti med deležem aktivnega prebivalstva z višjo ali visoko izobrazbo in deležem aktivnega prebivalstva zaposlenega v kmetijskih dejavnostih	76
Slika 52: Delež delovno aktivnega prebivalstva v kmetijskih dejavnostih v letu 2007	77
Slika 53: Razsevna diagrama odvisnosti med deležem aktivnega prebivalstva zaposlenega v kmetijskih dejavnostih in koeficientom razvitosti Ministrstva za finance	77
Slika 54: Okvirji z ročaji za delež delovno aktivnega prebivalstva v kmetijskih dejavnostih po različnih tipologijah občin v letu 2007	78
Slika 55: Delovno aktivno prebivalstvo v storitvenih dejavnostih v letu 2007.....	79
Slika 56: Okvirji z ročaji za delovno aktivno prebivalstvo v storitvenih dejavnostih po izbranih tipologijah.....	80
Slika 57: Razsevna diagrama odvisnosti med deležem aktivnega prebivalstva z višjo ali visoko izobrazbo in deležem aktivnega prebivalstva v storitvenih dejavnostih	80
Slika 58: Delež zaposlenih v javnem sektorju v slovenskih občinah v letu 2008	81

Slika 59: Okvirji z ročaji za delež zaposlenih v javnem sektorju po tipologiji blaginje občin in tipologiji razvitosti občin	82
Slika 60: Stopnja aktivnosti prebivalstva (zgoraj) in stopnja delovne aktivnosti prebivalstva (spodaj) v slovenskih občinah v letu 2008	83
Slika 61: Okvirji z ročaji za stopnjo aktivnosti prebivalstva po tipologiji blaginje občin ter tipologiji razvitosti občin	84
Slika 62: Okvirji z ročaji za stopnjo delovne aktivnosti prebivalstva po tipologiji blaginje občin ter tipologiji razvitosti občin	84
Slika 63: Razsevna diagrama odvisnosti med stopnjo delovne aktivnosti prebivalstva in bruto osnovo za dohodnino	85
Slika 64: Število zaposlenih in samozaposlenih na 1000 prebivalcev v letu 2008.....	86
Slika 65: Okvirji z ročaji za število zaposlenih in samozaposlenih na 1000 prebivalcev po izbranih tipologijah občin.....	86
Slika 66: Stopnja registrirane brezposelnosti v slovenskih občinah v letu 2008	88
Slika 67: Okvirji z ročaji za stopnjo registrirane brezposelnosti v letu 2008 po tipologiji blaginje občin in tipologiji razvitosti občin.....	88
Slika 68: Razsevna diagrama odvisnosti med stopnjo brezposelnosti in oddaljenostjo od Ljubljane.....	89
Slika 69: Razsevni diagram odvisnosti med stopnjo brezposelnosti in koeficientom razvitosti Ministrstva za finance	89
Slika 70: Okvirji z ročaji za porast stopnje registrirane brezposelnosti v obdobju 2008-2011 po izbranih tipologijah.....	90
Slika 71: Indeks delovne migracije v slovenskih občinah v letu 2008	91
Slika 72: Okvirji z ročaji za indeks delovne migracije po izbranih tipologijah	92
Slika 73: Razsevna diagrama odvisnosti med indeksom delovne migracije in oddaljenostjo od Ljubljane.....	92
Slika 74: Bruto osnova za dohodnino v slovenskih občinah v letu 2008.....	93
Slika 75: Okvirji z ročaji za bruto osnovo za dohodnino v letu 2008 po izbranih tipologijah	94
Slika 76: Razsevna diagrama odvisnosti med bruto osnovo za dohodnino in oddaljenostjo od Ljubljane.....	95
Slika 77: Število prejemnikov denarne socialne pomoči v slovenskih občinah v letu 2008.....	95
Slika 78: Okvirji z ročaji za število prejemnikov denarne socialne pomoči v letu 2008 po tipologiji blaginje občin in tipologiji razvitosti občin.....	96
Slika 79: Razsevna diagrama odvisnosti med številom prejemnikov denarne socialne pomoči in stopnjo brezposelnosti.....	96
Slika 80: Število registriranih društev in zvez društev v slovenskih občinah v letu 2008.....	97
Slika 81: Okvirji z ročaji za število registriranih društev in zvez društev v letu 2008 po izbranih tipologijah	98
Slika 82: Razsevna diagrama odvisnosti med številom registriranih društev na 1000 prebivalcev in gostoto poseljenosti	99
Slika 83: Povprečna površina stanovanja na prebivalca v slovenskih občinah (2008)	99
Slika 84: Okvirji z ročaji za povprečno površino stanovanja na prebivalca v letu 2008 po izbranih tipologijah	100

Slika 85:	Razsevna diagrama odvisnosti med povprečno stanovanjsko površino na prebivalca in oddaljenostjo od Ljubljane.....	101
Slika 86:	Število osebnih avtomobilov na 100 prebivalcev v slovenskih občinah v letu 2008.....	102
Slika 87:	Okvirji z ročaji za število osebnih avtomobilov na 100 prebivalcev v letu 2008 po izbranih tipologijah.....	103
Slika 88:	Razsevna diagrama odvisnosti med številom osebnih avtomobilov na 100 prebivalcev in gostoto poseljenosti.....	103
Slika 89:	Razsevna diagrama odvisnosti med številom osebnih avtomobilov na 100 prebivalcev in povprečno mesečno bruto plačo.....	104
Slika 90:	Povprečni letni investicijski odhodki občin za rekreacijo, kulturo in dejavnosti neprofitnih organizacij v obdobju 2007-2010.....	105
Slika 91:	Količina zbranih komunalnih odpadkov v slovenskih občinah v letu 2008....	106
Slika 92:	Okvirji z ročaji za količino zbranih komunalnih odpadkov v letu 2008 po izbranih tipologijah.....	107
Slika 93:	Razsevna diagrama odvisnosti med količino zbranih komunalnih odpadkov in bruto osnovo za dohodnino.....	108
Slika 94:	Delež Natura 2000 območij od celotne površine v slovenskih občinah.....	109
Slika 95:	Okvirji z ročaji za delež Natura 2000 območij po izbranih tipologijah	110
Slika 96:	Razsevna diagrama odvisnosti med deležem Natura 2000 območij v površini občine in gostoto poseljenosti	110
Slika 97:	Razsevna diagrama odvisnosti med deležem Natura 2000 območij v površini občine in koeficientom razvitosti občin Ministrstva za finance	111
Slika 98:	Povprečni letni investicijski odhodki občin za varstvo okolja v slovenskih občinah v obdobju 2007-2010	112
Slika 99:	Oddaljenost občinskih središč slovenskih občin od Ljubljane.....	113
Slika 100:	Okvirji z ročaji za oddaljenost občinskega središč od Ljubljane po izbranih tipologijah.....	114
Slika 101:	Razsevna diagrama odvisnosti med oddaljenostjo občinskih središč od Ljubljane in koeficientom razvitosti Ministrstva za finance	114
Slika 102:	Razsevna diagrama odvisnosti med oddaljenostjo občinskih središč od Ljubljane in bruto osnovo za dohodnino	115
Slika 103:	Oddaljenost občinskega središča od najbližjega regionalnega centra	116
Slika 104:	Okvirji z ročaji za oddaljenost občinskih središč slovenskih občin od najbližjega regionalnega centra po izbranih tipologijah.....	117
Slika 105:	Razsevna diagrama odvisnosti med oddaljenostjo od pomembnega regionalnega centra in bruto osnovo za dohodnino	117
Slika 106:	Gostota cestnega omrežja v slovenskih občinah v letu 2008	118
Slika 107:	Okvirji z ročaji za gostoto cestnega omrežja v letu 2008 po izbranih tipologijah.....	119
Slika 108:	Razsevni diagram odvisnosti med gostoto cestnega omrežja in koeficientom razvitosti Ministrstva za finance.....	119
Slika 109:	Povezave med kazalnikoma delež aktivnega prebivalstva z višjo ali visoko izobrazbo in bruto osnovo za dohodnino	121
Slika 110:	Povezave kazalnika delež aktivnega prebivalstva z višjo/visoko izobrazbo ...	124
Slika 111:	Povezave kazalnika delež aktivnega prebivalstva zaposlenega v kmetijskih dejavnostih.....	124

Slika 112: Povezave kazalnika povpr. stopnja registrirane brezposelnosti 2008-2011	126
Slika 113: Povezave kazalnika bruto osnova za dohodnino	126
Slika 114: Deleži pojasnjene variabilnosti glavnih komponent (GK)	129
Slika 115: Razsevna diagrama odvisnosti med deležem zaposlenih v storitvenih dejavnostih in povprečno mesečno bruto plačo	132
Slika 116: Razsevna diagrama odvisnosti med povprečno mesečno bruto plačo ter med deležem zaposlenih v javni upravi	132
Slika 117: Korelacija med dodano vrednostjo na zaposlenega in poslovnimi prihodki na zaposlenega	133
Slika 118: Korelacija med poslovnimi prihodki na zaposlenega in gostoto poseljenosti ..	133
Slika 119: Dendrogram razvrstitve občin v eno od štirih skupin	134
Slika 120: Skupine občin opredeljene z metodo razvrščanja v skupine	135
Slika 121: Opredeljene skupine občin in njihov koeficient razvitosti	135
Slika 122: Delež občin uvrščenih v posamezno skupino ter njihov delež površine in prebivalstva	137
Slika 123: Uvrstitev občin v eno od štirih skupin (levo) in spremenljivke, ki uvrstitev določajo (desno)	137
Slika 124: Prva skupina razvojno najbolj problematičnih občin	138
Slika 125: Druga skupina občin-občine, kjer prevladuje zaposlitev v industriji	140
Slika 126: Tretja skupina občin - najbolj trajnostno naravnane občine	141
Slika 127: Četrta skupina občin - občine, ki so trenutno v najboljši gospodarski in razvojni kondiciji	142
Slika 128: Okvirji z ročaji za demografske kazalnike po opredeljenih skupinah občin ...	144
Slika 129: Okvirji z ročaji za izbrane ekonomske kazalnike po opredeljenih skupinah občin	145
Slika 130: Okvirji z ročaji za kazalnike kakovosti življenja in življenjske ravni za opredeljene skupine občin	146
Slika 131: Okvirji z ročaji za kazalnike trga delovne sile za opredeljene skupine občin ..	148
Slika 132: Okvirji z ročaji za kazalnike stanja okolja in oddaljenost po opredeljenih skupinah občin	149
Slika 133: Deleži površine opredeljenih skupin občin v slovenskih statističnih regijah ..	150
Slika 134: Skupni prirast prebivalstva (levo) in indeks staranja (desno) v slovenskih statističnih regijah	151
Slika 135: Delež aktivnega prebivalstva z višjo ali visoko izobrazbo (levo) in stopnja aktivnosti prebivalstva (desno) v slovenskih statističnih regijah	152
Slika 136: Primerjava deleža aktivnega prebivalstva zaposlenega v kmetijskih (levo) in storitvenih dejavnostih (desno) v slovenskih statističnih regijah	153
Slika 137: Primerjava povprečne mesečne bruto plače (levo) in bruto osnove za dohodnino (desno) med slovenskimi statističnimi regijami	153
Slika 138: Stopnja registrirane brezposelnosti l. 2008 (levo) in porast brezposelnosti 2008-2011 (desno)	154
Slika 139: Okvir z ročaji za zadolženost po opredeljenih skupinah občin konec leta 2010	154
Slika 140: Razsevni diagram odvisnosti med skupnim dolgom občin na prebivalca konec leta 2010 ter koeficientom razvitosti po OECD urbano-ruralni tipologiji (levo) ter glede na razvitost občin (desno)	155

KAZALO PRILOG

Priloga A: Členitve ozemlja Republike Slovenije

Priloga B: Rezultati ANOVA po izbranih tipologijah

OKRAJŠAVE IN SIMBOLI

ANOVA	analiza variance
BDP	bruto družbeni proizvod
BDV	bruto dodana vrednost
EU	European Union (Evropska unija)
EUROSTAT	Statistični urad Evropske unije
KMG	kmetijsko gospodarstvo
LAU	Local Administrative Unit (lokalna administrativna enota)
MF	Ministrstvo za finance
NUTS	Nomenclature of territorial units for statistics (klasifikacija teritorialnih enot Evropske unije)
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development (Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj)
RS	Republika Slovenija
SKTE	Standardna klasifikacija teritorialnih enot
SLO	Slovenija
SURS	Statistični urad Republike Slovenije
UMAR	Urad za makroekonomske analize in razvoj Republike Slovenije

SLOVARČEK

Podeželsko (ruralno) območje - prostorska enota s podobnimi naravnimi, gospodarskimi in družbenimi značilnostmi ter razpoznavno identiteto, za katero je mogoče opredeliti skupna razvojna izhodišča.

Regija - izraz izvira iz latinske besede "regio" in pomeni določen del zemeljskega površja ali pokrajine. V leksikonih jo običajno označujejo kot teritorialno enoto, ki ima vrsto specifičnih in individualnih potez. Lahko jo imenujemo kot administrativno, gospodarsko ali naravno enoto ali ozemlje, na katerem prebiva določena družbena skupnost.

Razvoj - pomeni ustvarjanje političnih, gospodarskih in socialnih pogojev, ki človeku omogočajo ustvarjalnost, samospoštovanje in občutek pripadnosti neki skupnosti ter aktivnosti za doseganje teh ciljev.

Razvoj podeželja - pomeni izvajanje gospodarskih, družbenih, okoljskih, kulturnih in vseh drugih aktivnosti, ki podeželskemu prebivalstvu omogočajo blagostanje in izboljšanje kakovosti življenja, upoštevajoč posebne potrebe in možnosti tega prostora.

Regionalni razvoj - je proces družbenih sprememb, ki je v krajšem časovnem obdobju usmerjen v zmanjševanje, v daljšem pa v odpravljanje razlik v stopnji razvitosti regij ter obenem razlik v kakovosti življenja njihovih prebivalcev. V tem procesu razvojni subjekti s premagovanjem ovir za kakovostno izrabo lastnih razvojnih potencialov ter s spodbujanjem samoiniciativnosti in samorazvoja regij ustvarjajo pogoje za učinkovit ter skladen razvoj gospodarstva in družbe kot celote ter njenih posameznih delov. Za razliko od razvoja podeželja vključuje regionalni razvoj tudi razvoj urbanih središč regij.

Trajnostni (tudi sonaravni, uravnoteženi, vzdržen) razvoj - v skladu z opredelitvijo Svetovne komisije za okolje in razvoj ga razumemo kot razvoj, ki omogoča zadovoljevanje potreb sedanjih generacij, ne da bi bile pri tem ogrožene možnosti prihodnjih generacij za zadovoljevanje njihovih potreb. Nanaša se na ekonomsko, socialno in okoljsko dimenzijo razvoja.

Trajnostni razvoj podeželja - pomeni razvoj podeželskih območij, ki zagotavlja gospodarsko uspešnost ter privlačnost za bivanje in preživljanje prostega časa. V prvi vrsti naj bi omogočal izboljšanje gospodarske in socialne učinkovitosti, predvsem z ustvarjanjem pogojev za razvoj gospodarskih aktivnosti in delovnih mest ter izrabo lastnega (endogenega) razvojnega potenciala, izboljšanjem konkurenčnosti kmetijstva in gozdarstva, odgovornim upravljanjem z naravnimi viri ter okoljsko skladnostjo.

Podeželski kapital - vključuje različne merljive in nemerljive elemente podeželja/podeželskosti, ki so sestavni deli gospodarskega, človeškega, socialnega in okoljskega kapitala (Potočnik Slavič, 2008).

Razvojni potencial - so tisti viri, danosti in kapital, ki jih je možno uporabljati danes in v bližnji prihodnosti za uravnotežen razvoj območja (Potočnik Slavič, 2008).

1 UVOD

1.1 OPREDELITEV PROBLEMA

Podeželska območja, ter problematika v zvezi z njimi, sodijo med pomembnejše teme evropskih in nacionalnih politik držav članic Evropske unije (EU). Ta območja na podlagi OECD tipologije pokrivajo v razširjeni Evropi (EU=27) 93 % ozemlja, na njih pa živi okrog 56 % prebivalstva (The EU Rural ..., 2008). Glede na razvitost se razlikujejo že posamezne države članice znotraj EU, močno pa se razlikujejo tudi posamezna podeželska območja, tako med posameznimi državami članicami, kot znotraj posamezne države. Ključni cilj razvojnih programov in različnih sektorskih politik je zmanjšati razlike med njimi in jim zagotoviti trajnostni razvoj. Kljub temu, da so razlike med posameznimi območji evropskega podeželja precejšnje in ima praviloma vsako svoje posebnosti, pa se večina teh območij srečuje s podobnimi težavami kot so: neugodni demografski trendi (odseljevanje prebivalstva, staranje prebivalstva), slabša izobrazbena struktura, nižja delovna storilnost, slabša oskrba in oddaljenost od storitev ipd. Kmetijstvo, ki je nekoč predstavljalo "hrbtenico" podeželskih gospodarstev, je danes le ena od gospodarskih dejavnosti na podeželju, njegov gospodarski prispevek pa se v razvitih državah vse bolj zmanjšuje. Kljub temu še vedno igra ključno vlogo pri ohranjanju kulturne krajine ter posredno omogoča celo vrsto drugih dejavnosti. V Evropi (EU=25) se s kmetijstvom ukvarja še okrog 13 % prebivalstva, kmetijstvo skupaj z gozdarstvom uporablja 96 % površine, k bruto dodani vrednosti podeželskih območij pa prispeva le 6 % (The new rural ..., 2006). Delež kmetijstva v bruto družbenem proizvodu (BDP) v državah članicah OECD je leta 2001 znašal 2 % in se še znižuje. Kljub majhnemu deležu v BDP pa ima kmetijstvo še vedno izredno pomemben vpliv tudi na razvoj širšega podeželskega gospodarstva. Tudi kmetije pa danes vse bolj stremijo k diverzifikaciji dohodka in so prav tako zainteresirane za razvoj raznolike gospodarske strukture podeželja.

V Sloveniji je bil splošni gospodarski razvoj, podobno kot v Evropi, v obdobju po drugi svetovni vojni prvenstveno naravnani v urbana območja. Kot navajajo Kovačič in sod. (2000) je podeželje služilo predvsem kot vir delovnih moči za razvijajočo se industrijo v urbanih središčih, po drugi strani pa kot rezerva naravnih virov in prostora. Hitra deagrarizacija in depopulacija podeželja sta zato že razmeroma zgodaj povzročili večje gospodarske in demografske spremembe na podeželju (Klemenčič V., 2005; Klemenčič M., 2006). Podeželje se je iz prvotno popolno agrarnega prostora vse bolj urbaniziralo. Razmeroma policentričen prostorski vzorec gospodarskega razvoja v preteklosti, ki je z razvojem mest, regionalnih in lokalnih centrov zagotavljal bližino delovnih mest tudi podeželskemu prebivalstvu, je pomembno vplival tudi na kmetijstvo. Izoblikovala se je posebna socio-ekonomska struktura kmetijskih gospodarstev, kjer prevladujejo kmetije, ki kombinirajo dohodka iz različnih virov in kjer je kmetijstvo pogosto predvsem dodatna in ne glavna dejavnost. Po podatkih popisa kmetijstva iz leta 2010 se je število delovno aktivnih oseb v kmetijstvu v zadnjem desetletju zmanjšalo za 19 % (Popis kmetijstva ..., 2010; Kutin Slatnar in sod., 2012), skoraj tri četrtine nosilcev kmetijskih gospodarstev pa pridobiva dohodek tudi iz drugih dejavnosti. Gospodarski razvoj torej tudi v Sloveniji vodi v zmanjševanje deleža kmetijstva in povečevanje deleža nekmetijskih dejavnosti tako v strukturi zaposlenosti, kot v strukturi dodane vrednosti. Večina prebivalcev slovenskega podeželja je danes zaposlenih izven kmetijstva ali pa se z njim ukvarja poleg zaposlitve,

kljub temu pa je podeželje obdržalo značilne razvojne in kulturne vzorce. Podeželje postaja vse privlačnejše okolje za življenje, delo in sprostitve, hkrati pa se krepi gospodarska povezanost in soodvisnost med urbanih območji in podeželjem. Kljub možnostim za razvoj različnih podjetniških dejavnosti, le-te na podeželju ostajajo slabše razvite kot v urbanih središčih.

Na podeželju danes lahko opazimo dve vrsti prebivalstvenih tokov: na eni strani je opazno povečanje števila prebivalcev podeželskih območij v bližini urbanih središč, na drugi strani pa bolj oddaljena območja še naprej izgubljajo prebivalstvo. Negativni demografski in gospodarski trendi so torej še posebej izraziti na oddaljenih in bolj oddaljenih podeželskih območjih. Ta se soočajo s strukturnimi in razvojnimi težavami, ki se kažejo predvsem v pomanjkanju delovnih mest izven kmetijstva in slabše razviti infrastrukturi, ki sta najpogosteje prepoznana kot temeljna predpogoja gospodarskega in družbenega razvoja. Uspešnost posameznega območja ali regije pa določa še vrsta drugih dejavnikov, njihov vpliv in pomen pa sistematično še ni bil proučen.

Politika razvoja podeželja, ki se je v Evropi uveljavila v začetku 80-ih let, v Sloveniji pa v 90-ih letih prejšnjega stoletja, je potrebna vsaj iz treh razlogov:

1. podeželska območja se soočajo s številnimi spremembami (npr. globalizacija, urbanizacija, tehnološki napredek ipd.), ki rušijo teritorialno kohezijo znotraj posameznih držav, pa tudi med državami;
2. podeželska območja imajo bogate, pogosto še neizrabljene endogene potenciale, ki jih je mogoče z ustreznimi dejavnostmi bolje izrabljati in s tem prispevati k večjemu blagostanju in kakovosti bivanja na podeželju, s tem pa prispevati tudi k skupnemu razvoju celotne družbe;
3. heterogenost izzivov in potencialov podeželskih območij je velika (slika 1).

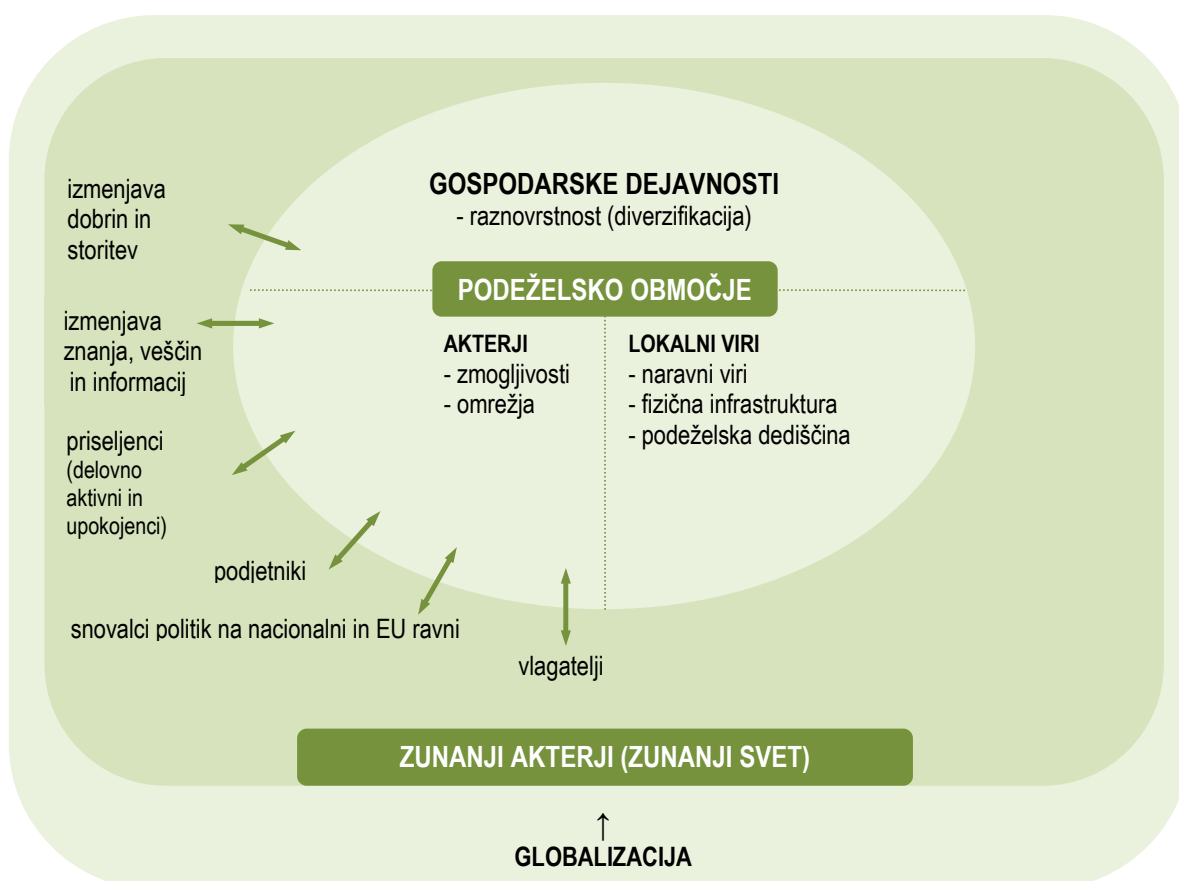
Evropa se danes srečuje tako z zmanjševanjem števila prebivalcev, kot tudi delovnih mest. To je še bolj občutno v podeželskih območjih, ki se soočajo z nadaljnjim zmanjševanjem zaposlitev v kmetijstvu. Kmetijstvo, ki je bilo nekoč "hrbtenica" podeželskega gospodarstva, vse bolj nadomeščajo zaposlitve v industriji in storitvah. Raznovrstnost dejavnosti (diverzifikacija) danes ni zaželen le v kmetijstvu, temveč omogoča večjo varnost tudi gospodarstvu podeželskega območja ali regije, ki se danes soočajo s številnimi izzivi. Njihova uspešnost je odvisna od številnih dejavnikov, ki jih Terluin (2003) opredeli kot vzajemno delovanje lokalnih in globalnih vplivov, ki rezultirajo v prostorski in prebivalstveni dinamiki in sedanjem procesu globalizacije.

Razvoj podeželskih območij je tako odvisen od kompleksnih gospodarskih, socialnih in političnih procesov, v katerih različne skupine akterjev skušajo doseči rezultate v skladu s svojimi zastavljenimi cilji (Lowe in sod., 1993; Flyn in Marsden, 1995, cit. po Terluin, 2003). Rezultati teh procesov se med regijami razlikujejo tudi zaradi načina organiziranosti in moči povezav med različnimi skupinami akterjev.

Podeželska območja so danes tudi pod močnim vplivom globalizacije, ki zahteva spremembe na gospodarskem, socialnem, političnem in okoljskem področju. Soočajo se z

rastočo mobilnostjo kapitala, z nepovezanostjo različnih stopenj proizvodnje, kar zahteva drugačno organiziranost podjetij, z zmanjševanjem razdalj kot rezultatom razvoja informacijsko-komunikacijske tehnologije, z geopolitičnimi spremembami in podobno.

Ob tem imajo podeželska območja tudi svoje potenciale, ki jih poleg prebivalstva predstavljajo naravni viri, fizična infrastruktura ter dediščina, s katero razpolagajo. Možno jih je uporabljati danes in v bližnji prihodnosti za uravnotežen razvoj območja (Potočnik Slavič, 2008). Potočnik Slavičeva kot ovire pri izkoriščanju virov, danosti in kapitala navaja njihovo razpoložljivost, koristnost, dostopnost, tehnologijo in trg. Pri razvoju podeželja danes vse bolj stremimo k izkoriščanju lokalnih virov (endogeni razvoj), ki lokalnemu okolju omogoča več dobrobiti in večje spoštovanje lokalnih vrednosti (Perpar in Udovč, 2012; Potočnik Slavič, 2008, 2010) kot eksogeni razvoj (privabljanje zunanjih investorjev). Za uspeh endogenega razvoja Terluin (2001) priporoča sodelovanje in izmenjavo informacij med akterji. Cilj endogenega razvoja podeželskih območij pa ni le gospodarski razvoj, temveč tudi razvoj skupnosti (Potočnik Slavič, 2008, 2010). Niso pa vsa podeželska območja sposobna v enaki meri izrabljati svojih endogenih virov, prav tako nimajo enakih možnosti pridobivanja potrebnih finančnih sredstev in druge zunanje podpore (Woods, 2005).

Slika 1: Heterogenost izzivov in potencialov podeželskih območij (Terluin, 2001)

Figure 1: The heterogeneity of the challenges and potentials of rural areas (Terluin, 2001)

1.2 CILJI NALOGE IN DELOVNE HIPOTEZE

Pri določitvi ciljev naloge in delovnih hipotez smo izhajali iz naslednjih izhodišč:

- Podeželska območja v Sloveniji (in Evropi) obsegajo pretežni del ozemlja držav/e, zato je od njihove uspešnosti oziroma razvitosti odvisna tudi uspešnost/razvitost celotnega gospodarstva držav/e;
- Kljub številnim politikam in programom so razlike med urbanimi in podeželskimi območji, pa tudi med samimi podeželskimi (in tudi mestnimi območji), še vedno precejšnje;
- Nekatera podeželska območja so gospodarsko razvitejša in uspešnejša od drugih;
- Številna podeželska območja imajo še neizrabljene notranje (endogene) vire, poznavanje vloge in medsebojnih vplivov posameznih dejavnikov lahko pripomore k njihovi ustrežnejši in učinkovitejši rabi;
- Politike razvoja podeželja bi morale biti ciljno usmerjene v odpravljanje ključnih težav, s katerimi se podeželska območja srečujejo, ter pripomoči k izrabi njihovih številnih potencialov. Da bi težave in potenciale prepoznali je potrebna podrobna analiza stanja ter proučevanje dejavnikov, ki na razvojno uspešnost vplivajo.

Cilj naloge je na podlagi izbrane prostorske enote, ki jo predstavljajo slovenske občine, ter izbranih kazalnikov analizirati stanje ter pokazati razvojne razlike med mestnimi in podeželskimi občinami, pa tudi znotraj samih podeželskih občin. Raznolikost prikazujemo tudi z analizo demografskega, gospodarskega, socialnega in okoljskega stanja slovenskih občin na podlagi izbranih obstoječih tipologij občin v Sloveniji: delitve statistike na mestne in nemestne občine, EUROSTAT-ovega koncepta stopnje urbaniziranosti območja, OECD kriterija za opredelitev mestnih in podeželskih območij na ravni občin in regij, tipologije blaginje slovenskih občin (Rovan in sod., 2009) ter tipologije razvitosti občin, pripravljene na podlagi koeficienta razvitosti občin, ki ga izračunava Ministrstvo za finance. Nadalje smo skušali izluščiti tiste kazalnike, ki v največji meri pojasnjujejo raznolikost med občinami in ključne dejavnike, ki vplivajo na razvojno uspešnost ter oblikovati skupine občin s podobnimi značilnostmi.

Cilji naloge:

- pokazati raznolikost stanja med mestnimi in podeželskimi območji na podlagi kazalnikov gospodarskega, demografskega, socialnega in okoljskega stanja,
- pokazati, da raznolikost ne obstaja le med mestnimi in podeželskimi območji, pač pa tudi med samimi podeželskimi območji,
- s pomočjo izbranih kazalnikov stanja in statističnih metod ugotoviti, kateri so tisti ključni kazalniki in dejavniki, ki povzročajo največjo raznolikost med občinami,
- ugotoviti, katere občine so v boljši ali slabši razvojni kondiciji (prikazati skupine občin glede na njihovo gospodarsko in razvojno uspešnost).

V disertaciji bomo preizkusili naslednje hipoteze:

- H1: Razlike v razvojni uspešnosti podeželskih območij izhajajo iz značilnosti posameznega območja, ki ga določajo strukturni elementi ekonomskega, človeškega, socialnega, kulturnega in okoljskega kapitala.
- H2: Poleg demografskega stanja, razvitosti infrastrukture in oddaljenosti od urbanih centrov, ki so najpogostejše prepoznani kot ključni dejavniki, razvojno uspešnost posameznega podeželskega območja določajo še drugi dejavniki kot so: produktivnost, stopnja zaposlenosti, inovativnost, dinamika investiranja, izobrazbena struktura, struktura gospodarskih dejavnosti, uspešnost poslovanja gospodarskih družb ipd.
- H3: Med posameznimi dejavniki razvojne uspešnosti obstajajo soodvisnosti (korelacije) in medsebojna vplivanja (interakcije).

2 PREGLED OBJAV

2.1 OPREDELJEVANJE PODEŽELJA

Pri opredeljevanju podeželja (ruralnosti) lahko razlikujemo med dvema pristopoma: prvi podeželje označuje kot poseben tip prostora, drugi pa kot družbeno predstavo (Terluin, 2001) oziroma kot predstavo o prostoru (Halfacree, 1993). Pri prvem pristopu prostorske klasifikacije podeželja temeljijo na raznolikih rabah prostora in/ali socio-ekonomskih spremenljivkah, ki jih prostorsko lahko z natančno določenimi mejami prikažemo na karti (Errington, 1994; Du Plessis in sod., 2001). Blanc (1997) predlaga delitev prostorskih klasifikacij na prostorske in teritorialne kategorije, kjer lahko ločimo tri pristope: prostorski, teritorialni ter družbeno-konstruktivistični pristop.

2.1.1 Prostorski pristop

Prostorski pristop temelji na predpostavki, da ima podeželski prostor zaradi svoje ekstenzivne rabe prostora značilnosti, ki se razlikujejo od urbanega prostora. Podlaga za to so modeli prostorske ekonomike, kot je na primer Von Thünenov model kmetijske rabe tal, v katerem so različni tipi kmetijske proizvodnje, glede na intenzivnost njihove rabe tal, organizirani v koncentričnih krogih okrog mesta ter teorije o centralnem prostoru, kjer se prostor opredeljuje kot niz točk, v katerih ekonomski agentje/akterji (proizvajalci, delavci in potrošniki) iščejo svojo optimalno lokacijo (Blanc, 1997). Pri takih modelih gre običajno za hierarhičen pogled na prostor. Izhodišče strukturiranja prostora je zgoščevanje gospodarskih dejavnosti v centru, predvsem zaradi ekonomije obsega ter transportnih stroškov. Zgostitev podjetij in zaposlenih privablja tudi trgovske in storitvene dejavnosti, kar omogoča raznovrstno ponudbo proizvodov, znanja in informacij. Ta diverzifikacija navadno sproži nov krog ustanavljanja podjetij v centru. Po drugi strani pa delujejo tudi razpršitveni dejavniki. Tekmovalnost v rabi prostora ter negativni učinki, kot so onesnaženje ter prenatrpanost, silijo akterje izven centra. Dejavnosti z manj intenzivno rabo prostora, kot kmetijstvo, ter ljudje, ki jih ne privlačijo prednosti centra, se selijo izven njega. Rezultat zgoščevalnih in razpršitvenih učinkov je strukturiran prostor, kjer se center in periferija (obrobje) ne razlikujejo le po gostoti poseljenosti in delovnih mest, pač pa tudi po strukturi gospodarskih dejavnosti ter značilnostih gospodinjstev. Na periferiji običajno najdemo tradicionalne gospodarske dejavnosti ter družbene strukture, ki pa so kljub temu odvisne tudi od urbanih centrov. V prostorskem pristopu podeželje ustreza periferiji. Cloke (1985) je podeželje opredelil kot območje, kjer prevladuje ekstenzivna raba tal (kmetijstvo in gozdarstvo), z manjšimi naselji, za katera je značilna povezava med grajenimi stavbami in ekstenzivno krajino, ki jih tudi prebivalci vidijo kot podeželska. Podeželska območja pa označuje tudi način življenja, skupna identiteta in spoštovanje okolja ter načina in kakovosti bivanja kot del ekstenzivne krajine.

Tudi druge opredelitve po prostorskem pristopu podeželska območja označujejo na podlagi značilne rabe tal (kmetijstvo, gozdarstvo, območja narave), deleža zaposlitev v kmetijstvu in gozdarstvu, gostote poseljenosti, deležu pozidanega prostora ter pogostosti stikov, društveni organiziranosti ter stopnji kriminalitete.

2.1.2 Teritorialni pristop

Ta pristop opušča strogo povezanost podeželja s kmetijstvom ter strogo ločevanje podeželskega in mestnega prostora, kot je to značilno za prostorski pristop, poudarja pa gospodarsko raznolikost podeželskih območij. Ta pristop včasih imenujejo tudi "pristop po lokalnem gospodarstvu" (Saraceno, 1994). Prostor je v tem primeru razdeljen na teritorialne enote, ki pokrivajo lokalno ali teritorialno gospodarstvo. Vsaka teritorialna enota vključuje tako kmetijske, industrijske in storitvene dejavnosti ter vključuje enega ali več centrov ter odprt prostor. Velikost teh teritorialnih enot je pogosto različna, veže pa se lahko na skupnosti, območja trga dela ali regije. Stopnja ruralnosti se vsaki teritorialni enoti pripiše na podlagi meril kot so gostota poseljenosti in oddaljenost. Nekatere teritorialne enote so lahko gosto poseljene, vključujejo velik urban center ter malo odprtega prostora, po drugi strani pa imamo teritorialne enote z redko poselitvijo, ki vključujejo eno ali več malih ali srednje velikih mest ter veliko odprtega prostora. Kadar kot kriterij za stopnjo ruralnosti uporabljamo gostoto poseljenosti prve enote označujemo kot urbane, druge pa kot ruralne. Povezav med različnimi teritoriji v tem primeru ne pojmujeemo v tradicionalnem smislu odvisnosti enega teritorija od drugega ali v smislu odnosa center - periferija, ampak v smislu nehierarhičnih konkurenčnih lokalnih gospodarstev na svetovnem trgu (Saraceno, 1994).

2.1.3 Konstruktivistični pristop

Podeželski prostor v tem primeru pojmujeemo kot družbeno predstavo, kot miselni konstrukt, ki deluje kot vodilo pri soočanju s kompleksnostjo "družbenega sveta". Ruralnost je naša miselna predstava, ki nam pomaga predpisati in organizirati naše obnašanje in reakcije (Halfacree, 1993, 2006). Družbena predstava posameznega akterja je zmes lastnih izkušenj, mnenj in prepričanj, na katera pa lahko vplivajo tudi literatura, mediji, družina, prijatelji, država in inštitucije. Ta miselna predstava se med akterji lahko razlikuje: odvisna je od kraja, časa in družbene skupine ter lahko vključuje pojmovanja kot so podeželska idila, kmetijstvo, umirjenost, neurbanost, narava, rekreacija, odprt prostor, zaostalost in podobno. Družbeno predstavo ruralnosti, ki je povezana z različnimi skupinami ljudi, lahko opredelimo tudi kot "mikro-kulture" (Hoggart, 1987; Hoggart in sod., 1995). Akterji, ki ustvarjajo predstavo o ruralnosti so lahko različni: lahko so stalni ali občasni uporabniki tega prostora, snovalci politik ali akademiki. Konflikti in nasprotja o alternativni rabi podeželskega prostora nakazujejo, da je družbena predstava povezana z močjo (Pratt, 1996). Do takšnih konfliktov lahko pride med interesno skupino kmetov, ki želijo izkoriščati zemljo in v ta namen tudi prilagodijo elemente krajine ter interesno skupino turistov in naravovarstvenikov, ki želijo ohranjati nedotaknjene kulturne in naravne vrednote podeželskega prostora.

2.1.4 Opredeljevanje podeželja v različnih državah Evropske unije

Glede na demografske, socio-ekonomske, fizične, politične ter kulturne razlike med državami v EU ne presenečajo tudi različni pristopi k opredeljevanju podeželja. Uradne določitve podeželskih območij se najpogosteje nanašajo na majhne administrativne enote, ki ne dosegajo določenega praga po številu prebivalstva za urbana območja. Ta prag pa se med članicami močno razlikuje in znaša od 200 prebivalcev na Švedskem do 10.000 v

Italiji. Na ravni višjih geografskih enot se pri določanju ruralne tipologije pogosto uporablja dodatne kriterije kot so delež kmetijstva v zaposlitvi ali dohodku, razdalje dnevnih migracij, gostota poseljenosti (Creating Rural ..., 1994; Hoggart in sod., 1995; Cloke in sod., 2006). Pri določitvah podeželskega prostora države članice uporabljajo prostorski pristop k ruralnosti, in vsaj v primeru majhnih administrativnih enot, podeželski prostor opredelijo kot ostanek, torej kot neurbano kategorijo prostora, ne pa po značilnostih tega prostora.

2.1.5 Koncept ruralnosti po OECD

Znotraj OECD najdemo dve tipologiji opredeljevanja ruralnosti: po stopnji vključenosti tako v nacionalno kot globalno gospodarstvo ter po gostoti poseljenosti (The Wye Group Handbook ..., 2007). Obe tipologiji predstavljata teritorialni pristop.

Pri tipologiji vključenosti v lokalno/globalno gospodarstvo je pomembna oddaljenost lokalnega gospodarstva od glavnega urbanega centra. Pri oddaljenosti ne gre le za fizično razdaljo, temveč tudi za ovire zaradi neustrezne prometne in telekomunikacijske infrastrukture ali kulturnih ovir kot je jezik (What future ..., 1993). Po tej tipologiji OECD razločuje med tremi tipi lokalnega gospodarstva:

- odmaknjena območja: obrobna, redko poseljena območja, katerih prometna povezanost z glavnimi urbani centri je neugodna in zahteva veliko časa, kar otežkoča dnevno delovno migracijo in poslovna potovanja,
- vmesna območja: lokalna gospodarstva so še vedno precej odvisna od zaposlitev v kmetijskih dejavnostih zaradi nezadostne gospodarske raznolikosti,
- gospodarsko vključena območja: lokalna gospodarstva, ki so pogosto locirana na robu urbanih centrov ter imajo raznoliko gospodarsko strukturo.

Druga tipologija temelji na gostoti poseljenosti na lokalni in regionalni ravni ter prav tako opredeljuje tri tipe regij (Creating Rural ..., 1994; The Wye Group Handbook ..., 2007):

- pretežno podeželske regije,
- značilno podeželske (ali vmesne) regije,
- pretežno urbane regije.

Kriteriji za posamezen tip regije so opredeljeni pri predstavitvi te tipologije na primeru Slovenije na str. 15. Slednjo tipologijo uporablja tudi Evropska komisija.

2.1.6 Opredeljevanje podeželja v tujih virih

Podeželska območja je mogoče opredeljevati na podlagi izbranih kriterijev z različnih vsebinskih vidikov: geografskih, socialnih, ekonomskih, kulturnih in podobno. Večina definicij temelji na različnih podatkih (geografskih in statističnih) za izbrane kazalnike ter različnih metodoloških pristopih. Socio-ekonomski kriteriji, ki se pri tem pogosto uporabljajo, so predvsem delež aktivnih prebivalcev zaposlenih v primarnem sektorju, intenzivnost in donosnost kmetovanja, gostota poseljenosti, raba zemljišč, oddaljenost,

delež aktivnih kmetij ipd. (Creating Rural ..., 1994; Errington, 1990; Saraceno, 1994; Berger in Rouzier, 1995, cit. po Agricultural Policy ..., 1998).

Grimes (2000) podeželska območja opredeljuje kot tisti del svetovne ekonomije, ki ga je najmanj zaznamovala urbanizacija. Zaradi tega je zanje značilen bolj razpršen vzorec razporeditve prebivalstva in ekonomskih aktivnosti. Zaznamuje jih tudi različna raven obrobnosti (marginalnosti), ki temelji na njihovi oddaljenosti od trgov in dostopnosti do različnih uslug in storitev.

OECD podeželje opredeljuje prostorsko in vsebinsko (Creating Rural ..., 1994). Prostorsko se kot podeželje opredeljujejo območja s specifičnimi fizičnimi značilnostmi, po katerih se razlikujejo od mest oziroma mestnih območij. Vsebinsko je podeželje mnogotematsko in vključuje vsaj demografske, gospodarske, socialne, okoljske in upravno-politične teme. Je dinamična kategorija, ki se spreminja v času. Spreminjajo se njegove tehnološke možnosti, struktura gospodarskih dejavnosti, kot tudi socialno stanje ter stališča prebivalstva.

Definicije podeželskih območij se pogosto izkristalizirajo v ruralno-urbani kontinuum, kjer je glavni dejavnik stopnja urbaniziranosti (kot demografski, socio-ekonomski ali vedenjski fenomen), glavni kriterij pa je ločevanje med urbani in ruralnimi značilnostmi. Uporabljeni kriteriji se od države do države razlikujejo (Agricultural Policy ..., 1998).

2.1.7 Opredeljevanje podeželja v Sloveniji

V slovenski strokovni literaturi najdemo različne opredelitve podeželja, ki na splošno odražajo dva pristopa. Nekateri avtorji podeželje opredeljujejo kot nemesto, drugi pa ga opredeljujejo na osnovi njegovih lastnih značilnosti.

Predvsem v starejših virih pogosto srečamo opredelitve, ki podeželski prostor predstavljajo kot nasprotje urbanemu prostoru in območje izven mest (Marinko, 1978, cit. po Barbič, 1995a) ali območje med velikimi mestnimi aglomeracijami oziroma urbani celotami (Klemenčič, 1978, cit. po Barbič, 1995a). Pri tem avtorji natančno opredelijo območje mesta, preostanek prostora pa predstavlja podeželje. Lastna identiteta in svojstvene značilnosti tega prostora se pri tem le redko upoštevajo. Tudi Vrišer (1974, cit. po Barbič, 1995a) podeželje opredeljuje kot območje, ki nima mestnega značaja, ne urbane fizionomije, ne mestnega načina življenja. Zasledimo tudi negativne opredelitve podeželja, ki temu prostoru pripisujejo obrobnost in manjvrednost ali ga, kot povzema Klemenčič (1982), opredeljujejo kot rezervni prostor za širjenje mest, mestnega načina življenja ter neagrarnih dejavnosti, ki v mestu ne najdejo prostora.

Če podeželje opredeljujemo zgolj kot nemesto, o njem ne dajemo nobene pozitivne informacije, saj ne povemo, kaj podeželje je. S tem zanikamo njegovo kakovostno opredelitev kot nasprotje mestu, zato takšne definicije niso ustrezne (Barbič, 1995a).

Druga skupina avtorjev podeželje obravnava na podlagi njegovih značilnosti in dejavnosti, ki se v tem prostoru odvijajo. Skupne značilnosti podeželja so predvsem manjša gostota poseljenosti, manjša rast števila prebivalstva ali celo zmanjševanje števila, preprostejša socialna razslojenost, pristnejši in pogostejši medsebojni stiki prebivalcev, prevladujoča

kmetijska in gozdarska raba prostora ter manjša in bolj razpršena naselja (Kladnik, 1999). Podeželje obsega tudi območja bolj ali manj neokrnjene narave, v kateri najdejo svoj življenjski prostor tudi številne rastlinske in živalske vrste, kar zaradi izjemne biološke raznovrstnosti še povečuje vrednost tega prostora in predstavlja izjemne doživljajske in rekreacijske potenciale.

Povezanost z gospodarsko rabo tal daje tem območjem še poseben pečat, ki ga ne moremo enačiti z značilnostmi urbanih območij (Kovačič in sod., 2000). Kmetijska in gozdarska dejavnost, ki sta bili nekdanj edini ali prevladujoči gospodarski dejavnosti na podeželju, zaradi razmaha ostalih gospodarskih dejavnosti izgubljata na pomenu (zmanjšuje se njun delež ustvarjenega bruto družbenega proizvoda), čeprav še vedno opravljata enake funkcije in uporabljata pretežni del prostora. Podeželje postaja vse atraktivnejše tudi za mestno prebivalstvo, ki v tem prostoru v vse večji meri uresničuje svoje interese (pristni stik z naravo in domačini, športne in druge rekreacijske aktivnosti, estetske kakovosti, podeželska kulinarika ipd.). Govorimo lahko o naraščajoči soodvisnosti in medsebojnem prepletanju ter dopolnjevanju mestnega in podeželskega prostora. Kovačič (1992) nadalje opozarja na potrebo, da se podeželje ne opredeljuje le v odnosu do mest, temveč tudi v odnosu do nenaseljenih območij in predlaga, da se podeželje opredeli kot izvenmestni prostor, v katerem živijo in gospodarijo ljudje.

Naprudnik in Stanič (1994) podeželje opredelujeta kot povsem suveren (re)produkcijski prostor, s sebi lastno funkcijsko zgradbo in oblikovno podobo. Prebivalci podeželja podeželski prostor vrednotijo drugače kot prebivalci mest. Prvi vidijo v njem predvsem proizvodno funkcijo, drugi pa izpostavljajo predvsem likovno-estetske prvine podeželskega prostora (Gabrijelčič, 1991).

Srečamo tudi take opredelitve kot: podeželje je območje ekstenzivne rabe prostora v nasprotju z intenzivno rabo, pri kateri prevladujejo urbani elementi. Značilnost podeželja se kaže tudi v prevladi biogenih funkcij (kmetijstvo, gozdarstvo, ribištvo), za katere je značilna ekstenzivnejša izraba zemljišč, nižja gostota prebivalstva, drugačna poklicna sestava prebivalstva in drugačni odnosi med delovnim mestom in krajem bivanja (Klemenčič, 1982) kot v urbanih območjih.

Prosen (1991) navaja, da se vsebina pojma podeželje z ekonomskim, socialnim in prostorskim razvojem menja, saj podeželje izgublja svojo nekdanjo podobo ter notranjo strukturo, ki se kaže predvsem v rasti števila delovnih mest izven kmetijstva, lokaciji industrije in koncentraciji poselitve na eni strani ter praznjenju podeželskega prostora, opuščanju manj kakovostnih kmetijskih zemljišč in njihovem zaraščanju, drobljenju in pozidavi nižinskih zemljišč na drugi strani. Prihod "mestnih" dejavnosti na podeželje povzroča torej na eni strani praznjenje, na drugi pa koncentracijo, ki se odraža v fizionomiji, funkciji in strukturi naselij. Našteti procesi ne potekajo enakomerno in istočasno, zato nastajajo različni tipi podeželja. Zaradi tega ni mogoče uporabiti iste opredelitve za celoten podeželski prostor (Prosen, 1991).

Poseben problem z vidika razmejitve mest in podeželja je vprašanje, kako majhno mora biti naselje, da ne deluje kot urbani sistem. Mednarodna merila v slovenskih razmerah niso uporabna, saj nimamo velikih urbanih sistemov, podobnih zahodnoevropskim, hkrati pa je

povezanost naših ruralnih območij z urbanih centri razmeroma intenzivna. Tudi upravno teritorialna razdelitev Slovenije na mestne in podeželske občine ne ustreza povsem ključnemu razmejitvenemu načelu, saj opredeljene mestne občine pogosto poleg samega mesta vključujejo tudi razmeroma obsežno in izrazito podeželsko zaledje (Perpar, 2002).

Mestnih in podeželskih območij ni mogoče, pa tudi ne potrebno, vselej jasno razmejiti. Včasih je ustrezneje govoriti o stopnji intenzivnosti mestnih in podeželskih značilnosti, ki se v vsakdanjem življenju in razvoju dopolnjujejo. Gosar (2003) zato opozarja, da podeželja ne smemo pojmovati le kot rezervo prostora in drugih dejavnikov za razvoj mestnih območij.

Izdelanih je bilo že veliko tipoloških členitev slovenskega podeželja, ki jih označujejo različni metodološki pristopi, uporabljeni kazalniki ter tudi sami nameni izdelave. Kovačič in sod. (2000) so leta 1999 pripravili tipološko členitev podeželja v Sloveniji z namenom usmerjanja in spodbujanja celostnega razvoja podeželja ter zasnove strategije razvoja podeželja, ki bi bila prilagojena posebnostim in možnostim posameznih podeželskih območij v Sloveniji. Avtorji so v študiji opredelili mestni prostor, podeželski prostor pa razčlenili na tri osnovne tipe: obmestje, značilna podeželska območja ter območja praznjenja. Pri zadnjih dveh tipih so bili opredeljeni še po trije podtipi. Tipologija je dobro opredelila območja glede na stanje in možnosti razvoja, težavo njene uporabnosti v praksi pa (je) predstavlja(la) osnovna prostorska enota členitve. Za krajevne skupnosti danes namreč ni več mogoče pridobivati ustreznih podatkov, prav tako ta administrativna raven ni predmet specifičnih ukrepov politik.

Tipološko členitev slovenskega podeželja sta v letu 2003 pripravila tudi Kladnik in Ravbar, ki sta za opredelitev uporabila večje število kazalnikov na ravni naselij. Naselju je bilo v sistemu vrednotenja po vsakem posameznem kazalniku pripisano določeno število točk (praviloma od 2 do 5) in na koncu izvedena celovita sinteza, ki je naselja po zbranem številu točk razvrstila variantno v štiri ali pet sinteznih razredov (Kladnik in Ravbar, 2003). Težava omenjene tipologije je veliko število uporabljenih kazalnikov, za katere na ravni naselij pogosto ni bilo razpoložljivih podatkov, zato sta se avtorja pogosto posluževala ekstrapoliranja, kar je vplivalo tudi na rezultate. Tudi končna sintezna karta ne predstavlja zaokroženih homogenih območij, saj je raznolikost naselij po tako velikem številu uporabljenih kazalnikov velika. Zaradi te raznolikosti med naselji na manjši administrativni enoti (npr. občini) pa zopet nastopi težava uporabnosti tipološke členitve v praksi za izvajanje določenih politik.

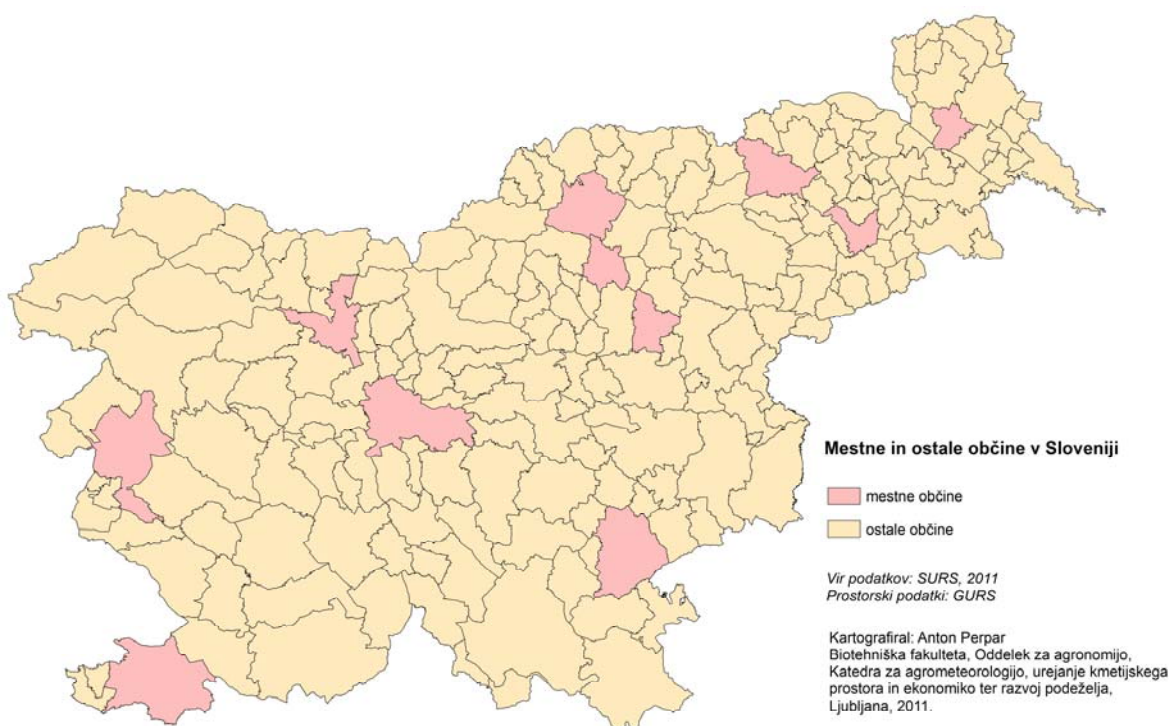
Za namen analiz v naši raziskavi so se kot ustrezne izkazale tipološke členitve na ravni slovenskih občin. Nekaj izbranih tipoloških členitev v nadaljevanju podrobneje predstavljamo, kasneje v analizah pa smo jih uporabili za primerjave stanja po posameznih kazalnikih po, v posamezni tipologiji, opredeljenih tipih območij.

2.2 PREGLED IZBRANIH TIPOLOŠKIH ČLENITEV NA RAVNI OBČIN V SLOVENIJI

2.2.1 Delitev slovenskih občin na mestne in nemestne

Status mestne občine določa 16. člen Zakona o lokalni samoupravi (Zakon o lokalni ..., 2007). Mestna občina lahko predstavlja gosto in strnjeno naselje ali več naselij, ki so povezani v enoten prostorski sistem in jih povezuje dnevna migracija prebivalstva. Kriterij, da dobi mesto status mestne občine, je najmanj 20.000 prebivalcev in najmanj 15.000 delovnih mest, od teh vsaj polovica v terciarnih in kvartarnih dejavnostih. Tako naselje naj bi bilo tudi gospodarsko, geografsko in kulturno središče gravitacijskega območja. Izjemoma se status lahko dodeli tudi občinam, ki kriterijev ne zadovoljujejo, imajo pa zgodovinski razlog za takšen status. Namen ustanovitve mestne občine je tudi enotno prostorsko in urbanistično urejanje, zadovoljevanje komunalnih potreb in planiranje razvoja mesta.

Slika 2 prikazuje občine s statusom mestne občine in preostale občine v Sloveniji. Trenutno ima status mestne občine v Sloveniji 11 občin: Ljubljana, Kranj, Koper, Nova Gorica, Novo mesto, Celje, Velenje, Slovenj Gradec, Ptuj, Maribor in Murska Sobota.

Slika 2: Občine s statusom mestne občine v Sloveniji (vir podatkov: Statistika ..., 2011)

Figure 2: Municipalities with the official status of urban municipality in Slovenia (data source: Statistika ..., 2011)

Tipološka členitev ne temelji na natančnih kriterijih in dopušča preveč izjem pri dodeljevanju statusa mestne občine, zato je za nadaljnje analize stanja nismo uporabili.

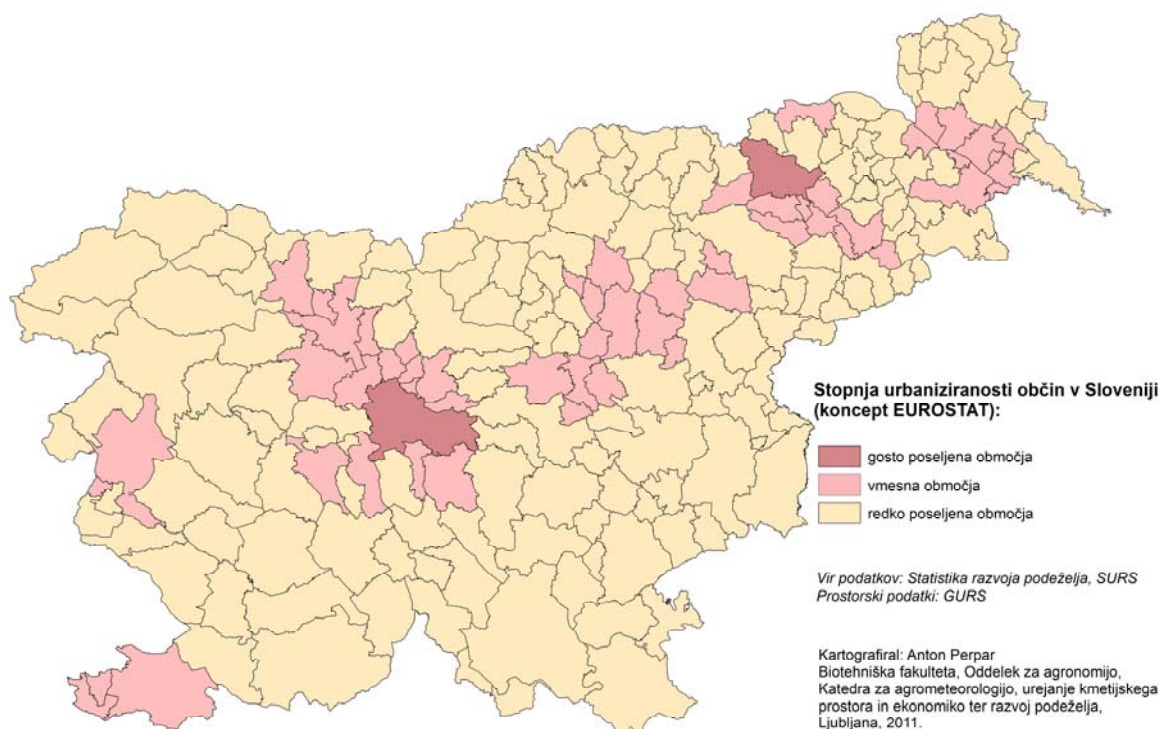
2.2.2 Tipološka členitev slovenskih občin na podlagi stopnje urbaniziranosti

EUROSTAT-ov koncept stopnje urbaniziranosti poleg gostote poseljenosti pri opredeljevanju pripadnosti določeni skupini občin upošteva še dva dodatna pogoja: določeno najmanjše število prebivalcev ter prostorsko povezanost lokalnih enot (občin).

Na podlagi navedenih kriterijev so opredeljeni trije tipi območij:

- gosto poseljena območja - občine ali niz občin, kjer je gostota poseljenosti večja od 500 prebivalcev/km², v občini ali nizu občin pa živi vsaj 50.000 prebivalcev;
- vmesna območja - občine ali sklenjen niz občin z gostoto poseljenosti nad 100 prebivalcev/km², v nizu občin pa živi vsaj 50.000 prebivalcev ali pa ta meji na gosto poseljeno območje;
- redko poseljena območja - občine ali niz občin, ki ne spada v eno od prvih dveh območij.

Med gosto poseljena območja se po tej definiciji in podatkih Popisa prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj uvrščata le Mestni občini Ljubljana in Maribor (1 % vseh občin), v vmesna območja sodi 54 občin (25,7 % vseh občin), preostalih 137 občin (73,3 % vseh občin) pa spada med redko poseljena območja (Statistika ..., 2011).

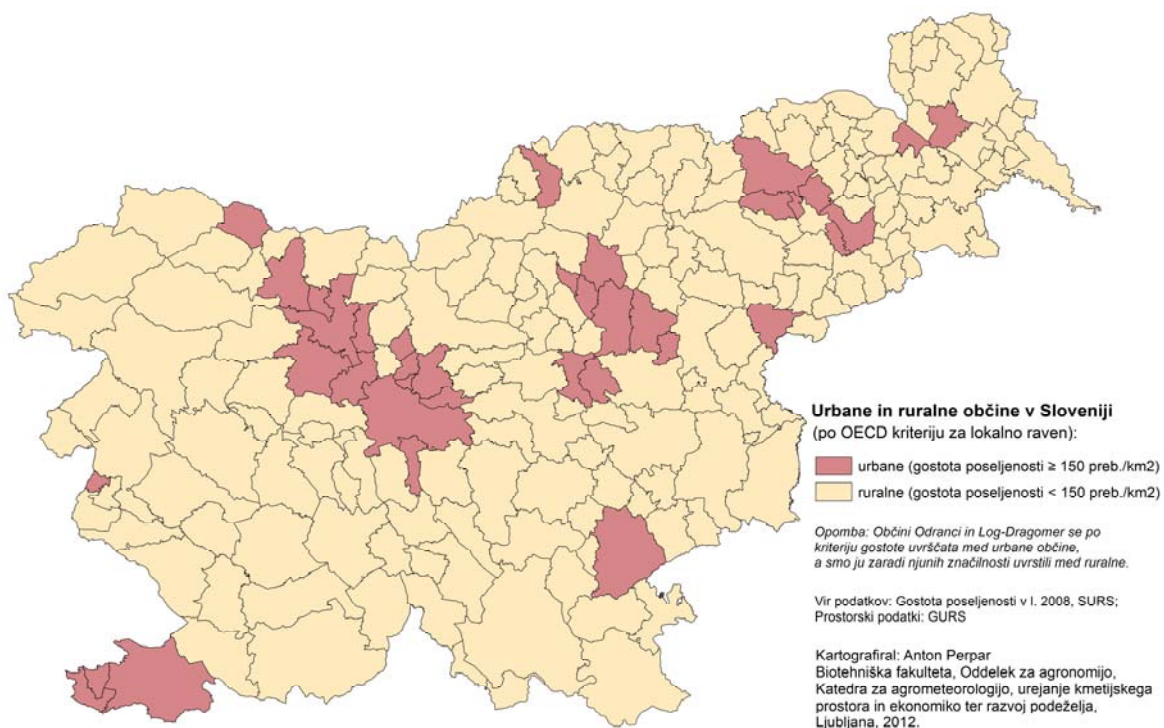

Slika 3: Tipološka členitev slovenskih občin na podlagi stopnje urbaniziranosti po metodologiji EUROSTAT (vir podatkov: Statistika ..., 2011)

Figure 3: Typological breakdown of Slovenian municipalities on the basis of degree of urbanization of the EUROSTAT methodology (data source: Statistika ..., 2011)

2.2.3 Delitev slovenskih občin na urbane in ruralne na podlagi OECD kriterija

Slika 4 spodaj prikazuje členitev slovenskih občin na urbane (mestne) in ruralne (podeželske) občine na podlagi OECD kriterija za lokalno raven (SKTE 5¹). Kriterij za to razvrstitev je le gostota poseljenosti, meja pa je pri 150 prebivalcih na km². Občine, ki te gostote poseljenosti ne dosegajo, se uvrstijo med ruralne, preostale pa med urbane.

Slika 4: Tipološka členitev slovenskih občin na podlagi OECD kriterija za lokalno raven (vir podatkov: Statistika ..., 2011)

Figure 4: Typological breakdown of Slovenian municipalities according to OECD criteria for the local level (data source: Statistika ..., 2011)

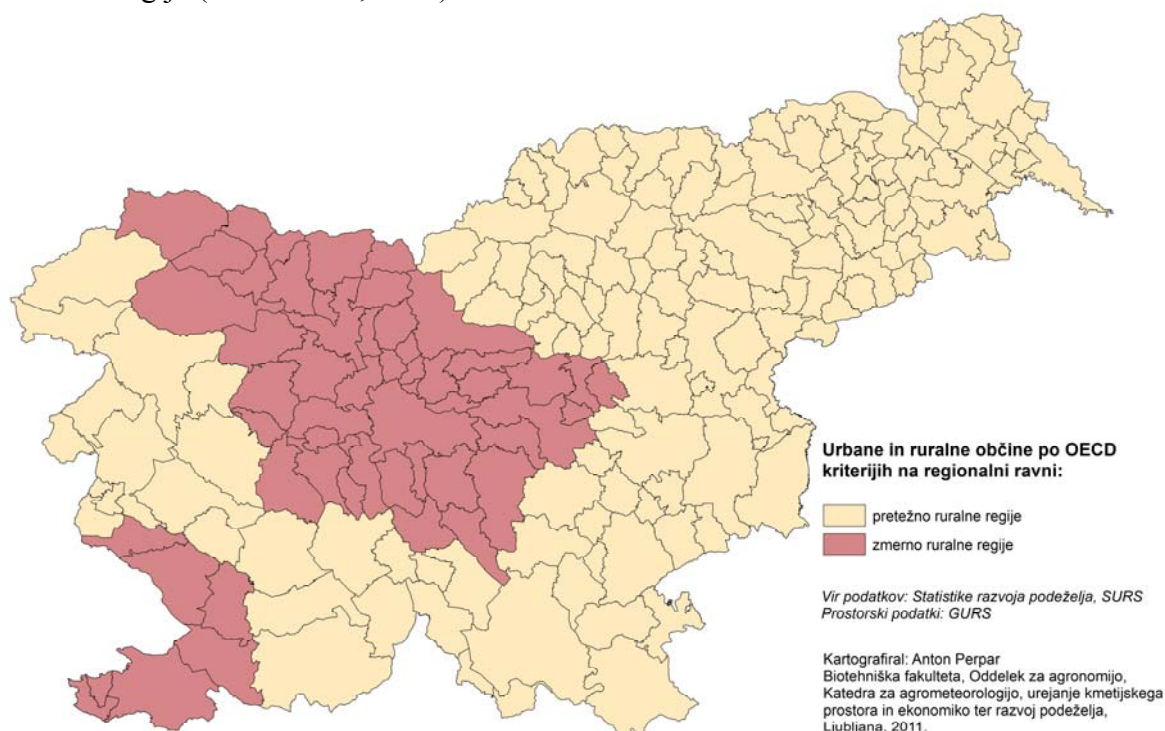
¹ SKTE - standardna klasifikacija teritorialnih enot Statističnega urada Republike Slovenije. SKTE do tretje ravni temelji na klasifikaciji NUTS, ki jo določa Uredba Evropskega sveta 1059/2003. NUTS (Nomenclature of territorial units for statistics) je klasifikacija statističnih teritorialnih enot v Evropski uniji, ki jo je uvedel EUROSTAT za potrebe zbiranja, razvoja in usklajevanja regionalnih statistik. Ozemlja držav se razdelijo na 3 hierarhične ravni: v Sloveniji NUTS 1 oz. SKTE 1 raven predstavlja celotna država, NUTS 2 oz. SKTE 2 dve kohezijski regiji, NUTS 3 oz. SKTE 3 pa 12 statističnih regij. Teritorialne enote na nižjih ravneh v Sloveniji so upravne enote (SKTE 4), občine (SKTE 5), krajevne skupnosti, vaške skupnosti ali četrtne skupnosti (SKTE 6), naselja (SKTE 7) in prostorski okoliši (SKTE 8) (Uredba o standardni..., 2007). EUROSTAT te nižje teritorialne ravni označuje z LAU (Local Administrative Units), ki pa niso predmet uredbe o NUTS. uniji, ki jo je uvedel EUROSTAT za potrebe zbiranja, razvoja in usklajevanja regionalnih statistik. Ozemlja držav se razdelijo na 3 hierarhične ravni: v Sloveniji NUTS 1 oz. SKTE 1 raven predstavlja celotna država, NUTS 2 oz. SKTE 2 dve kohezijski regiji, NUTS 3 oz. SKTE 3 pa 12 statističnih regij. Teritorialne enote na nižjih ravneh v Sloveniji so upravne enote (SKTE 4), občine (SKTE 5), krajevne skupnosti, vaške skupnosti ali četrtne skupnosti (SKTE 6), naselja (SKTE 7) in prostorski okoliši (SKTE 8) (Uredba o standardni..., 2007). EUROSTAT te nižje teritorialne ravni označuje z LAU (Local Administrative Units), ki pa niso predmet uredbe o NUTS.

Pri uporabi podatkov Statističnega urada Republike Slovenije o prebivalstvu v letu 2008 se je med urbane občine na podlagi omenjenega kriterija uvrstilo 39 občin (18,5 % vseh), preostalih 171 (81,5 % vseh) pa med ruralne.

OECD-jev koncept se sicer na evropski ravni pogosteje uporablja za razvrščanje statističnih regij na regionalni ravni (NUTS 3). Na tej ravni se prostorske enote razlikujejo po deležu prebivalstva posamezne regije, ki živi v podeželskih občinah. OECD regionalni koncept ločuje tri tipe regij (Statistika ..., 2011):

- pretežno ruralne regije, kjer več kot polovica prebivalstva regije živi v podeželskih občinah;
- zmerno ruralne regije, kjer delež prebivalstva živečega v podeželskih občinah v regiji obsega od 15 do 50 % prebivalstva regije;
- pretežno urbane regije, kjer v podeželskih občinah živi manj kot 15 % prebivalstva regije.

Po OECD regionalnem konceptu nobena slovenska statistična regija ne ustreza kriteriju za pretežno urbano regijo (slika 5). Med zmerno ruralne regije se uvrščajo Osrednjeslovenska, Zasavska, Gorenjska in Obalno-kraška regija med pretežno ruralne regije pa Jugovzhodna Slovenija, Goriška, Notranjsko-kraška, Spodnjesavska, Savinjska, Podravska, Pomurska in Koroška regija (Statistika ..., 2011).

Slika 5: Tipološka členitev slovenskih občin po OECD kriterijih za regionalno raven (vir podatkov: Statistika ..., 2011)

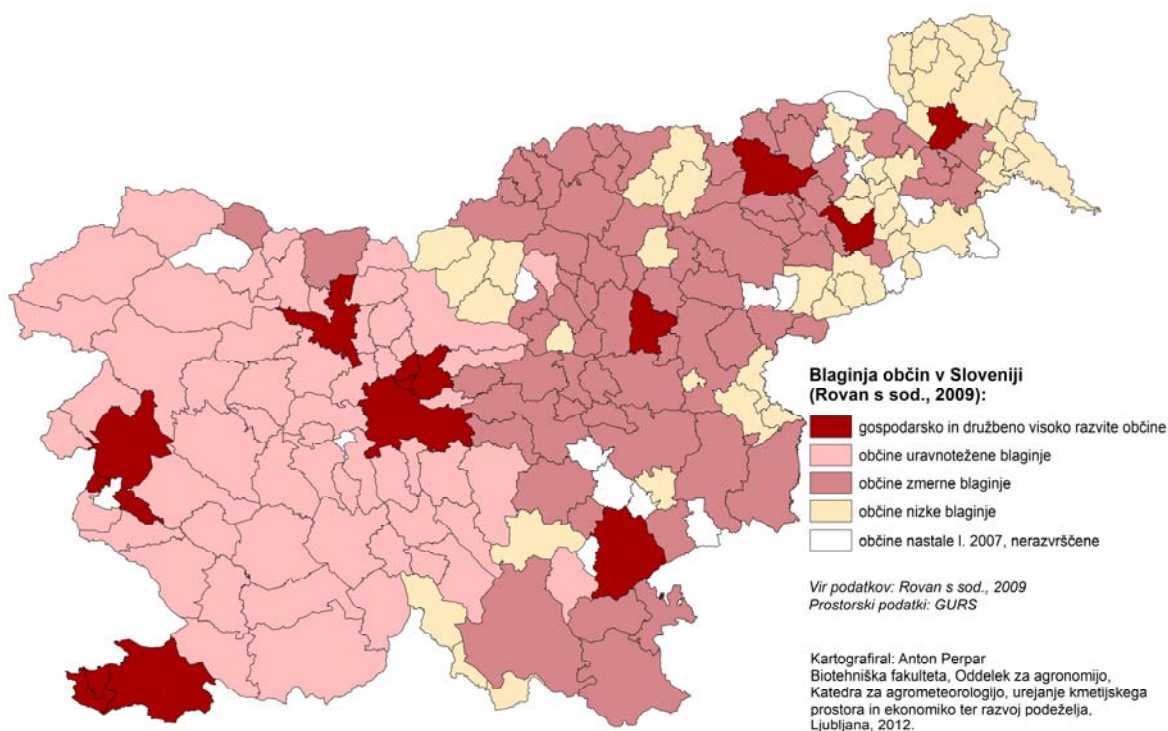
Figure 5: Typological breakdown of Slovenian municipalities according to OECD criteria for the regional level (data source: Statistika ..., 2011)

2.2.4 Tipološka členitev slovenskih občin na podlagi blaginje občin

Sliko 6 smo naredili na podlagi rezultatov študije, ki so jo izvedli Rovan in sodelavci. Namen študije je bil na podlagi sestavljenih kazalnikov pokazati na razlike v blaginji slovenskih občin ter občine po tem kazalniku razvrstiti v nekaj značilnih skupin. Razvrstitev občin v skupine je bila izvedena na podlagi 49 kazalnikov ekonomskega, socialnega, demografskega in okoljskega stanja v občinah. Analiza je bila izvedena s pomočjo multivariatnih statističnih metod, kot končni rezultat pa so bile oblikovane štiri skupine občin glede na raven blaginje (Rovan in sod., 2009; Malešič in sod., 2009):

- gospodarsko in družbeno visoko razvite občine (15 občin ali 7,8 % vseh),
- občine uravnotežene blaginje (56 občin ali 29 % vseh),
- občine zmerne blaginje (70 občin ali 36,3 % vseh)
- občine nizke blaginje (52 občin ali 26,9 % vseh).

Občine, ki so bile ustanovljene leta 2007 in kasneje, v študiji niso bile obravnavane, zato so na sliki prikazane kot nerazvrščene (17 občin ali 8,1 % vseh).

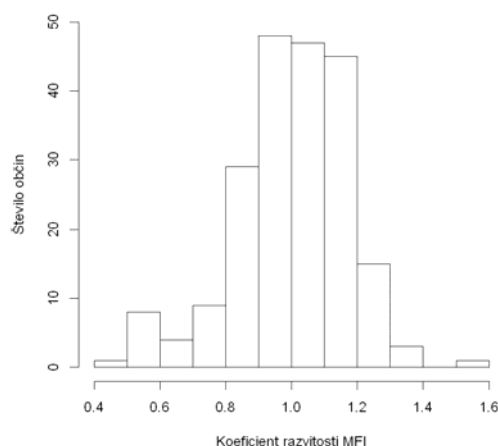
Slika 6: Tipološka členitev slovenskih občin na podlagi blaginje občin (vir podatkov: Rovani in sod., 2009)
Figure 6: Typological breakdown of Slovenian municipalities based on well-being of municipalities (data source: Rovani et al., 2009)

2.2.5 Členitev slovenskih občin po razvitosti na podlagi koeficienta razvitosti Ministrstva za finance RS

Podlago za omenjeno tipološko členitev slovenskih občin je predstavljal izračun koeficienta razvitosti občin za leti 2009 in 2010, ki ga je pripravilo Ministrstvo za finance Republike Slovenije na podlagi vladne Uredbe o metodologiji za določitev razvitosti občin (Uredba o metodologiji ..., 2009). Zakon o financiranju občin (Zakon o financiranju ..., 2006) namreč določa, da razvitost občin, kot merilo za sofinanciranje investicij občin iz državnega proračuna, določi ministrstvo pristojno za finance. Izračunani koeficienti razvitosti, na podlagi predpisane metodologije, so torej osnova tudi za delež sofinanciranja investicij iz državnega proračuna, ki pripada posamezni občini.

Pri izračunu koeficienta razvitosti so upoštevane tri skupine kazalnikov: kazalniki razvitosti občine (bruto dodana vrednost gospodarskih družb na zaposlenega, osnova za dohodnino na prebivalca občine in število delovnih mest na število aktivnega prebivalstva občine), kazalniki ogroženosti občine (indeks staranja prebivalstva, stopnja registrirane brezposelnosti in stopnja delovne aktivnosti) in kazalniki razvojnih možnosti (oskrbljenost z dobrinami in storitvami javnih komunalnih služb, opremljenost s kulturno infrastrukturo, delež območij Natura 2000 ter poseljenost občine). Glede na določila v uredbi se vrednosti posameznih kazalnikov standardizirajo, koeficient razvitosti pa se izračuna kot razmerje med vrednostjo aritmetičnega povprečja standardiziranih vrednosti kazalnikov v občini in vrednostjo aritmetičnega povprečja standardiziranih vrednosti kazalnikov v državi. Koeficient povprečne razvitosti občine v državi tako znaša 1, koeficient nadpovprečne razvitosti nad 1 in podpovprečne razvitosti pod 1 (Uredba o metodologiji ..., 2009).

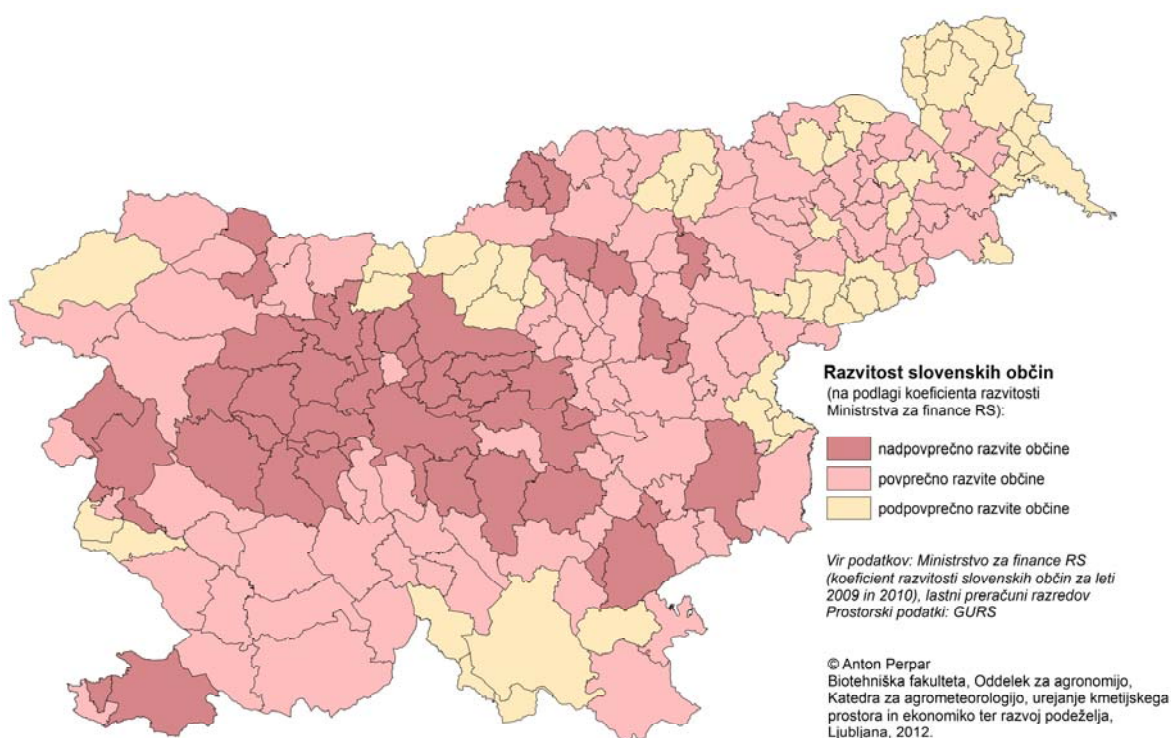
Pri izdelavi omenjene členitve smo opredelili tri skupine občin glede na njihovo razvitost. Osnovo za opredelitev skupin je predstavljala vrednost izračunanega koeficienta razvitosti občine Ministrstva za finance Republike Slovenije za leti 2009 in 2010 ter frekvenčna razporeditev vrednosti izračunanega koeficienta.

Slika 7: Frekvenčna porazdelitev vrednosti koeficienta razvitosti slovenskih občin

Figure 7: Frequency distribution of the values of the coefficient of development of Slovenian municipalities

Skupine občin po razvitosti smo oblikovali na podlagi kvartilov. Meji predstavljata vrednosti prvega in tretjega kvartila. Skupino nadpovprečno razvitih občin sestavljajo občine z vrednostjo koeficienta razvitosti nad 1,12. Podpovprečno razvite občine imajo koeficient razvitosti manjši od 0,91, povprečno razvite občine pa med 0,91 in 1,12. Na podlagi tako postavljenih kriterijev se je v skupino nadpovprečno razvitih občin uvrstilo 50 občin, ki so prostorsko locirane predvsem v osrednji Sloveniji, ob meji z Italijo ter na predvideni tretji razvojni osi (od Koroške proti Dolenjski). Najobsežnejša je skupina povprečno razvitih občin, v katero se je uvrstilo 105 občin. Med podpovprečno razvite občine pa se je na podlagi kriterija uvrstilo 55 občin. Podpovprečno razvite občine najdemo pretežno v Prekmurju, Halozah ter nekaterih drugih problematičnih, predvsem obmejnih območjih.

Slika 8: Členitev slovenskih občin po razvitosti na podlagi koeficienta razvitosti Ministrstva za finance RS za leti 2009 in 2010 (vir podatkov: Določitev koeficientov ..., 2009)

Figure 8: Typological breakdown of Slovenian municipalities under development based on the coefficient of development of the Ministry of finance of the Republic of Slovenia for the years 2009 and 2010 (data source: Določitev koeficientov ..., 2009)

Preglednica 1: Razporeditev slovenskih občin na podlagi izbranih tipoloških členitev
Table 1: Distribution of Slovenian municipalities on the basis of selected typological breakdowns

Tip območja/občine/regije	Število občin	Delež (%)	Delež površine SLO (%)	Delež preb. SLO (%)
Delitev slovenskih občin na mestne in nemestne (SURS)				
1 - mestne	11	5,2	9,3	34,7
2 - nemestne	199	94,8	90,7	65,3
SKUPAJ	210	100,0	100,0	100,0
Tipološka členitev slovenskih občin na podlagi stopnje urbaniziranosti (EUROSTAT koncept)				
1 - gosto poseljena območja	2	1,0	2,1	19,2
2 - vmesna območja	54	25,7	17,4	34,2
3 - redko poseljena območja	154	73,3	80,5	46,7
SKUPAJ	210	100,0	100,0	100,0
Tipološka členitev slovenskih občin na urbane in podeželske (OECD kriterij - lokalna raven)				
1 - urbane	39	18,6	14,0	47,9
2 - ruralne	171	81,4	86,0	52,1
SKUPAJ	210	100,0	100,0	100,0
Tipološka členitev slovenskih regij (OECD kriterij - regionalna raven)				
1 - pretežno ruralne	156	74,3	70,4	56,8
2 - zmerno ruralne	54	25,7	29,6	43,2
3 - pretežno urbane	0	0,0	0,0	0,0
SKUPAJ	210	100,0	100,0	100,0
Tipološka členitev slovenskih občin na podlagi blaginje (Rovan in sod., 2009)				
1 - gospodarsko in družbeno visoko razvite občine	15	7,1	9,0	36,3
2 - občine uravnovežene blaginje	56	26,7	39,0	22,2
3 - občine zmerne blaginje	70	33,3	34,1	32,0
4 - občine nizke blaginje	52	24,8	14,4	7,1
9 - nerazvrščene občine*	17	8,1	3,5	2,4
SKUPAJ	210	100,0	100,0	100,0
Tipološka členitev slovenskih občin na podlagi koeficienta razvitosti Ministrstva za finance RS				
1 - nadpovprečno razvite	64	23,8	36,4	55,7
2 - povprečno razvite občine	105	50,0	47,6	37,8
3 - podpovprečno razvite občine	49	26,2	16,0	6,5
SKUPAJ	210	100,0	100,0	100,0

* občine, ki so nastale l. 2007 in kasneje v študiji niso bile obravnavane.

Preglednica 2: Navzkrižne razporeditve slovenskih občin po izbranih tipologijah
Table 2: Cross-distribution of Slovenian municipalities by selected typologies

Tip občine po OECD kriteriju (lokalna raven) in tip blaginje občin (Rovan in sod., 2009)						
Tip občine po OECD	Tip blaginje občin*					SKUPAJ
	1	2	3	4	9	
1 - urbane	14	8	15	1	1	39
2 - ruralne	1	48	55	51	16	171
SKUPAJ	15	56	70	52	17	210

Tip občine po OECD kriteriju (lokalna raven) in tip razvitosti občin						
Tip občine po OECD	Tip razvitosti občin (po koeficientu razvitosti Ministrstva za finance)			SKUPAJ		
	nadpovprečno	povprečno	podpovprečno			
1 - urbane	22	17	0	39		
2 - ruralne	28	88	55	171		
SKUPAJ	50	105	55	210		

Tip razvitosti občin in tip blaginje občin (Rovan in sod., 2009)						
Tip razvitosti	Tip blaginje občin*					SKUPAJ
	1	2	3	4	9	
1- nadpovprečno	11	23	13	0	3	50
2- povprečno	4	28	52	14	7	105
3- podpovprečno	0	5	5	38	7	55
SKUPAJ	15	56	70	52	17	210

Tip občine po OECD kriteriju (lokalna raven) in Tip stopnje urbaniziranosti območja (EUROSTAT)						
Tip občine po OECD	Tip stopnje urbaniziranosti območja (EUROSTAT)			SKUPAJ		
	1-gosto poseljena	2-vmesna območja	3-redko poseljena			
1 - urbane	2	32	5	39		
2 - ruralne	0	22	149	171		
SKUPAJ	2	54	154	210		

Tip stopnje urbaniziranosti območja (EUROSTAT) in tip blaginje občin (Rovan in sod., 2009)						
Tip urbaniziranosti	Tip blaginje občin*					SKUPAJ
	1	2	3	4	9	
1 - gosto poseljena	2					2
2 - vmesna območja	12	12	25	5		54
3 - redko poseljena	1	44	45	47	17	154
SKUPAJ	15	56	70	52	17	210

Tip stopnje urbaniziranosti območja (EUROSTAT) in tip razvitosti občin						
Tip urbaniziranosti	Tip razvitosti občin (po koeficientu razvitosti Ministrstva za finance)			SKUPAJ		
	nadpovprečne	povprečne	podpovprečne			
1 - gosto poseljena	1	1		2		
2 - vmesna območja	21	27	6	54		
3 - redko poseljena	28	77	49	154		
SKUPAJ	50	55	105	210		

* poimenovanje tipov blaginje občin je predstavljeno v preglednici 1 na prejšnji strani

Največ urbanih občin po OECD tipologiji se po Rovanovi tipologiji blaginje občin uvršča v skupino občin zmerne blaginje (oznaka 3 v preglednici) in skupino gospodarsko in družbeno visoko razvitih občin (oznaka 1), le ena občina pa v skupino občin nizke blaginje (oznaka 4). Tudi v primeru ruralnih občin po OECD tipologiji se največ občin (55) uvršča v skupino občin zmerne blaginje (oznaka 3 v preglednici), sledi pa večje število občin (51), ki se uvrščajo v skupino občin nizke blaginje (oznaka 4). V skupino občin uravnotežene blaginje po Rovanovi tipologiji (oznaka 1) se uvršča 48 ruralnih občin, le ena ruralna občina pa v skupino gospodarsko in družbeno visoko razvitih občin.

Po tipu razvitosti občin se vse urbane občine uvrstijo v skupino nadpovprečno (22 občin) in povprečno razvitih občin (17 občin). Razvrstitev ruralnih občin po OECD tipologiji je bolj raznolika: največ se jih uvrsti v skupino povprečno razvitih občin (skupaj 88), sledi število občin, ki so podpovprečno razvite (skupaj 55), le 28 ruralnih občin pa je nadpovprečno razvitih.

Navzkrižna razporeditev po tipologiji razvitosti občin in Rovanovi tipologiji blaginje občin odraža naslednje: največ nadpovprečno razvitih občin sodi v skupino občin uravnotežene blaginje (skupaj 23), sledi delež v skupini občin zmerne blaginje (13 občin), 11 občin pa najdemo v skupini gospodarsko in družbeno visoko razvitih občin. Pretežni del povprečno razvitih občin (skupaj 52) spada v skupino občin zmerne blaginje, po številu sledi skupina občin uravnotežene blaginje (28 občin), 4 občine pa se uvrstijo med gospodarsko in družbeno visoko razvite občine. Preostalih 14 občin najdemo v skupini občin zmerne blaginje. Največ podpovprečno razvitih občin (skupaj 38) najdemo v skupini občin nizke blaginje, le po pet občin pa še v skupini občin uravnotežene blaginje in skupini občin zmerne blaginje.

Navzkrižna primerjava med OECD tipologijo in EUROSTAT-ovo tipologijo po stopnji urbaniziranosti kaže, da imamo v Sloveniji zelo malo gosto poseljenih območij. To sta le občini Ljubljana in Maribor. Preostale urbane občine pretežno sodijo v vmesna območja po stopnji urbaniziranosti, pet urbanih občin po OECD tipologiji pa spada celo med redko poseljena območja. Pretežni del ruralnih občin se po pričakovanju uvršča med redko poseljena območja, preostanek (22 občin) pa med vmesna območja.

Obe gosto poseljeni območji (občini Ljubljana in Maribor) se uvrščata med gospodarsko in družbeno visoko razvite občine. Pretežni del vmesnih območij po stopnji urbaniziranosti se uvršča v skupino občin zmerne blaginje (25 občin), po 12 občin pa se uvršča v skupino občin uravnotežene blaginje ter skupino gospodarsko in družbeno visoko razvitih občin. Pet občin vmesne stopnje urbaniziranosti sodi med občine nizke blaginje. Občine redko poseljenih območij se v približno enakem številu razporedijo med občine uravnotežene, zmerne in nizke blaginje, le ena pa v skupino gospodarsko in družbeno visoko razvitih občin.

Občini gosto poseljenih območij se uvrstita med nadpovprečno (Ljubljana) in povprečno razvite občine (Maribor). Največje število občin vmesnega območja spada med povprečno razvite občine, sledi število v nadpovprečno razvitih občinah (skupaj 21), šest občin tega tipa pa najdemo tudi med podpovprečno razvitimi. Največ občin redko poseljenih območij najdemo v skupini povprečno razvitih občin (skupaj 77), sledi število v podpovprečno razvitih (49 občin), 28 občin redko poseljenih območij pa je nadpovprečno razvitih.

2.3 UGOTAVLJANJE USPEŠNOSTI PODEŽELSKIH OBMOČIJ

Različne študije, ki so bile izvedene v Združenem kraljestvu, v nekaterih drugih evropskih državah in Kanadi, kot so projekt "The dynamic of rural areas" - DORAs (Bryden in Hart, 2001), "Rural Employment" (RUREMPLO) (Terluin in Post, 2000) in "New Rural Economy" (Reimer, 2003), so proučevale "vodilne" in "zaostajajoče" regije in primerjale njihove značilnosti. Navkljub tem študijam še vedno ni dovolj poznavanja osnovnih dejavnikov, ki vplivajo na neenako ekonomsko uspešnost podeželskih območij, ter ustreznih mehanizmov in ukrepov politik za izboljšanje stanja. Agarwal in sod. (2009) so proučevali gospodarsko učinkovitost podeželskih območij v Angliji in pri tem posebno pozornost namenjali obravnavi prispevka gospodarskega, človeškega, socialnega, kulturnega in okoljskega kapitala. Podobno kot Bryden in sod. (2004), Dawe in Bryden (1999) pri proučevanju ruralnih območij, nekateri drugi avtorji na primeru regij (Abdel-Rahman, 1998; Armstrong in Taylor, 2000; Cooke in Morgan, 1998; Putnam, 1995) ali nekateri avtorji, ki so proučevali ekonomsko uspešnost celotnih držav (npr. Porter, 1990; Porter in Ketels, 2003), Agarwal in sod. (2009) ugotavljajo, da je raznolika gospodarska uspešnost večdimenzionalen in kompleksen problem, nanjo pa vpliva kombinacija gospodarskega, človeškega, socialnega, kulturnega in okoljskega kapitala, s katerimi območje razpolaga, ta kapital pa je neenakomerno razporejen po posameznih območjih.

2.3.1 Kapital podeželskih območij

Kljub obsežnemu naboru literature o ugotavljanju gospodarske učinkovitosti so se raziskave s tega vsebinskega področja, ki so se osredotočile na podeželska območja, začele šele v poznih 80-tih letih prejšnjega stoletja. Takrat je podeželje zopet postalo zanimivo, tako za urbane prebivalce, kot za raziskovalce in politike. Raziskave s tega področja se v zadnjem desetletju osredotočajo predvsem na različne vrste kapitala, s katerim podeželska območja razpolagajo. Posamezno vrsto kapitala lahko bolj ali manj uspešno merimo z ustreznimi kazalniki, ti pa lahko tudi pojasnjujejo oziroma pokažejo dejavnike, ki vplivajo na stanje posamezne vrste kapitala. Gospodarska in razvojna uspešnost določenega območja je odvisna od učinkovitosti, smotrnosti ter načina upravljanja in uporabe razpoložljivih vrst kapitala, pa tudi vlaganj za njihovo ohranjanje in nadaljnji razvoj.

2.3.1.1 Gospodarski kapital

Gospodarski (v literaturi pogosto imenovan tudi ekonomski) kapital Lin (2001) povezuje z viri kapitala (v finančnem pomenu). V podjetniškem smislu je namen njegove mobilizacije običajno ustvarjanje dobička, kot uspešnejša pa se opredeljujejo območja, ki so bogatejša z vsemi vrstami kapitala, predvsem pa z gospodarskim (Agarwal in sod., 2009). Gospodarski kapital določajo različni dejavniki, ki vplivajo na gospodarsko uspešnost. Kot dejavnike, ki vplivajo na to vrsto kapitala, avtorji v literaturi navajajo produktivnost (Bryden in sod., 2004), stopnjo zaposlenosti (Bryden in sod., 2004; Terluin in Post, 2000), investiranje (Bryden in Hart, 2001), podjetnost (Bryden in Hart, 2001; Lowe in Talbot, 2000) ter inovativnost (Keeble in sod., 1992; North in Smallbone, 2000). Gospodarski kapital v študijah najpogosteje opredeljujejo s produktivnostjo izraženo v bruto družbenem proizvodu na zaposlenega ter stopnjo zaposlenosti. Kot dodatne pojasnjevalne spremenljivke pa se v študijah uporabljajo struktura gospodarskih dejavnosti, delež

zaposlenosti v kmetijstvu in javni upravi, zdravstveno stanje zaposlenih in podobno. Rezultati študij pogosto ugotavljajo, da gospodarska blaginja upada z naraščajočim deležem zaposlenih v kmetijskih dejavnostih (The new rural ..., 2006; Erjavec in Juvančič, 2000). Erjavec in Juvančič navajata, da so prav majhne in premalo raznolike zaposlitvene možnosti, ki so značilne za podeželska območja z visokim deležem zaposlenih v kmetijstvu, praviloma eden glavnih vzrokov za rastoče razlike v gospodarski razvitosti območij. Kljub temu pa je kmetijstvo še danes pomemben dejavnik ne le gospodarske, pač pa tudi socialne stabilnosti v podeželskem prostoru ter pomemben dejavnik pri upravljanju z naravnimi viri in prostorom. Investiranje prav tako igra ključno vlogo v modelih gospodarske rasti in na splošno velja, da višja stopnja investiranja, glede na novo ustvarjeno vrednost, lahko sproži oziroma stabilizira regionalno gospodarsko rast, ustrezen dostop do investicijskega kapitala s strani bank in različnih skladov pa je predpogoj za razvoj podjetništva (Bryden, 2000). Inovativnost je eden redkih tvorcev dodane vrednosti, ki ni neposredno odvisen od vloženega denarja, zato si šibkejške države, regije ali območja ravno z njo najlažje utirajo pot v vse ostrejši globalni konkurenci (Likar, 2000).

2.3.1.2 Človeški kapital

Človeški kapital ima pri razvoju območij in podjetij ključno vlogo. Gostiša (2001) ga opredeljuje kot vir oziroma potencial, ki se skriva v obstoječem znanju ter sposobnostih zaposlenih oziroma prebivalcev. Koliko je dejansko izkoriščen, je odvisno od načina upravljanja s človeškimi viri. Za konkurenčno sposobnost podjetij je ta kapital zelo pomemben, čeprav ni zajet v nobeni računovodski bilanci. Izboljševanje znanja in razvijanje sposobnosti zaposlenih danes v razvitem svetu predstavlja zelo pomemben vir investicij v podjetjih (Gostiša, 2001). Investicije v človeški kapital veljajo za najdonosnejše in najbolj varne, saj človeški kapital lahko brezmejno plemenitimo, njegova vrednost pa lahko le narašča (Mihalič, 2006). Agarwal in sod. (2009) med dejavniki človeškega kapitala z vplivom na gospodarsko in razvojno uspešnost navaja izobrazbo, veščine ter demografsko stanje, migracije in dostopnost do storitev. Kot navajata Hanžek in Gregorčič (1999) pa človeški kapital ni pomemben le za gospodarsko rast, ampak predvsem za človeka samega in kakovost njegovega življenja. Tak pogled pa daje drugačen poudarek smislu gospodarskih aktivnosti in ciljem razvoja družbe. Temeljni cilj naj ne bi bila le čim večja gospodarska rast, temveč izboljšanje človekovega življenja, čeprav je ravno gospodarska rast v družbi nujna za izboljšanje kakovosti življenja, kar se je izkazalo tudi v zadnjih kriznih letih. Sprejemljiva je le gospodarska rast, ki prispeva k izboljšanju človekovega razvoja, zmanjšanju revščine in neenakosti med ljudmi in ne uničuje okolja in naravnih virov.

Kot poseben vidik človeškega kapitala nekateri avtorji štejejo tudi kulturni kapital in ga opredeljujejo s talenti, spretnostmi in izobraževanjem, ki jih posameznik pridobi z ukvarjanjem s kulturnimi dejavnostmi (Matarasso, 1999). Takšna opredelitev se tudi nam zdi smiselna. Tudi kulturni kapital je bil prepoznan kot eden od pojasnjevalcev razlik v gospodarski uspešnosti podeželskih območij (Bryden in Hart, 2001; Dawe in Bryden, 1999). Barbičeva (1995b) pripisuje velik pomen kulturne identitete posameznika in družbenih skupin za razvoj podeželja, pri čemer kulturno identiteto opredeljuje s tradicijami/dediščino in sodobnimi človeškimi dosežki, s katerimi se posameznik/družbena skupnost istoveti in jih pojmuje kot del lastne kulture, ki je tudi prostorsko opredeljena.

Kot sestavine kulturne identitete podeželja Barbičeva navaja jezik, domače obrti, prehrabetno in kulinaritno kulturo, medsebojno pomoč, oblike sodelovanja in povezovanja na podeželju, likovno umetnost ipd. Pri viziji razvoja vsake druŹbe imajo ključno vlogo tudi vrednote in pričakovanja, ki so značilna in pomembna za neko kulturo. Kultura deluje kot filter, ki določa, kako gledamo in si razlagamo svet, ki nas obdaja. Poteka kot "programirano" doživljanje in pojmovanje sveta, ki smo ga deleŹni skozi vzgojo in izobraŹevanje in nas ločuje od članov drugih skupnosti. Vrednote in prepričanja tvorijo jedro kulture in so orientacija pri sprejemanju odločitv in vplivajo na naša ravnanja (Hanžek in Gregorčič, 1999). Določanje ciljev razvoja je torej v veliki meri odvisno od sistema vrednot posamezne druŹbe.

2.3.1.3 Socialni kapital

Socialni kapital se bolj kot posameznikom pripisuje različnim skupinam, predstavlja torej oblike povezav med posamezniki in različna socialna omreŹja (Putnam, 2000). Kot dejavnike socialnega kapitala avtorji (Fukuyama, 1995; Putnam, 1993; Agarwal in sod., 2009) navajajo zaupanje, norme obnašanja, stopnjo avtonomnosti, sodelovanje in učinkovitost med institucionalnimi strukturami (Nelson in Sampat, 2001), obstoj javnih in zasebnih omreŹij ter stopnjo interakcij med temi omreŹji (Bryden in sod., 2004), vlogo partnerstev (Barbič, 2005) ter vlogo prostovoljnih organizacij v razvojnih procesih. Porter (1990) navaja, da sta socialno in kulturno okolje zelo pomembna pri razvoju podjetništva, saj spodbujata inovativnost in tekmovalnost. Barbičeva (2005) pa navaja, da odpiranje in povezovanje, odprtost za nove ideje in spoznanja ter interakcije in komunikacije med posamezniki, skupinami in lokalnimi skupnostmi spodbujajo nove ideje in zamisli (vpliv na inovativnost).

2.3.1.4 Okoljski kapital

Okoljski kapital obsega naravne vire in storitve okolja, ki jih na sedanji stopnji doseŹkov okoljske tehnologije in organiziranosti uporabljamo za ustvarjanje blaginje (Plut in sod., 2004). Okoljski kapital ima lahko pomembno vlogo pri spodbujanju ali omejevanju gospodarskega in druŹbenega razvoja. Kot navajajo Hoggart in sod., (1995) je kakovost okolja v današnjem času vse bolj pomembna tudi za sam gospodarski razvoj, predvsem zaradi tehnoloških sprememb v kmetijstvu ter rasti in razvoja turizma, pristočasnih aktivnosti in rekreacije. Kot dejavnike okoljskega kapitala avtorji navajajo razpoložljivost naravnih virov, ekosistemske storitve, biotsko raznovrstnost, odmaknjenost, stroške ohranjanja okolja, onesnaŹenost, pa tudi gostoto poseljenosti. Odmaknjenost nekaterih podeŹelskih območij ali obstoj negativnih okoljskih vplivov, kot rezultat neustreznega razvoja, lahko prepreči ali omeji podjetniške iniciative in/ali njihovo učinkovitost. Naraščajoča, večvrstna in pogosto tudi izključujoča se raba prostora in naravnih virov ne vodi le k njihovemu uničenju ali izčrpavanju, temveč povzroča nasprotja med samimi rabami ter ima negativne vplive na sosednje rabe in širši podeŹelski prostor. Trajno varovanje naravnega okolja in virov ter preprečevanje konfliktov je možno le z dolgoročnim celostnim razvojnim načrtovanjem (Prosen, 1993).

2.3.2 Pristop k ugotavljanju uspešnosti podeželskih območij v obstoječih študijah

Večina avtorjev se je pri svojih raziskavah osredotočala na študije primera, torej na nekaj izbranih območij ali regij ter individualne dejavnike. Tak podroben vpogled je zelo pomemben, ni pa zadosten za načrtovanje politik in programov, kjer je potrebno poznavanje stanja vseh območij in zato tudi njihovo hkratno obravnavanje z vsemi njihovimi značilnostmi. Cummings in sod. (1999) so proučevali dinamiko podeželskih gospodarstev vodilnih in zaostajajočih regij v Kanadi na podlagi večjega števila kazalnikov. Ti so se nanašali na gospodarsko razvitost in dinamiko, udeležbo delovne sile na trgu dela, starostno strukturo, stopnjo nezaposlenosti, vzorce dnevnega gibanja prebivalstva ter strukturo zaposlenosti. Ugotovili so, da so posamezne regije lahko vodilne po posameznih dejavnikih in zaostajajoče po drugih. Ugotavljajo, da mora ocena gospodarske in razvojne uspešnosti hkrati vključevati vse te razlikujoče se dimenzije. Raba kombiniranih kazalnikov oziroma dejavnikov je torej ključna, saj osredotočenje le na en kazalnik oziroma dejavnik lahko prikaže nerealno in popačeno sliko stanja območja.

Davies in Tonts (2010) sta proučevala obseg, do katerega gospodarska raznolikost vpliva na socio-ekonomsko uspešnost lokalnih območij v zahodnem, podeželskem delu Avstralije. Ugotavljata, da je zaposlitvena raznolikost v industrijskem sektorju v povezavi z rastjo prebivalstva, udeležbo delovne sile na trgu dela, obsegom delovne sile ter rastočim povprečnim dohodkom. Kot kazalnike gospodarske uspešnosti sta v študiji uporabila gibanje števila prebivalstva, rast prihodkov gospodinjstva, spremembo stopnje udeležbe na trgu dela ter rast delovne sile. Kot dodatni kazalniki so bili uporabljeni odmaknjenost območij, povprečna starost prebivalcev ter delež prebivalcev z višjo ali visoko izobrazbo. Ugotavljata, da so območja z ozko usmerjenim gospodarstvom veliko bolj podvržena nestabilnosti, upadanju in marginalizaciji kot pa bolj raznolika gospodarstva. Regije s širše razvitim gospodarstvom manj prizadenejo spremembe v zaposlovanju, gospodarsko krčenje ter zmanjševanje števila prebivalcev.

Agarwal in sod. (2009) ugotavljajo, da je problematika raznolike gospodarske in razvojne uspešnosti kompleksna in večdimenzionalna. Je odraz povezav in medsebojnih učinkov razpoložljivega gospodarskega, človeškega, socialnega, kulturnega in okoljskega kapitala, ki so neenakomerno razporejeni po posameznih območjih. Nekatera podeželska območja so tako uspešnejša in razvitejša od drugih, na kar vplivajo različni dejavniki.

Raznolikost v gospodarski razvitosti med regijami oziroma drugimi izbranimi prostorskimi enotami so obravnavale tudi študije OECD (Regions ..., 2007) ter avtorjev Treasury (2000) in Agarwal in sod. (2009). Omenjene študije ugotavljajo, da je regionalna raznolikost v bruto družbenem proizvodu (BDP) na prebivalca funkcija produktivnosti ter zaposlenosti. Odvisna pa je tudi od demografskih značilnosti (deleža prebivalstva v aktivni delovni starosti) ter stopnje zaposlenosti prebivalstva in stopnje brezposelnosti. Rezultati študije HM Treasuryja kažejo, da raznolika produktivnost po regijah pojasnjuje kar 60 % raznolikosti regionalnega BDP-ja, medtem ko je značilni delež preostale raznolikosti odvisen od stopnje zaposlenosti in stopnje brezposelnosti ter deleža aktivnega prebivalstva regije (Treasury, 2000; Agarwal in sod., 2009).

Treasury je BDP na prebivalca nadalje razčlenil na tri ključne komponente:

- produktivnost (BDP/P) opredeljeno kot output na zaposlenega,
- stopnjo zaposlenosti (E/L) opredeljeno kot delež aktivnih delavcev na trgu dela,
- stopnjo aktivnosti (L/P) opredeljeno kot delež aktivnega prebivalstva v primerjavi s celotno populacijo območja.

Output na zaposlenega delavca oziroma produktivnost je determinirana skozi proizvodni proces in je odvisna od razpoložljivosti (in učinkovitosti rabe) različnih vrst kapitala ter od razpoložljive tehnološke opremljenosti. Stopnja zaposlenosti je po drugi strani odvisna od ponudbe in povpraševanja na trgu dela, stopnja aktivnosti pa je pretežno odvisna od demografskih značilnosti prebivalstva na določeni prostorski enoti, čeprav nanjo lahko vplivajo tudi razmere na trgu dela (Treasury, 2000).

OECD pri ocenah stanja podeželskih območij uporablja kazalnike, ki se nanašajo na naslednja vsebinska področja: prebivalstvo in migracije, gospodarska struktura in uspešnost, socialna dobrobit in enakost ter okolje in trajnostnost. Za celostno predstavitev stanja podeželskih območij priporoča uporabo širokega spektra kazalnikov, ki naj pokrivajo vsa vsebinska področja ter prispevajo k razumevanju dejavnikov, ki so pomembni za pripravo, izvajanje ter spremljanje učinkov politik razvoja podeželja (The Wye Group ..., 2007).

Za področje prebivalstva in migracij se uporabljajo naslednji kazalniki: gostota poseljenosti, gibanje števila prebivalstva, struktura prebivalstva po starosti in spolu, velikost gospodinjstva ter podatki o skupnosti (na primer stopnja ruralnosti).

Ocena gospodarske strukture in uspešnosti temelji na kazalnikih, ki podajajo informacijo o delovni sili in stopnji zaposlenosti, zaposlenosti po sektorjih dejavnosti, produktivnosti ter investiranju.

Za oceno socialnega blagostanja in enakosti ne zadošča le ocena dohodka, ki naj bi bil teritorialno kar najbolj enakomerno razporejen, pač pa naj kazalniki dajo tudi oceno izobrazbe, zdravja, varnosti ter bivalnih pogojev prebivalstva.

Za oceno stanja okolja in trajnostne naravnosti se kazalniki nanašajo na topografijo in klimatske razmere, rabo tal, habitate, tla in vodo ter kakovost zraka.

S proučevanjem dejavnikov, ki vplivajo na gospodarsko uspešnost podeželskih območij, se je ukvarjal tudi projekt DORA (*Dynamics of Rural Areas*) in sicer na podlagi primerjav dveh izbranih študijskih območij (uspešno in zaostajajoče podeželsko območje) v štirih državah: v Grčiji in Nemčiji ter na Švedskem in Škotskem. Avtorji študije (Bryden, 2000) so izbrali deset dejavnikov, za katere so na podlagi literature ali lastnih izkušenj predvidevali, da vplivajo na gospodarsko uspešnost. Za oceno, kaj pomeni dobra in kaj slaba gospodarska uspešnost, so uporabili spremembe v zaposlovanju v obdobju zadnjih 10 do 15 let, kot dopolnilni kazalniki pa so jim služili sprememba števila prebivalstva, stopnja brezposelnosti ter stopnja rasti novih podjetij. Raziskovalci so se osredotočili na proučevanje manj stvarnih dejavnikov (*ang. less tangible factors*) kot dopolnilo stvarnim

(ang. *tangible*) oziroma na kombinacijo obojih. Manj stvarni kazalniki se pri ekonomskih analizah običajno obravnavajo kot "preostali dejavniki".

Delovni model so zapisali kot proizvodno funkcijo:

$$P = f(NR, L, K, I, S) + R \quad \dots (1)$$

pri čemer je:

P - uspešnost

NR - naravni viri (*natural resources* - "land")

L - človeški viri (*human resources* - "labour")

K - infrastrukturni kapital (*infrastructural capital*)

I - investicije (*investments*)

S - gospodarska struktura (*economic structure*)

in R - ostali dejavniki (*residual factors, i. e. less tangibles*)

Raznolika uspešnost = $P_1 - P_2$, kjer P_1 in P_2 predstavljata uspešnost študijskega območja 1 in 2.

Med manj stvarnimi dejavniki so izbrali pet dejavnikov:

$$R = f(MP, IP, N, C, QL) \quad \dots (2)$$

MP - delovanje trga (*market performance*)

IP - institucionalna uspešnost (*institutional performance*)

N - omrežja (*networks*)

C - skupnost (*community*)

QL - kakovost življenja (*quality of life*)

Ključni princip izbora dejavnikov, spremenljivk in raziskovalnih vprašanj/hipotez je bil, da mora vsak od njih potrditi pojasnjevalno logiko in pripomoči k pojasnjevanju raznolike gospodarske uspešnosti. V ekonometričnih analizah se sicer običajno predpostavlja, da so spremenljivke med seboj neodvisne, DORA projekt pa je predpostavil njihovo soodvisnost.

Stvarne dejavnike v analizah so predstavljali viri, s katerimi območje razpolaga. Ti so tesno povezani s tradicionalnimi "proizvodnimi dejavniki" uporabljenimi v standardni proizvodni funkciji, kot so zemlja, delo, kapital in tehnologija. Manj stvarni dejavniki pa predstavljajo dejavnike, ki določajo, kako dobro (ali slabo) so ti razpoložljivi viri izkoriščeni na območju (Bryden, 2000).

V literaturi so pogoste razprave o stvarnih dejavnikih. Naravni in človeški viri so bili vedno v ospredju teorij o absolutnih in primerjalnih ekonomskih prednostih. Raziskovalci projekta DORA so predpostavili, da odvisnost regionalnega gospodarstva od naravnih virov temelji na specializaciji posamezne regije ter na zmožnostih regije, da najde nove oblike izrabe teh virov. Človeški viri so prav tako prepoznani kot nujen, čeprav še ne zadosten, dejavnik gospodarske uspešnosti, v literaturi pa se navajajo z njihovimi osnovnimi atributi kot so demografska struktura in njen razvoj, značilnosti trga dela ter

človeški kapital, ki se odraža v znanju in veščinah prebivalcev in delovne sile. Rast števila prebivalcev pogosto kaže na dinamiko lokalnega okolja in je pogosto povezana tudi z gospodarsko uspešnostjo. Prebivalstvena dinamika je v mnogih območjih vzrok (ali pa rezultat (posledica) gospodarske uspešnosti. Razpoložljivost delovnih mest in ustrezno izobražene delovne sile predstavlja primerjalno prednost za podeželska območja, vpliva pa tudi na splošno gospodarsko uspešnost. Pomanjkanje ustrezno izobražene delovne sile pa pogosto predstavlja oviro za investicije in gospodarsko uspešnost. Visoko usposobljena delovna sila (vključno s podjetniškimi kapacitetami) pa vpliva na proizvodne in inovacijske procese (Niehaus in Price, 1990). Človeški viri so torej direktno povezani z gospodarsko uspešnostjo območja (Bryden, 2000).

Tudi kakovost in obseg regionalne infrastrukture ima značilen vpliv na gospodarsko uspešnost regije (Schätzl, 1992, cit. po Bryden, 2000), hkrati pa je tudi eden najpomembnejših dejavnikov pri izbiri lokacije za podjetništvo. Med najpomembnejšo infrastrukturo sodijo prometna infrastruktura ter razpoložljiva urejena industrijska območja. Na podlagi ocene IFO inštituta (IFO, 1990, cit. po Bryden, 2000) naj bi bil doprinos infrastrukture h konkurenčnosti regije kar 35 %. Zadostna in kakovostna infrastruktura pripomore k lokalnemu gospodarskemu razvoju z zmanjšanjem stroškov, povečanjem možnosti za prihodnji razvoj ter izboljšanjem kakovosti življenja v regiji.

Investicije v modelih gospodarske rasti prav tako igrajo ključno vlogo (Domar, 1957; Bryden, 2000). Na splošno velja, da višja stopnja investicij v povezavi z bruto dodano vrednostjo lahko spodbudi oziroma stabilizira gospodarsko rast, ki ima spet vpliv na trg dela. K temu pripomore tudi razpoložljivost investicijskega kapitala, kar je lokalnemu gospodarskemu razvoju v veliko pomoč, predvsem pri ustanavljanju novih podjetij. Pomemben dejavnik je tudi struktura gospodarskih dejavnosti ter njihova organiziranost in medsebojno sodelovanje.

Med manj stvarnimi dejavniki so v projektu DORA proučevali "zmožnosti lokalnega prebivalstva za spodbujanje gospodarske uspešnosti območja". Te so pretežno povezane z manj stvarnimi spremenljivkami, informacijo o njih pa lahko dobimo na podlagi kvalitativnih podatkov.

Delovanje trga vključuje tako dejavnike proizvodnje (delo, zemlja, kapital) kot proizvode (dobrine in storitve). Predpostavlja se, da neučinkovitost na trgu vodi v povečevanje stroškov proizvodnje, prizadene konkurenčne sposobnosti območja ter negativno vpliva na gospodarsko uspešnost in rast.

Trg dela kot socialna institucija, kjer se sklepajo delovne pogodbe, opravlja dve glavni funkciji. Prva je razporeditev dela po različnih dejavnostih, druga pa reprodukcija (nadomeščanje). Neučinkovitost trga dela se odraža predvsem v stopnji brezposelnosti območja oziroma nezasedenih delovnih mestih ter neskladjih med pričakovano usposobljenostjo delovne sile s strani delodajalcev in ponudbo na trgu dela (Pearson in Walsh, 1983). Učinkovitost trga dela je odvisna tudi od institucionalnih in političnih ureditev (različni predpisi, podpisani dogovori, struktura zaposlitvenih servisov ipd.), mobilnosti dela (geografske, poklicne, med vrstami gospodarskih dejavnosti) ter povezanih stroškov (transakcijski, migracijski).

Naravni viri (zemlja, gozdovi, vode, obala, mineralne surovine) omogočajo proizvodne procese v tradicionalnih gospodarskih dejavnostih kot so kmetijstvo, gozdarstvo, ribištvo, lov in rudarstvo, zadovoljujejo pa tudi lokacijske potrebe podjetij ter stanovanjske potrebe prebivalstva. Hkrati omogočajo razpoložljivost številnih javnih dobrin podeželja (okolje, biološka raznovrstnost, zgodovinske in kulturne znamenitosti ipd.), ki imajo velik pomen za gospodarstvo podeželskih območij ter tudi urbane "uporabnike" podeželskega prostora. Zaradi možnih večnamenskih rab je njihova raba pogosto močno regulirana (planska raba tal, okoljski predpisi). Vse to, ter lastništvo teh virov, se lahko odraža tudi v gospodarski uspešnosti. Pomemben dejavnik so lahko tudi cene zemljišč, povpraševanje po zazidljivih zemljiščih in podobno. Pomembno je tudi delovanje kapitalskih trgov in njihova dostopnost.

Delovanje trga z dobrinami in storitvami je povezano s stvarnimi dejavniki kot je gospodarska struktura in organiziranost ter kakovost življenja.

Inštitucije so prav tako zelo pomemben dejavnik (Bryden, 2000). Za gospodarsko uspešnost so pomembne zlasti vlade, banke, zemljiški skladi in podobno.

Omrežja so ključni vidik civilne družbe, predstavljajo pa lahko družbena razmerja med posamezniki ali organizacijami. Sicer so opredeljena kot posebna oblika povezav med ljudmi, predmeti ali dogodki (Knoke in Kulinsky, 1982). Ločimo lahko notranja in zunanja omrežja. Notranja najdemo med skupinami posameznikov znotraj lokalne skupnosti, zunanja pa med člani lokalne skupnosti in zunanjim svetom, kar je še posebej pomembno v času globalizacije. Predpostavlja se, da aktivnosti močnih omrežij pripomorejo k lokalni gospodarski uspešnosti s širjenjem informacij in znanja med posamezniki, podjetji in organizacijami (Bryden, 2000).

Dejavnik "skupnost" Bryden (2000) povezuje predvsem z oblikami organiziranosti skupnosti, identiteto, religijo, lokalnimi tradicijami ter zgodovino, vrednotami in vedenjem, torej splošno-kulturnimi vrednotami družbenega življenja. Predpostavlja se, da so vrednote in organiziranost skupnosti pomemben dejavnik gospodarske in razvojne uspešnosti.

Kakovost življenja je prav tako eden manj stvarnih dejavnikov, ki neposredno vplivajo na stopnjo gospodarske uspešnosti. Kakovost življenja lahko po eni strani povežemo z dobro kakovostjo zraka, bližino narave in varnostjo. Naravne in kulturne znamenitosti ustvarjajo tudi lokalno identiteto, ki pa lahko spodbudi tudi razvoj gospodarskih dejavnosti (na primer turizma). Ključni problemi podeželskih območij s področja kakovosti življenja so še vedno dostopnost do šol, medicinske pomoči, delovnih mest ter zabave. Kakovost življenja je pomemben dejavnik tudi pri odločanju za kraj bivanja ter lokacijo gospodarskih dejavnosti.

Tudi v slovenskem prostoru je bilo narejenih že več študij ugotavljanja gospodarske uspešnosti, saj so izsledki takšnih študij pogosto podlaga za izvajanje politik.

Med študijami raznolike razvitosti slovenskih občin omenjamo diplomsko delo Groblerjeve (2002) z naslovom "Proučevanje družbeno-ekonomske razvitosti slovenskih

občin s pomočjo multivariatne analize". Gre za analizo stanja v občinah na osnovi 10-ih kazalnikov gospodarskih, demografskih in drugih razmer v letu 1999. Z metodo glavnih komponent so število spremenljivk zmanjšali na dve izbrani glavni komponenti, ki sta pojasnjevali slabih 61 % variabilnosti med občinami. Na dveh glavnih komponentah je bilo nato 192 takratnih občin razvrščenih v tri skupine: razvite občine (49 občin), srednje razvite (80 občin) in manj razvite občine (63 občin). Groblerjeva je med ugotovitvami izpostavila predvsem pomen kazalnika bruto osnova za dohodnino na prebivalca in ga omenja kot najboljši posamični indikator družbeno-ekonomske razvitosti (Grobler, 2002).

Skupina raziskovalcev z Ekonomske fakultete v Ljubljani (Rovan in sod., 2009; Malešič in sod., 2009) je proučevala blaginjo občin v Sloveniji. Blaginjo, ki so jo opredelili kot kompleksen, večrazsežnostni pojem za opredeljevanje sreče, zdravja in prosperitete, so opredelili z 49-imi kvantitativnimi socialnimi, ekonomskimi, demografskimi in okoljskimi kazalniki. Ti so bili izbrani na osnovi vsebinske ustreznosti za blaginjo in razpoložljivosti podatkov na ravni občin. V zadnjem času se namreč poskuša vse bolj iskati ustrežnejši način merjenja blaginje, kot le s tradicionalnim kazalnikom BDP na prebivalca (Handbook on constructing ..., 2008; Beyond GDP..., 2008), pri tem se raziskovalci usmerjajo na merjenje blaginje za zaključene geografske enote (regije, lokalno raven). Rezultati na takšni ravni namreč lahko bistveno pripomorejo k načrtovanju in izvajanju ukrepov in politik (npr. regionalne politike) za zagotavljanje skladnega razvoja, dobrodošli pa so tudi za prostorsko načrtovanje, saj prostorski vidik na različne načine lahko vpliva na individualno in družbeno blaginjo (npr. dostopnost do javnih storitev in dela, kakovost okolja in infrastrukture ipd.). V omenjeni raziskavi so raziskovalci uporabili sestavljene kazalnike (*angl. composite indicators*), ki se vse bolj uveljavljajo kot metoda merjenja kompleksnih in večrazsežnostnih pojavov (Nardo in sod., 2005). Vendar kot navajajo Nardo in sod. (2005) so prednosti in slabosti sestavljenih kazalnikov precej odvisne od kakovosti posameznih kazalnikov, vključenih v izračun. Sestavljeni kazalnik, ki povzema vsebino večjega števila posamičnih kazalnikov, pa lahko tudi zakrije nekatere značilnosti ali težave, ki so za raziskovalce ali načrtovalce politik lahko zanimive. Raziskovalci so, glede na doseženo blaginjo, slovenske občine (stanje leta 2007) z metodo razvrščanja v skupine razporedili v štiri skupine. Skupine občin so poimenovali: gospodarsko in družbeno visoko razvite občine, občine uravnotežene blaginje, občine zmerne blaginje ter občine nizke blaginje (prostorski prikaz razporeditve občin prikazuje slika 6 na str. 16).

Za potrebe spodbujanja skladnega regionalnega razvoja v Sloveniji se izračunava tudi indeks razvojne ogroženosti (IRO) slovenskih statističnih regij. Za izračun je izdelana metodologija, ki je bila za obdobje 2007-2013 še dodelana in poenostavljena. Število kazalnikov je bilo zmanjšano s 36 na 11, uporabljajo pa se naslednji kazalniki (Pečar in Kavaš, 2006):

- za oceno regionalne razvitosti: bruto družbeni proizvod (BDP) na prebivalca, osnova za dohodnino na prebivalca, bruto dodana vrednost gospodarskih družb (BDV) na zaposlenega ter stopnja formalne (registrirane) zaposlenosti;
- za oceno razvojne ogroženosti: stopnja registrirane brezposelnosti, indeks staranja prebivalstva ter delež prebivalstva, priključenega na javno kanalizacijo;

- za oceno razvojnih možnosti: povprečno število let šolanja, delež površine območij Natura 2000 od skupne površine, število delovnih mest na delovno aktivno prebivalstvo v regiji ter gostota poseljenosti območja.

Razlike med najboljšo in najslabšo regijo v indeksu razvojne ogroženosti so precejšnje, manjše razlike pa so med preostalimi regijami. Kot najbolj razvita in najmanj ogrožena se po pričakovanju izkaže Osrednjeslovenska regija (indeks 8,7), navzdol pa močno izstopa Pomurska regija (indeks 159,5). Indeks razvojne ogroženosti manjši od 100 imajo še Obalno-kraška, Gorenjska, Goriška in Savinjska regija, večjega od 100 pa Jugovzhodna Slovenija, Koroška, Zasavska, Spodnjeposavska, Podravska in Notranjsko-kraška regija (Pečar in Kavaš, 2006). Razvrstitev naj bi se uporabljala tudi kot pomoč pri dodelitvi sredstev za regionalni razvoj.

Z razvojno problematiko podeželskih območij so se ukvarjali tudi Klemenčič in sod. (2008) in sicer na izbranih obrobnihih podeželskih območjih Slovenije: Goričkem, Murski ravni, Posotelju, Suhi krajini, Beli krajini, Zgornji Savinjski dolini, Loškem potoku, Zgornjem Posočju ter Goriških Brdih. Na izbranih območjih so s terenskim delom pridobili vrsto podatkov, ki se sicer ne zbirajo v uradnih statistikah (zajeli so 4508 prebivalcev v 1333 gospodinjstvih) in ga dopolnili z izvedbo vprašalnika o razvojnih problemih in priložnostih. Večjo težo so torej namenili kvalitativnim metodam raziskovanja. Med ključnimi razvojnimi problemi navajajo: demografske in okoljske probleme, zemljiško-posestno razdrobljenost, prepuščenost prebivalstva lastni "nemoči", razkrajanje vaške skupnosti ter neusklajeno delovanje razvojnih dejavnikov. Ugotavljajo, da je šibkost območij, njihova demografska, gospodarska in socialna izčrpanost celovit problem, ki ga je mogoče reševati le z ustreznim medsektorskim pristopom. Zelo zanimive so tudi njihove ugotovitve, podkrepljene z mnenji prebivalcev študijskih podeželskih območij. Prebivalce novoustanovljenih občin so namreč spraševali tudi o spremembah, ki jih je prineslo oblikovanje novih občin. Skoraj polovica vprašanih je odgovorila, da nastanek novih občin ni prinesel večjih sprememb, petina pa je menila, da so se razmere celo še poslabšale. Kot razloge za takšno mnenje so izpostavili večje stroške za delovanje novih občinskih uprav, nesposobnost opravljanja številnih in heterogenih funkcij, pomanjkanje vizij in pravih razvojnih strategij. Kot navajajo Klemenčič in sod. (2008) Murska ravan in Loški potok izkazujeta relativno večji delež tistih, ki navajajo, da so nove občine prinesle predvsem negativne spremembe za njihovo območje, medtem ko so bili anketirani na Goričkem in v Halozah v večjem deležu mnenja, da so spremembe po ustanovitvi občin predvsem pozitivne. Generalno gledano na šestih izbranih območjih prevladuje mnenje, da večjih sprememb po nastanku novih občin ni. Večina malih občin namreč še ni prevzela vseh nalog urejanja osnovne dokumentacije, zato prebivalci te dokumente še vedno urejajo na sedežih starih občin ali upravnih enot.

3 METODE DELA

3.1 IZBOR KAZALNIKOV

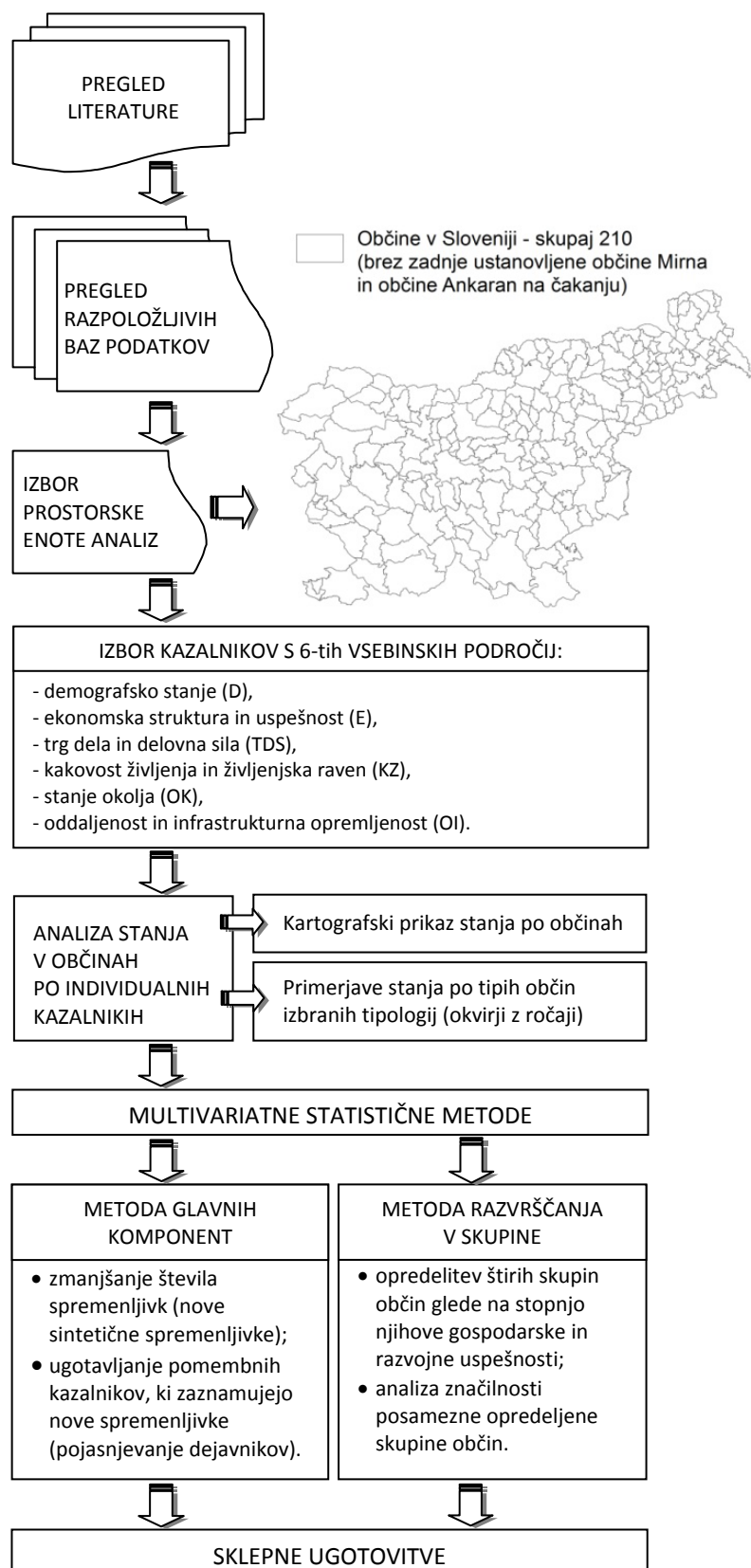
Pri izboru kazalnikov za ugotavljanje ključnih dejavnikov razvojne uspešnosti podeželskih območij v Sloveniji smo izhajali iz predpostavke, da na razvojno uspešnost ne vplivajo le gospodarski (ekonomski) dejavniki (čeprav imajo običajno največji vpliv in so najlažje merljivi), pač pa v skladu s konceptom trajnostnega razvoja tudi demografski, socialni in okoljski dejavniki. Pri izboru dejavnikov, ter kazalnikov za njihovo pojasnjevanje, smo izhajali iz literature ter ekspertnega poznavanja problematike. Za prostorsko enoto analize smo izbrali občino, kot najnižjo administrativno enoto v Sloveniji. Za to raven smo pridobili in analizirali razpoložljive podatke. Prve statistične analize so pokazale, da določeni kazalniki ne prispevajo k pojasnjevanju raznolikosti, zato smo jih v nadaljevanju izločili. Tudi vse obstoječe domače in tuje študije kažejo, da so se raziskovalci na koncu osredotočili na ožji izbor kazalcev. Pri končnem izboru kazalnikov smo torej izhajali iz naslednjih predpostavk:

- kazalnik je razpoložljiv za vse občine v Sloveniji (skupaj 210 občin, brez zadnje ustanovljene občine Mirna in občine Ankaran v ustanavljanju);
- kazalnik naj prispeva k pojasnjevanju variabilnosti (razlik v razvitosti) med občinami;
- kazalnik naj pojasnjuje vlogo katerega od potencialnih ključnih dejavnikov, ki so bili predhodno prepoznani (na podlagi literature oz. ekspertnega poznavanja problematike), kot tisti, ki lahko vplivajo na raznoliko gospodarsko in razvojno uspešnost območja;
- s kazalniki smo posredno poskušali pokazati, s kakšno vrsto in stopnjo razvitosti kapitala razpolagajo posamezna podeželska območja;
- upoštevali smo stanje v letu 2008, ko se gospodarska kriza še ni močneje odrazila (ta se je namreč na posameznih območjih oziroma v občinah lahko različno odrazila). Pri določenih kazalnikih, kjer je pomembno dolgoročneje stanje oziroma trend, pa smo upoštevali večletno dinamiko (npr. pri skupnem prirastu prebivalstva, investiranju, številu objavljenih patentov, dinamiki ustanavljanja novih podjetij).

Osnovni izbor kazalnikov smo nato vsebinsko razporedili v šest vsebinskih področij:

- demografsko stanje (D),
- ekonomska struktura in uspešnost (E),
- trg dela in delovna sila (TDS),
- kakovost življenja in življenjska raven (KZ),
- okoljsko stanje (OK),
- oddaljenost in infrastrukturna opremljenost (OI).

Sledila je priprava podatkov za analizo, saj ima to lahko vpliv na same rezultate analiz (Nardo in sod., 2005; Rovin in sod., 2009). Z normalizacijo podatkov smo najprej izločili vpliv različne velikosti občin. Kazalnike smo prikazali kot število na prebivalca (oziroma na zaposlenega, na površino), kot delež ali kot indeks.

Slika 9: Shema metodološkega pristopa
Figure 9: The scheme of methodological approach

3.2 PREDSTAVITEV IZBRANIH KAZALNIKOV

Preglednica 3: Izbrani kazalniki in dejavniki, ki jih pojasnjujejo
Table 3: Selected indicators and factors that explain

Področje	Dejavnik	Kazalnik	Oznaka
Demografsko stanje			
<i>demografsko</i>	gostota poseljenosti	- število prebivalcev na km ²	D1
	gibanje števila prebivalcev	- skupni prirast preb. na 1000 preb. (1999-2009)	D2
	starostna struktura	- indeks staranja	D3
	prebivalstva	- koeficient starostne odvisnosti	D4
Ekonomska struktura in uspešnost			
<i>ekonomsko</i>	produktivnost	- poslovni prihodki na zaposlenega - dodana vrednost na zaposlenega	E1 E2
	investiranje	- bruto investicije na prebivalca	E3
	inovativnost	- število patentov na 1000 preb. (1991-2010)	E4
	podjetniška iniciativnost	- število novonastalih podjetij (2000-2008)	E5
	struktura gospodarskih dejavnosti	- delež akt. preb. zaposlenega v kmet. dej. - delež akt. preb. zaposlenega v nekmet. dej. - delež akt. preb. zaposlenega v storit. dej. - delež preb. zaposlenega v javnem sektorju	TDS2 TDS3 TDS4 TDS5
	dodana vrednost	- dodana vrednost na prebivalca	E6
	velikost gospodarskih družb	- sredstva na podjetje - število zaposlenih na podjetje	E7 E8
	gospodarnost poslovanja	- poslovni prihodki/poslovni odhodki	E9
	ekonomska moč prebivalstva	- povprečna bruto mesečna plača	E10
	agrarna struktura	- število kmetijskih gospodarstev (KMG)	E11
	ekonomska moč kmetijstva	- ekonomska velikost KMG	E12
Trg dela in delovna sila			
<i>socialno</i>	aktivnost prebivalstva	- stopnja aktivnosti	TDS6
	zaposlenost prebivalstva	- stopnja zaposlenosti	TDS7
	Brezposelnost	- stopnja registrirane brezposelnosti - povp. stopnja reg. brezposelnosti 2008-2011 - porast brezposelnosti 2008-2011	TDS9 TDS10 TDS11
	socio-ekonomsko stanje prebivalstva	- bruto osnova za dohodnino na prebivalca - prejemniki socialne pomoči	KZ1 KZ2
	razpoložljivost delovnih mest	- indeks delovne migracije - št. zaposlenih in samozaposlenih /1000 preb.	TDS12 TDS8
	izobrazba aktivnega prebival.	- delež akt. preb. z višjo in visoko izobrazbo	TDS1
	Kakovost življenja in življenjska raven		
	angažiranost civilne družbe	- število društev na 1000 preb.	KZ3
<i>socialno</i>	življenjska raven	- povprečna površina stanovanja na preb. - število osebnih avtomobilov /100 preb. - investicije obč.: rekreac., kultura, društva/preb.	KZ4 KZ5 KZ6
Okoljsko stanje			
<i>okoljsko</i>	komunalni odpadki	- zbrani komunalni odpadki (kg/preb.)	OK1
	varovana območja	- delež območij Natura 2000 v občini	OK2
	investicije v okolje	- investicije občin v varstvo okolja na preb.	OK3
Odmaknjenost in infrastrukturna opremljenost			
<i>drugo</i>	odmaknjenost	- oddaljenost od Ljubljane - oddaljenost od regionalnega središča	OI1 OI2
	razvitost infrastrukture	- gostota cestnega omrežja	OI3

Preglednica 4: Seznam izbranih kazalnikov in tip kazalnika
Table 4: The list of selected indicators and the type of indicator

Kazalnik	Oznaka kazalnika	Tip
Demografsko stanje		
Gostota poseljenosti	D1	D, OK
Skupni prirast prebivalstva na 1000 prebivalcev	D2	D
Indeks staranja prebivalstva	D3	D
Koeficient starostne odvisnosti	D4	D
Ekonomska struktura in uspešnost		
Poslovni prihodki na zaposlenega	E1	E
Dodana vrednost na zaposlenega	E2	E
Bruto investicije na prebivalca (v EUR)	E3	E
Število objavljenih patentov na 1000 prebivalcev	E4	E
Povprečno število novonastalih podjetij letno med 2000-2008	E5	E
Dodana vrednost na prebivalca	E6	E
Sredstva na podjetje	E7	E
Število zaposlenih na podjetje	E8	E
Razmerje med poslovnimi prihodki in poslovnimi odhodki	E9	E
Povprečna mesečna bruto plača	E10	E
Število kmetijskih gospodarstev (KMG)	E11	E
Ekonomska velikost kmetijskih gospodarstev (KMG)	E12	E
Trg dela in delovna sila		
Delež aktivnega prebivalstva z višjo ali visoko izobrazbo	TDS1	SO
Delež aktivnega prebivalstva zaposl. v kmetijskih dejavnostih	TDS2*	E
Delež aktivnega prebivalstva zaposl. v nekmetijskih dejavnostih	TDS3*	E
Delež aktivnega prebivalstva zaposl. v storitvenih dejavnostih	TDS4*	E
Delež zaposlenih v javnem sektorju	TDS5	E
Stopnja aktivnosti	TDS6	E
Stopnja delovne aktivnosti	TDS7	E
Število zaposlenih in samozaposlenih na 1000 prebivalcev	TDS8	E
Stopnja registrirane brezposelnosti	TDS9	SO
Povprečna stopnja registrirane brezposelnosti 2008-2011	TDS10	SO
Porast stopnje registrirane brezposelnosti 2008-2011	TDS11	SO
Indeks delovne migracije	TDS12	E
Kakovost življenja in življenjska raven		
Bruto osnova za dohodnino	KZ1	SO in E
Število prejemnikov socialne pomoči na 1000 prebivalcev	KZ2	SO
Povprečna površina stanovanja na prebivalca	KZ4	SO
Število osebnih avtomobilov na 100 prebivalcev	KZ5	SO
Investicijski odhodki občin za rekreacijo, kulturo...2007-2010	KZ6	SO
Število registriranih društev in zvez društev na 1000 prebivalcev	KZ3	SO
Okoljsko stanje		
Količina zbranih komunalnih odpadkov na prebivalca	OK1	OK
Delež območij Natura 2000 od celotne površine občine	OK2	OK
Investicijski odhodki občin za varstvo okolja 2007-2010	OK3	OK
Oddaljenost in infrastrukturna opremljenost		
Oddaljenost od Ljubljane	OI1	
Oddaljenost od najbližjega regionalnega središča	OI2	
Gostota cestnega omrežja	OI3	

Legenda:

D - demografski kazalnik; E - ekonomski kazalnik; SO - socialni kazalnik; OK - okoljski kazalnik

* TDS2 + TDS3 + TDS4 = 100%

Preglednica 5: Izbrani kazalniki, njihovo referenčno leto ter vir
Table 5: Selected indicators, their reference year and source

Oznaka kazalnika	Podatki izraženi kot	Za leto/obdobje	Vir podatkov
Demografsko stanje			
D1	št. preb. /km ²	2008	SURS
D2	št. preb./1000 preb.	1999-2009	SURS
D3	indeks	2008	SURS
D4	koeficient	2008	SURS
Ekonomska struktura in uspešnost			
E1	EUR/zap.	2008	UMAR
E2	EUR/zap.	2008	UMAR
E3	EUR/preb.	2008	UMAR
E4	število/1000 preb.	1991-2008	UIL
E5	povpr. št./leto	2000-2008	SURS
E6	EUR/preb.	2008	UMAR
E7	EUR	2008	UMAR
E8	povprečno število	2008	UMAR
E9	koeficient	2008	UMAR
E10	indeks (SLO=100)	2008	SURS
E11	število KMG/km ² površine	2010	SURS
E12	izračun SURS (EUR)	2010	SURS
Trg dela in delovna sila			
TDS1	% preb. z višjo/visoko izob.	2008	SURS
TDS2	% preb.	2007	SURS
TDS3	% preb.	2007	SURS
TDS4	% preb.	2007	SURS
TDS5	% preb.	2008	SURS
TDS6	delež v %	2008	SURS
TDS7	delež v %	2008	SURS
TDS8	št./1000 preb.	2008	SURS
TDS9	stopnja v %	2008	SURS
TDS10	stopnja v %	2008-2011	SURS
TDS11	%	2008 -2011	SURS
TDS12	indeks	2008	SURS
Kakovost življenja in življenjska raven			
KZ1	indeks (SLO=100)	2008	UMAR
KZ2	št. prejemnikov /1000 preb.	2008	SURS
KZ4	m ²	2008	SURS
KZ5	št. avtomobilov/100 preb.	2008	SURS
KZ6	EUR/preb.	2007-2010	MF
KZ3	št. društev/1000 preb.	2008	SURS
Okoljsko stanje			
OK1	kg /preb.	2008	SURS
OK2	% površine občine	2007	MOP
OK3	EUR/preb.	2007-2010	MF
Odmaknjenost in infrastrukturna opremljenost			
OI1	km	2011	Google Zemljevidi
OI2	km	2008	Kozina (2008)
OI3	km na km ²	2008	SURS

Legenda:

SURS - Statistični urad Republike Slovenije (2010-2013)
UMAR - Urad za makroekonomske analize in razvoj (2008-2012)
MOP - Ministrstvo za okolje in prostor (Skoberne, 2007)

UIL - Urad za intelektualno lastnino (2011)
MF - Ministrstvo za finance (Določitev koeficientov ..., 2009)

Kot je razvidno iz pregleda kazalnikov smo se pri analizi stanja v občinah, in kasnejši zasnovi tipologije gospodarske in razvojne uspešnosti občin, osredotočili na dejavnike, ki jih je z izbranimi kazalniki mogoče meriti kvantitativno (v literaturi so pogosto poimenovani kot stvarni (*ang. tangible*) dejavniki). Iz prakse, pa tudi iz nekaterih drugih raziskav (npr. Ceccato in Persson, 2003; Svendsen in Sørensen, 2007), pa ugotavljamo, da s kvantitativnimi analizami ne uspemo pojasniti celotne variabilnosti. Še nepojasnjene razlike med območji je mogoče razložiti s tako imenovanimi nestvarnimi (*ang. non-tangible*) dejavniki. Kot takšni se v literaturi najpogosteje omenjajo: obstoj partnerstev in razvojnih omrežij, socialni kapital lokalnih skupnosti, upravljaljske sposobnosti lokalnih vodstev in podobno. Nestvarnih dejavnikov v analizo nismo vključili, saj bi bilo potrebno podatke pridobiti s pomočjo kvalitativnih metod (anket, intervjujev ipd.), kar na ravni vseh slovenskih občin v tej raziskavi ni bilo mogoče. Bilo pa bi smiselno, da bi raziskavo kasneje razširili s študijami primera (na izboru občin posamezne opredeljene skupine).

V nadaljevanju so po posameznih vsebinskih sklopih predstavljene definicije izbranih kazalnikov.

3.2.1 Kazalniki demografskega stanja

Gostota poseljenosti občine oz. gostota prebivalstva (D1)

Gostota poseljenosti občine se izraža s povprečnim številom prebivalcev na kvadratni kilometer površine. Kazalec se pogosto uporablja tudi za opredeljevanje mestnih in podeželskih območij, lahko kot samostojen ali pa v kombinaciji s še drugimi kriteriji.

Skupni prirast prebivalstva na 1000 prebivalcev (D2)

Skupni prirast prebivalstva predstavlja vsoto naravnega in selitvenega prirasta prebivalstva v koledarskem letu. Skupni prirast na 1000 prebivalcev pa predstavlja razmerje med skupnim prirastom v koledarskem letu in številom prebivalstva sredi istega leta, pomnoženo s 1000 (Interaktivni statistični atlas, 2012). Predvidevamo, da so območja z večjim skupnim prirastom prebivalstva bolj privlačna ter zaradi tega gospodarsko in razvojno uspešnejša od območij z nižjim ali celo negativnim prirastom prebivalstva.

Indeks staranja prebivalstva (D3)

Starostna struktura prebivalstva je pomemben dejavnik. Predvidevamo, da slabša starostna struktura pomeni tudi slabše razvojne možnosti. Starostno strukturo prebivalstva občin smo opazovali s pomočjo indeksa staranja prebivalstva občine, ki pomeni razmerje med prebivalci starimi 65 let ali več in prebivalci mlajšimi od 15 let, pomnoženo s 100 (Interaktivni statistični atlas, 2012). Višja vrednost indeksa staranja pomeni, da je starostna struktura slabša (delež starejših je višji od deleža mladih).

Koeficient starostne odvisnosti prebivalstva (D4)

Koeficient starostne odvisnosti nam pove kolikšen delež prebivalcev predstavljajo odvisni prebivalci (skupno število starih 65 let ali več in mlajših od 15 let). Koeficient je izračunan kot razmerje med številom prebivalcev mlajših od 15 let ali starejših od 64 let ter številom delovno sposobnih prebivalcev starih od 15 do 64 let, pomnoženo s 100 (Interaktivni statistični atlas, 2012). Pri tem pa je pomembno tudi razmerje med starimi in mladimi odvisnimi prebivalci.

3.2.2 Kazalniki gospodarske strukture in uspešnosti

Poslovni izidi gospodarskih družb so glavni viri informacij o ekonomski aktivnosti gospodarskih subjektov na nekem območju (Pečar, 2011). Ker so naše občine in statistične regije majhne je potrebno poudariti, da pogosto tam najdemo le določeno vrsto dejavnosti, regija ali občina pa je lahko odvisna tudi le od enega ali dveh večjih podjetij. Težave takšnega podjetja lahko povzročijo tudi težave občine oz. regije. Po drugi strani so, kot navaja Pečarjeva (2011), nekatera podjetja precej heterogena, tako z vidika dejavnosti, kot z vidika lokacije, in lahko segajo tudi preko meja občine oz. regije. Pri uporabi ekonomskih kazalnikov je zato potrebno upoštevati, da so podatki prostorsko prikazani glede na registriran sedež podjetja, ne pa po lokaciji morebitnih enot, kjer se dejavnost lahko opravlja. Ekonomski podatki v tej nalogi temeljijo na podatkih Urada za makroekonomske analize in razvoj (UMAR, 2012), zbrani pa so bili na podlagi statističnih podatkov iz bilanc stanja in bilanc uspeha, ki jih morajo gospodarske družbe predložiti Agenciji RS za javnopravne evidence in storitve (AJPES). Kot navaja Pečarjeva (2011) podatki iz poročil AJPES ne vključujejo vseh poslovnih subjektov, saj podatkov ne predložijo banke, zavarovalnice, družbe za upravljanje ter še nekatere finančne in investicijske družbe. Prav tako podatkov ne predložijo družbe, ki so v stečajnem in likvidacijskem postopku. V analizi niso vključeni niti samostojni podjetniki, društva ter zadrage. Pečarjeva ocenjuje, da je v letu 2008 ustvarjena dodana vrednost gospodarskih družb predstavljala le okrog polovico bruto domačega proizvoda Slovenije oziroma 55 % bruto dodane vrednosti, gospodarske družbe pa so zaposlovale okrog 58 % delovno aktivnega prebivalstva Slovenije.

Poslovni prihodki na zaposlenega (E1)

Poslovni prihodki na zaposlenega nam dajejo informacijo o produktivnosti. Podjetja prihodke lahko ustvarjajo s prodajo svojih proizvodov in storitev, materiala, lahko tudi iz regresov, subvencij, dotacij, kompenzacij in premij. Prihodki lahko izvirajo tudi iz financiranja (prihodki od obresti, dividend, drugih udeležb v dobičku, tečajnih razlik ipd.).

Dodana vrednost na zaposlenega (E2)

Dodana vrednost na zaposlenega² odraža ekonomsko moč gospodarstva ter tudi njegovo produktivnost, zato predpostavljamo, da so občine z višjo vrednostjo kazalnika gospodarsko bolj razvite.

Bruto investicije na prebivalca (v EUR) (E3)

Investicijsko dejavnost občin smo ocenjevali na podlagi kazalnika bruto investicije na prebivalca in sicer v dolgoročnejšem obdobju desetih let. Predpostavljali smo, da so občine, ki so v tem obdobju namenjale več sredstev za investicije, gospodarsko bolj razvite in uspešnejše. Investirati pa je mogoče na podlagi lastnih ali sposojenih sredstev, zato bo zanimiva tudi primerjava kazalnika bruto investicije na prebivalca ter kazalnika o zadolženosti občin na prebivalca. Uporabili smo podatke SURS dostopne preko baze podatkov Interaktivnega statističnega atlasa Slovenije ter podatke o zadolženosti občin

² Dodana vrednost (v osnovnih cenah) je po teoriji enaka proizvodnji (v osnovnih cenah), zmanjšani za vmesno porabo (v cenah kupcev). Dodana vrednost je tudi enaka vsoti sredstev za zaposlene, plačanih drugih davkov v proizvodnjo, zmanjšanih za prejete druge subvencije za proizvodnjo, ter vsoti bruto poslovnega presežka in bruto raznovrstnega dohodka (Grobler, 2002).

Ministrstva za finance Republike Slovenije. Bruto investicije v osnovna sredstva obsegajo nakupe lastnih osnovnih sredstev v tekočem oz. poročevalskem letu, posodobitve, rekonstrukcije in prenove že obstoječih osnovnih sredstev, lastno izgradnjo in pridobitev (brez plačila) osnovnih sredstev, nabavno vrednost osnovnih sredstev v finančnem najemu (lizing) in naložbene nepremičnine. Osnovna sredstva so proizvedena sredstva, ki se nepretrgoma uporabljajo v proizvodnem procesu več kot eno leto. Delijo se na opredmetena (gradbeni objekti in izboljšava zemljišč, stroji, oprema in prometna sredstva ter gojena naravna sredstva - večletni nasadi in osnovna čreda) in neopredmetena osnovna sredstva (študije, projekti in raziskovalna dela, programska oprema, zabava in izvirniki oz. originali na področju filma, glasbe ipd.) (Interaktivni statistični atlas, 2012). Prikazan je znesek bruto investicij v nova osnovna sredstva v evrih na prebivalca.

Patenti na 1000 prebivalcev (E4)

Inovativnost predstavljamo v zelo ozkem smislu in sicer s kazalnikom število objavljenih patentov na 1000 prebivalcev v dolgoročnem obdobju (1991-2010). Seznam objavljenih patentov je bil pridobljen na Uradu za intelektualno lastnino (UIL, 2011). Podatke smo dodatno obdelali in preračunali na raven občin in ustrezno časovno obdobje za potrebe naše analize.

Povprečno število novoustanovljenih podjetij na leto v obdobju 2000-2008 (E5)

Podjetniška iniciativnost in spodbudno okolje za razvoj podjetništva nekega območja se odraža tudi preko ustanavljanja novih podjetij. To seveda še ne pomeni, da so vsa ta podjetja tudi delujoča in gospodarsko uspešna, vendar to informacijo lahko dopolnimo še z drugimi kazalniki. Podatke o številu novoustanovljenih podjetij v obdobju od leta 2000 do 2008 smo pridobili na SURS (SURS, 2010), pri čemer gre za novonastala podjetja brez predhodnika. SURS novoustanovljeno podjetje definira kot podjetje, ki je nastalo kot kombinacija proizvodnih dejavnikov, vendar tako, da pri tem dogodku ni bilo udeleženo nobeno drugo podjetje. Mednje ne sodijo novonastala podjetja, ki so nastala s spojitvijo, razdelitvijo ali oddelitvijo, prav tako ne podjetja, ki so nastala zaradi spremembe pravno-organizacijske oblike ter tista podjetja, ki so po dveh letih prenehanja poslovanja znova oživela (reaktivacija).

Dodana vrednost na prebivalca (E6)

Dodana vrednost gospodarskih družb na prebivalca v posamezni občini nam kaže ekonomsko moč gospodarstva občine. Podatke po občinah za leto 2008 smo pridobili na UMAR (UMAR, 2012).

Sredstva na podjetje (E7)

Kazalnik o sredstvih na podjetje poleg števila zaposlenih na podjetje prikazuje velikost gospodarskih družb. V tem primeru gre za velikost gospodarskih družb v kapitalnem smislu. Podatke po občinah za leto 2008 smo pridobili na UMAR (UMAR, 2012).

Število zaposlenih na podjetje (E8)

Kazalec kaže povprečno število zaposlenih na podjetje v občini in na ta način velikost podjetij glede na število zaposlenih. Podatke po občinah za leto 2008 smo dobili na UMAR (UMAR, 2012).

Razmerje med poslovnimi prihodki in poslovnimi odhodki podjetij (E9)

Razmerje med prihodki in odhodki gospodarskih družb, ki je lahko pozitivno ali negativno, nam kaže gospodarnost poslovanja, torej poslovni rezultat svoje dejavnosti.

Povprečna mesečna bruto plača (E10)

Povprečna mesečna bruto plača odraža kupno moč zaposlenega prebivalstva. Bruto plačo predstavljajo izplačila zaposlenim osebam za delo v polnem delovnem času in delovnem času, krajšem ali daljšem od polnega. Vključena so tudi nadomestila za letni dopust, plačani dopust do 7 dni, nadomestila za državne praznike, bolniške odsotnosti do 30 dni, nadomestila za strokovna izobraževanja, zastoje pri delu brez krivde zaposlenih oseb, plačane odsotnosti, zaostala plačila plač in nadomestila plač za predhodne mesece, prejemke za minulo delo, stimulativne dodatke, premije ter prejemke po periodičnem obračunu in zaključnem računu (Interaktivni statistični atlas, 2012). Kazalnik nam kaže tudi stroške dela, ki jih za gospodarske družbe predstavljajo zaposleni. Kot vir podatkov smo uporabili bazo podatkov po občinah za leto 2008 v spletnem Interaktivnem statističnem atlasu SURS.

Število kmetijskih gospodarstev - KMG (E11)

Poleg deleža zaposlenosti aktivnega prebivalstva v kmetijskih dejavnostih smo pomen kmetijstva skušali ocenjevati tudi na podlagi števila kmetijskih gospodarstev po posameznih občinah. Uporabili smo podatke popisa kmetijstva 2010, ki ga je izvedel SURS (razpoložljivi v bazi SI-STAT). Podatke smo zaradi različne velikosti občin preračunali na število KMG na km² površine občine, saj nam absolutno število KMG na območju ne pove veliko.

Ekonomska velikost kmetijskih gospodarstev - KMG (E12)

Bolj kot število kmetij je pomemben njihov ekonomski doprinos. Ekonomsko velikost kmetijskih gospodarstev SURS izraža kot standardni prihodek in ga opredeljuje kot vrednostno izraženo bruto proizvodnjo posameznega pridelka, vrednoteno na pragu kmetije (Kutin Slatnar in sod., 2012). Podatki o ekonomski velikosti KMG so bili pridobljeni na SURS (iz spletne baze SI-STAT), izvirajo pa iz popisa kmetijstva 2010.

3.2.3 Kazalniki stanja na trgu dela in delovne sile

Delež aktivnega prebivalstva z višjo ali visoko izobrazbo (TDS1)

Višja dosežena raven izobrazbe je običajno povezana z večjimi prihodki in večjim blagostanjem, odraža se tudi v višji osnovi za dohodnino, predvidevamo tudi povezave z drugimi spremenljivkami (npr. številom patentov). Uspešnejša območja imajo praviloma višji delež bolj izobraženega prebivalstva. Uporabili smo bazo SURS "Delovno aktivno prebivalstvo po občinah prebivališča, doseženi izobrazbi in spolu" za leto 2008 (razpoložljiva v bazi SI-STAT) ter naredili ustrezne preračune podatkov.

Delež aktivnega prebivalstva zaposlenega v kmetijskih (TDS2) in storitvenih dejavnostih (TDS4)

Na ekonomsko uspešnost vpliva tudi struktura zaposlenosti po sektorjih dejavnosti. Podatke o zaposlitvi aktivnega prebivalstva v slovenskih občinah smo povzeli po SURS (Interaktivni statistični atlas, 2012), ki prikazuje zaposlenost aktivnega prebivalstva po

občinah po deležih v kmetijskih, nekmetijskih (brez storitvenih) in v storitvenih dejavnostih v letu 2007. Skupna vsota deležev zaposlenosti po omenjenih treh sektorjih predstavlja 100 %.

Delež zaposlenih v javni upravi (TDS5)

Podatke smo črpali iz baze SURS "Deleži zaposlenih oseb po institucionalnih sektorjih (SKIS) in občinah 2008-2010, stanje na dan 31.12.". Pri tem kot del javnega sektorja nismo smatrali bank, zavarovalnic, pošt in podobnih podjetij, ki jih sicer statistika ločeno vodi, a vseeno smatra kot del javnega sektorja.

Stopnja aktivnosti prebivalstva (TDS6)

Stopnja aktivnosti kaže delež aktivnega prebivalstva med vsemi delovno sposobnimi prebivalci (prebivalci stari od 15 do 64 let). Med aktivno prebivalstvo tako štejemo delovno aktivne prebivalce in registrirane brezposelne osebe. Podatke po občinah smo povzeli po SURS (Interaktivni statistični atlas, 2012) za leto 2008.

Stopnja delovne aktivnosti prebivalstva (TDS7)

Stopnja delovne aktivnosti predstavlja delež delovno aktivnih prebivalcev med delovno sposobnimi prebivalci (prebivalci stari od 15 do 64 let). Delovno aktivno prebivalstvo pa sestavljajo zaposlene in samozaposlene osebe. Podatke po občinah smo povzeli po SURS (Interaktivni statistični atlas, 2012) za leto 2008.

Število zaposlenih in samozaposlenih na 1000 prebivalcev (TDS8)

Kazalnik prikazuje zaposlenost prebivalstva v občini. Predpostavljamo, da se večje število zaposlenih in samozaposlenih odraža tudi v gospodarski in razvojni uspešnosti območja. Podatke smo povzeli po SURS in sicer iz baze podatkov spletne publikacije "Slovenske občine v številkah" za leto 2008 (Slovenske občine ..., 2011).

Stopnja registrirane brezposelnosti (TDS9)

Brezposelnost predstavlja eno velikih razvojnih ovir in velik socialni problem. Kazalnik najdemo pretežno v vseh analizah, ki obravnavajo stanje na določenem območju (občini, regiji, državi). Podatke smo tudi v tem primeru povzeli po SURS (Slovenske občine ..., 2011) za leto 2008.

Povprečna stopnja registrirane brezposelnosti v obdobju 2008-2011 (TDS10)

V letu 2008 se je že odrazila gospodarska kriza, ki se je v naslednjih letih še poglobljala, zato smo skušali slediti, kako se je stopnja brezposelnosti gibala v naslednjih letih ter katera območja so bila zaradi tega bolj prizadeta. Povprečno stopnjo registrirane brezposelnosti smo izračunali na podlagi letnih vrednosti v obdobju 2008-2011, kot vir podatkov pa so nam služili podatki SURS o stopnji registrirane brezposelnosti za posamezno leto (Interaktivni statistični atlas, 2012).

Porast brezposelnosti v obdobju 2008-2011 (TDS11)

Posamezna območja je gospodarska kriza bolj prizadela kot druga, zato smo dodatno izračunali še porast brezposelnosti v posamezni občini. Izračunan je kot razlika med povprečno stopnjo registrirane brezposelnosti v posamezni občini v letu 2011 in stopnjo v letu 2008 (izražen v %).

3.2.4 Kazalniki kakovosti življenja in življenjske ravni prebivalstva

Bruto osnova za dohodnino (KZ1)

Osnova za dohodnino je kazalnik, ki posredno prikazuje prihodke in ekonomsko moč prebivalstva. Podatke za leto 2008 smo pridobili na Uradu za makroekonomske analize in razvoj (UMAR, 2012).

Število prejemnikov denarne socialne pomoči na 1000 prebivalcev (KZ2)

Uporabili smo podatke SURS (Tematska kartografija) in Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve o številu prejemnikov denarne socialne pomoči po občinah za leto 2008, ki se nanašajo na osebe, ki so v letu 2008 prejemale vsaj eno vrsto denarne socialne pomoči.

Povprečna površina stanovanja na prebivalca (KZ4)

Podatke o površini stanovanj po občinah smo povzeli po SURS, pri čemer smo kot pri večini kazalnikov vzeli stanje v letu 2008. Statistika povprečno površino stanovanja na prebivalca občine opredeljuje kot razmerje med skupno površino stanovanj in številom stalnega prebivalstva v občini. Potrebno je opozoriti, da visoke številke v nekaterih občinah odražajo tudi pogostost počitniških stanovanj, v katerih pa ni stalno prijavljenih prebivalcev (Interaktivni statistični atlas, 2012).

Število osebnih avtomobilov na 100 prebivalcev (KZ5)

Število osebnih avtomobilov lahko kaže na življenjski standard območja, opozoriti pa je potrebno, da samo število še ne govori o kakovosti (starosti in vrednosti vozil). Osební avtomobil je pogosto tudi potreba, še posebej na območjih, kjer ni urejenega javnega prevoza. Njihovo število je lahko tudi iz tega razloga večje. Podatke smo povzeli po SURS (Slovenske občine ..., 2011), izvorni podatki o številu avtomobilov pa izhajajo iz baze Ministrstva za notranje zadeve - Direktorat za upravne notranje zadeve in sicer stanje na dan 31. 12. 2008.

Investicije za rekreacijo, kulturo in društvene dejavnosti v EUR/prebivalca (KZ6)

Uporabili smo podatke Ministrstva za finance in sicer podatkovno bazo "Podatki občin o realiziranih prihodkih in drugih prejemkih ter odhodkih in drugih izdatkih splošnega dela proračuna ter o realiziranih odhodkih in drugih izdatkih posebnega dela proračuna za leto 2008" (Podatki občin ..., 2011), ter podatke o "investicijskih odhodkih za rekreacijo, kulturo in dejavnosti neprofitnih organizacij, društev, združenj in drugih institucij" v letu 2008 še ustrezno preračunali na prebivalca občine.

Število registriranih društev na 1000 prebivalcev (KZ7)

Uporabili smo podatke SURS o registriranih društvih in zvezah društev po občinah v letu 2008 (Število društev ..., 2011) ter naredili ustrezne preračune na število prebivalcev.

3.2.5 Kazalniki stanja okolja

Količina zbranih komunalnih odpadkov na prebivalca - v kg (OK1)

Podatki SURS prikazujejo zbrane komunalne odpadke po posameznih občinah v kg na prebivalca.

Delež območij Natura 2000 od celotne površine občine (OK2)

Delež območij Natura 2000 je izračunan v odstotkih od celotne površine občine. Uporabili smo podatke Agencije Republike Slovenije za okolje na ravni občin (Skoberne, 2007).

Investicije v varstvo okolja v EUR/prebivalca (OK3)

Uporabili smo podatke Ministrstva za finance in sicer podatkovno bazo "Podatki občin o realiziranih prihodkih in drugih prejemkih ter odhodkih in drugih izdatkih splošnega dela proračuna ter o realiziranih odhodkih in drugih izdatkih posebnega dela proračuna za leto 2008" (Podatki občin ..., 2011), ter podatke o "investicijskih odhodkih za varstvo okolja" v letu 2008 še ustrezno preračunali na prebivalca občine.

3.2.6 Kazalniki oddaljenosti in infrastrukturne opremljenosti

Oddaljenost od Ljubljane (OI1)

Marginalnost območja oziroma večja oddaljenost od centrov odločanja lahko predstavlja razvojno oviro in je lahko razlog slabše gospodarske in razvojne uspešnosti. Oddaljenost od Ljubljane smo merili na podlagi oddaljenosti občinskega središča posamezne občine do Ljubljane po najkrajši cestni povezavi. Pri določitvi razdalj smo si pomagali z Googlovo aplikacijo Zemljevidi (Google zemljevidi, 2011).

Oddaljenost od najbližjega pomembnega regionalnega centra (OI2)

Pri tem kazalniku smo se naslonili na podatke, ki jih v svojem diplomskem delu "Prometna dostopnost kot kriterij regionalizacije Slovenije" navaja Kozina (2008). Avtor v svojem delu prometno dostopnost obravnava kot kriterij za določitev regij v Sloveniji. Pri tem ocenjuje ustreznost meja in sedežev pokrajin v vladnem predlogu regionalizacije Slovenije iz novembra 2007 z vidika prometne dostopnosti (na podlagi uporabe osebnega avtomobila). Ugotavlja, da je prometna dostopnost kot sestavni del gravitacije, posredno uporabljena v omenjeni regionalizaciji. Kozina je v nadaljevanju pripravil še lastni, glede na kriterij prometne dostopnosti, optimiziran predlog regionalizacije Slovenije na 14 regij. Pri našem delu smo iz omenjene študije uporabili podatke o razdalji od občinskega središča posamezne občine do najbližjega predvidenega sedeža pokrajine (pomembnega regionalnega središča). Kot predlagani sedeži 14-ih pokrajin (oz. kot pomembna regionalna središča) so bila po Kozini opredeljena: Kranj, Ptuj, Murska Sobota, Velenje, Domžale, Koper, Celje, Postojna, Ljubljana, Nova Gorica, Novo mesto, Krško, Maribor in Ravne na Koroškem. Kozina ugotavlja, da so tako glede na potovalni čas, kot glede na razdaljo najslabše dostopne občine Osilnica (94,7 km), Kostel (73,1 km) in Bovec (71,8 km). Najbolj dostopna občina je Mestna občina Ljubljana, sledijo pa ji vse preostale občine s predvidenimi sedeži pokrajin. Kozina prav tako ugotavlja, da sta za pojasnjevanje razlik v prometni dostopnosti dva glavna dejavnika: glavne prometne osi ter reliefna razčlenjenost.

Gostota cestnega omrežja (OI3)

Razvitost infrastrukture je lahko pomemben dejavnik gospodarske in razvojne uspešnosti območja. Podatki o razvitosti infrastrukture na občinski ravni so težko dostopni, eden redkih razpoložljivih podatkov na tej ravni je gostota cestnega omrežja. SURS ta kazalec opredeljuje kot dolžino vseh javnih cest na kvadratni kilometer. Večja gostota javnih cest lahko pomeni lažjo dostopnost, po drugi strani pa za lokalno skupnost predstavlja tudi večje stroške vzdrževanja lokalnih cest. Z okoljskega vidika večja gostota prometnega omrežja pomeni tudi večjo okoljsko obremenitev zaradi prometa.

3.3 ANALIZA STANJA V OBČINAH PO POSAMEZNIH KAZALNIKI

Na podlagi izbranih 40-ih kazalnikov s šestih vsebinskih področij, ki pojasnjujejo posamezne možne dejavnike razvitosti, smo najprej analizirali stanje v 210-ih slovenskih občinah po posameznih kazalnikih. Za statistične analize smo uporabili programsko orodje R (R ..., 2010). Porazdelitev posameznih spremenljivk smo prikazali z okvirji z ročaji za skupine občin (tipe) določene s posamezno tipologijo. Okvir z ročaji pokaže minimalno, maksimalno vrednost kazalnika, prvi in tretji kvartil ter mediano. Morebitne vrednosti, ki so manjše od $Q_1 - 1,5 (Q_3 - Q_1)$ ali večje od $Q_3 + 1,5 (Q_3 - Q_1)$ predstavljajo osamelce. Razsevni grafikon pa nam kažejo odvisnost ali povezanost med kazalniki.

Za prostorsko ponazoritev stanja po občinah smo uporabili kartografske prikaze, ki so bili narejeni s pomočjo programskega orodja ArcGIS na prostorskih podatkih občin Geodetske uprave Republike Slovenije. Pri kartografskem prikazu podatkov smo pri oblikovanju razredov vrednosti po posamezni spremenljivki uporabili kvartile, izpostavili pa smo tudi minimalne in maksimalne ekstremne vrednosti (osamelce).

Pri nadaljnji analizi podatkov smo uporabili multivariatne statistične metode, ki omogočajo hkratno podrobnejšo analizo vseh izbranih spremenljivk, ugotavljanje kompleksnih medsebojnih razmerij (korelacij) med izbranimi spremenljivkami ter združevanje spremenljivk in s tem zmanjševanje "dimenzije prostora" za nadaljnje analize, kot sta metoda glavnih komponent in razvrščanje v skupine. Statistično značilnost razlik med opredeljeni skupinami občin po posamezni tipologiji smo po posameznih izbranih kazalnikih preverjali z analizo variance - ANOVA (Priloga B).

3.4 UGOTAVLJANJE DEJAVNIKOV GOSPODARSKE IN RAZVOJNE USPEŠNOSTI S POMOČJO METODE GLAVNIH KOMPONENT

Metoda glavnih komponent (*ang. principal component analysis - PCA*), ki jo je osnoval Karl Pearson, bolj razvil pa Hotelling, je ena najpogostejše uporabljenih multivariatnih metod (Ferligoj, 1989; Košmelj, 2007). Z njo smo analizirali medsebojno soodvisnost spremenljivk z namenom, da bi zmanjšali njihovo število in ugotovili, kateri kazalniki najbolj razložijo variabilnost med občinami. Osnovni nabor spremenljivk s to tehniko preslikamo v množico novih spremenljivk, ki jih imenujemo glavne komponente. Teh je toliko, kot je osnovnih spremenljivk, med seboj pa so neodvisne. Glavne komponente predstavljajo linearno kombinacijo osnovnih spremenljivk in ohranjajo njihovo skupno variabilnost. Prva komponenta je določena tako, da pojasnjuje kar se da velik del celotne variance osnovnih spremenljivk. Vse naslednje glavne komponente so neodvisne od prve,

pojasnile pa naj bi kar največji del še nepojasnjene variance. Analiza glavnih komponent torej omogoča povzeti podatke s čim manjšo izgubo informacij tako, da zmanjša razsežnost podatkov.

Zaporedne glavne komponente so urejene po padajoči velikosti variance. Če so osnovne spremenljivke dovolj povezane, pojasnijo "pozne" glavne komponente majhen delež celotne variance in jih lahko zanemarimo. Pomeni torej, da je redukcija bolj uspešna, bolj ko so osnovne spremenljivke med seboj povezane. Za preverjanje povezanosti uporabljamo koeficient kovariance oz. korelacije, pri čemer mora biti povezanost med spremenljivkami linearna.

Za razlago rezultatov (glavnih komponent) smo si pomagali z matriko uteži glavnih komponent, ki so korelacijski koeficient (*loadings*) med posamezno spremenljivko in glavno komponento. Višja kot je vrednost korelacijskega koeficienta, večji vpliv ima spremenljivka na to komponento.

3.5 RAZVRŠČANJE OBČIN V SKUPINE S PODOBNIMI ZNAČILNOSTMI S POMOČJO METODE RAZVRŠČANJA V SKUPINE

Na podlagi začetnih analiz smo ugotovili, da so slovenske občine zelo raznolike, vsaj določene občine pa so si po posameznih kazalnikih tudi podobne. V nadaljevanju smo skušali 210 slovenskih občin razvrstiti v skupine tako, da bi si bile znotraj skupin čim bolj podobne, med opredeljenimi skupinami pa čim bolj različne. Na ta način, torej z združevanjem, lahko zmanjšamo število enot (v našem primeru smo namesto 210-ih občin dobili 4 skupine občin).

Da bi enote lahko razporedili v homogene skupine potrebujemo merilo za presojo podobnosti med enotami. Najpogosteje se kot merilo podobnosti uporablja evklidska razdalja oziroma njen kvadrat. Kvadrirana evklidska razdalja je vsota kvadriranih razlik med vrednostima dveh spremenljivk za vse možne pare enot (Ferligoj, 1989; Bastič, 2006). Sledi izbor metode za združevanje v skupine. Poslužili smo se Wardove metode, pri kateri se skupine določajo na osnovi minimiziranja variance znotraj skupin oziroma na principu maksimiranja homogenosti znotraj skupin. Kot smo že omenili, vsota kvadratov znotraj skupin služi kot merilo homogenosti. V vsakem koraku se skupine oblikujejo po principu, da je vsota kvadratov znotraj skupin za oblikovane skupine minimalna. Na osnovi izračunanih evklidskih razdalj se nato v Wardovi metodi tvori matrika podobnosti. Metoda hierarhičnega (drevesnega) razvrščanja začne z razvrščanjem v število skupin, ki je na začetku enako številu enot, nato pa v naslednjih korakih zmanjšuje število skupin za eno. To združevanje lahko tudi grafično prikažemo z dendrogramom (za v nalogi opredeljene skupine občin na sliki 119 na str. 134). Sledi še odločitev o številu skupin, kjer ni nekega napisanega pravila. Običajno se pri tem poslužimo informacije iz dendrograma ali pa spoznanj na osnovi teorije in poznavanja obravnavane problematike.

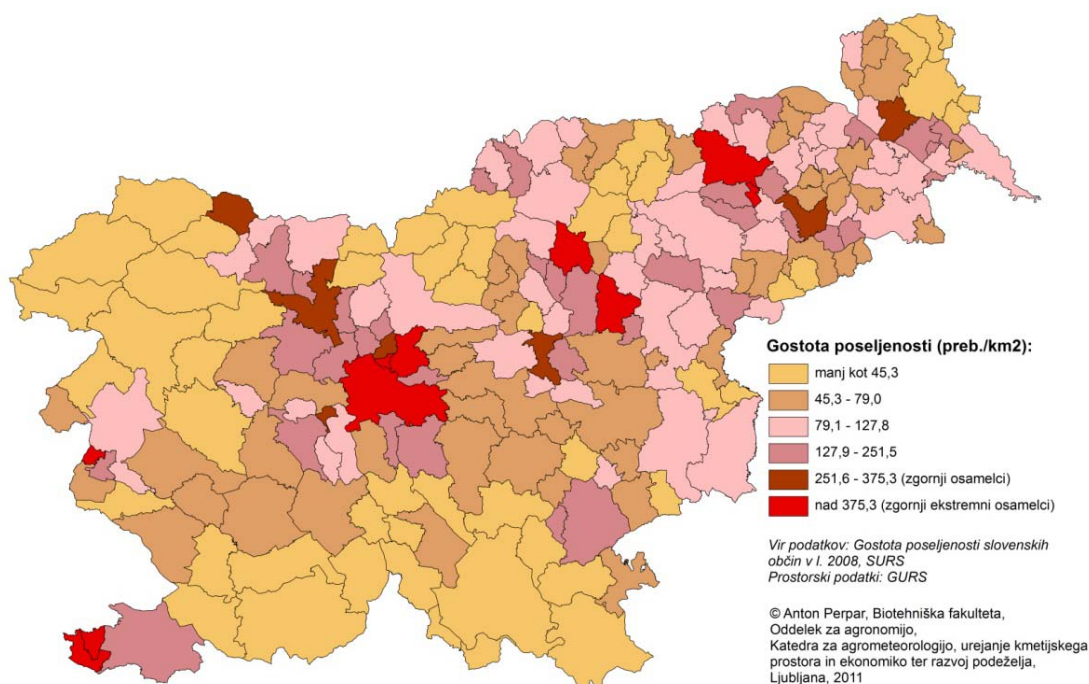
4 REZULTATI

4.1 STANJE V OBČINAH PO IZBRANIH KAZALNIKIH TER PRIMERJAVE STANJA PO IZBRANIH TIPOLOGIJAH

4.1.1 Demografsko stanje

4.1.1.1 Gostota poseljenosti

Za oceno demografskega stanja smo izbrali štiri kazalnike. Gostoto poseljenosti smo ocenjevali na podlagi števila prebivalcev na km². Kazalnik se, kot je bilo že predhodno navedeno, uporablja (samostojno ali v kombinaciji z drugimi kazalniki) tudi za opredelitev urbanih in ruralnih občin ali regij (OECD kriterij) oziroma območij različne gostote poseljenosti (EUROSTAT-ov pristop). Slika 10 prikazuje velike razlike v gostoti poseljenosti med slovenskimi občinami. V letu 2008 je po podatkih SURS povprečna gostota poseljenosti znašala 100 prebivalcev na km² (101 v letu 2011). Po pričakovanju je z najvišjo gostoto izstopala Mestna občina Ljubljana (1004 prebivalci/km²), najredkeje pa je bila poseljena občina Solčava (le 5 prebivalcev/km²), sledili pa sta ji občini Bovec (9 prebivalcev/km²) in Jezersko (10 prebivalcev/km²).

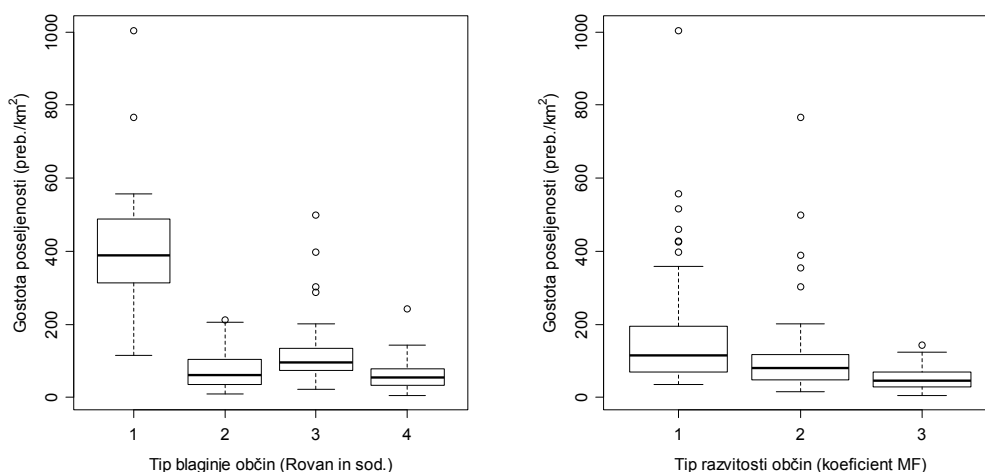
Slika 10: Gostota poseljenosti slovenskih občin konec leta 2008

Figure 10: Population density of Slovenian municipalities at the end of 2008

Najgostejše poseljene občine v osrednji Sloveniji so Ljubljana, Domžale in Trzin, v vzhodni Sloveniji Celje, Maribor in Ptuj, v zahodni Sloveniji pa Koper, Piran in Šempeter-Vrtojba (zgornji ekstremni osamelci). Na območjih večje gostote poseljenosti so običajno bolj zgoščene tudi gospodarske dejavnosti, s tem je na razpolago več zaposlitvenih možnosti, kar privlači tudi prebivalstvo. Posledično je bolje razvita tudi infrastruktura.

Analiza variance kazalnika gostota poseljenosti po izbranih tipologijah, ki so bile predhodno predstavljene, pokaže statistično značilne razlike v gostoti poseljenosti med opredeljenimi tipi v posameznih tipoloških členitvah: OECD tipologiji na ravni občin, EUROSTAT-ovi tipologiji po stopnji urbaniziranosti, delitvi slovenskih občin po blaginji - po Rovanu in sodelavcih ter delitvi slovenskih občin po razvitosti (tipologija narejena na osnovi koeficienta razvitosti Ministrstva za finance).

Slika 11 prikazuje mediane kazalnika gostota poseljenosti opredeljenih tipov občin po Rovanovi tipologiji in tipologiji razvitosti občin. Po Rovanovi tipologiji so najgostejše poseljene gospodarsko in družbeno visoko razvite občine (oznaka 1 na sliki levo), sledijo občine zmerne blaginje (oznaka 3), najnižjo gostoto pa imajo občine nizke blaginje (oznaka 4). Tudi skupina nadpovprečno razvitih občin po koeficientu razvitosti Ministrstva za finance (oznaka 1 na sliki desno) ima najvišjo gostoto poseljenosti, ta pa je najnižja v podpovprečno razvitih občinah (oznaka 3).

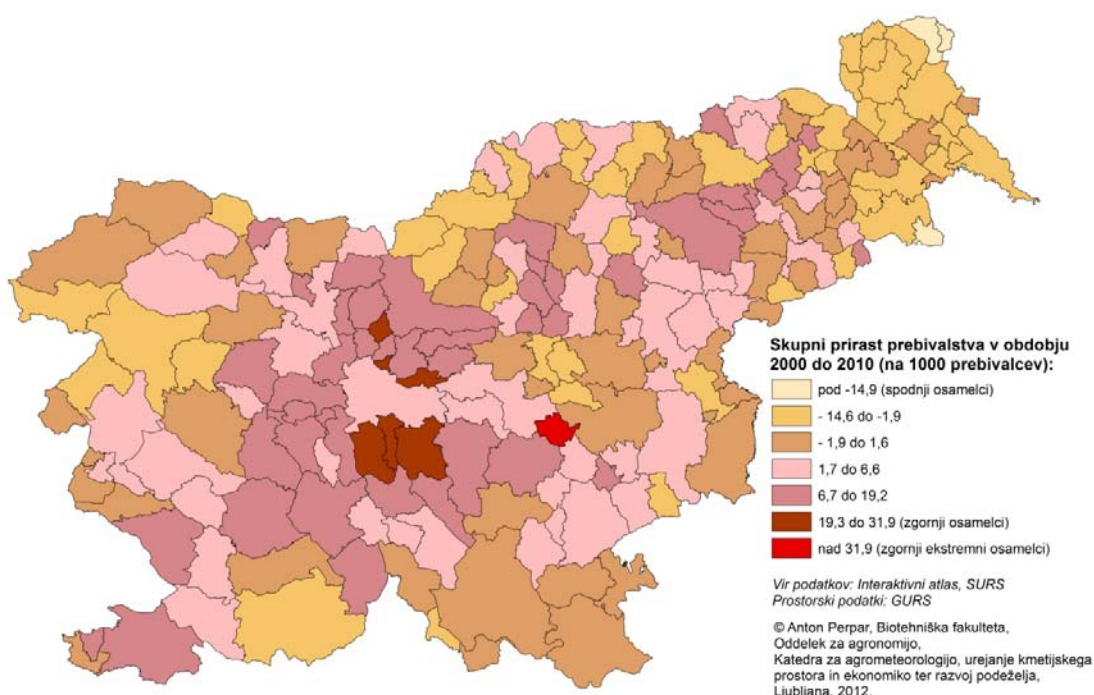

Slika 11: Okvirji z ročaji za gostoto poseljenosti po tipih blaginje občin in tipih razvitosti občin
Figure 11: Box-plots for population density by types of municipalities well-being and types of municipality development

4.1.1.2 Skupni prirast prebivalstva

Pokazatelj privlačnosti območja je tudi skupni prirast prebivalstva, ki predstavlja seštevek naravnega in selitvenega prirasta in kaže, ali neka občina prebivalstvo pridobiva ali izgublja. Zanimalo nas je predvsem, kako se je število prebivalstva gibalo v daljšem časovnem obdobju, zato smo pri vrednostih kazalnika upoštevali podatke desetletnega obdobja od leta 2000 do 2010. Povprečni skupni prirast v Sloveniji v tem obdobju je znašal 10,9 prebivalcev na 1000 prebivalcev.

Podatki kažejo največji skupni prirast prebivalstva v občini Šentrupert³ (na Dolenjskem), največje zmanjšanje števila prebivalcev pa v občini Središče ob Dravi (-19,4 prebivalcev na 1000 prebivalcev). Negativni skupni prirast izkazujejo predvsem občine severovzhodne Slovenije (najbolj v občinah Šalovci, Hodoš in Središče ob Dravi) ter obmejna območja in območja z bolj neugodnimi naravnimi razmerami. Največji prirast v obravnavanem desetletju so po podatkih SURS (če ne upoštevamo občine Šentrupert) beležile občine v neposredni bližini Ljubljane: Ig, Škofljica, Grosuplje, Komenda, Trzin in Dol pri Ljubljani.

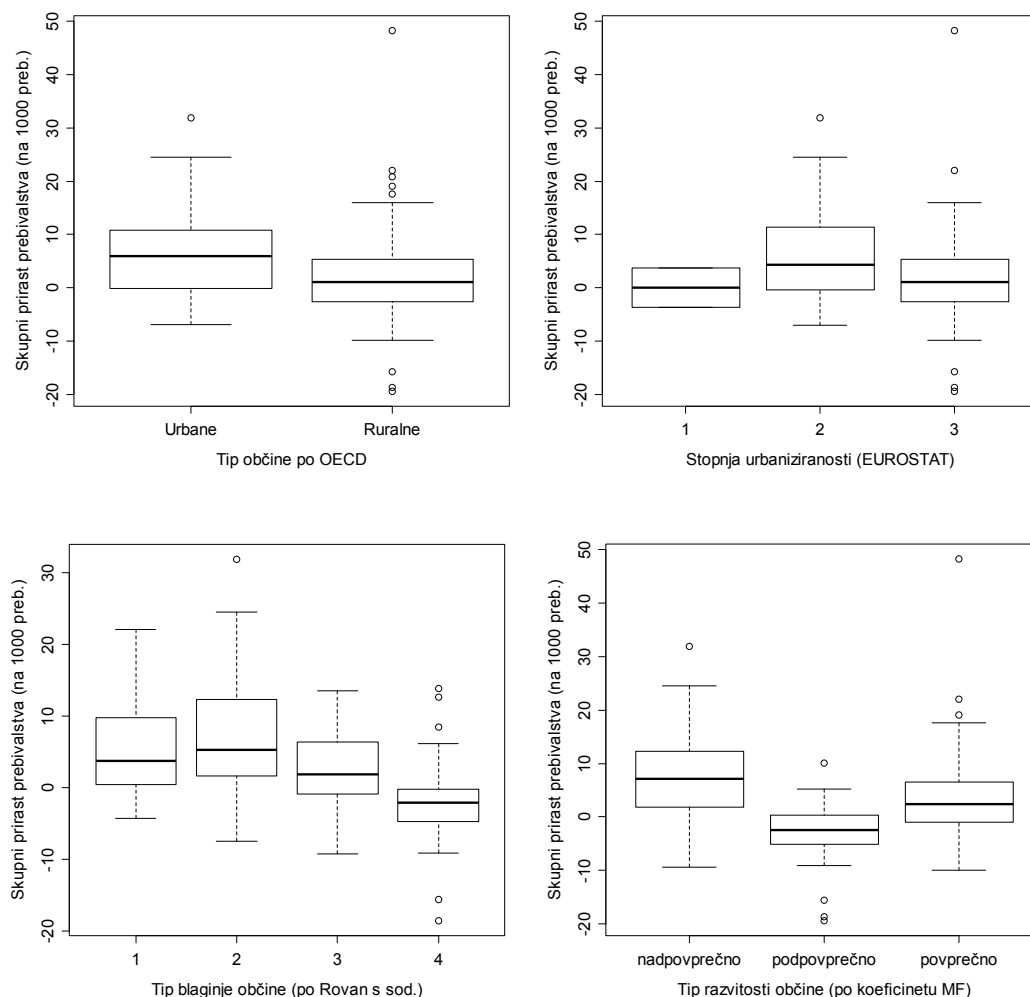

Slika 12: Skupni prirast prebivalstva na 1000 prebivalcev v slovenskih občinah v obdobju 2000-2010

Figure 12: The total population increase per 1,000 inhabitants in Slovenian municipalities in the period 2000-2010

³ Velik porast prebivalstva v občini Šentrupert leta 2008 je posledica dveh sprememb in sicer uveljavitve Zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o prijavi prebivališča (ZPPreb-B), po katerem so tudi zavodi za prestajanje kazni postali dolžni prijaviti začasno prebivališče zapornikov. Na ta račun je v občini Šentrupert število prebivalcev naraslo za 391 ali 16,2 %. Prav tako pa se je leta 2008 spremenila statistična definicija prebivalstva, po kateri so prebivalci nekega naselja/občine/države tudi vse osebe, ki imajo tam vsaj eno leto prijavljeno začasno prebivališče. Do sprememb je prišlo še v nekaterih občinah z večjimi ustanovami s prijavo obveznostjo (domovi za starejše, zavodi za usposabljanje ipd.): npr. v Dornavi, Preddvoru. Sprememba definicije prebivalstva ni vplivala le na število prebivalcev po občinah, pač pa so se spremembe odrazile tudi v starostni in spolni sestavi po občinah. Koeficient starostne odvisnosti se je tako v občini Šentrupert iz navedenih razlogov leta 2008 precej znižal, v Preddvoru pa se je zaradi doma starejših starostna struktura v prikazih poslabšala (Razpotnik, 2010).

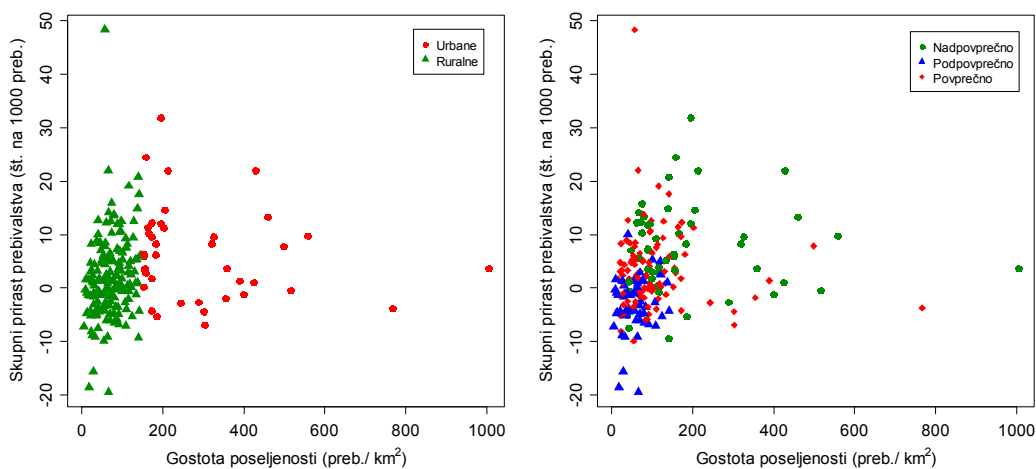
Primerjalno med tipi območij po izbranih tipologijah imajo večji prirast prebivalstva urbane kot ruralne občine, po stopnji urbaniziranosti prednjačijo vmesna območja, pri členitvi po blaginji občine uravnovežene blaginje ter glede na razvitost nadpovprečno razvite občine (slika 13).

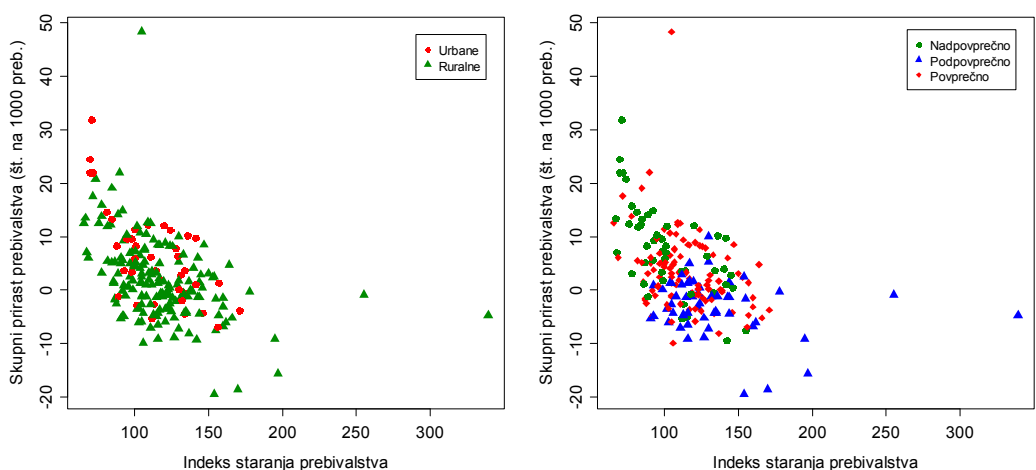
Slika 13: Okvirji z ročaji za skupni prirast prebivalstva po izbranih tipologijah občin

Figure 13: Box-plots for total population increase by the selected typologies of the municipalities

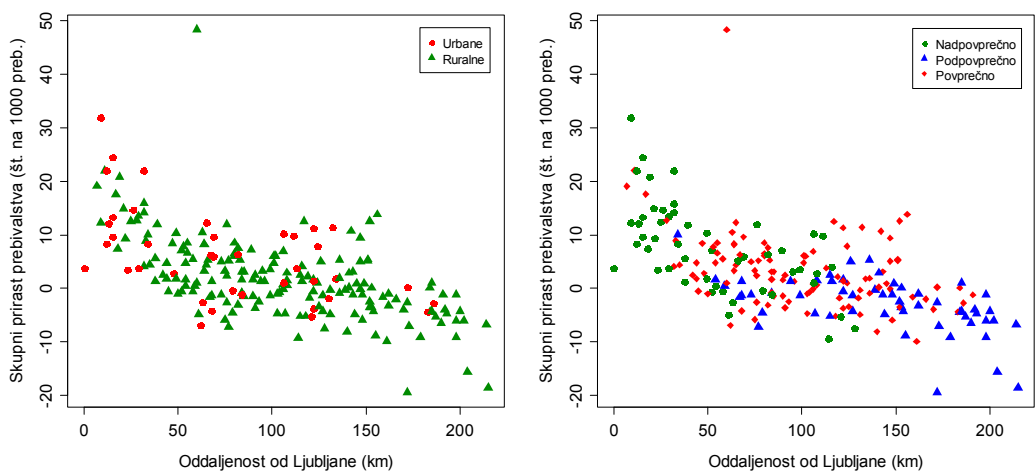
Z negativnim skupnim prirastom se sicer soočajo tako urbane kot ruralne občine, pri slednjih je to le še bolj izrazito (slika 14). Območja s slabšo starostno strukturo prebivalstva (višji indeks staranja) (slika 15) ter bolj oddaljena od Ljubljane (slika 16) imajo prav tako nižji skupni prirast prebivalstva.

Slika 14: Razsevna diagrama odvisnosti med skupnim prirastom prebivalstva in gostoto poseljenosti
Figure 14: Scatter-plots of dependence between the total population increase and population density

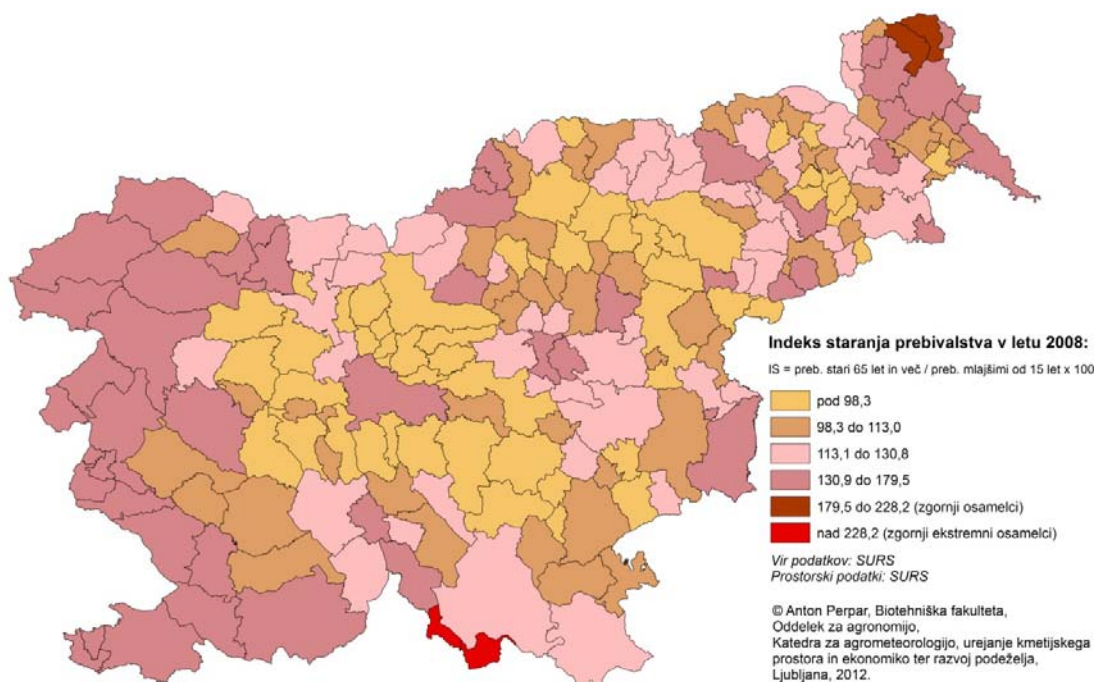
Slika 15: Razsevna diagrama odvisnosti med skupnim prirastom prebivalstva in indeksom staranja
Figure 15: Scatter-plots of dependence between the total population increase and the ageing index

Slika 16: Razsevna diagrama odvisnosti med skupnim prirastom prebivalstva in oddaljenostjo od Ljubljane
Figure 16: Scatter-plots of dependence between the total population increase and the distance from Ljubljana

4.1.1.3 Starostna struktura prebivalstva

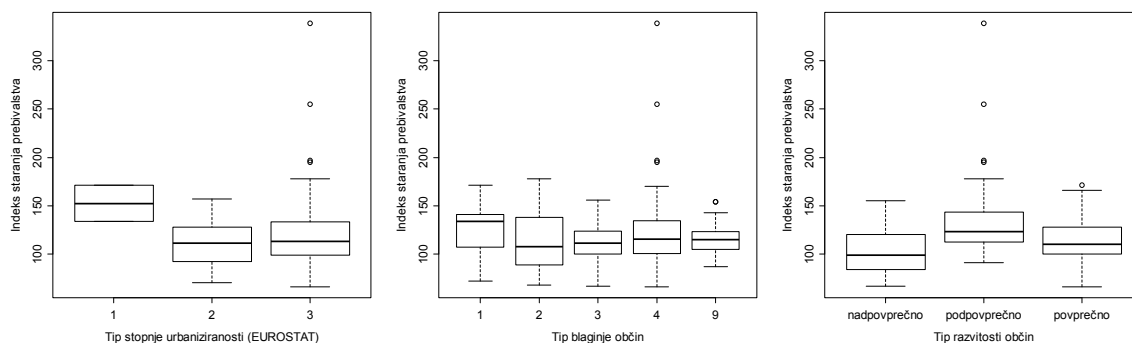
Starostno strukturo prebivalstva smo ocenjevali z indeksom staranja in koeficientom starostne odvisnosti. Indeks staranja je izračunan kot razmerje med številom prebivalcev starejših od 65 let in številom prebivalcev mlajših od 15 let, pomnoženo s 100. Višja vrednost indeksa pomeni slabšo starostno strukturo. Povprečna vrednost indeksa staranja v Sloveniji je v letu 2008 znašala 117,1. Že samo povprečje ni ugodno, pomeni pa, da je na 100 prebivalcev mlajših od 15 let prebivalo 117 prebivalcev starih 65 let ali več. Najugodnejši indeks staranja je imela občina Benedikt (66), najneugodnejšega pa dve občini v JV Sloveniji: Osilnica (kar 339) in Kostel (255) (slika 17).

Slika 17: Indeks staranja prebivalstva v slovenskih občinah konec leta 2008
Figure 17: Ageing index in Slovenian municipalities at the end of 2008

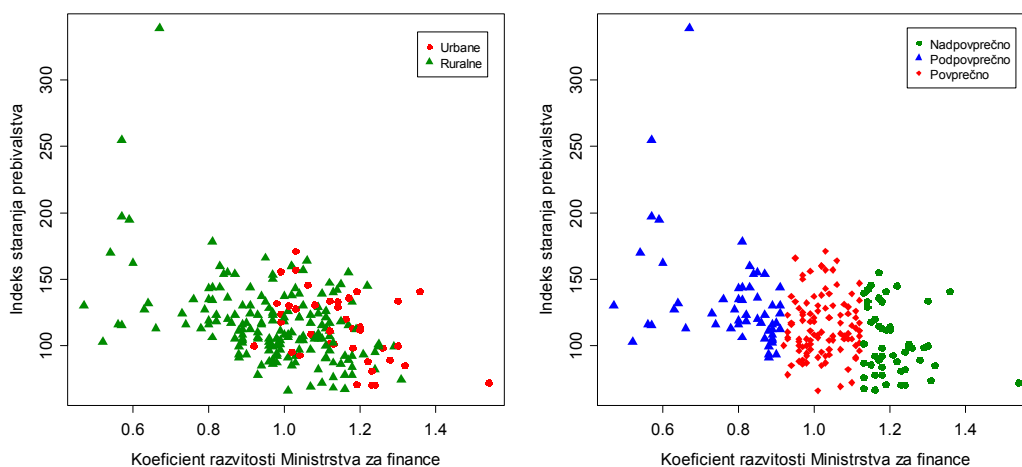
Z analizo variance (priloga B), primerjalno po izbranih tipologijah, ne zaznamo statistično značilnih razlik po vrednosti indeksa staranja med urbanimi in ruralnimi občinami (OECD tipologija za lokalno raven). Šibko statistično značilnost zaznamo po EUROSTAT-ovi tipologiji stopnje urbaniziranosti ter Rovanovi tipologiji blaginje občin, medtem ko so razlike po tipologiji razvitosti občin statistično značilne.

Okvirji z ročaji (slika 18) kažejo, da so imela glede na tipologijo stopnje urbaniziranosti najugodnejšo starostno strukturo vmesna območja (oznaka 2), najslabšo pa gosto poseljena območja (oznaka 1). Po tipologiji blaginje občin imajo najugodnejšo starostno strukturo občine uravnotežene blaginje (oznaka 2), najslabšo pa gospodarsko in družbeno visoko razvite občine (oznaka 1), kar bo lahko predstavljajo težavo tem občinam v prihodnosti, če ne bo večjega priseljevanja. Po tipologiji razvitosti občin je starostna struktura najboljša v občinah z nadpovprečno razvitostjo, najslabša pa v podpovprečno razvitih občinah.

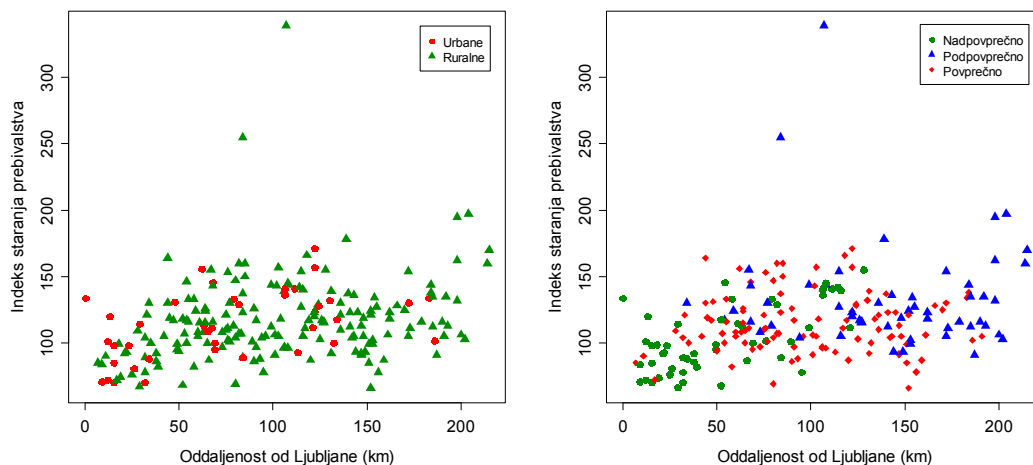

Slika 18: Okvirji z ročaji za indeks staranja prebivalstva po izbranih tipologijah občin
Figure 18: Box-plots for ageing index of population by selected typologies of the municipalities

Razsevni diagram povezanosti kazalnikov indeksa staranja in koeficienta razvitosti kaže, da se urbane občine po razvitosti uvrščajo višje od ruralnih, v obeh primerih je vrednost indeksa staranja precej razpršena, ekstremne vrednosti pa dosega nekaj ruralnih občin, ki pa po razvitosti spadajo v skupino podpovprečno razvitih občin. Prav tako se kaže, da imajo občine bolj oddaljene od Ljubljane slabšo starostno strukturo in so praviloma slabše razvite (slika 20).

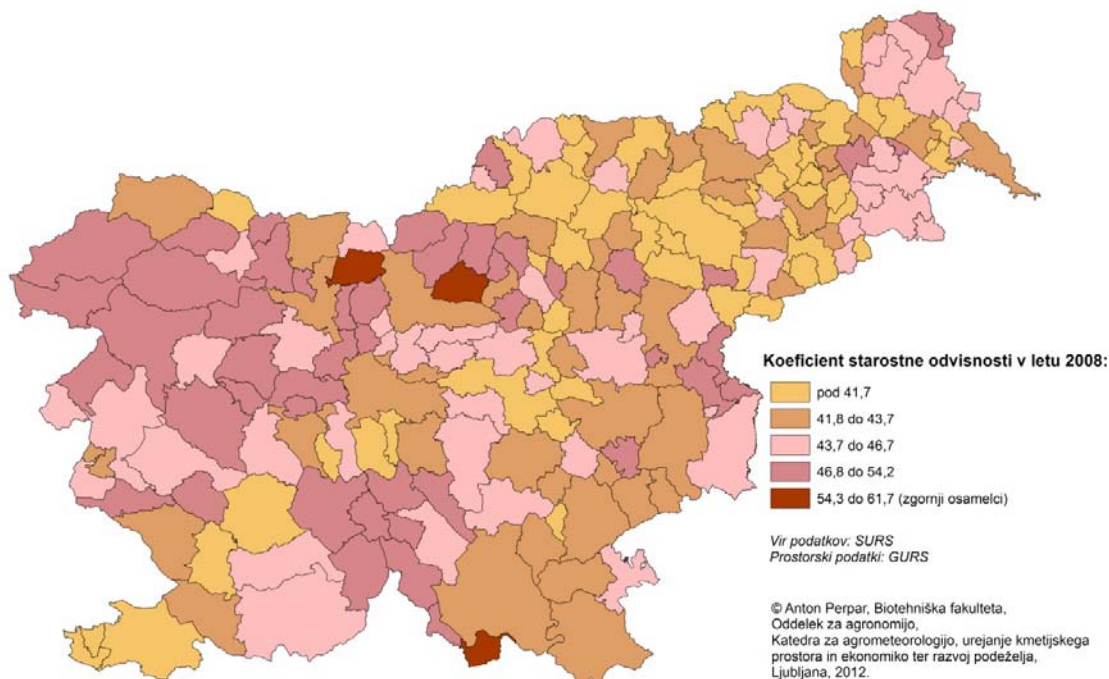

Slika 19: Razsevna diagrama odvisnosti med indeksom staranja prebivalstva in koeficientom razvitosti občin Ministrstva za finance
Figure 19: Scatter-plots of dependence between the ageing index and the coefficient of the development of municipalities of the Ministry of finance

Slika 20: Razsevna diagrama odvisnosti med indeksom staranja prebivalstva in oddaljenostjo od Ljubljane
Figure 20: Scatter-plots of dependence between the ageing index and the distance from Ljubljana

Drugi pokazatelj starostne strukture je koeficient starostne odvisnosti, ki predstavlja razmerje med številom starih (nad 64 let) in mladih prebivalcev (pod 15 let) ter delovno sposobnimi prebivalci (15 do 64 let), pomnoženo s 100.

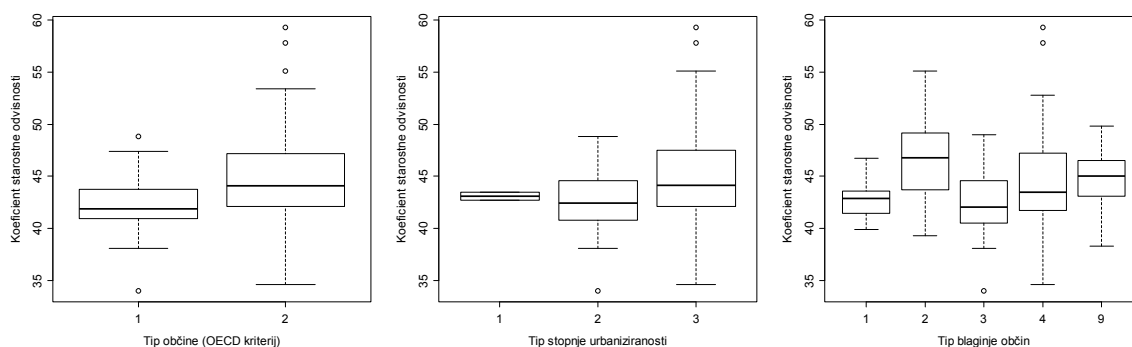

Slika 21: Koeficient starostne odvisnosti prebivalstva v slovenskih občinah konec leta 2008
Figure 21: Age dependency ratio of the population in Slovenian municipalities at the end of 2008

V letu 2008 je povprečje koeficienta starostne odvisnosti za Slovenijo znašalo 43,3. Pomeni, da je bilo na 100 delovno sposobnih prebivalcev 43,4 odvisnih prebivalcev (zaradi starosti ali mladosti). Po starostno odvisnem prebivalstvu najbolj izstopajo občine Kostel,

Preddvor in Gornji Grad. Najugodnejši koeficient starostne odvisnosti v Sloveniji je leta 2008 imela občina Velenje. Iz slike 21 je razvidno, da imajo občine vzhodne Slovenije manjšo starostno odvisnost kot občine zahodne Slovenije.

Z izjemo tipologije razvitosti občin, ANOVA po tem kazalniku kaže statistično značilne razlike med skupinami občin po vseh preostalih tipologijah. Primerjalno imajo višji koeficient starostne odvisnosti podeželska območja (oznaka 2) v primerjavi z mestnimi, po stopnji urbaniziranosti redko poseljena območja (oznaka 3), po blaginji občin pa občine uravnotežene blaginje (oznaka 2) (slika 22).

Slika 22: Okvirji z ročaji za koeficient starostne odvisnosti prebivalstva po izbranih tipologijah občin
Figure 22: Box-plots for age dependency ratio of the population by selected typologies of the municipalities

Kazalnik nam da še boljšo informacijo, če ločeno analiziramo starostno odvisnost mladih⁴ in starostno odvisnost starih⁵. Območja z večjo starostno odvisnostjo mladih imajo namreč dobro demografsko podlago za prihodnji razvoj. Primerjalno po tipologijah imajo večjo starostno odvisnost mladih (torej več podmladka) po tipologiji stopnje urbaniziranosti redkeje poseljena območja ter ruralna območja pred urbanimi po OECD tipologiji. Po Rovanovi tipologiji blaginje občin imajo večjo starostno odvisnost mladih občine uravnotežene blaginje, po razvitosti občin pa nadpovprečno razvite občine. Starostna odvisnost starih je po EUROSTAT-ovi tipologiji stopnje urbaniziranosti večja v gosto poseljenih območjih in najnižja v vmesnih območjih, po OECD tipologiji imajo več starostno odvisnih ruralne kot urbane občine, po Rovanovi tipologiji blaginje občin je starostna odvisnost starih največja v občinah uravnotežene blaginje in najnižja v občinah zmerne blaginje, po tipologiji razvitosti občin pa je starostna odvisnost starih največja v podpovprečno razvitih, najmanjša v nadpovprečno razvitih občinah.

⁴ Koeficient starostne odvisnosti mladih je razmerje med prebivalci mlajšimi od 15 let ter prebivalci starimi 15 do 64 let, pomnoženo s 100 (Interaktivni statistični atlas, 2012).

⁵ Koeficient starostne odvisnosti starih je razmerje med prebivalci starejšimi od 64 let in prebivalci starimi 15 do 64 let, pomnoženo s 100 (Interaktivni statistični atlas, 2012).

4.1.2 Gospodarska struktura in uspešnost

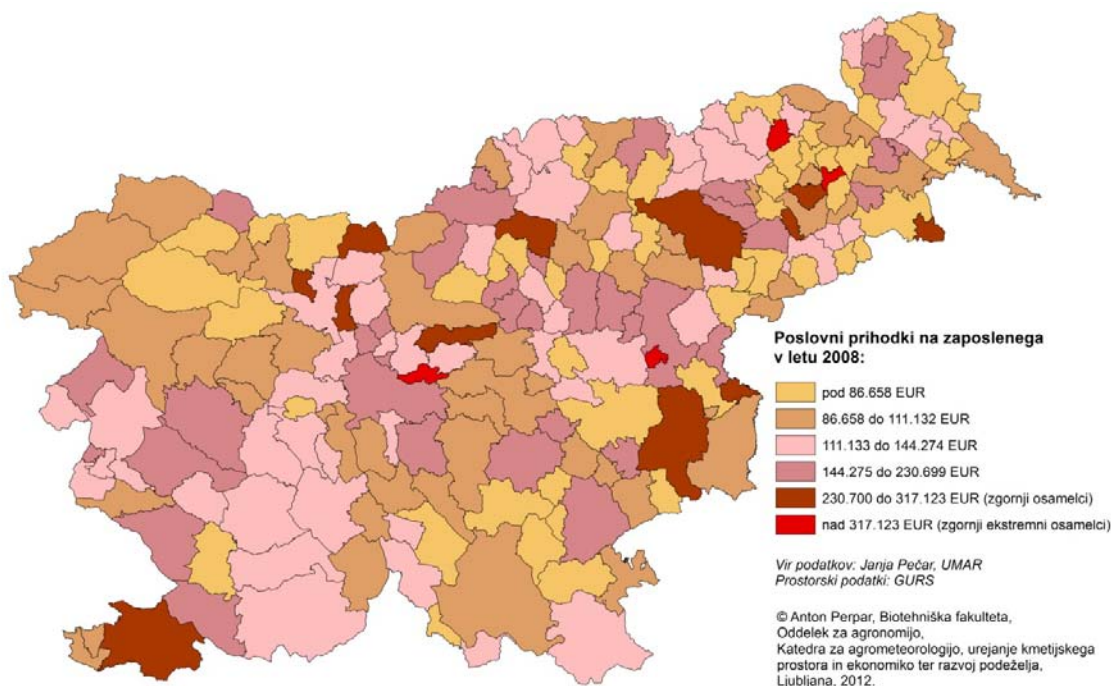
Ko govorimo o razvoju in gospodarski ter razvojni uspešnosti ne moremo mimo gospodarskega razvoja in gospodarske rasti. Kot pravi Redek (2001) je gospodarska rast nujen, vendar še ne zadosten, dejavnik za doseganje gospodarskega razvoja v širšem smislu. Gospodarski razvoj je eden glavnih faktorjev, ki povratno vplivajo na gospodarsko rast (Doljak, 2005). Kot navaja Doljak, je gospodarski razvoj bolj kompleksen od procesa gospodarske rasti (rast bruto družbenega proizvoda, proizvodnje in dodane vrednosti), saj vsebuje tudi institucionalne in strukturne spremembe, zmanjševanje neenakosti in revščine v družbi, izboljševanje izobrazbene strukture. Gre torej za dodatne dejavnike družbene, kulturne in politične narave.

Gospodarska rast pomeni rast ustvarjenih dobrin ter storitev, ki jih lahko dosežemo z večjim obsegom dela, kapitala, energije ali z izboljšano kakovostjo, večjo produktivnostjo ter učinkovitostjo kot rezultatom izboljšane znanja pri obstoječih proizvodnih dejavnikih (Gospodarski razvoj ..., 2012). Bolj produktivno gospodarstvo je bolj konkurenčno in omogoča višje dohodke zaposlenih. Boljši dohodki predstavljajo boljši vir davkov, ti pa omogočajo boljše šolstvo, zdravstvo, boljšo socialo. Krepitev storitvenega sektorja pa omogoča ustvarjati nova delovna mesta. Boljši dohodki zaposlenih omogočajo boljše blagostanje in življenjski standard ter kupno moč prebivalstva. To imenujemo gospodarski razvoj, ki odraža spremembe v družbi in je posledica sočasnih in medsebojno povezanih procesov med proizvodnjo in potrošnjo, politika pa lahko gospodarski razvoj in rast pospešuje ali zavira. Kot posledica večanja produktivnosti gospodarstva se potrebe po delovnih mestih stalno spreminjajo, to pa zahteva tudi prilagajanje šolstva in trga delovne sile.

Gospodarsko strukturo in uspešnost smo ugotavljali s pomočjo ekonomskih kazalnikov, ki nam pojasnjujejo dejavnike kot so produktivnost, investicijsko dinamiko, inovativnost, podjetniško iniciativnost, strukturo gospodarskih dejavnosti, dodano vrednost, velikost gospodarskih družb, gospodarnost poslovanja, ekonomsko moč prebivalstva in podobno.

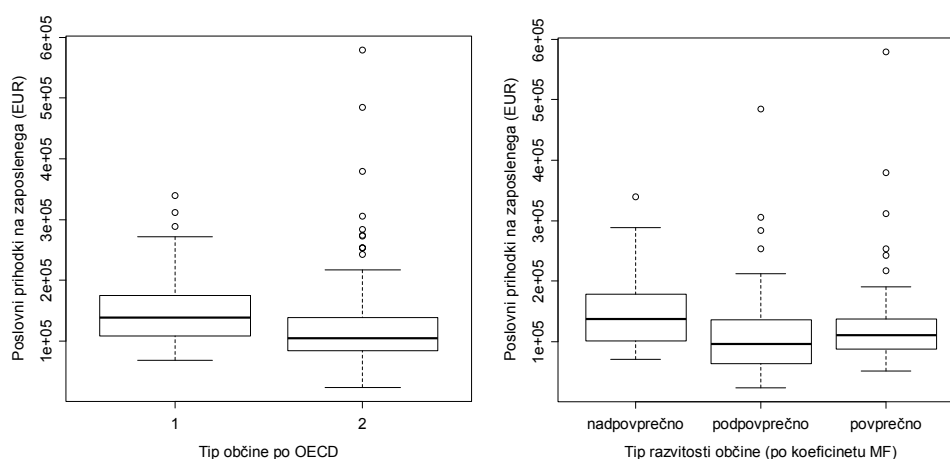
4.1.2.1 Produktivnost

Produktivnost gospodarskih družb v občinah smo ocenjevali z dvema kazalnikoma: poslovnimi prihodki na zaposlenega ter dodano vrednostjo na zaposlenega. Poslovni prihodki na zaposlenega, doseženi v gospodarskih družbah v Sloveniji, so v letu 2008 v povprečju znašali 127.433,90 EUR, najvišje poslovne prihodke na zaposlenega so ustvarile gospodarske družbe v občini Sveti Andraž v Slovenskih goricah, najnižje pa v občini Kobilje. Po visokih vrednostih prihodkov na zaposlenega presenetljivo poleg občine Sveti Andraž v Slovenskih goricah izstopa še kar nekaj manjših občin: Dol pri Ljubljani, Dobje in Sveti Jurij v Slovenskih goricah, visoke vrednosti pa dosegajo tudi občine Koper, Jezersko, Naklo, Šenčur, Lukovica, Šoštanj, Krško, Bistrica ob Sotli, Slovenska Bistrica, Hajdina, Destrižnik ter Središče ob Dravi. Zakaj se kažejo dobri rezultati v malih občinah, lahko verjetno pojasnimo s tem, da je v teh občinah lahko le eno dobro stoječe podjetje, z relativno majhnim številom zaposlenih in dobrimi prihodki (npr. Jub v občini Dol pri Ljubljani), pa so rezultati povprečja veliko boljši kot v občinah z večjim številom različno uspešnih podjetij.

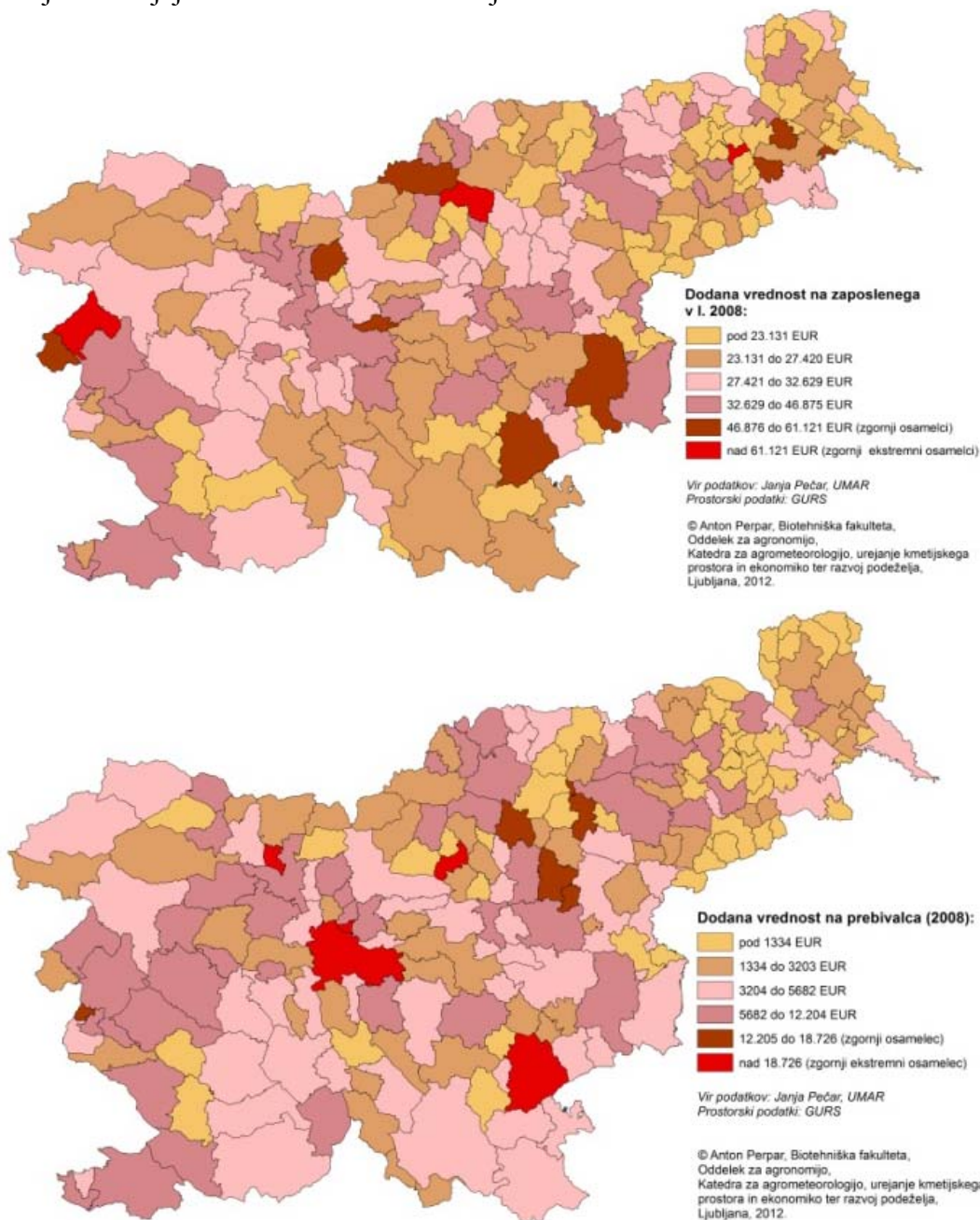
Slika 23: Poslovni prihodki na zaposlenega v slovenskih občinah v letu 2008
Figure 23: Operating revenue per employee in Slovenian municipalities in 2008

Primerjalno po izbranih tipologijah statistično značilne razlike (ANOVA) med opredeljenimi tipi zaznamo le v primeru OECD tipologije ter tipologije razvitosti občin. Po OECD tipologiji višje poslovne prihodke dosegajo urbane kot ruralne občine, po tipih razvitosti občin pa nadpovprečno razvite pred povprečnimi in podpovprečno razvitimi občinami. V obeh primerih pa imamo kar nekaj občin (osamelcev), ki močno odstopajo od povprečja (slika 24).

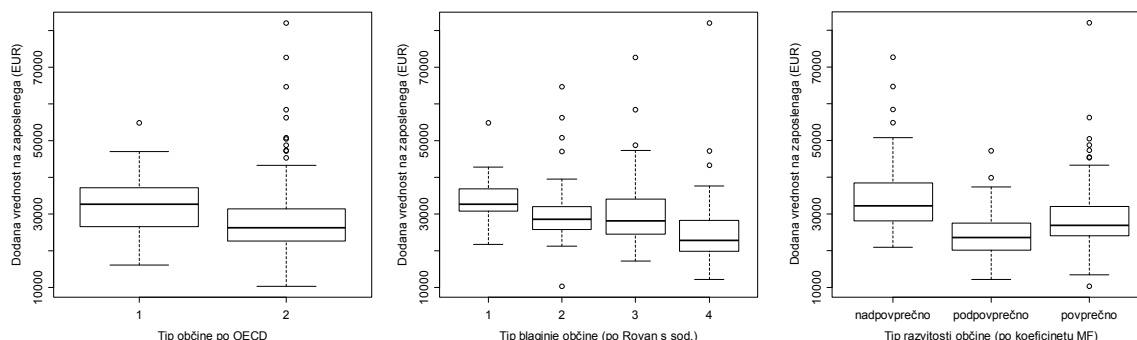
Slika 24: Okvirji z ročaji za poslovne prihodke na zaposlenega v letu 2008 po OECD tipologiji in tipologiji razvitosti občin
Figure 24: Box-plots for operating revenue per employee in 2008 by OECD typology and the typology of municipality development

Drugi kazalnik, s katerim smo prav tako ocenjevali produktivnost, je dodana vrednost na zaposlenega v gospodarski družbi. Ta je v letu 2008 v Sloveniji v povprečju znašala 29.088,06 EUR, najvišje povprečje je bilo zabeleženo v občini Sveti Andraž v Slovenskih Goricah (82.059 EUR), najnižje pa v občini Vipava (10.265 EUR). Visoko dodano vrednost na zaposlenega poleg občine Sveti Andraž v Slovenskih Goricah izkazuje še občini Kanal in Šoštanj. Zgornje osamelce predstavljajo še občine Brda, Cerklje na Gorenjskem, Dol pri Ljubljani, Novo mesto, Krško, Črna na Koroškem, Sveti Tomaž, Križevci in Razkrižje. Prostorsko gledano nižjo dodano vrednost na zaposlenega v povprečju izkazujejo občine vzhodne Slovenije.

Slika 25: Dodana vrednost na zaposlenega (zgoraj) in prebivalca (spodaj) v letu 2008
Figure 25: Value added per employee (above) and per capita (below) in 2008

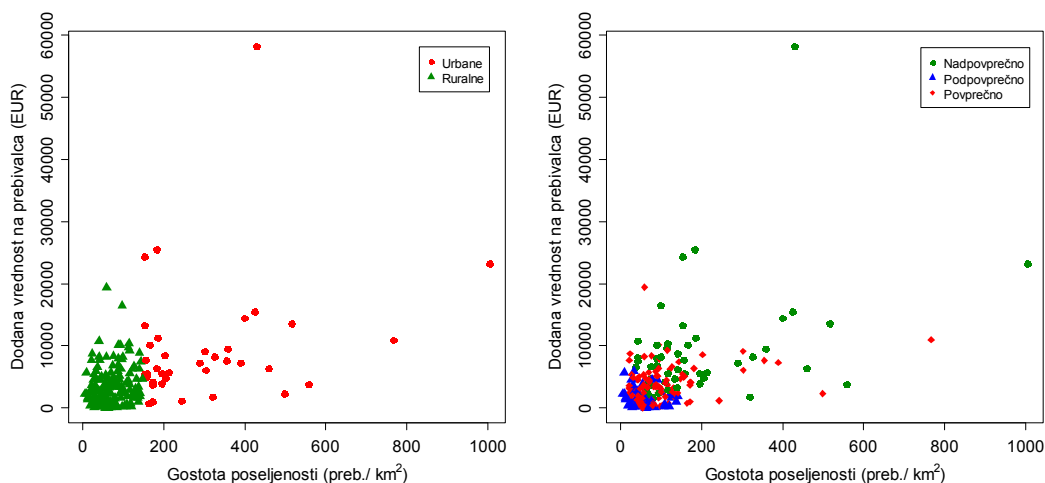
Primerjave med tipi po izbranih tipologijah, z izjemo EUROSTAT-ove tipologije stopnje urbaniziranosti občin, kažejo statistično značilne razlike v višini dodane vrednosti na zaposlenega. Po OECD tipologiji višjo dodano vrednost na zaposlenega ustvarjajo urbane občine pred ruralnimi, po tipologiji blaginje občin najvišjo gospodarsko in družbeno visoko razvite občine, najnižjo pa občine nizke blaginje. Po tipologiji razvitosti občin je dodana vrednost na zaposlenega najvišja v nadpovprečno razvitih, pred povprečno in podpovprečno razvitimi občinami. Nekaj občin po vseh tipologijah močneje odstopa.

Slika 26: Okvirji z ročaji za dodano vrednost na zaposlenega po izbranih tipologijah občin
Figure 26: Box-plots for value added per employee by selected typologies of the municipalities

Dodano vrednost smo opazovali tudi na prebivalca. Razlog je v tem, da imajo zaposleni v gospodarskih družbah lahko stalno prebivališče v drugi občini ali pa se občina sooča z večjo brezposelnostjo. Pri oceni gospodarske uspešnosti občine bi torej lahko prišli do napačnih zaključkov, če bi bilo večina dodane vrednosti dosežene v drugi občini. Slika 25 kaže, da je heterogenost v tem primeru še večja. Najvišjo dodano vrednost na prebivalca dosega občine Ljubljana, Trzin, Novo mesto, Naklo ter Nazarje. Sledijo jim občine Celje, Štore, Velenje, Zreče ter Šempeter-Vrtojba. Nižjo dodano vrednost na prebivalca v večji meri izkazujejo občine vzhodne Slovenije, predvsem na območju Haloz, Podravja in Pomurja. Gledano po izbranih tipologijah so razlike povsod statistično značilne. Višjo dodano vrednost na prebivalca po OECD tipologiji dosega urbane občine v primerjavi z ruralnimi, po stopnji urbaniziranosti gosto poseljena pred redkeje poseljenimi območji, po tipologiji blaginje občin najvišjo dodano vrednost na prebivalca dosega gospodarsko in družbeno visoko razvite občine in najnižjo občine nizke blaginje, po tipu razvitosti občin pa po pričakovanju nadpovprečno razvite pred povprečno in podpovprečno razvitimi občinami (slika 26).

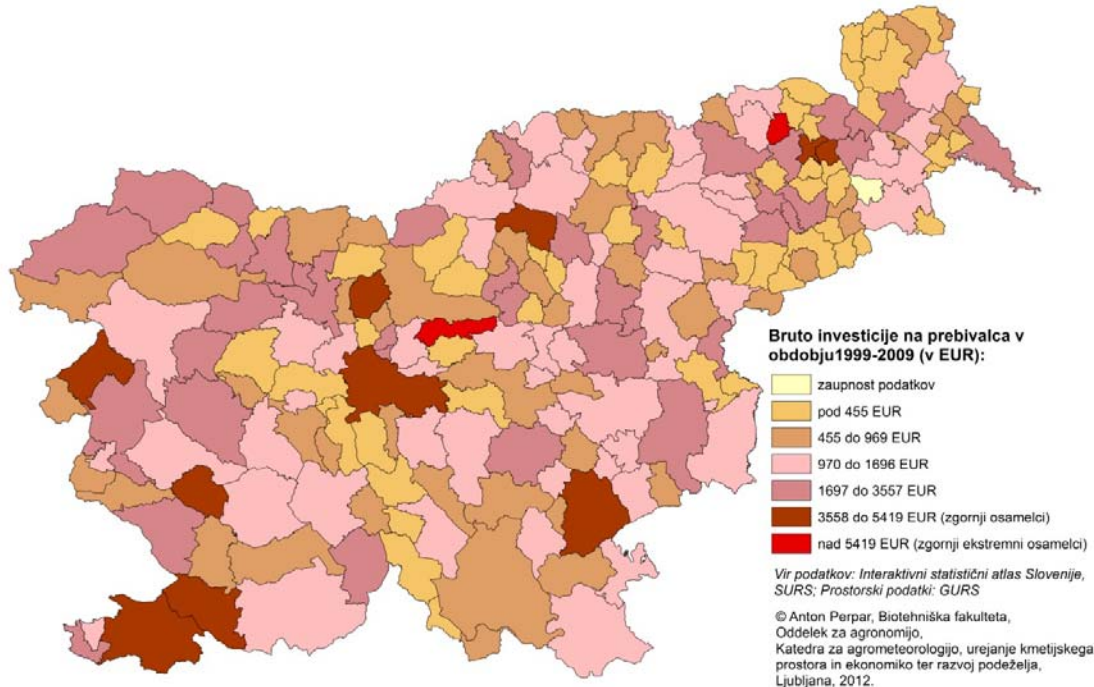
Slika 27 prikazuje povezanost med kazalnikoma gostota poseljenosti in dodana vrednost na prebivalca. Območja z nižjo gostoto poseljenosti (ruralna območja) praviloma dosega nižjo dodano vrednost na prebivalca, kot gosteje poseljena (urbana območja). Povezanost se prav tako odraža tudi po tipu razvitosti, dodana vrednost na prebivalca se namreč povečuje z razvitostjo območja.

Slika 27: Razsevana diagrama odvisnosti med dodano vrednostjo na prebivalca in gostoto poseljenosti
Figure 27: Scatter-plots of dependence between value added per capita and population density

4.1.2.2 Investicije

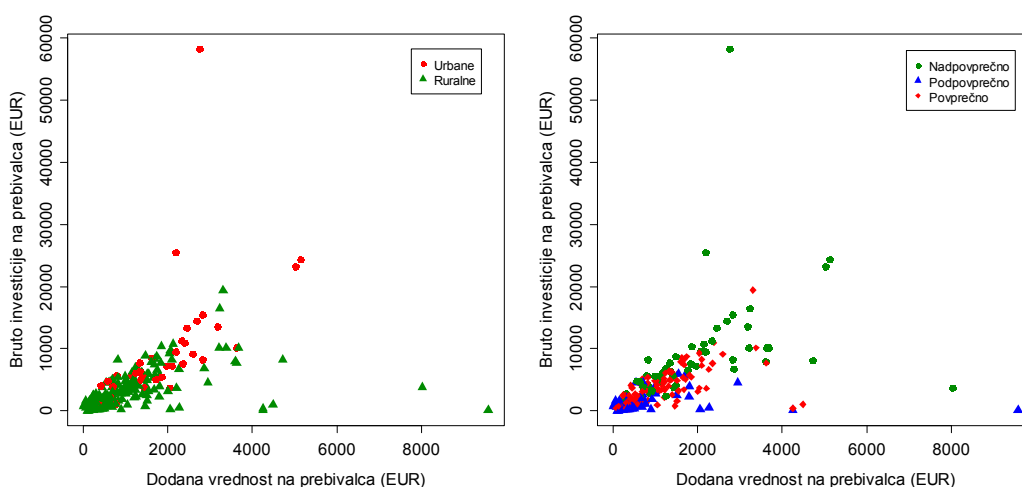
Za nadaljnji razvoj podjetij, gospodarstva v občinah in celotnega narodnega gospodarstva so zelo pomembne investicije. Dinamiko investiranja smo opazovali v obdobju 1999-2009, saj je tu pomembna dolgoročnejša dinamika. Slika 28 prikazuje povprečni znesek v evrih na prebivalca, ki so ga posamezne občine namenile investicijam v nova osnovna sredstva⁶.

Slika 28: Bruto investicije na prebivalca v obdobju 1999-2009
Figure 28: Gross investments per capita for the period 1999-2009

⁶ Opredelitev osnovnih sredstev je podana pri opisu kazalnika v poglavju 3.2 Predstavitev izbranih kazalnikov.

V povprečju so občine v Sloveniji v tem obdobju investicijam v nova osnovna sredstva namenile 1297 EUR na prebivalca, največ občina Sveti Jurij v Slovenskih Goricah (9575 EUR), najmanj pa občina Središče ob Dravi (21 EUR). Po višini bruto investicij na prebivalca v obravnavanem časovnem obdobju izstopa še občina Lukovica, sledijo pa jima občine Ljubljana, Koper, Hrpelje-Kozina, Vipava, Kanal, Cerklje na Gorenjskem, Novo mesto, Šoštanj ter Cerkljenjak in Sveta Trojica v Slovenskih goricah. Prostorska slika odraža podobnost s prostorsko razporeditvijo koncentracije delovnih mest in poselitve. Vrednost investicij na prebivalca raste z rastočo dodano vrednostjo (slika 29) in naraščajočo gostoto poseljenosti.

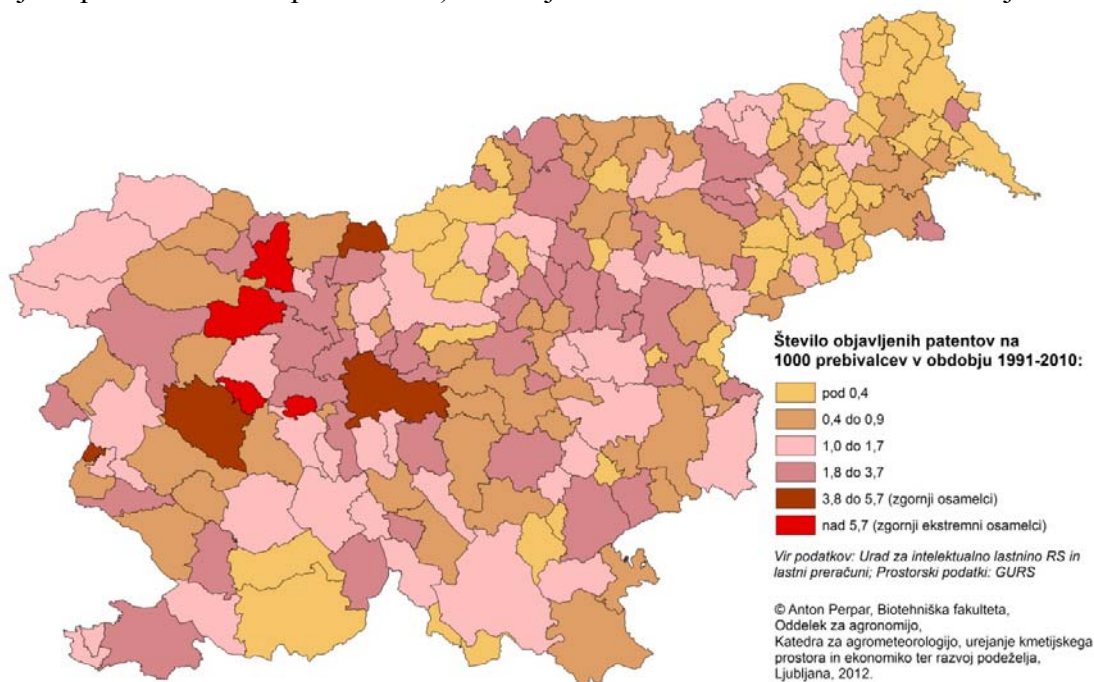
Slika 29: Razsejna diagrama odvisnosti bruto investicij na prebivalca od dodane vrednosti na prebivalca
Figure 29: Scatter-plots of dependence between the gross investments per capita and value added per capita

ANOVA kaže statistično značilne razlike med skupinami občin po vseh izbranih tipologijah. Najbolj očitne razlike zaznamo po Rovanovi tipologiji blaginje občin ter tipologiji razvitosti občin. Višina investicij v nova osnovna sredstva je višja v urbanih kot v ruralnih občinah (OECD tipologija), po EUROSTAT-ovi tipologiji stopnje urbaniziranosti občin pa je vrednost investicij po pričakovanju najvišja v gosto poseljenih in najnižja v najredkeje poseljenih območjih. Po Rovanovi tipologiji blaginje občin je dinamika investiranja najvišja v gospodarsko in družbeno visoko razvitih občinah in najnižja v občinah nizke blaginje, po tipologiji razvitosti občin pa višja v nadpovprečno razvitih občinah pred povprečno razvitimi občinami. Podpovprečno razvite občine imajo najnižjo vrednost bruto investicij na prebivalca. Občine, kjer se ustvari več nove vrednosti tudi več investirajo in obratno.

4.1.2.3 Inovativnost

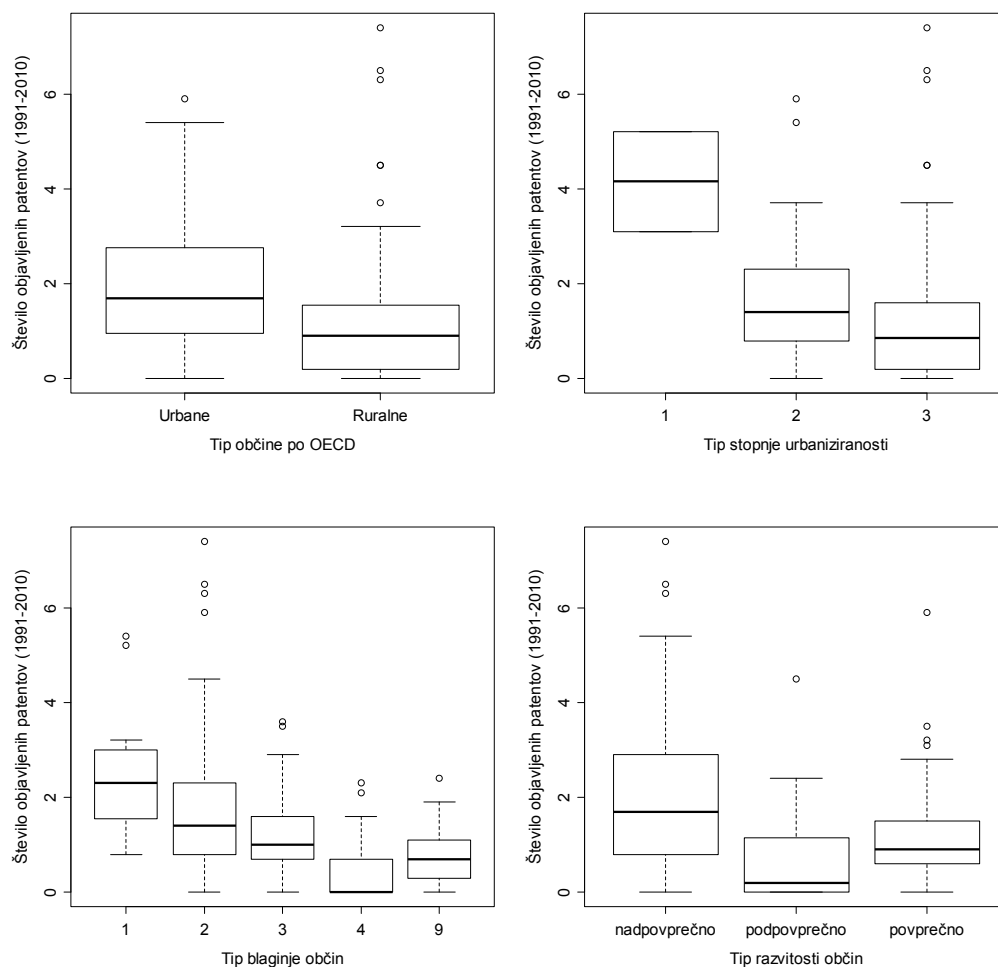
Tudi inovativnost je prepoznana kot dejavnik gospodarske in razvojne uspešnosti. Ocenjevali smo jo v zelo ozkem pomenskem smislu, le na podlagi objavljenih patentov, saj so to bili edini razpoložljivi podatki, kljub temu, da to ni edini odraz inovativnosti. Ta je sicer odvisna od več dejavnikov (npr. izobrazbe, investiranih sredstev v ta namen, stimulativnega okolja...). Slika 30 prikazuje povprečno število objavljenih patentov na 1000 prebivalcev, ki so bili evidentirani na Uradu za intelektualno lastnino. Dinamiko

inovativnosti smo obravnavali v daljšem časovnem obdobju in sicer v celotnem poosamosvojitvenem obdobju, od leta 1991 do leta 2010. Po številu objavljenih patentov na 1000 prebivalcev prednjačijo občine Radovljica, Železniki, Žiri in Horjul. Tudi občine Ljubljana, Idrija ter Jezersko izkazujejo nadpovprečno inovativnost. V povprečju je inovativnost v slovenskih občinah nizka (v obdobju 1991-2010 v povprečju le 1,2 objavljena patenta na 1000 prebivalcev) in manjša v vzhodni kot v zahodni Sloveniji.

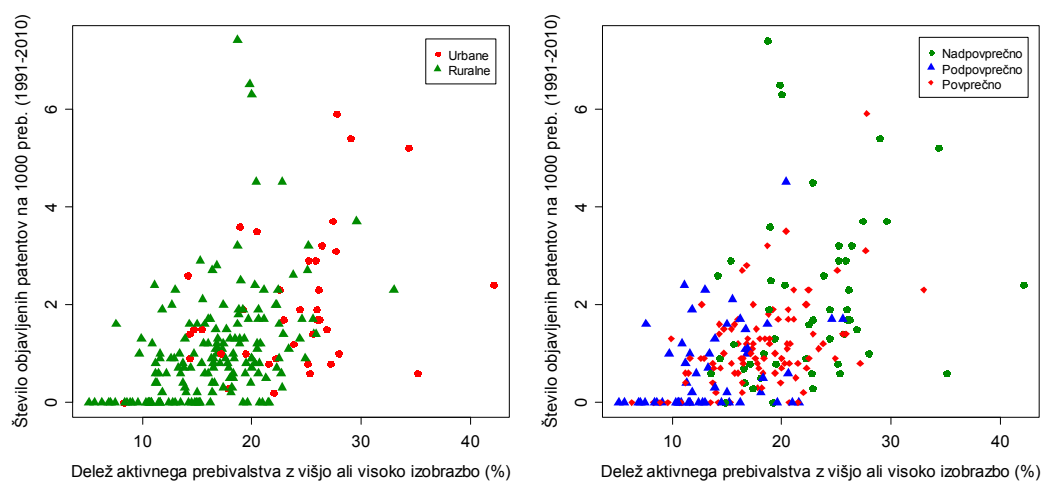

Slika 30: Objavljeni patenti na 1000 prebivalcev v obdobju 1991-2010
Figure 30: Notified patents per 1,000 inhabitants in the period 1991-2010

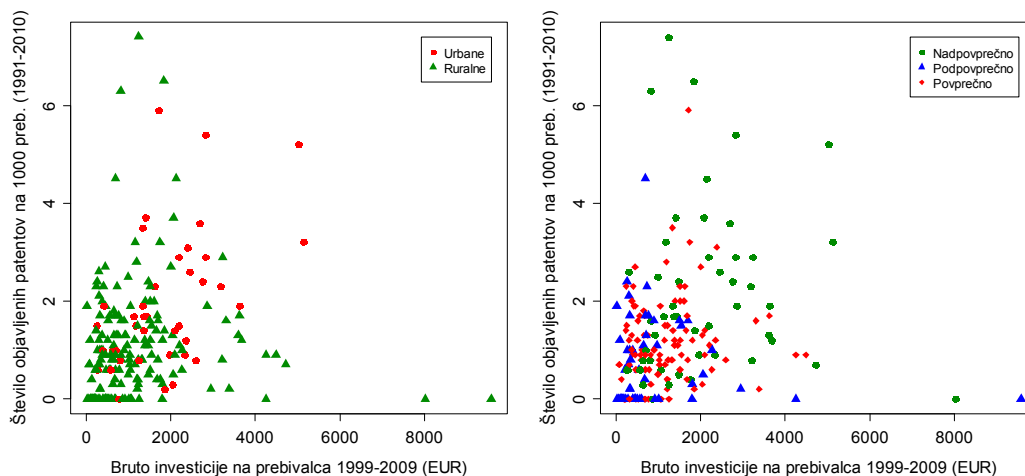
Primerjalno po obravnavanih tipologijah ANOVA povsod pokaže statistično značilne razlike. Večjo inovativnost odražajo urbane kot ruralne občine (OECD tipologija), po EUROSTAT-ovi tipologiji stopnje urbaniziranosti so bolj inovativna gosto poseljena območja, potem pa inovativnost pada z zmanjševanjem stopnje urbaniziranosti. Po Rovanovi tipologiji blaginje občin so najbolj inovativne gospodarsko in družbeno visoko razvite občine in najmanj občine nizke blaginje, po tipologiji razvitosti občin pa po inovativnosti prednjačijo nadpovprečno razvite občine pred povprečno in podpovprečno razvitimi. To kažejo tudi okvirji z ročaji na sliki 31. Razsevna diagrama na slikah 32 in 33 nakazujeta, da inovativnost narašča z večjo izobraženostjo prebivalstva ter višjo vrednostjo investicij na dolgi rok.

Slika 31: Okvirji z ročaji za število objavljenih patentov na 1000 prebivalcev po izbranih tipologijah
Figure 31: Box-plots for the number of notified patents per 1,000 inhabitants by selected typologies

Slika 32: Razsevni diagram odvisnosti med številom objavljenih patentov na 1000 prebivalcev in deležem aktivnega prebivalstva z višjo ali visoko izobrazbo
Figure 32: Scatter-plots of dependence between the number of notified patents per 1,000 inhabitants and the share of active population with higher or high education

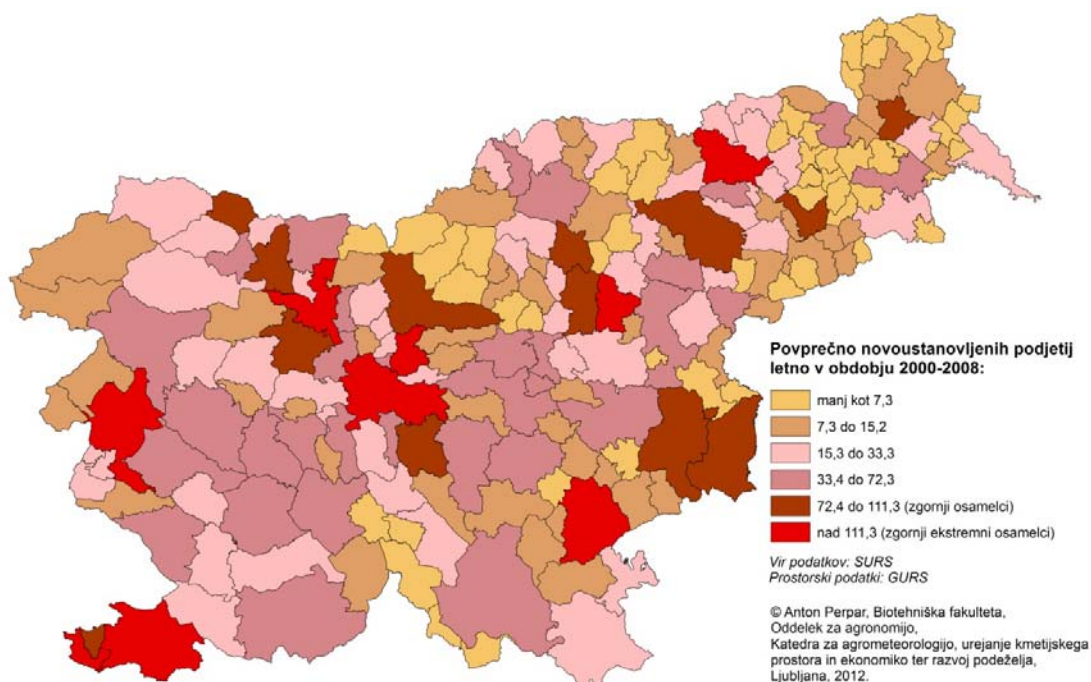
Slika 33: Razseвна diagrama odvisnosti med številom objavljenih patentov na 1000 prebivalcev in bruto investicijami na prebivalca

Figure 33: Scatter-plots of dependence between the number of notified patents per 1,000 inhabitants and gross investments per capita

4.1.2.4 Podjetnost

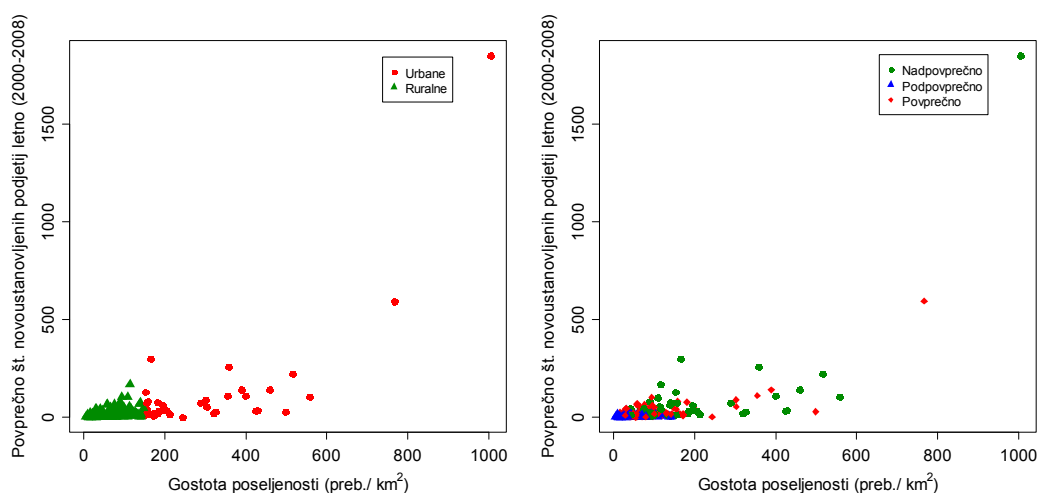
Odraž dinamičnosti in uspešnosti območja je tudi podjetnost. Ocenjevali smo jo na podlagi dinamike ustanavljanja novih podjetij. Novoustanovljena podjetja so za gospodarstvo občin zelo pomembna, še posebej, če se ob tem ne zmanjšuje število predhodno obstoječih podjetij.

Za verodostojnejšo oceno smo povprečno število novoustanovljenih podjetij v povprečju na leto opazovali v daljšem časovnem obdobju (2000-2008). Največje število novih podjetij v obravnavanem časovnem obdobju je bilo ustanovljenih v občinah Koper, Piran, Nova Gorica, Ljubljana, Kranj, Domžale, Novo mesto, Celje ter Maribor (centri koncentracije prebivalstva in delovnih mest). Po tem kazalniku izstopajo tudi občine Jesenice, Radovljica, Škofja Loka, Kamnik, Grosuplje, Brežice in Krško, Žalec ter Velenje, Slovenska Bistrica, Ptuj ter Murska Sobota, torej pomembnejši regionalni centri. Najšibkejšo podjetniško iniciativnost izkazujejo manjše občine, predvsem občine v Halozah ter v Prekmurju. Tudi tu se odraža razlika med vzhodnim in zahodnim delom Slovenije, slednji je v boljši podjetniški kondiciji.

Slika 34: Povprečno število novoustanovljenih podjetij letno v obdobju 2000-2008
Figure 34: Average number of start-ups (a new established enterprises) per year in the period 2000-2008

Razlike med tipi območij so po vseh obravnavanih tipologijah občin statistično značilne. Po OECD tipologiji večjo podjetniško iniciativnost odražajo urbane kot ruralne občine, po EUROSTAT-ovi tipologiji stopnje urbaniziranosti občin izstopajo gosto poseljena območja pred ostalima dvema tipoma, pri Rovanovi tipologiji blaginje občin je podjetniška iniciativnost največja v gospodarsko in družbeno visoko razvitih občinah, najnižja v občinah nizke blaginje, po tipologiji razvitosti občin pa največjo podjetniško iniciativnost po pričakovanju odražajo nadpovprečno razvite, najnižjo pa podpovprečno razvite občine.

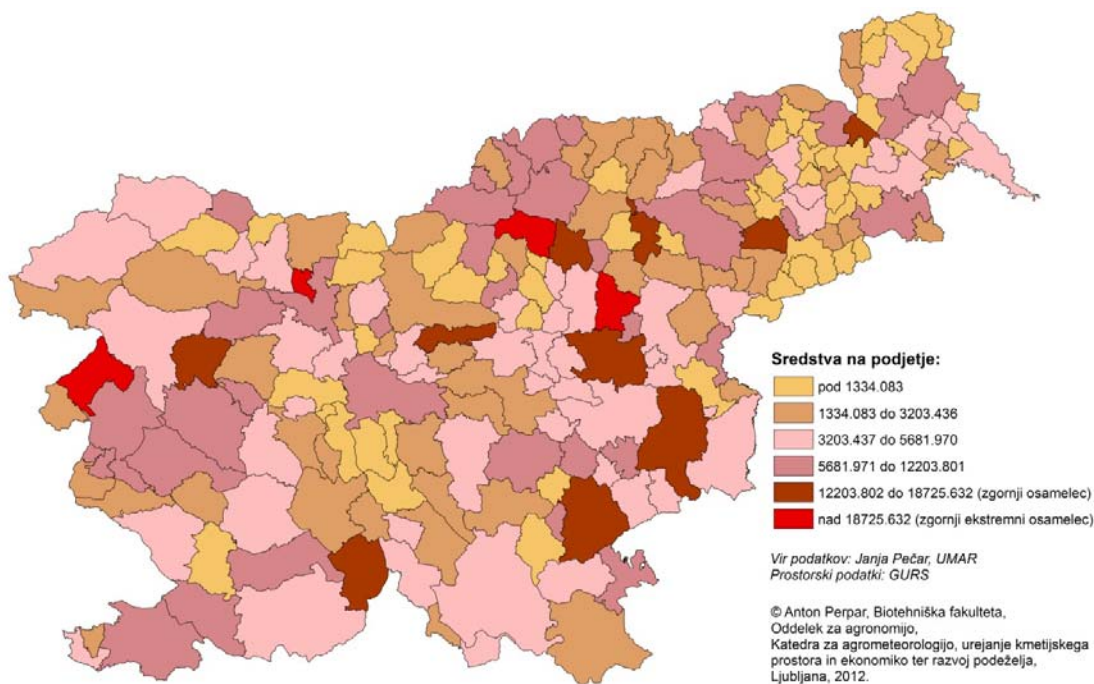

Slika 35: Razsevna diagrama odvisnosti med povprečnim številom novoustanovljenih podjetij letno v obdobju 2000-2008 in gostoto poseljenosti
Figure 35: Scatter-plots of dependence between the average number of start-ups per year in the period 2000-2008 and population density

4.1.2.5 Ekonomska velikost gospodarskih družb

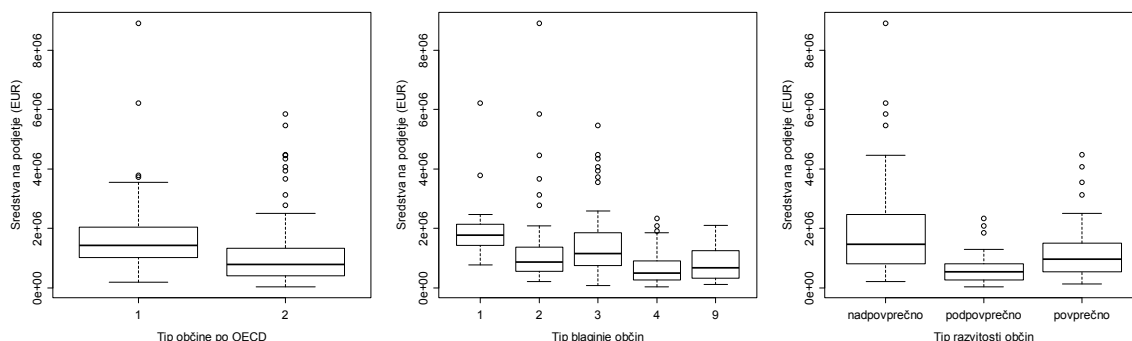
Ekonomska velikost gospodarskih družb smo ugotavljali s kazalnikom poslovna sredstva na podjetje. Štiri občine (Šoštanj, Celje, Naklo in Kanal) izkazujejo zelo visoka sredstva na podjetje in v statističnem smislu predstavljajo osamelce. Nadpovprečno visoka sredstva na podjetje izkazuje tudi naslednja skupina občin z ekonomsko velikimi gospodarskimi družbami: Cerkljeva, Loška dolina, Lukovica, Novo mesto, Krško, Laško, Velenje, Zreče, Kidričevo in Radenci. Najnižjo vrednost sredstev na podjetje lahko zaznamo predvsem v majhnih občinah SV Slovenije. Prostorsko razporeditev kaže slika 36.

Razlike med tipi občin po obravnavanih tipologijah, razen po EUROSTAT-ovi tipologiji stopnje urbaniziranosti, se izkažejo kot statistično značilne. Višjo vrednost sredstev na podjetje imajo urbane občine pred ruralnimi (OECD tipologija), po Rovanovi tipologiji blaginje občin gospodarsko in družbeno visoko razvite občine in najnižjo vrednost občin nizke blaginje, po tipologiji razvitosti občin pa tudi po pričakovanju najvišjo vrednost sredstev na podjetje dosegajo nadpovprečno razvite, najnižjo pa podpovprečno razvite občine (slika 37).

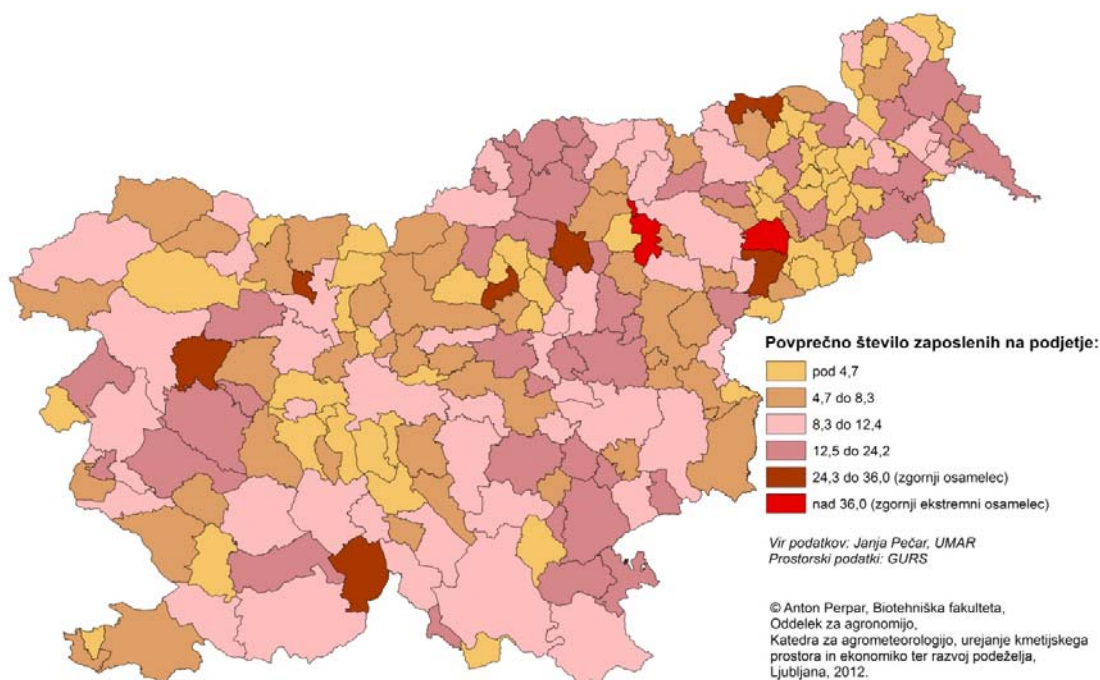
Slika 36: Poslovna sredstva na podjetje v letu 2008

Figure 36: Business assets per enterprise in 2008

Slika 37: Okvirji z ročaji za sredstva na podjetje po izbranih tipologijah
Figure 37: Box-plots for business assets per enterprise by selected typologies

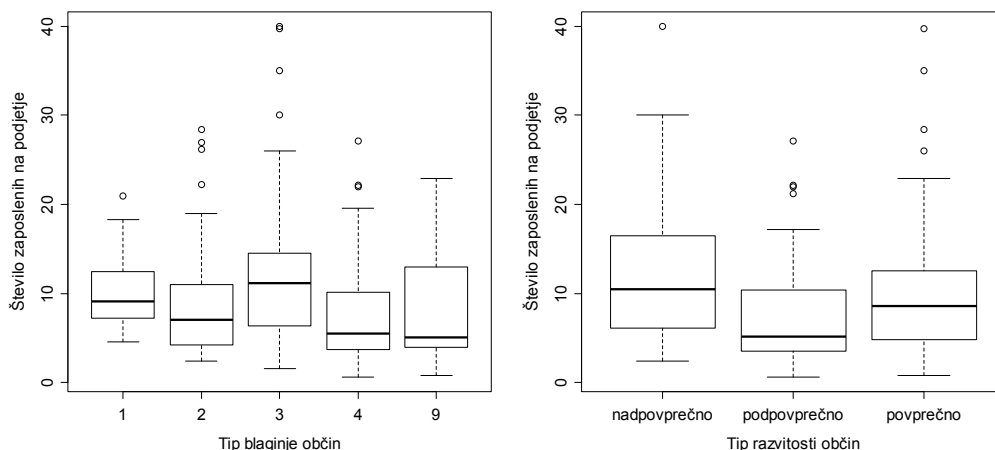
Velikost podjetij po drugi strani lahko merimo tudi s povprečnim številom zaposlenih na podjetje. Seveda uspešnost podjetja ni odvisna le od njegove fizične velikosti, zelo uspešno je lahko tudi podjetje z majhnim številom zaposlenih. Slika 38 odraža precejšnjo heterogenost med občinami. Najvišje povprečno število zaposlenih na podjetje sta v letu 2008 imeli občini Zreče in Kidričevo (zgornja ekstremna osamelca), visoko povprečno število pa tudi občine Loška dolina, Cerkno, Naklo, Nazarje, Velenje, Majšperk in Šentilj.

Slika 38: Povprečno število zaposlenih na podjetje v letu 2008
Figure 38: The average number of employees per enterprise in 2008

Statistično značilne razlike po tem kazalniku zaznamo le pri Rovanovi tipologiji blaginje občin ter tipologiji razvitosti občin. Po tipologiji blaginje občin imajo najvišje povprečno število zaposlenih občine zmerne blaginje, pred gospodarsko in družbeno visoko razvitimi občinami, najnižjo vrednost pa občine nizke blaginje. Po tipu razvitosti občin imajo najvišje povprečno število zaposlenih na podjetje nadpovprečno razvite občine, sledijo

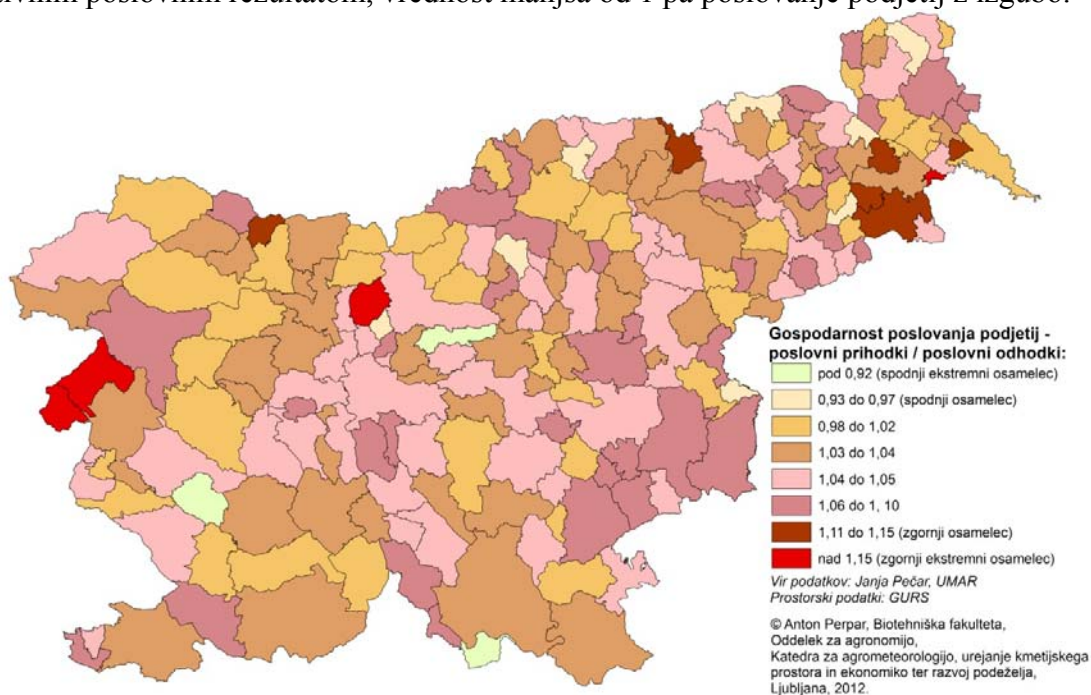
povprečno razvite, najnižje število zaposlenih na podjetje pa imajo podpovprečno razvite občine (slika 39).

Slika 39: Okvirja z ročaji za število zaposlenih na podjetje po izbranih tipologijah
Figure 39: Box-plots for the number of employees per enterprise by selected typologies

4.1.2.6 Gospodarnost in uspešnost poslovanja gospodarskih družb

Z ekonomskega vidika je zelo pomembna gospodarnost in uspešnost poslovanja gospodarskih družb. Ugotavljali smo jo s kazalnikom, ki kaže kvocient med poslovnimi prihodki in poslovnimi odhodki gospodarskih družb v občini. Vrednost nad 1 pomeni, da so poslovni prihodki presegali poslovne odhodke, torej da so podjetja poslovala s pozitivnim poslovnim rezultatom, vrednost manjša od 1 pa poslovanje podjetij z izgubo.

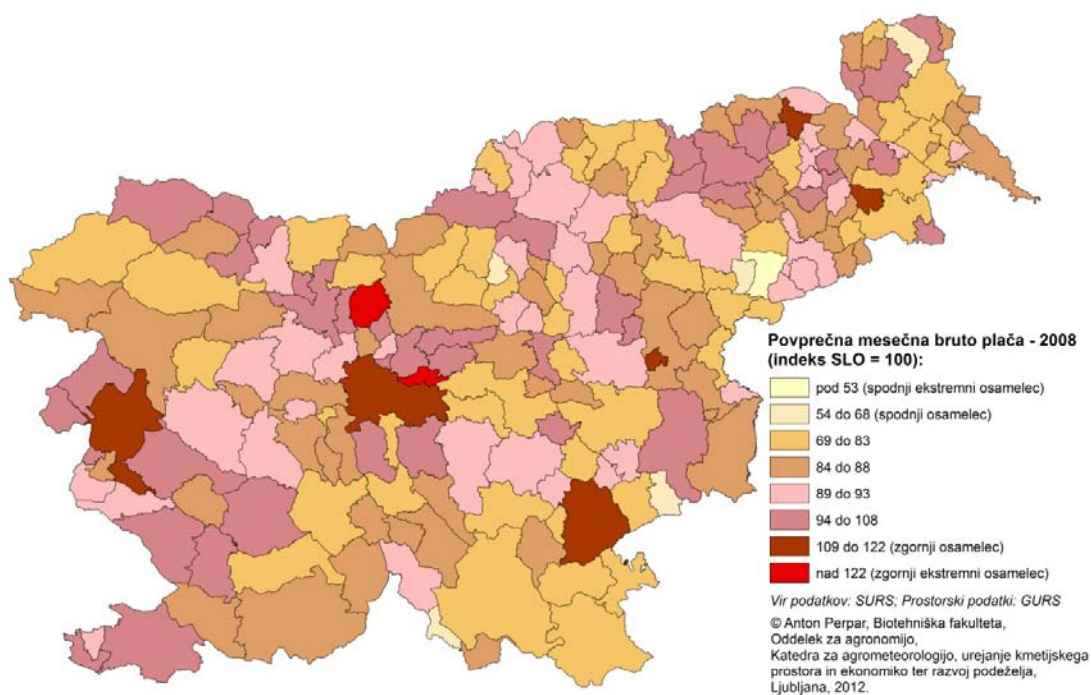

Slika 40: Gospodarnost poslovanja gospodarskih družb v občinah v letu 2008
Figure 40: Operating efficiency of commercial enterprises in the municipalities in 2008

V letu 2008 so najbolje poslovale gospodarske družbe v občinah Kanal, Brda in Cerklje na Gorenjskem. Tej skupini sledijo občine z nekoliko nižjim kvocientom: Žirovnica, Selnica ob Dravi, Križevci, Velika Polana, Sveti Tomaž in Ormož. Najslabše razmerje med poslovnimi prihodki in poslovnimi odhodki so v letu 2008 izkazovale občine Vipava, Lukovica in Kostel, sledile pa so jim občine Komenda, Mozirje, Vuzenica, Bistrica ob Sotli, Dornava, Šentilj, Radenci ter Gornji Petrovci. Slika 40 kaže precejšnjo heterogenost med občinami, med tipi občin po obravnavanih tipologijah pa ni statistično značilnih razlik.

4.1.2.7 Bruto mesečna plača

Odraz uspešnosti poslovanja naj bi bila tudi povprečna vrednost bruto mesečne plače, ki nam je služila kot kazalnik, ki odraža kupno moč prebivalstva v občini stalnega bivališča, pri čemer je potrebno poudariti, da je ta plača lahko zaslužena tudi v drugi občini. Slika 41 prikazuje indeks, ki je izračunan glede na slovensko povprečje (Slovenija=100).

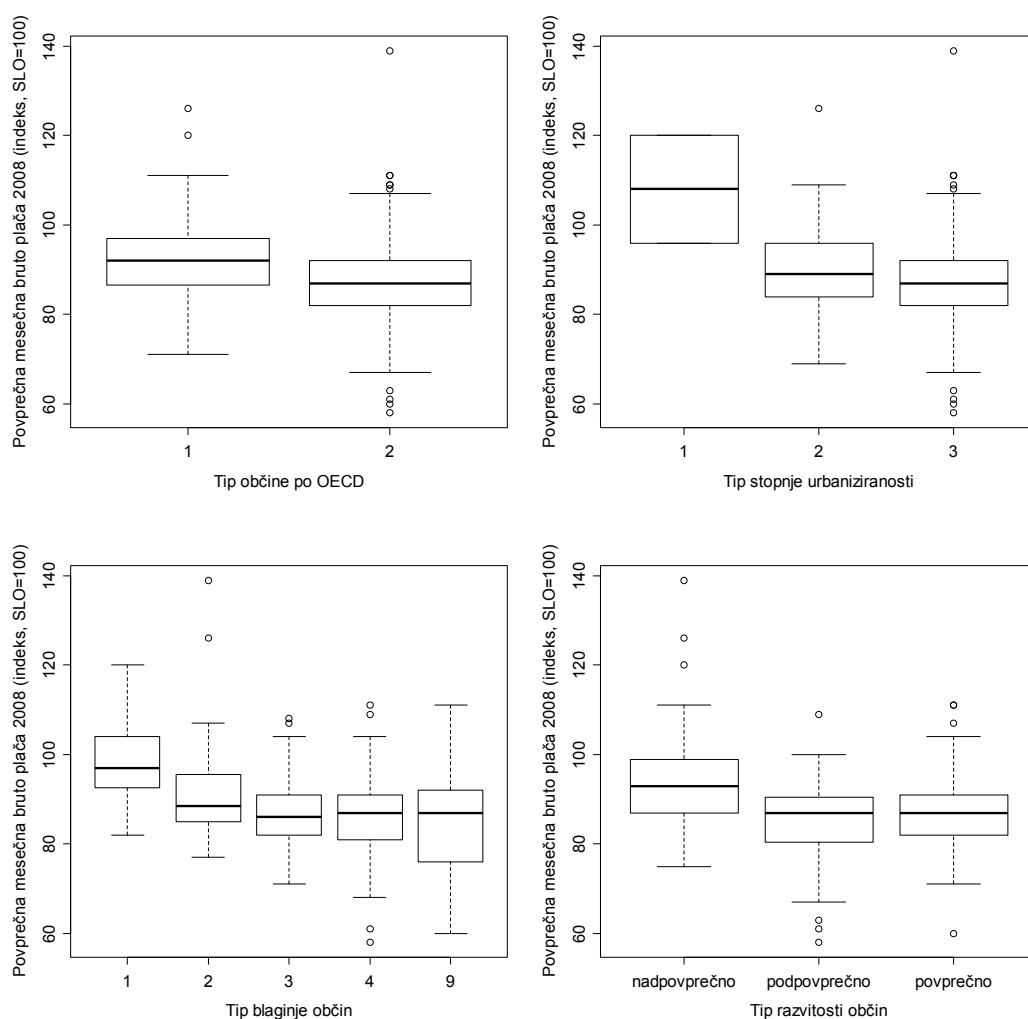
Slika 41: Povprečna mesečna bruto plača v slovenskih občinah v letu 2008

Figure 41: The average monthly gross salary in Slovenian municipalities in 2008

Prostorski prikaz kaže na precejšnjo raznolikost med občinami. Najvišji indeks povprečne bruto plače v letu 2008 sta imeli občini Cerklje na Gorenjskem (139) in Dol pri Ljubljani (126), sledile pa so jima občine Ljubljana (120), Novo mesto (111), Dobje (111), Sveti Tomaž (111), Sveta Ana (109) ter Nova Gorica (109). Najnižji indeks je imela občina Osilnica (58), precej nizkega pa tudi občine Kostanjevica na Krki (60), Gornji Petrovci (61), Rečica ob Savinji (63), Makole (67) in Majšperk (68).

Razlike med tipi so po vseh obravnavanih tipologijah statistično značilne. Po OECD tipologiji imajo primerjalno višje plače v urbanih kot v ruralnih občinah, po EUROSTAT-

ovi stopnji urbaniziranosti se višina bruto plače zmanjšuje od gosto poseljenih proti redkeje poseljenim občinam, po Rovanovi tipologiji blaginje občin imajo najvišje vrednosti plač v gospodarsko in družbeno visoko razvitih občinah, ki se zmanjšuje v nadaljnjih tipih z nižanjem stopnje blaginje. Po tipologiji razvitosti občin imajo najvišje plače v nadpovprečno razvitih občinah, med ostalima tipoma (povprečno in podpovprečno razvite občine) pa ni večjih razlik (slika 42).

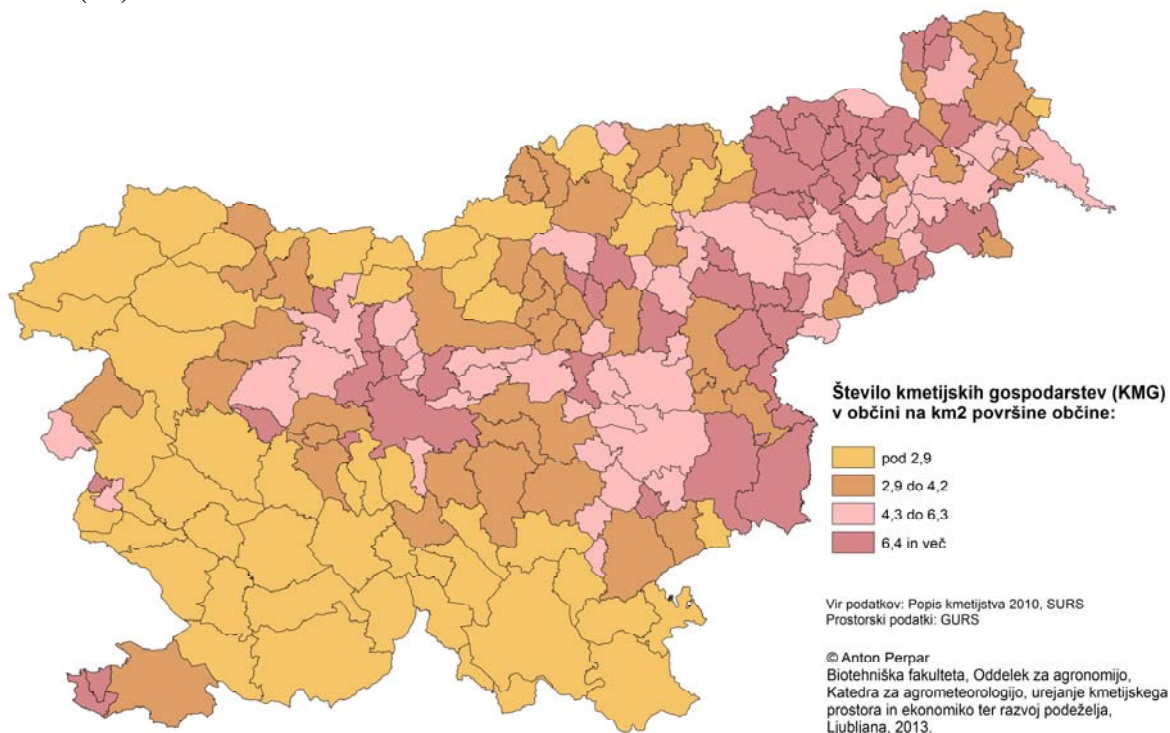

Slika 42: Okvirji z ročaji za povprečno bruto mesečno plačo po izbranih tipologijah
Figure 42: Box-plots for the average monthly gross salary by selected typologies

4.1.2.8 Gospodarska uspešnost kmetijstva

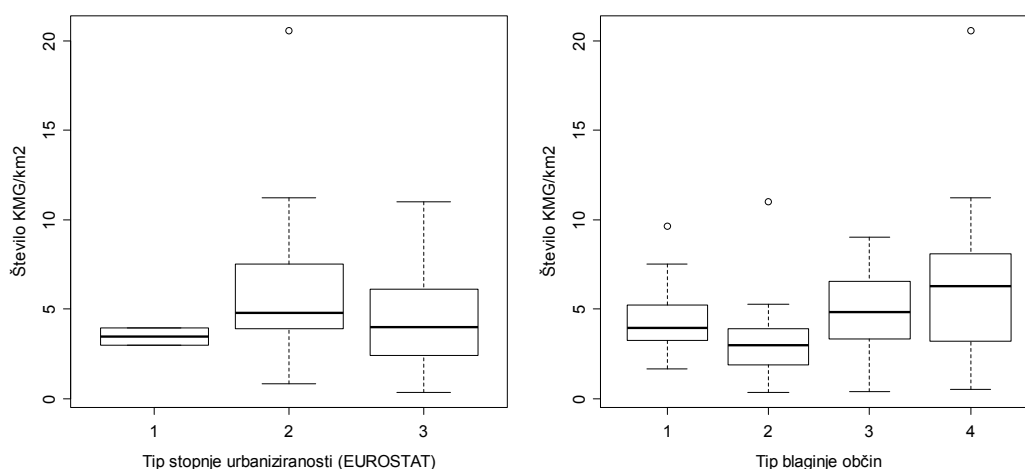
Del gospodarstva posamezne občine predstavlja tudi kmetijstvo. Med kmetijskimi kazalniki smo izbrali število ter ekonomsko velikost kmetijskih gospodarstev (KMG) po popisu kmetijstva v letu 2010. Število kmetijskih gospodarstev v posamezni občini lahko poleg ostalih kazalnikov (deleža aktivnega prebivalstva zaposlenega v kmetijskih dejavnostih in ekonomske velikosti KMG) nakazuje pomen kmetijstva v občini. Po podatkih zadnjega popisa kmetijstva je bilo v letu 2010 v Sloveniji 74.646 kmetijskih gospodarstev (seštevek števila družinskih kmetij in kmetijskih podjetij), v povprečju pa je

kmetijsko gospodarstvo obsegalo 6,4 ha KZU in v povprečju redilo 5,6 GVŽ (Kutin Slatnar in sod., 2012). Po številu kmetijskih gospodarstev v občini je leta 2010 prednjačila občina Brežice (1834), najmanj kmetijskih gospodarstev pa je popis zabeležil v občini Trzin (15).

Slika 43: Število kmetijskih gospodarstev (KMG) na km² površine občine
Figure 43: The number of agricultural holdings per km² of the municipality area

Večje število KMG na nekem območju lahko pomeni tudi v povprečju manjše kmetije. Podatki o številu KMG preračunani na površino občine (KMG/km²) kažejo povprečno 4,7 KMG na km² površine občine v Sloveniji. Najnižje število KMG na km² površine občine dosega občina Bovec (0,3), najvišje pa občina Odranci (20,6).

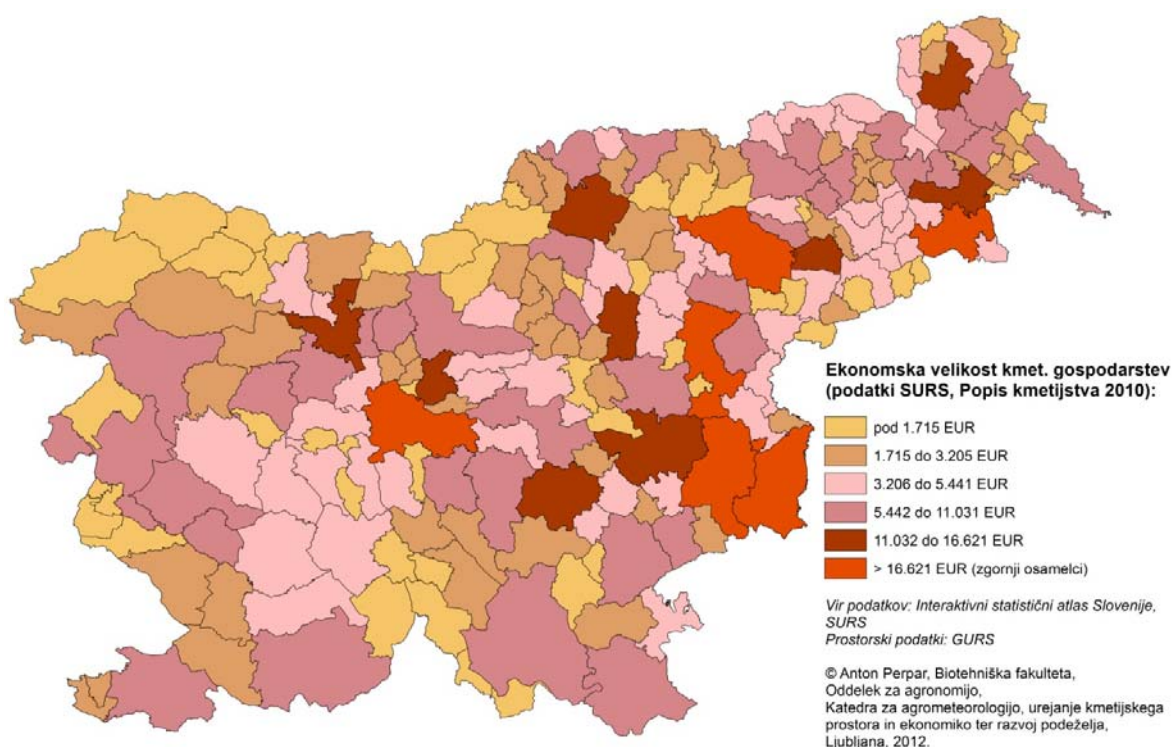
Slika 43: Okvirji z ročaji za število kmetij/km² površine občine po izbranih tipologijah
Figure 43: Box-plots for the number of agricultural holdings/km² of municipality area by selected typologies

Statistično značilne razlike po številu KMG/km² se izkažejo le v primeru EUROSTAT-ove tipologije stopnje urbaniziranosti ter Rovanove tipologije blaginje občin. Največje število kmetij na km² imajo vmesna območja, sledijo redko poseljena območja. Po tipologiji blaginje občin je število kmetij/km² v povprečju najvišje v občinah nizke blaginje, sledijo občine zmerne blaginje, najmanj kmetij/km² površine občine pa imajo občine uravnotežene blaginje. Po absolutnih vrednostih števila kmetij tipologije blaginje občin najvišjo vrednost dosegajo gospodarsko in družbeno visoko razvite občine, najmanjšo pa skupina občin nizke blaginje, kar je tudi posledica velikosti občin. V ostalih dveh vmesnih tipih pa je povprečno število kmetij v občini primerljivo in se nahaja med prvo in četrto skupino. Po tipologiji razvitosti občin imajo največje povprečno število kmetij v občini nadpovprečno razvite občine, najmanjše pa podpovprečno razvite občine, za katere smo že predhodno ugotovili, da so tudi po velikosti majhne.

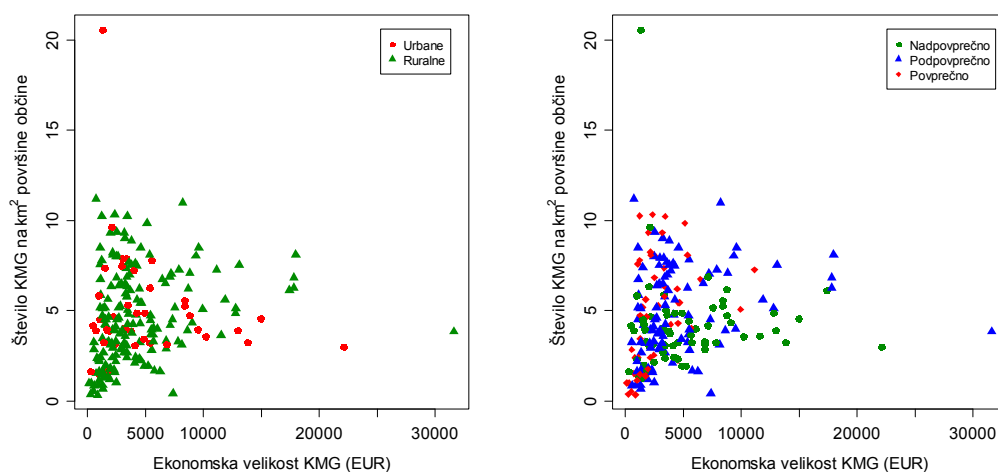
Z gospodarskega vidika je boljši pokazatelj kot samo število kmetijskih gospodarstev v občini njihova ekonomska velikost. SURS je na podlagi podatkov Popisa kmetijstva 2010 s tem kazalnikom skušal tudi ekonomsko ovrednotiti kmetijsko proizvodnjo na kmetijskih gospodarstvih. Kazalnik ekonomska velikost KMG je izražen kot standardni prihodek in je v skladu z metodologijo določen kot vrednostno izražena bruto proizvodnja posameznega pridelka na KMG, vrednotena po cenah na pragu kmetije (Kutin Slatnar in sod., 2012). Skupni standardni prihodek kmetijskih gospodarstev v Sloveniji je v letu 2010 znašal več kot 915 milijonov EUR. V povprečju to pomeni 12.260 EUR na kmetijsko gospodarstvo oziroma okrog 11.900 EUR na eno polnovredno delovno moč (PDM). Občine, ki imajo večje število večjih kmetijskih gospodarstev ali pa več KMG z bolj specializirano kmetijsko proizvodnjo oziroma z večjo površino trajnih nasadov so v letu 2010 imele tudi višji povprečni standardni prihodek na kmetijsko gospodarstvo. Kot občine z višjo vrednostjo povprečnega standardnega pokritja na KMG so v letu 2010 izstopale Mengeš, Domžale, Šenčur, Naklo, Komenda, Kočevje, Slovenska Bistrica in Sveti Andraž v Slovenskih goricah (vrednost povprečnega standardnega prihodka na KMG nad 30.000 EUR). Najnižji povprečni standardni prihodek na KMG pa so dosegale občine Sodražica, Osilnica in Loški Potok (pod 4.000 EUR na KMG) (Kutin Slatnar in sod., 2012).

Z izjemo OECD tipologije so razlike med skupinami občin po tem kazalniku po vseh obravnavanih tipologijah statistično značilne. V tipu gosto poseljenih območij (občini Ljubljana in Maribor) po tipologiji stopnje urbaniziranosti je tudi ekonomska velikost KMG višja kot v obeh redkeje poseljenih tipih, ki sta med seboj po povprečni vrednosti kazalnika primerljiva. Po tipologiji blaginje občin po ekonomski velikosti KMG prav tako izstopa skupina gospodarsko in družbeno visoko razvitih občin, kar nakazuje, da je tudi kmetijstvo ekonomsko bolj uspešno tam, kjer je uspešnejše gospodarstvo in večja kupna moč prebivalstva (bližina trga). Tudi tu se kaže, da je ekonomska velikost KMG najmanjša v občinah nizke blaginje. To potrjuje tudi primerjava po tipologiji razvitosti občin, saj imajo največjo povprečno ekonomsko velikost KMG v nadpovprečno razvitih občinah, najmanjšo pa v podpovprečno razvitih občinah.

Razsevni grafikon na sliki 46 prikazuje povezanost med obema kmetijskima kazalnikoma.

Slika 45: Ekonomska velikost kmetijskih gospodarstev po podatkih popisa kmetijstva 2010
Figure 45: The economic size of agricultural holdings, according to the 2010 Agricultural census

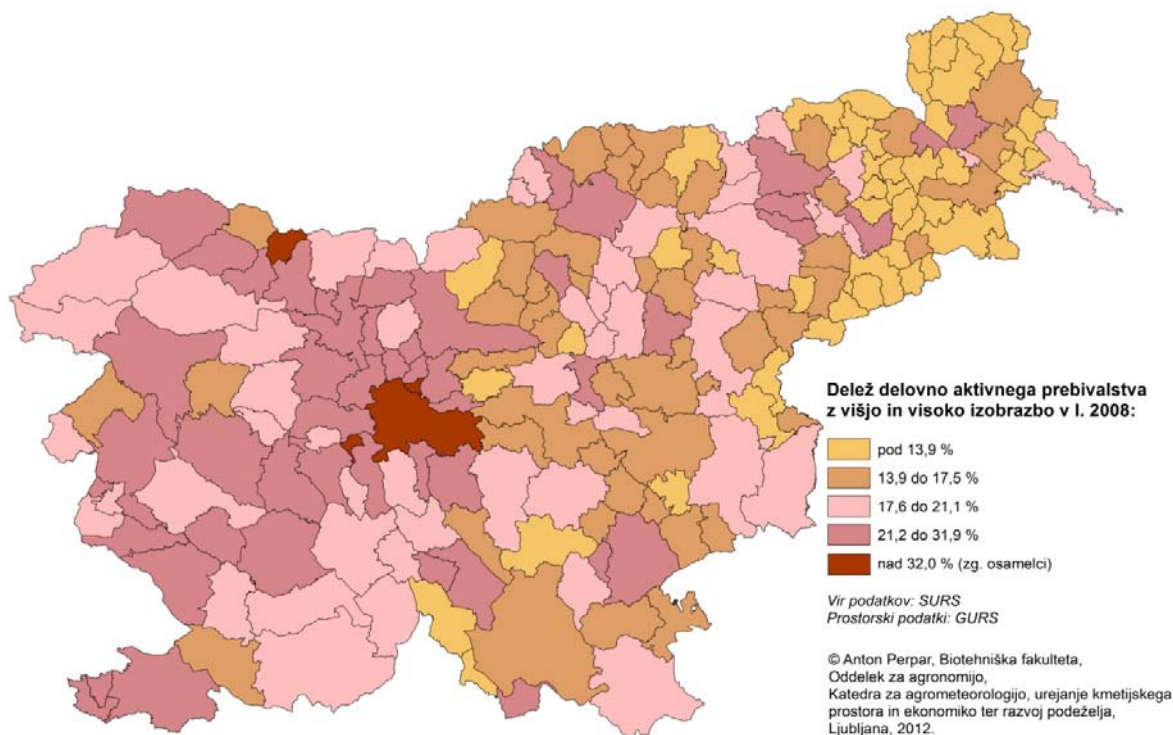
Slika 46: Razsevna diagrama povezanosti med ekonomsko velikostjo kmetijskih gospodarstev (KMG) in številom KMG na km²
Figure 46: Scatter-plots of connection between the economic size of agricultural holdings and the number of agricultural holdings per km²

4.1.3 Trg dela in delovna sila

Stanje na trgu dela ter značilnosti delovne sile so pomemben dejavnik gospodarske in razvojne uspešnosti in pogost vidik obravnave v študijah (npr. Bryden, 2000; Territorial Indicators ..., 1996). Te značilnosti pomembno vplivajo tudi na kazalnike gospodarske uspešnosti. Med značilnostmi delovne sile velik pomen pripisujemo izobrazbeni strukturi prebivalcev. Opazovali smo jo na podlagi deleža delovno aktivnih prebivalcev s končano višjo ali visoko izobrazbo v slovenskih občinah v letu 2008. Podatki so vključevali vse prebivalce, ki so zaključili vsaj šesto stopnjo izobrazbe ali več (višješolska, visokošolska ali univerzitetna izobrazba, magisterij ali doktorat).

4.1.3.1 Izobrazbena struktura delovno aktivnega prebivalstva

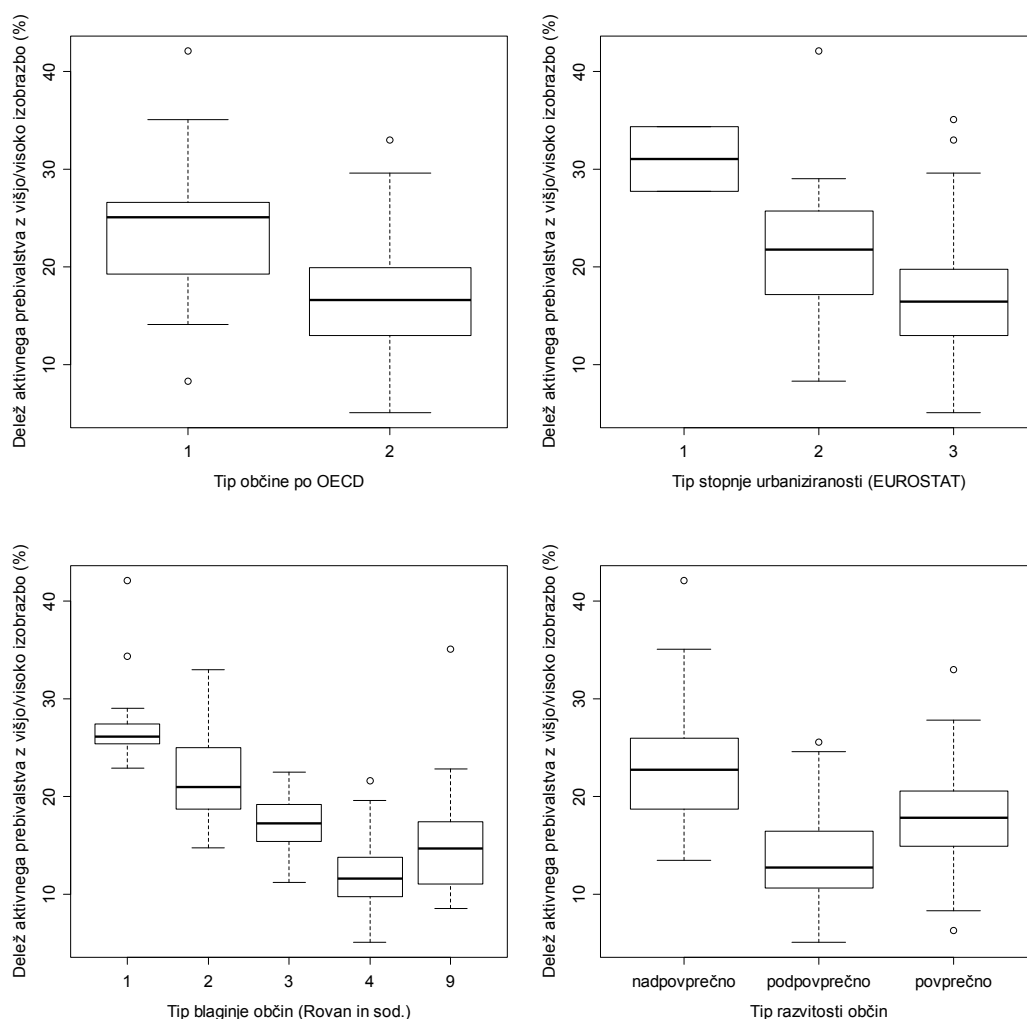
Slika 47 kaže, da je delež aktivnih prebivalcev z višjo in visoko izobrazbo v vzhodni Sloveniji nižji kot v zahodni Sloveniji, koncentracija najbolj izobražene delovne sile pa je v Ljubljani oziroma v Osrednjeslovenski regiji, kar je tudi odraz "bega možganov" iz drugih območij ter zgostitve institucij in gospodarstva. Povprečni delež aktivnega prebivalstva z višjo ali visoko izobrazbo je v letu 2008 znašal 17,8 %. Najvišji delež visoko izobraženih je imela občina Trzin (42,1 %), najnižjega pa občina Hodoš (5,1 %). Poleg Trzina imajo visok delež visoko izobraženih še občine Ljubljana, Log-Dragomer ter Žirovnica.

Slika 47: Delež delovno aktivnega prebivalstva z višjo ali visoko izobrazbo po občinah v letu 2008

Figure 47: The share of active population with higher or high education in Slovenian municipalities in 2008

Razlike med skupinami občin so po vseh obravnavanih tipologijah statistično značilne. Po OECD tipologiji imajo primerjalno višji delež aktivnih prebivalcev z višjo in visoko izobrazbo v urbanih kot v ruralnih občinah, po EUROSTAT-ovi stopnji urbaniziranosti občin pa se delež aktivnih prebivalcev z višjo in visoko izobrazbo zmanjšuje z zmanjševanjem stopnje urbaniziranosti (najvišji delež v gosto poseljenih in najnižji v redko poseljenih območjih). Po Rovanovi tipologiji blaginje občin se delež visoko izobraženih zmanjšuje po tipih z zmanjševanjem blaginje (najvišji delež imajo gospodarsko in družbeno visoko razvite občine, najnižjega občine nizke blaginje). Po tipologiji razvitosti občin imajo najvišji delež aktivnih prebivalcev z višjo in visoko izobrazbo nadpovprečno razvite občine, sledijo jim povprečno razvite, najnižji delež aktivnih prebivalcev z višjo in visoko izobrazbo pa imajo podpovprečno razvite občine (slika 48).

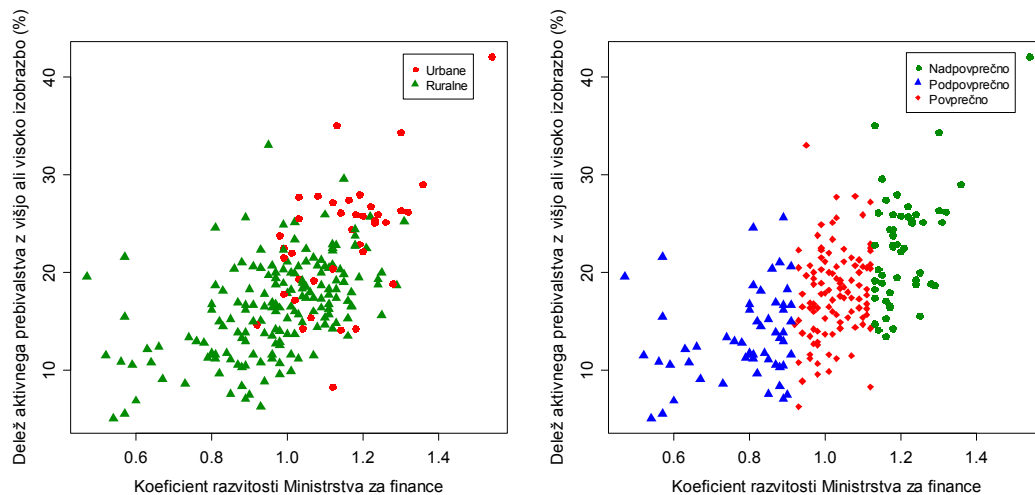

Slika 48: Okvirji z ročaji za delež aktivnega prebivalstva z višjo ali visoko izobrazbo po izbranih tipologijah občin

Figure 48: Box-plots for the share of active population with higher or high education by selected typologies

Velike razlike v deležu aktivnega prebivalstva z višjo ali visoko izobrazbo se kažejo tudi na ravni statističnih regij v Sloveniji in kažejo tudi na to, da je izobrazbena struktura delovne sile pomemben dejavnik gospodarske in razvojne uspešnosti.

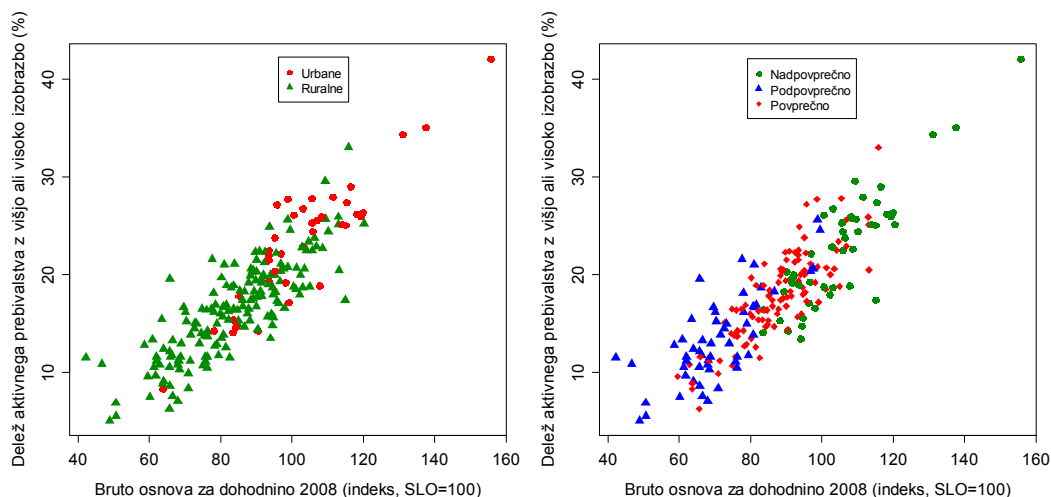
Povezanost med izobrazbeno strukturo in razvitostjo občine prikazuje slika 49. Občine z višjim deležem visoko izobraženih so tudi bolje razvite, kljub temu, da je variabilnost tudi znotraj posamezne skupine občin (nadpovprečne, povprečne, podpovprečne) precejšnja.

Slika 49: Razsevna diagrama odvisnosti med deležem aktivnega prebivalstva z višjo ali visoko izobrazbo in koeficientom razvitosti

Figure 49: Scatter-plots of dependence between the share of active population with higher or high education and the coefficient of development

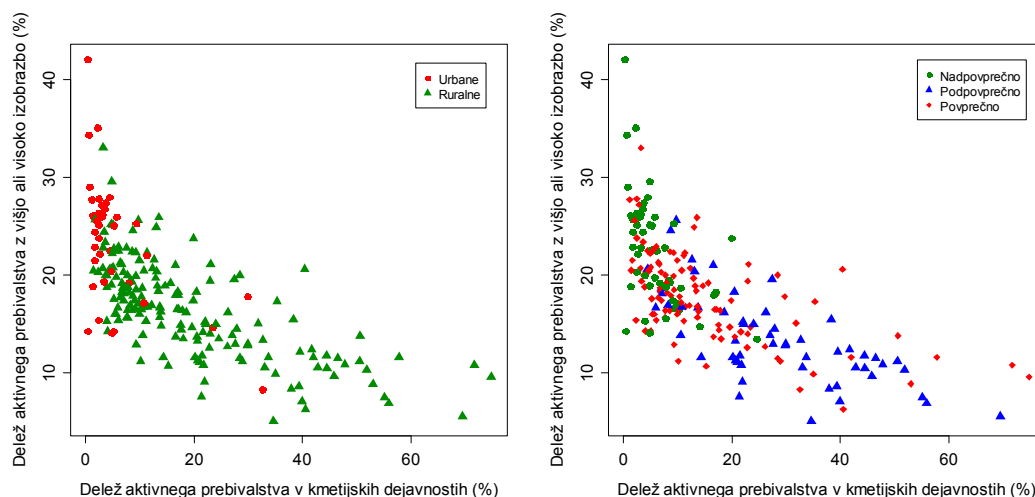
Izobrazbena struktura vpliva tudi na ekonomsko moč prebivalstva. Bolje izobraženi praviloma dosegajo boljše dohodke, kar smo ocenjevali s kazalnikom bruto osnova za dohodnino. Tudi tu nam razsevni diagram (slika 50) kaže, da vrednost bruto osnove za dohodnino premo sorazmerno raste z višjo stopnjo deleža aktivnega prebivalstva z višjo ali visoko izobrazbo. Variabilnost znotraj treh opredeljenih skupin razvitosti občin pa je še večja kot na sliki 47.

Slika 50: Razsevna diagrama odvisnosti med deležem aktivnega prebivalstva z višjo ali visoko izobrazbo in bruto osnovo za dohodnino na prebivalca občine

Figure 50: Scatter-plots of dependence between the share of active population with higher or high education and gross taxable income per capita of the municipality

Slika 51 prikazuje še eno odvisnost in sicer med deležem aktivnega prebivalstva zaposlenega v kmetijskih dejavnostih in deležem aktivnega prebivalstva z višjo ali visoko izobrazbo. Višji delež zaposlenih v kmetijskih dejavnostih praviloma pomeni slabšo izobrazbeno strukturo, pa tudi nižjo bruto osnovo za dohodnino, torej nižjo ekonomsko moč prebivalstva.

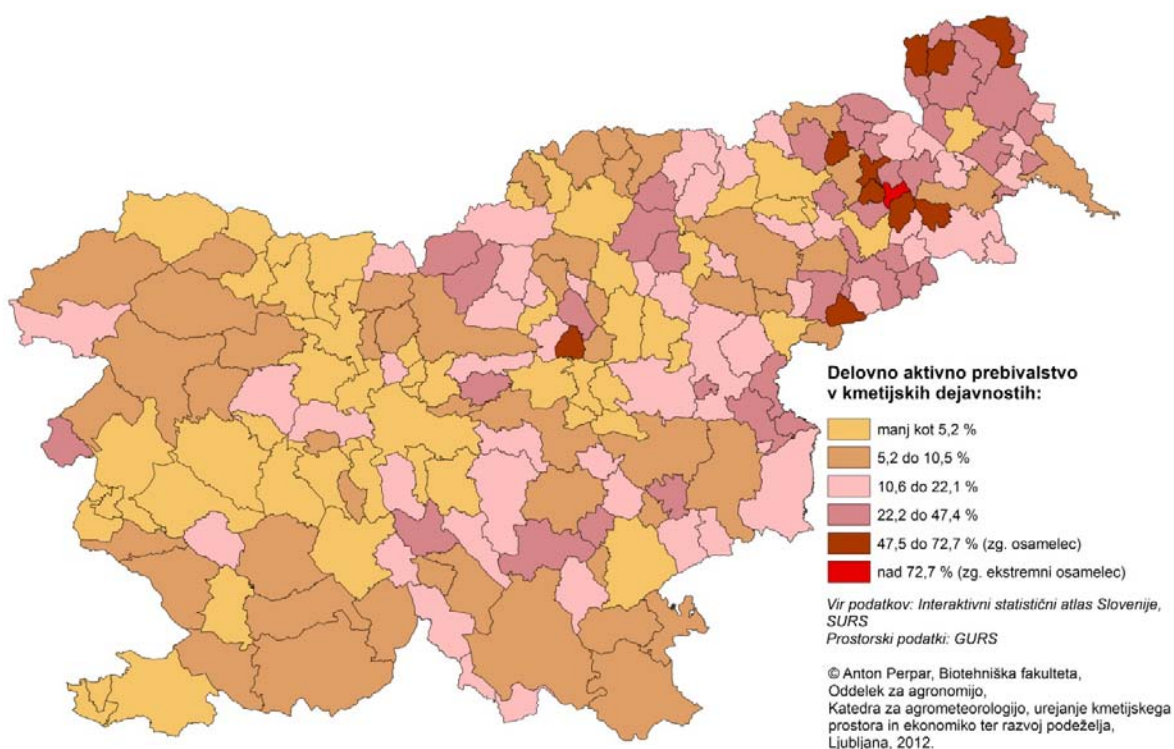
Slika 51: Razsevna diagrama odvisnosti med deležem aktivnega prebivalstva z višjo ali visoko izobrazbo in deležem aktivnega prebivalstva zaposlenega v kmetijskih dejavnostih

Figure 51: Scatter-plots of dependence between the share of active population with higher or high education and the share of active population employed in agricultural activities

4.1.3.2 Struktura gospodarskih dejavnosti

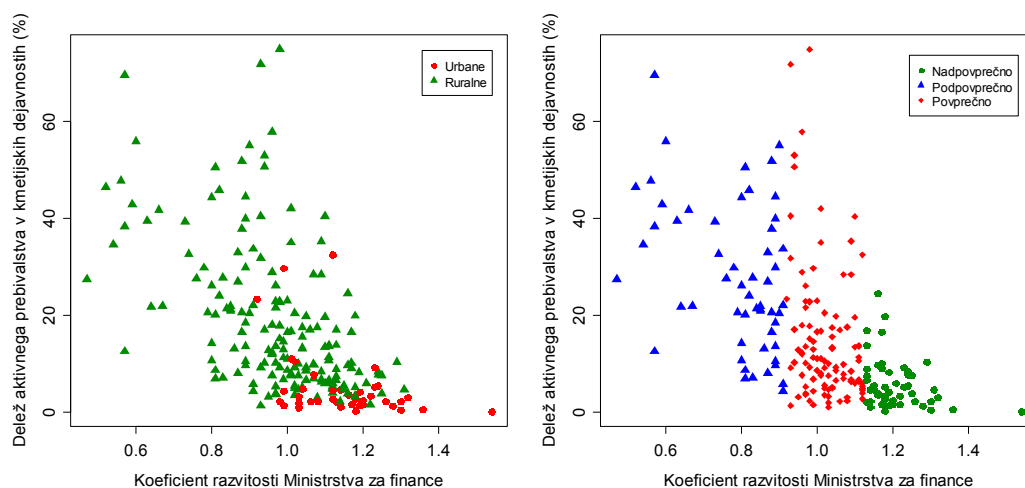
Strukturo gospodarskih dejavnosti v slovenskih občinah smo analizirali na podlagi deleža delovno aktivnega prebivalstva zaposlenega v kmetijskih, nekmetijskih (brez storitvenih) in storitvenih dejavnostih. Vsota vseh treh deležev skupaj predstavlja 100 %.

Zaposlitve v kmetijskih dejavnostih so bile nekoč prevladujoča dejavnost (vsaj na podeželju), danes pa v večini območij le ena od možnih zaposlitev prebivalstva. V nekaterih območjih je ta delež višji, v nekaterih še vedno celo prevladujoč, v drugih spet nižji. Slovensko povprečje je v letu 2007 znašalo 16,3 %. Najvišji delež kmetijskih zaposlitev je imela občina Sveti Andraž v Slovenskih Goricah (74,8 %), najnižjega pa občina Trzin (0,2 %). Visok delež delovno aktivnega prebivalstva v kmetijskih dejavnostih so imele še občine Tabor, Žetale, Sveti Tomaž, Juršinci, Trnovska vas, Sveta Trojica v Slovenskih goricah, Sveti Jurij v Slovenskih goricah ter prekmurske občine Rogašovci, Grad in Šalovci. Slika 52 kaže, da je v občinah vzhodne Slovenije delež delovno aktivnega prebivalstva zaposlenega v kmetijskih dejavnostih višji kot v občinah zahodne Slovenije.

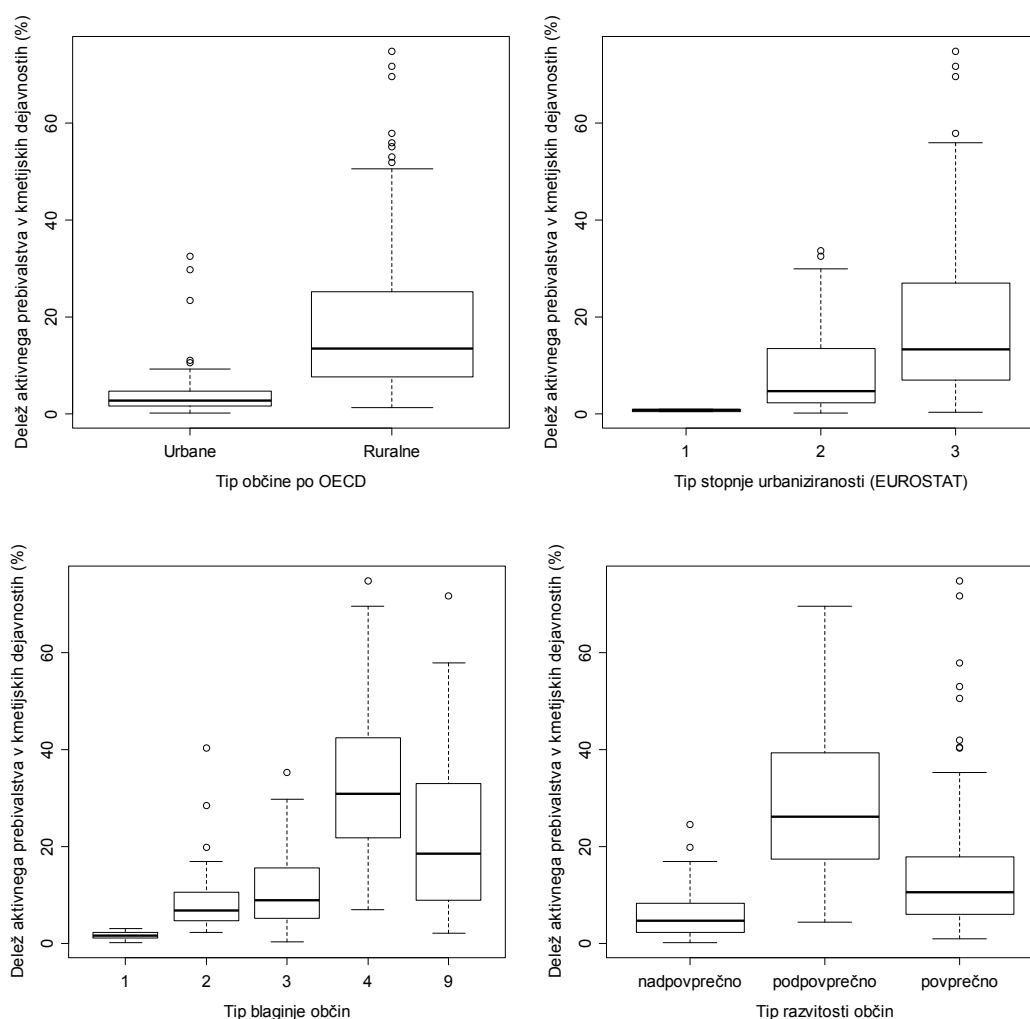
Slika 52: Delež delovno aktivnega prebivalstva v kmetijskih dejavnostih v letu 2007
Figure 52: The share of economically active population in agricultural activities in 2007

Praviloma imajo večji delež delovno aktivnega prebivalstva zaposlenega v kmetijskih dejavnostih območja, ki so gospodarsko slabše razvita, kar kaže tudi slika 53.

Slika 53: Razsevna diagrama odvisnosti med deležem aktivnega prebivalstva zaposlenega v kmetijskih dejavnostih in koeficientom razvitosti Ministrstva za finance
Figure 53: Scatter-plots of dependence between the share of active population in agricultural activities and the coefficient of development of the Ministry of finance

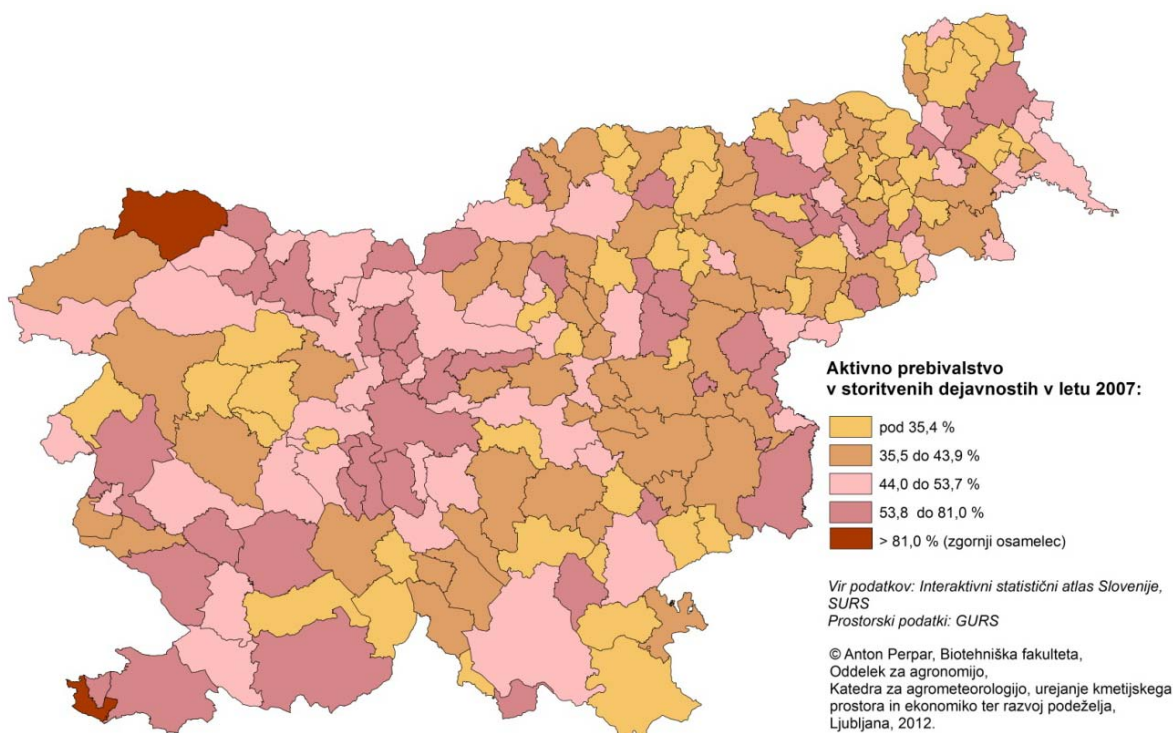
Delež delovno aktivnega prebivalstva v kmetijskih dejavnostih se statistično značilno razlikuje med opredeljenimi tipi občin vseh izbranih tipologij, kar nakazuje, da bo ta dejavnik pomemben pri pojasnjevanju razlik v gospodarski in razvojni uspešnosti. Po pričakovanju imajo višji delež delovno aktivnega prebivalstva zaposlenega v kmetijskih dejavnostih ruralne občine v primerjavi z urbanimi (OECD tipologija), po tipologiji stopnje urbaniziranosti (EUROSTAT) je ta delež največji v redko poseljenih območjih, po Rovanovih tipih blaginje v občinah nizke blaginje in med tipi razvitosti občin v podpovprečno razvitih občinah. V vsaki tipologiji nekaj občin občutno odstopa (pretežno navzgor) in statistično predstavlja osamelce (slika 54).

Slika 54: Okvirji z ročaji za delež delovno aktivnega prebivalstva v kmetijskih dejavnostih po različnih tipologijah občin v letu 2007

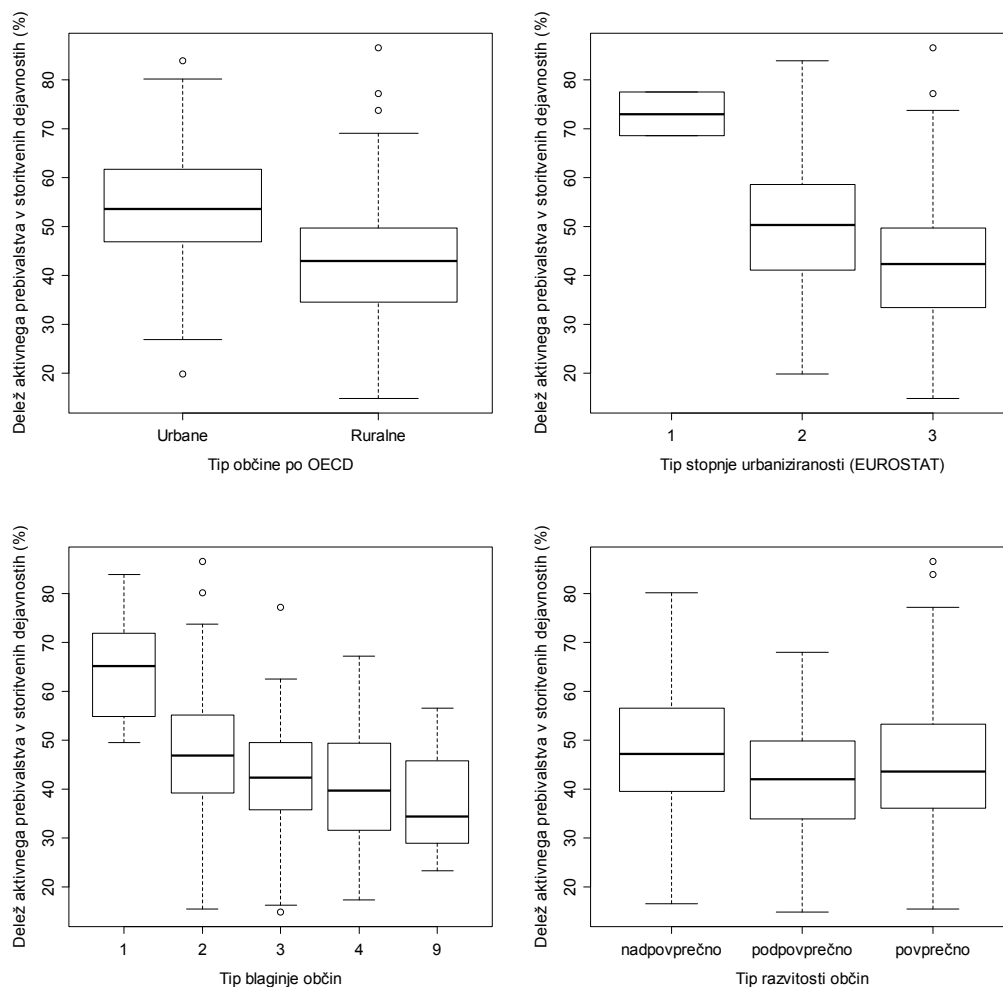
Figure 54: Box-plots for the share of economically active population in agricultural activities in 2007 by selected typologies

Storitvene dejavnosti predstavljajo sektor zaposlitev, ki narašča in predstavlja dohodkovno zanimiva in praviloma bolje plačana delovna mesta. V povprečju je leta 2007 delež zaposlitev v teh dejavnostih znašal 44,3 %, variabilnost med občinami pa je bila precejšnja, od maksimalne vrednosti 86,6 % v občini Kranjska Gora, do minimalne 14,8 % v občini Semič v Beli krajini. Poleg Kranjske Gore po visokem deležu aktivnega prebivalstva v storitvenih dejavnostih izstopa tudi občina Piran, kar je v obeh primerih posledica razvitega turizma in z njim povezanih dejavnosti. Prostorski prikaz na sliki 55 kaže, da je v vzhodni Sloveniji delež zaposlitev v storitvenih dejavnostih manjši kot v osrednji in zahodni Sloveniji, kar zopet že nekoliko pojasnjuje tudi razlike v stopnji razvitosti in blagostanju občin.

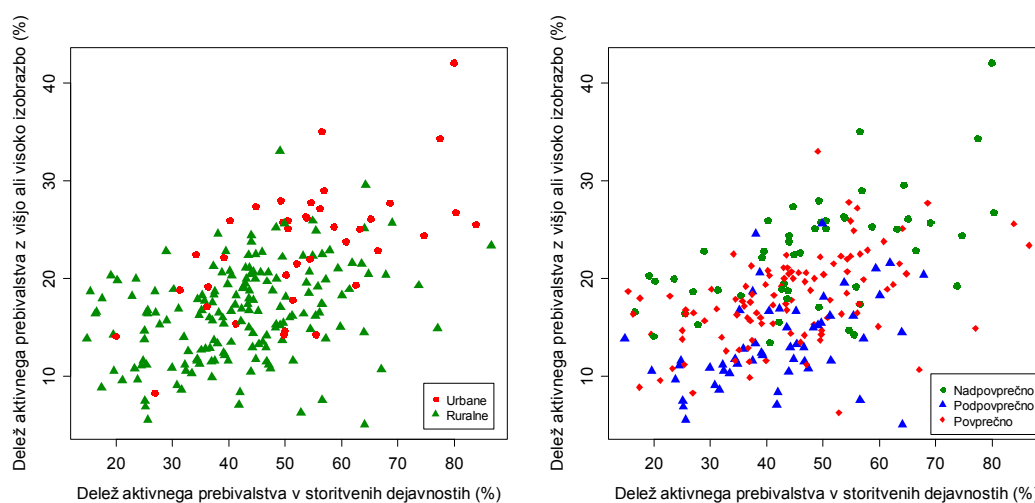

Slika 55: Delovno aktivno prebivalstvo v storitvenih dejavnostih v letu 2007
Figure 55: Economically active population in services in 2007

Podobno kot pri deležu v kmetijskih dejavnostih so tudi pri deležu aktivnega prebivalstva zaposlenega v storitvenih dejavnostih po vseh obravnavanih tipologijah razlike med skupinami občin statistično značilne. Primerjalno je delež zaposlitev v teh dejavnostih višji v urbanih kot ruralnih občinah (OECD tipologija), po tipih stopnje urbaniziranosti občin (EUROSTAT) je najvišji v gosto poseljenih območjih (občini Ljubljana in Maribor), po Rovanovih tipih blaginje je najvišji v gospodarsko in družbeno visoko razvitih občinah, po tipologiji razvitosti občin pa v nadpovprečno razvitih občinah. Razlike med opredeljenimi tipi občin posameznih tipologij so zelo očitne tudi v prikazih z okvirji z ročaji (slika 56).

Slika 56: Okvirji z ročaji za delovno aktivno prebivalstvo v storitvenih dejavnostih po izbranih tipologijah
Figure 56: Box-plots for the economically active population in service sector by selected typologies

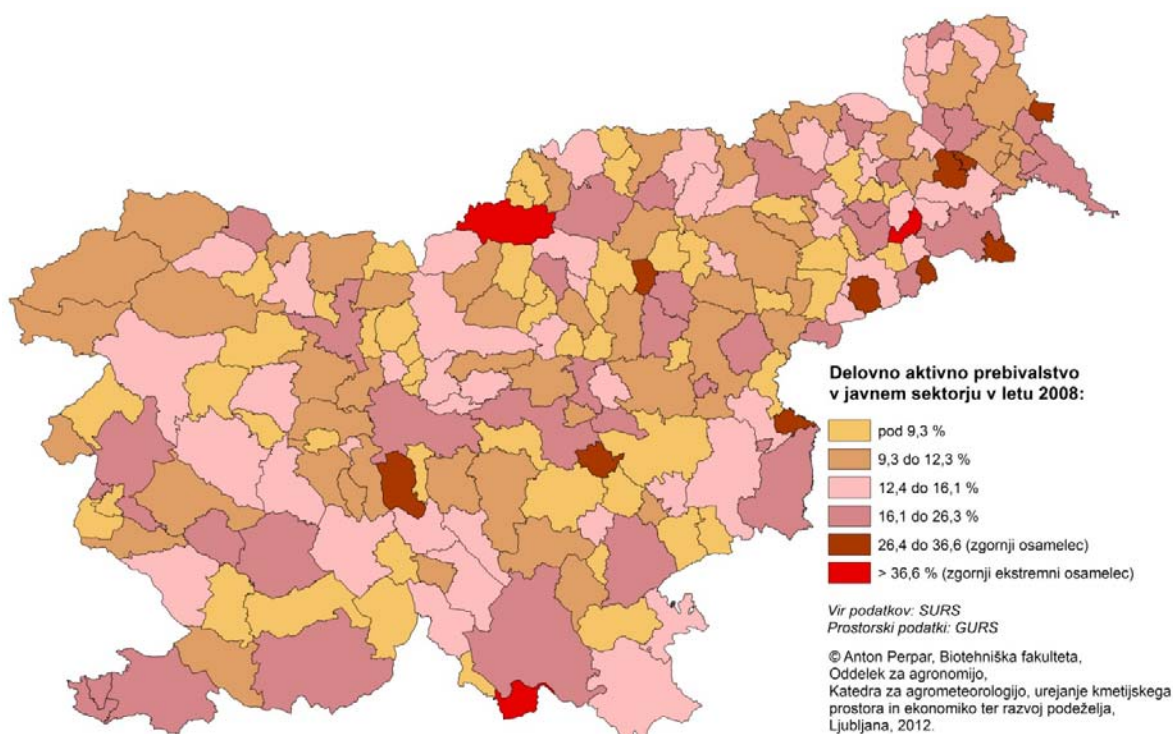

Slika 57: Razsevna diagrama odvisnosti med deležem aktivnega prebivalstva z višjo ali visoko izobrazbo in deležem aktivnega prebivalstva v storitvenih dejavnostih
Figure 57: Scatter-plots of dependence between the share of active population with higher or high education and the share of active population in services

Slika 57 kaže, da se z naraščajočim deležem delovno aktivnega prebivalstva z višjo ali visoko izobrazbo povečuje tudi delež aktivnega prebivalstva zaposlenega v storitvenih dejavnostih, kar posledično pomeni večjo ekonomsko moč prebivalstva.

4.1.3.3 Delež zaposlenih v javnem sektorju

Analizirali smo tudi delež zaposlenih v javnem sektorju⁷ po občinah. Ta je v povprečju v Sloveniji v letu 2008 znašal 13,7 % vseh zaposlitev. Najvišji delež (53 %) takšnih zaposlitev je imela občina Dornava, najnižjega pa občina Trzin (1,7 %).

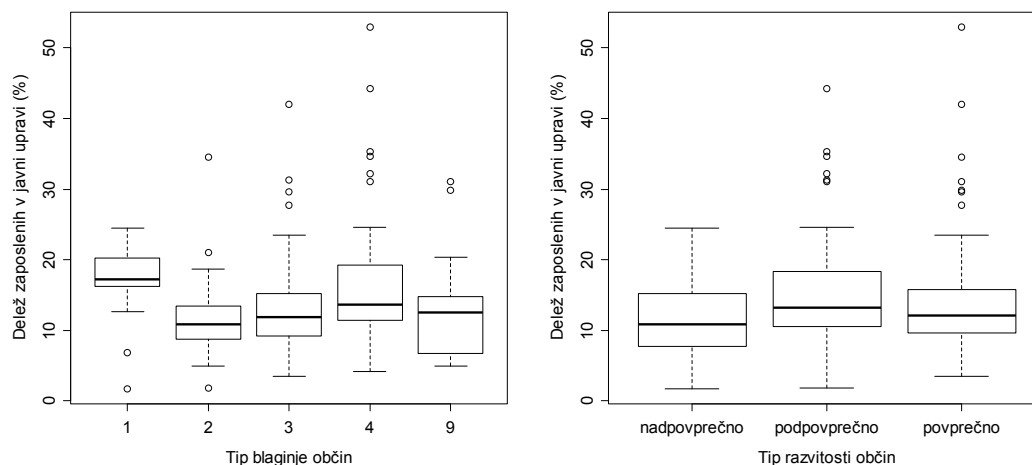
Slika 58: Delež zaposlenih v javnem sektorju v slovenskih občinah v letu 2008
Figure 58: The share of public sector employees in Slovenian municipalities in 2008

Visok delež zaposlenih v javnem sektorju v letu 2008 so izkazovale (ekstremni zgornji osamelci) poleg občine Dornava še občini Kostel (44,3 %) in Črna na Koroškem (42 %). Visok delež takšnih zaposlitev najdemo še v nekaterih drugih, predvsem manjših občinah, kjer ta sektor predstavlja pomembno ali celo prevladujočo zaposlitveno možnost (npr. občine Ig, Šentrupert, Dobrna, Bistrica ob Sotli, Podlehnik, Zavrč, Središče ob Dravi, Križevci, Kobilje ter Veržej). Manj kot 5 % zaposlenih v javnem sektorju imajo občine Tabor (4,2 %), Zreče in Kidričevo (3,5 %) ter Jezersko (1,8 %).

Primerjalno po izbranih tipologijah občin statistično značilne razlike med opredeljenimi tipi občin opazimo le pri Rovanovi tipologiji blaginje občin ter po tipologiji razvitosti

⁷ Baza SURS - Deleži zaposlenih oseb po institucionalnih sektorjih (SKIS) in občinah, Slovenija, 2008-2010, stanje na dan 31.12.

občin. Po tipologiji blaginje občin imajo najvišji delež zaposlenih v javnem sektorju gospodarsko in družbeno visoko razvite občine, ki jim sledijo občine nizke blaginje, najnižji delež takšnih zaposlitev pa imajo občine uravnotežene blaginje. Tudi po tipologiji razvitosti občin se izkaže, da imajo nadpovprečno razvite občine primerjalno najnižji delež zaposlitev v javnem sektorju, najvišjega pa podpovprečno razvite občine (slika 59).

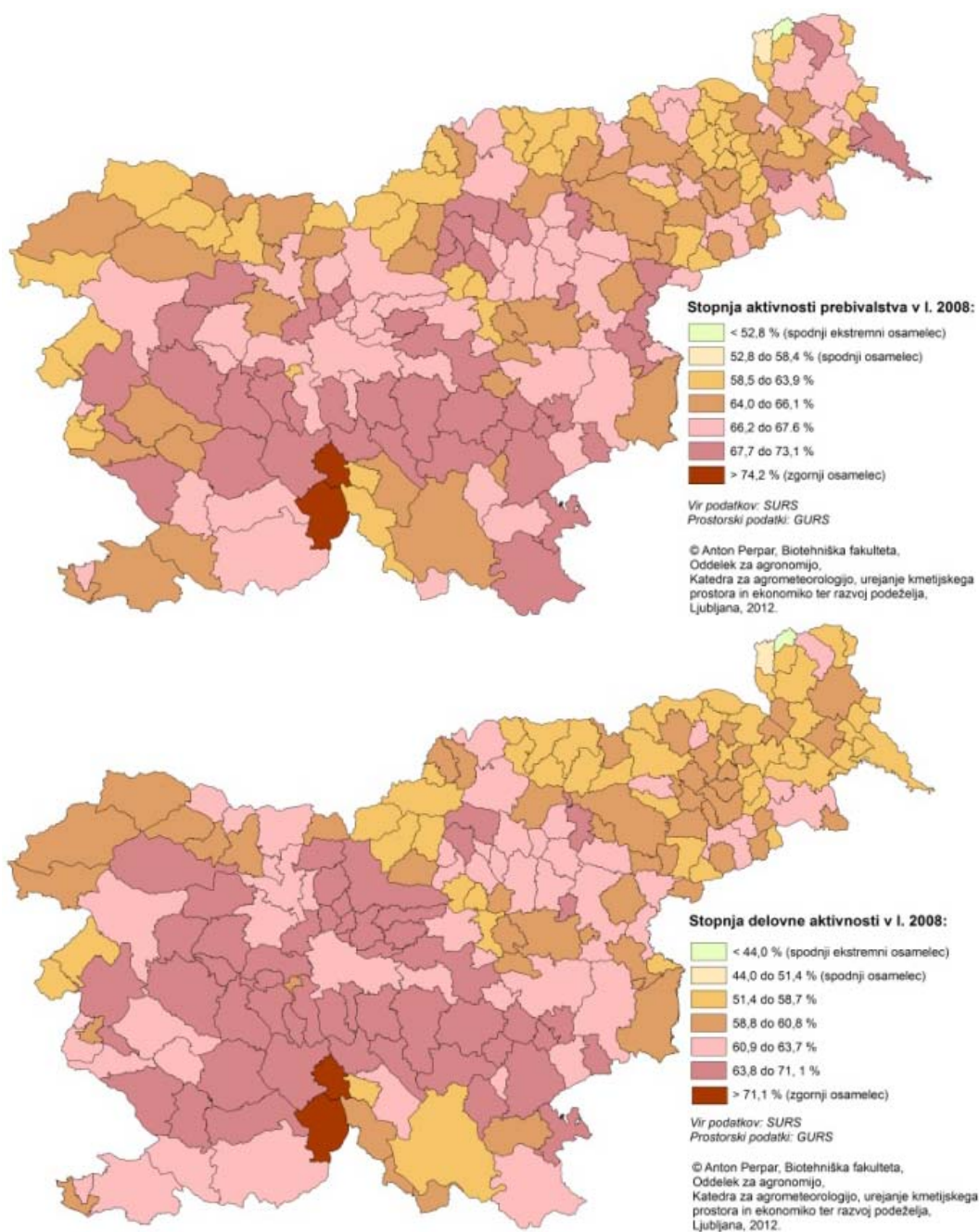

Slika 59: Okvirji z ročaji za delež zaposlenih v javnem sektorju po tipologiji blaginje občin in tipologiji razvitosti občin

Figure 59: Box-plots for the share of public sector employment by the typology of municipality well-being and typology of municipality development

4.1.3.4 Stopnja aktivnosti in stopnja delovne aktivnosti prebivalstva

Stopnja aktivnosti kaže delež aktivnih prebivalcev med vsemi delovno sposobnimi prebivalci, stopnja delovne aktivnosti pa delež delovno aktivnih prebivalcev med delovno sposobnimi prebivalci. Slednja ne vključuje brezposelnih, pač pa le zaposlene in samozaposlene prebivalce starejše od 15 let. V primeru večje brezposelnosti se vrednost tega kazalca v primerjavi s stopnjo aktivnosti še zmanjša, kar je posebej problematično pri občinah, ki imajo že sicer nizko stopnjo aktivnosti prebivalstva. Prostorska slika obeh kazalnikov je zelo podobna, razlike nastopijo le v občinah z višjo stopnjo registrirane brezposelnosti. Tudi po teh dveh kazalnikih se kaže očitna razlika med vzhodnim in zahodnim delom države ter osrednjo Slovenijo in obmejnimi območji. Povprečna vrednost stopnje aktivnosti v slovenskih občinah je v letu 2008 znašala 65,7 %, stopnje delovne aktivnosti pa 61,1 %. Najvišjo stopnjo aktivnosti in delovne aktivnosti sta izkazovali občini Bloke (76,2 % oz. 73,0 %) in Loška dolina (76,1 % oz. 72,1 %), najnižjo pa občina Kuzma (49,7 % oz. 40,6 %) ter občina Rogašovci (56 % oz. 45 %).

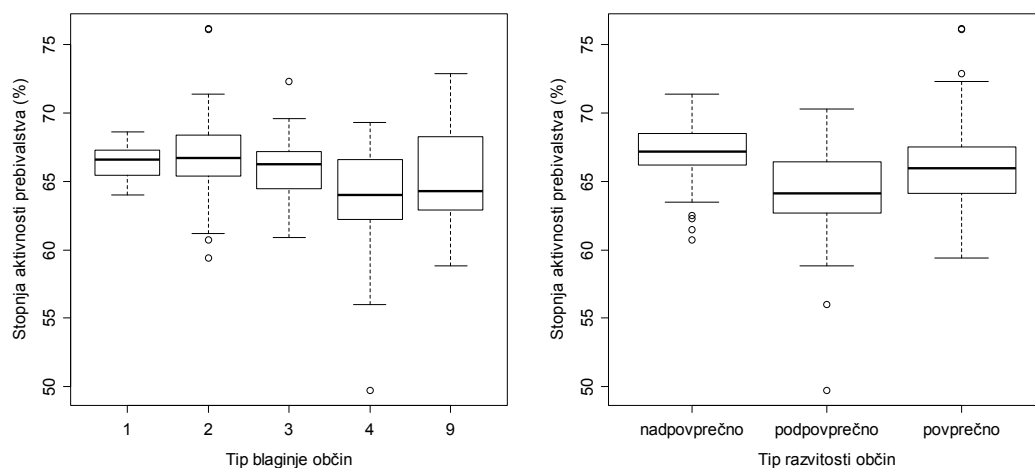

Slika 60: Stopnja aktivnosti prebivalstva (zgoraj) in stopnja delovne aktivnosti prebivalstva (spodaj) v slovenskih občinah v letu 2008

Figure 60: The activity rate of population (above) and employment rate of the population (below) in Slovenian municipalities in 2008

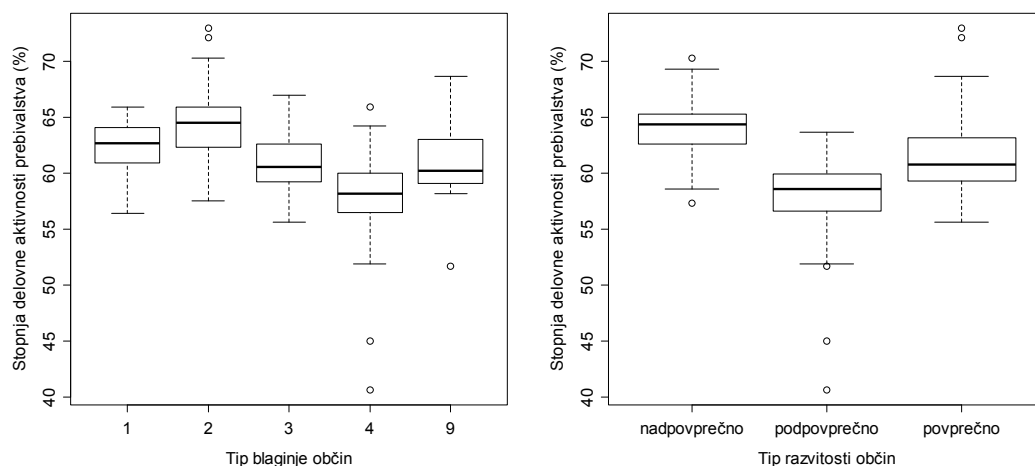
Statistično značilne razlike po obeh spremenljivkah se med skupinami občin izkažejo le v primeru Rovanove tipologije blaginje občin in tipologije razvitosti občin. Okvir z ročaji spodaj kaže, da je stopnja aktivnosti najvišja v občinah uravnotežene blaginje, najnižja pa v občinah nizke blaginje. Tudi okvir z ročaji po tipih razvitosti občin kaže, da imajo nadpovprečno razvite občine najvišjo stopnjo aktivnosti prebivalstva, podpovprečno

razvite občine pa najnižjo. Povsem enake ugotovitve veljajo tudi za stopnjo delovne aktivnosti prebivalstva.

Slika 61: Okvirji z ročaji za stopnjo aktivnosti prebivalstva po tipologiji blaginje občin ter tipologiji razvitosti občin

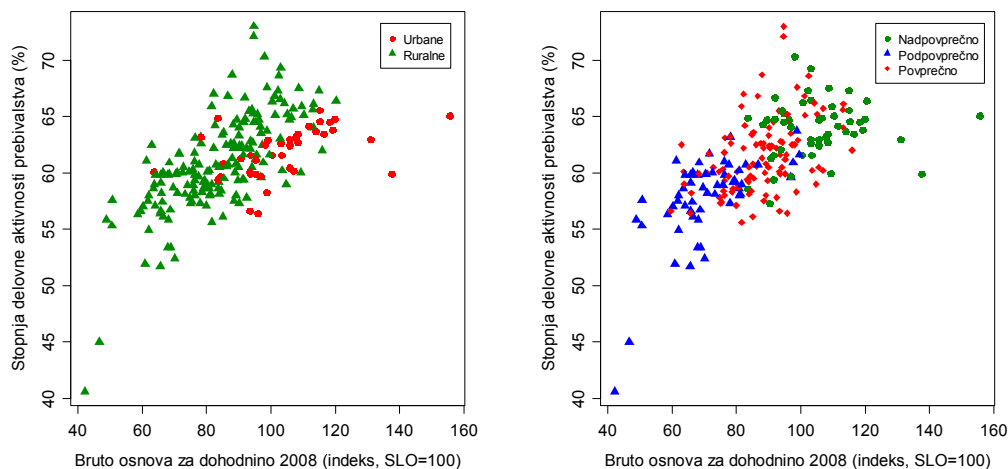
Figure 61: Box-plots for the activity rate of population by the typology of municipality well-being and typology of municipality development

Slika 62: Okvirji z ročaji za stopnjo delovne aktivnosti prebivalstva po tipologiji blaginje občin ter tipologiji razvitosti občin

Figure 62: Box-plots for the employment rate of the population by the typology of municipality well-being and typology of municipality development

Razvidna je tudi povezava med stopnjo delovne aktivnosti prebivalstva občine in bruto osnovo za dohodnino. Več delovno aktivnega prebivalstva pomeni višjo bruto osnovo za dohodnino, torej večjo ekonomsko moč prebivalstva (slika 63).

Slika 63: Razsevna diagrama odvisnosti med stopnjo delovne aktivnosti prebivalstva in bruto osnovo za dohodnino

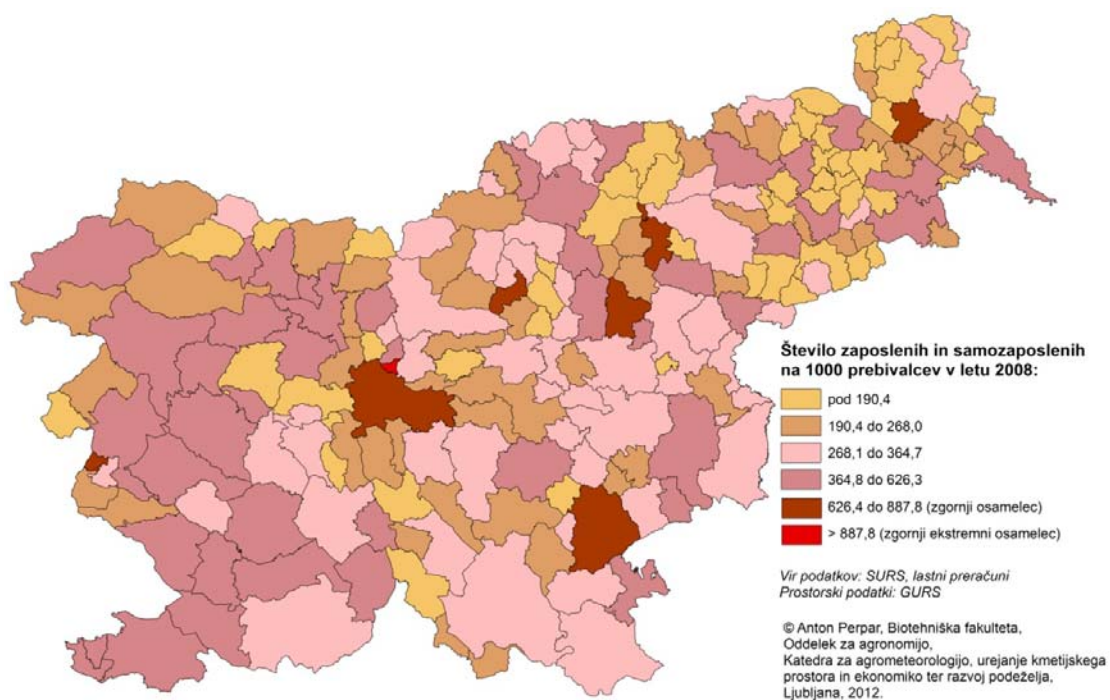
Figure 63: Scatter-plots of dependence between the employment rate of the population and gross income tax base

4.1.3.5 Število zaposlenih in samozaposlenih na 1000 prebivalcev

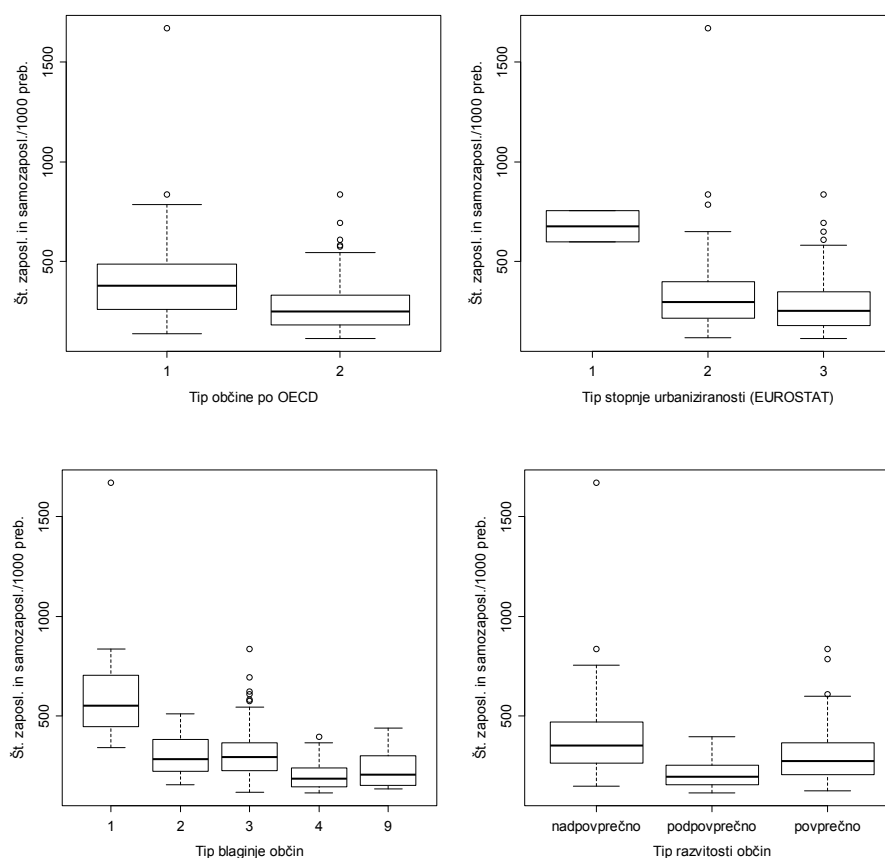
Vpliv zaposlenosti prebivalstva na ekonomsko in razvojno uspešnost smo skušali osvetliti tudi s tem kazalnikom, ki kaže razmerje med zaposlenimi prebivalci in celotnim prebivalstvom (vključeni so tudi brezposelni, upokojenci, šolajoči ipd.). V letu 2008 je povprečno število zaposlenih in samozaposlenih na 1000 prebivalcev v slovenskih občinah znašalo 300, raznolikost med občinami pa je bila precejšnja. Najvišjo vrednost je tudi v tem primeru dosegala občina Trzin, kjer je število zaposlenih celo višje od števila prebivalcev občine (1671 zaposlenih na 1000 prebivalcev), najnižjo pa občina Ribnica na Pohorju s 114 zaposlenimi na 1000 prebivalcev.

Število zaposlenih in samozaposlenih na 1000 prebivalcev je nižje v občinah v Podravju in Pomurju, nekaterih občinah v osrednji Sloveniji ter hribovitih in gorskih območjih. Z velikim številom zaposlenih in samozaposlenih na 1000 prebivalcev poleg občine Trzin izstopajo še občine Ljubljana, Novo mesto, Nazarje, Celje, Zreče ter Murska Sobota in Šempeter-Vrtojba, torej večja zaposlitvena središča. Opazimo lahko precejšnjo podobnost s prostorsko razporeditvijo indeksa delovne migracije (slika 71).

Po vseh obravnavanih tipologijah so razlike med skupinami občin po tem kazalniku statistično značilne. Po OECD tipologiji se kaže primerjalno večje število zaposlenih in samozaposlenih na 1000 prebivalcev v urbanih kot v ruralnih občinah, po EUROSTAT-ovi tipologiji stopnje urbaniziranosti občin pa se število zaposlenih in samozaposlenih na 1000 prebivalcev zmanjšuje z zmanjševanjem stopnje urbaniziranosti (gostote poseljenosti). V primeru tipologije blaginje občin imajo največje število zaposlenih in samozaposlenih na 1000 prebivalcev gospodarsko in družbeno visoko razvite občine, najnižje pa občine nizke blaginje. Po tipologiji razvitosti občin imajo najvišje število zaposlenih in samozaposlenih na 1000 prebivalcev po pričakovanju nadpovprečno razvite, najnižje pa podpovprečno razvite občine.

Slika 64: Število zaposlenih in samozaposlenih na 1000 prebivalcev v letu 2008
Figure 64: The number of employed and self-employed per 1,000 inhabitants in 2008

Slika 65: Okvirji z ročaji za število zaposlenih in samozaposlenih/1000 preb. po izbranih tipologijah občin
Figure 65: Box-plots for the number of employed and self-employed/1,000 inhabitants by selected typologies

4.1.3.6 Brezposelnost

Brezposelnost je stanje brez uradne zaposlitve, stopnja brezposelnosti pa je odvisna od gospodarskega stanja območja (države, regije, občine), pa tudi od posameznika in njegovih kvalifikacij ter fizično-psihičnih karakteristik. Registrirane brezposelne osebe so prijavljene na ustreznih zavodih, kar se odraža v stopnji registrirane brezposelnosti. Ločimo več vrst brezposelnosti: sezonsko (zaradi nihanj v proizvodnji v določenih časovnih obdobjih), frikcijsko (kratkotrajnejše obdobje iskanja nove zaposlitve po izgubi stare ali iskanje prve zaposlitve mladih) ter strukturno (posledica neusklajenosti med ponudbo kadrov in povpraševanjem po njih na trgu delovne sile, pogosto je dolgotrajna in predstavlja največjo težavo za države). Brezposelnost vpliva na kakovost življenja posameznika, družine in poslabšuje stanje v širši družbeni skupnosti, saj povzroča napetosti in še večjo delitev družbenih slojev, vodi pa lahko tudi v kriminal in samomore. Tudi za državo je problematična, saj s tem nastopijo dodatni stroški za nadomestila, zmanjša pa se tudi dotok davkov in prispevkov (EURES, 2011).

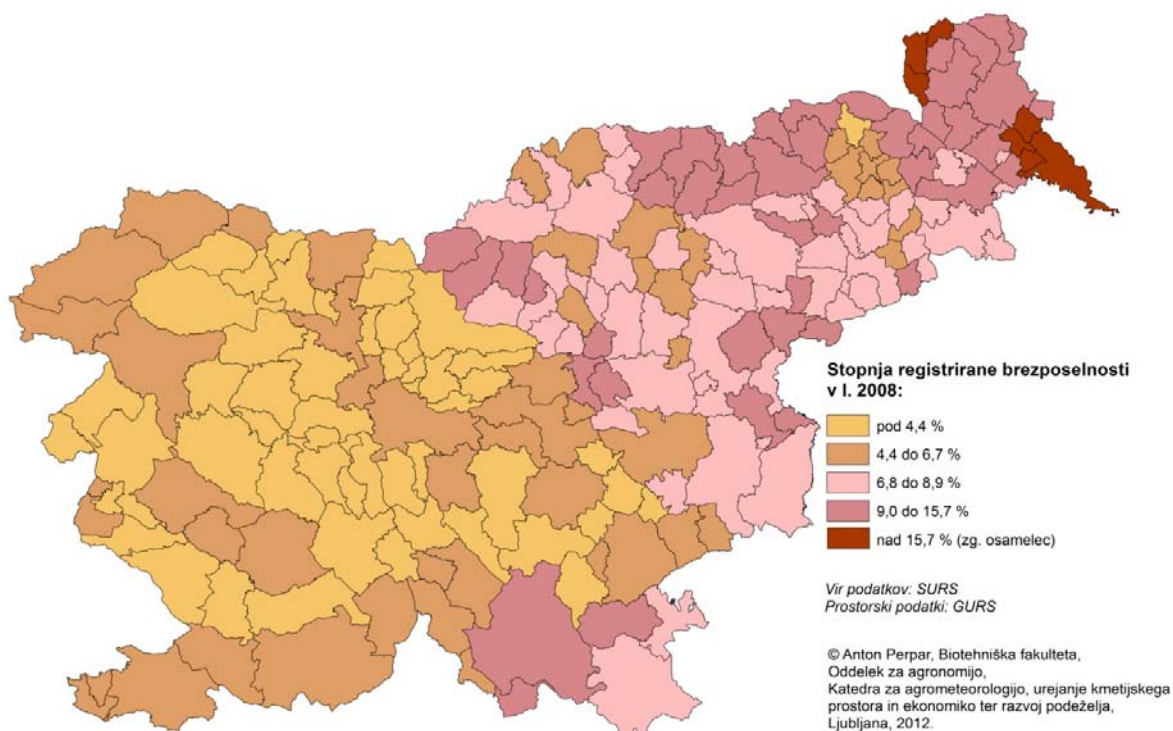
Iz navedenih razlogov smo brezposelnosti namenili precejšnjo pozornost. Analizirali smo stanje v letu 2008, povprečno stopnjo registrirane brezposelnosti v obdobju 2008-2011, ko je že nastopila kriza, ter pogledali še, kakšen je bil porast brezposelnosti v omenjenem obdobju v posameznih občinah, saj smo predvidevali, da so bile posamezne občine različno prizadete.

Stopnja registrirane brezposelnosti

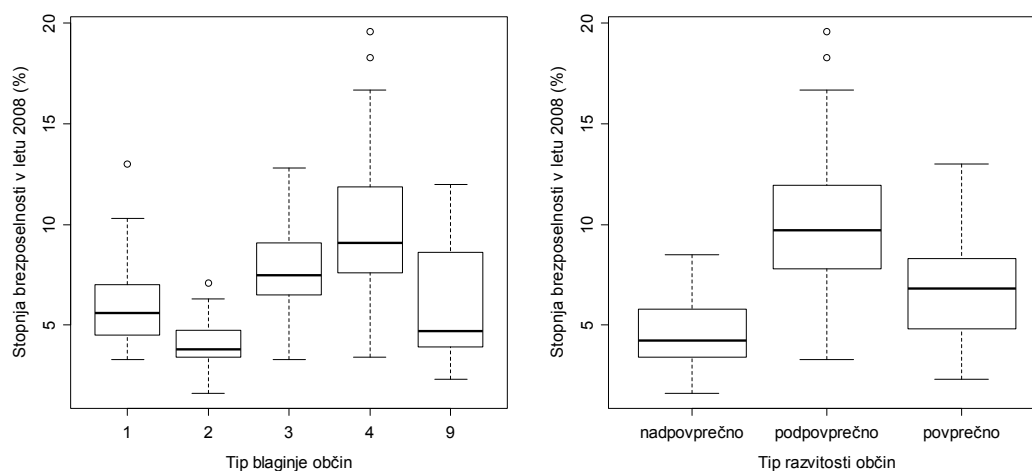
Brezposelnost je odraz težavnih gospodarskih razmer in pomanjkanja delovnih mest, kljub temu, da je brezposelnost stalnica in jo najdemo tudi v primeru cvetočega gospodarstva. Vendar takrat ta problematika ni tako izrazita in ne vpliva tako močno na ekonomsko in socialno stanje prebivalcev. Slika 66 prikazuje stanje brezposelnosti v letu 2008, ko se je gospodarska kriza šele začela odražati. Povprečna stopnja registrirane brezposelnosti v slovenskih občinah je znašala 7,1 %, najvišjo stopnjo registrirane brezposelnosti je beležila občina Rogašovci (19,6 %), najnižjo pa občina Cerklje ob novo (1,6 %).

Slika 66 kaže očitne razlike tudi po tem kazalniku med vzhodno in zahodno Slovenijo. Problematika je še posebej pereča v severovzhodnem delu države. Vse občine z najvišjo stopnjo registrirane brezposelnosti v letu 2008 so bile v Prekmurju: poleg Rogašovcev še Cankova (16,7 %), Kuzma (18,3 %), Lendava (15,7 %), Dobrovnik (16,0 %), Turnišče (16,1 %) in Velika Polana (15,9 %).

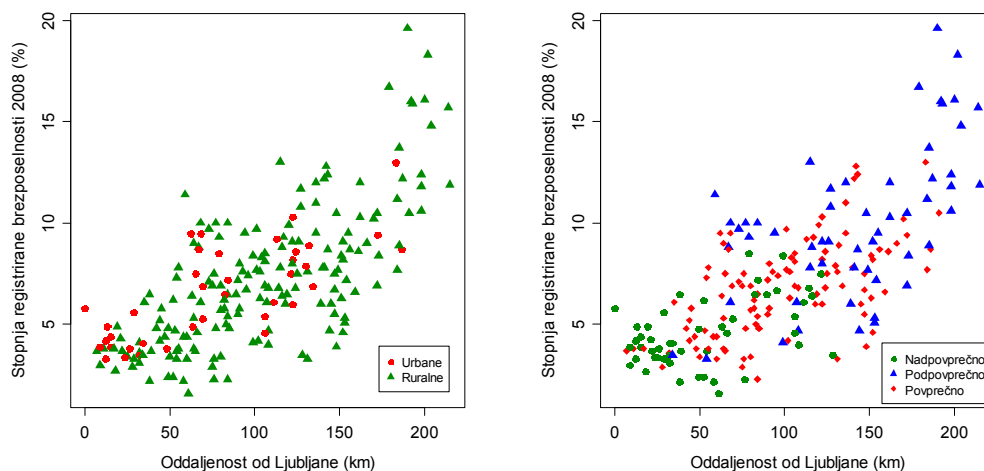
Statistično značilne razlike med opredeljenimi tipi občin izbranih tipologij se pokažejo le v primeru Rovnanove tipologije blaginje občin in tipologije razvitosti občin. Med tipi občin po blaginji je stopnja registrirane brezposelnosti najvišja v občinah nizke blaginje in najnižja v občinah uravnotežene blaginje. Po tipologiji razvitosti občin pa je bila stopnja brezposelnosti v letu 2008 v povprečju najvišja v podpovprečno razvitih, najnižja pa v nadpovprečno razvitih občinah.

Slika 66: Stopnja registrirane brezposelnosti v slovenskih občinah v letu 2008
Figure 66: The registered unemployment rate in Slovenian municipalities in 2008

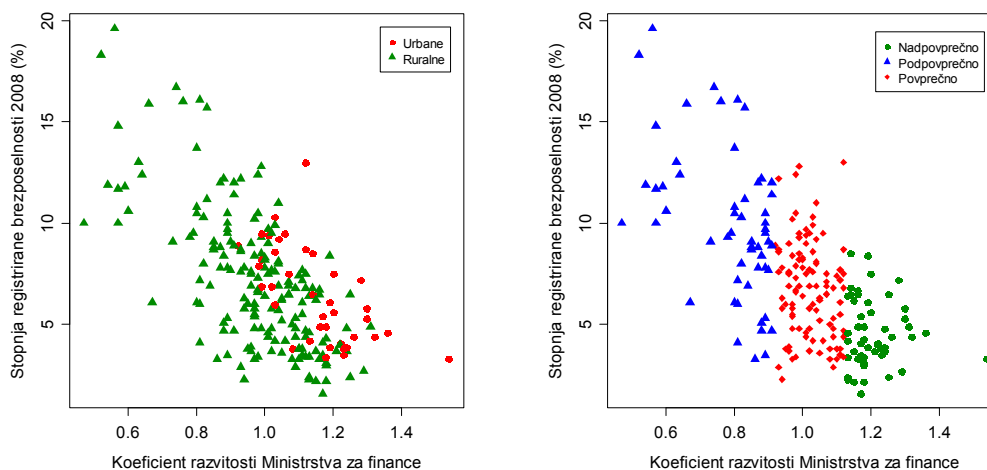

Slika 67: Okvirji z ročaji za stopnjo registrirane brezposelnosti v letu 2008 po tipologiji blaginje občin in tipologiji razvitosti občin
Figure 67: Box-plots for the registered unemployment rate in 2008 by the typology of municipality well-being and typology of municipality development

Slika 68: Razsevna diagrama odvisnosti med stopnjo brezposelnosti in oddaljenostjo od Ljubljane
Figure 68: Scatter-plots of dependence between the unemployment rate and the distance from Ljubljana

Razsevni diagram na sliki 68 kaže, da se stopnja brezposelnosti povečuje z oddaljenostjo od Ljubljane. Kljub precejšnji heterogenosti med občinami pa se brezposelnost kaže kot bolj pereča težava v ruralnih kot urbanih občinah ter najbolj problematična prav v podpovprečno razvitih občinah. To kaže tudi razsevni diagram odvisnosti stopnje registrirane brezposelnosti in vrednosti koeficienta razvitosti Ministrstva za finance ločeno za urbane in ruralne občine ter po treh tipih razvitosti občin (slika 69).

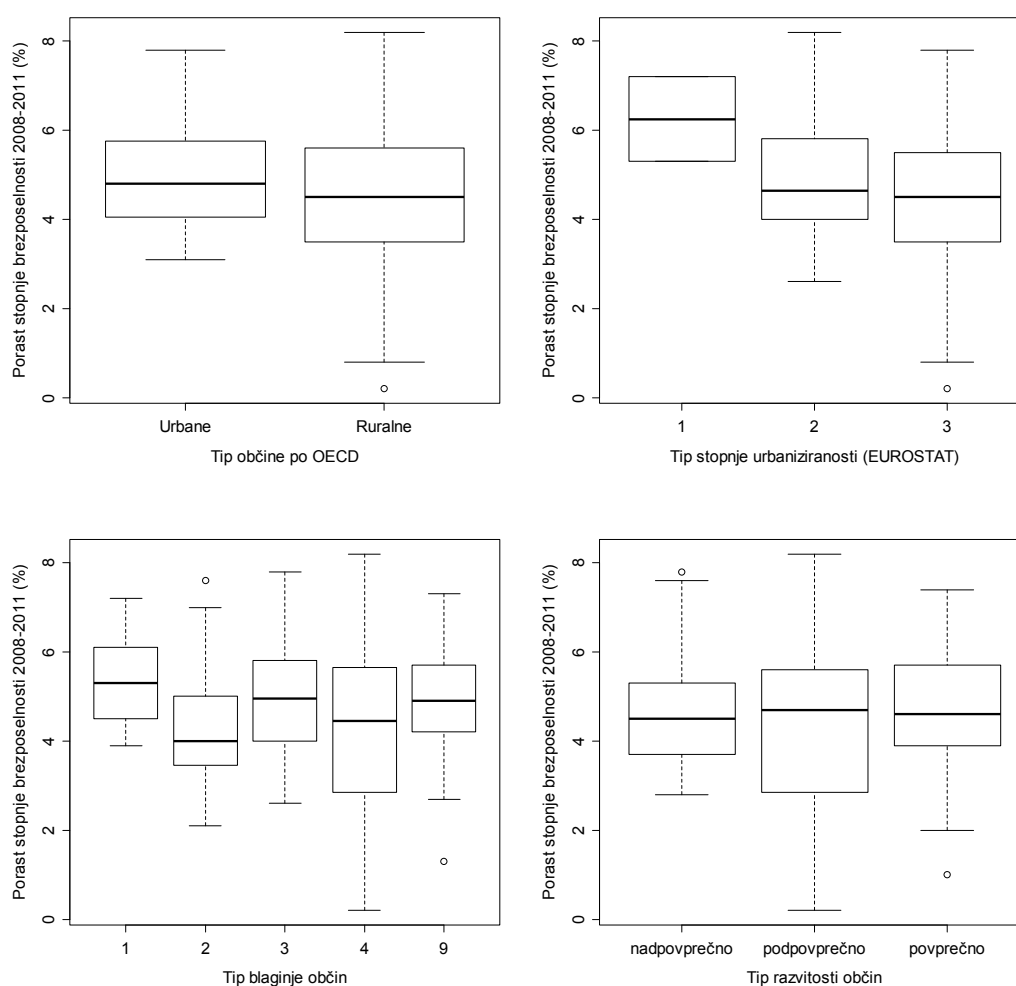

Slika 69: Razsevni diagram odvisnosti med stopnjo brezposelnosti in koeficientom razvitosti Ministrstva za finance
Figure 69: Scatter-plots of dependence between the unemployment rate and the coefficient of development of municipalities of the Ministry of finance

Povprečna stopnja registrirane brezposelnosti 2008-2011 in porast stopnje registrirane brezposelnosti 2008-2011

Ker se je v letu 2008 gospodarska kriza v Sloveniji šele začela odražati, smo stanje brezposelnosti želeli spremljati še v nekaj naslednjih letih in ugotoviti, ali je brezposelnost nekatere občine prizadela bolj kot druge in katere so tiste občine (oziroma tipi občin), kjer je bil porast brezposelnosti v obdobju 2008-2011 največji. Povprečna stopnja registrirane brezposelnosti v slovenskih občinah se je v tem obdobju dvignila in je povprečno znašala 9,6 %, v občini Rogašovci pa se je povečala na 23 %.

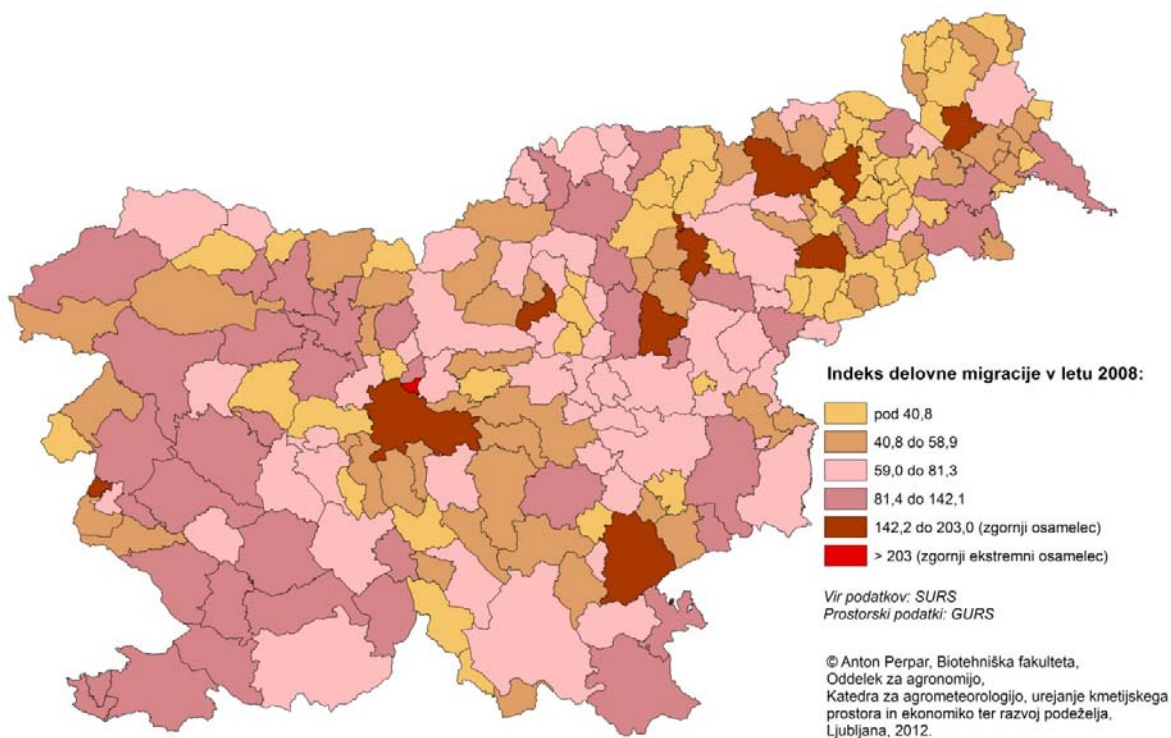
Primerjalno po izbranih tipologijah lahko ugotovimo, da je brezposelnost v primeru OECD tipologije bolj porasla v urbanih kot ruralnih občinah, po stopnji urbaniziranosti je bil porast višji v gosteje kot v redkeje poseljenih občinah, po tipologiji blaginje občin je bil porast brezposelnosti največji v gospodarsko in družbeno visoko razvitih občinah in najmanjši v občinah uravnotežene blaginje, po tipologiji razvitosti občin pa zelo izrazitih razlik ni, nekoliko manjši porast brezposelnosti v primerjavi z preostalima tipoma so imele nadpovprečno razvite občine (slika 70).

Slika 70: Okvirji z ročaji za porast stopnje registrirane brezposelnosti 2008-2011 po izbranih tipologijah
Figure 70: Box-plots for the increase of registered unemployment rate in the period 2008-2011 by selected typologies

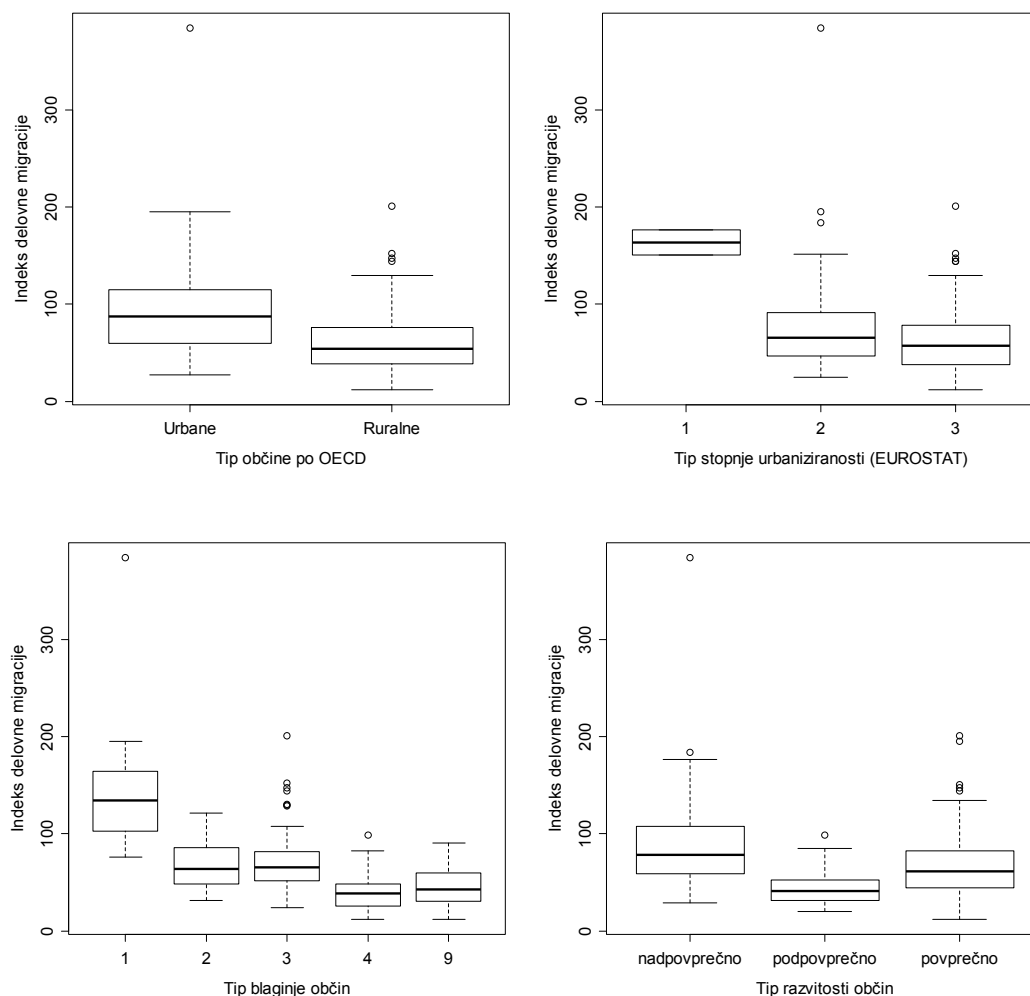
4.1.3.7 Indeks delovne migracije

Indeks delovne migracije nam posredno kaže, ali se neka občina srečuje s presežkom ali pomanjkanjem delovnih mest. Od razpoložljivih delovnih mest je odvisna gospodarska moč občine in socio-ekonomsko stanje prebivalstva, čeprav slednje ni nujno vezano le na občino stalnega prebivališča (zaposlitev v drugih občinah). Območje z večjim številom razpoložljivih delovnih mest je privlačno tudi za priseljevanje, privablja pa tudi nove investitorje. Po presežku delovnih mest je v letu 2008 izrazito izstopala občina Trzin (indeks 385), visok indeks delovne migracije pa so imele tudi občine Ljubljana (177), Novo mesto (144), Celje (151), Zreče (153), Nazarje (201), Kidričevo (144), Maribor (151), Lenart (148), Murska Sobota (195) ter Šempeter-Vrtojba (184), torej pomembna gospodarska in zaposlitvena središča. Najnižji indeks delovne migracije je imela občina Sveti Andraž v Slovenskih Goricah (12), kjer smo že predhodno ugotovili zelo visok delež zaposlitev aktivnega prebivalstva v kmetijskih dejavnostih (74,8 %).

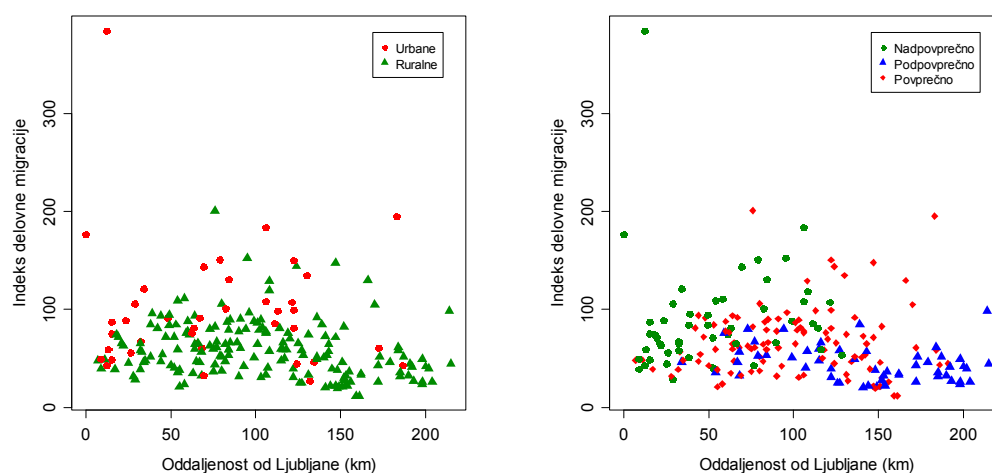

Slika 71: Indeks delovne migracije v slovenskih občinah v letu 2008
Figure 71: Labour migration index in Slovenian municipalities in 2008

Po vseh izbranih tipologijah občin so razlike med opredeljenimi tipi občin po tem kazalniku statistično značilne. Po EUROSTAT-ovi tipologiji stopnje urbaniziranosti najvišji indeks delovne migracije izkazuje tip gosto poseljenih območij (Ljubljana in Maribor), najnižjega pa redko poseljene občine. Po OECD tipologiji imajo višji indeks delovnih migracij urbane občine pred ruralnimi. Po Rovanovi tipologiji blaginje občin imajo najvišji indeks delovnih migracij gospodarsko in družbeno visoko razvite občine, najnižjega pa občine nizke blaginje. Po tipologiji razvitosti občin najvišji delež delovne migracije izkazujejo nadpovprečno razvite občine, najnižjega pa podpovprečno razvite.

Slika 72: Okvirji z ročaji za indeks delovne migracije po izbranih tipologijah
Figure 72: Box-plots for labour migration index by selected typologies

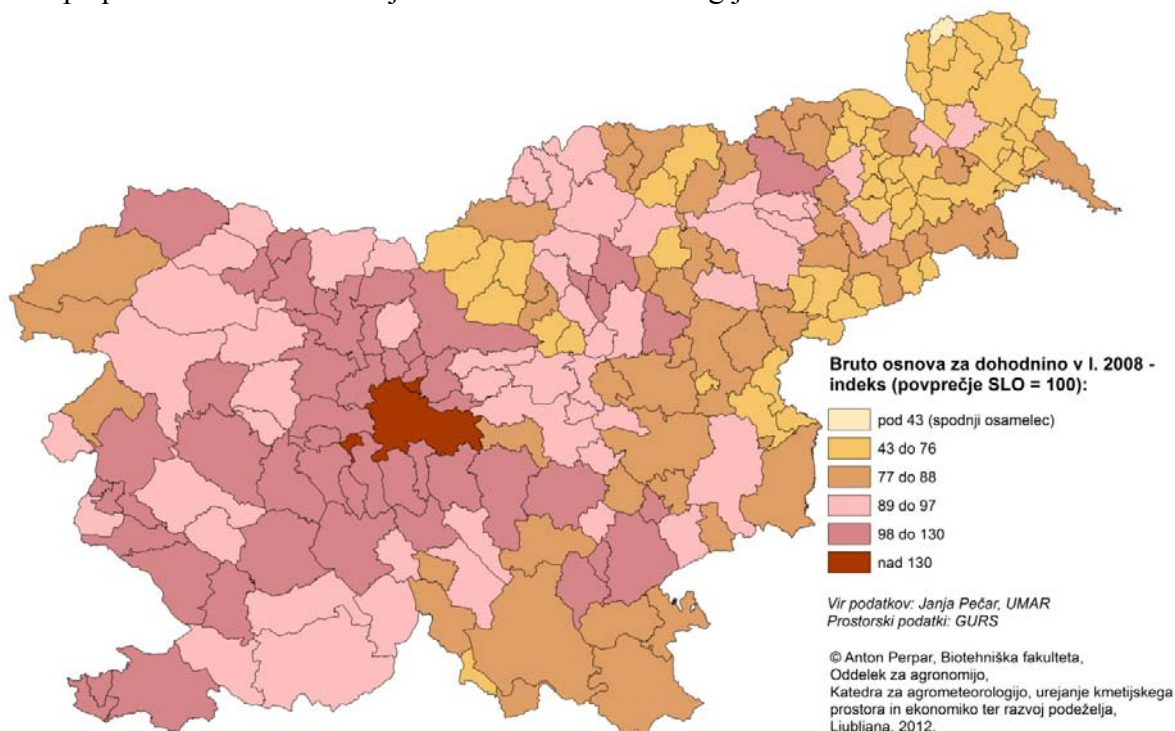
Slika 73: Razsevana diagrama odvisnosti med indeksom delovne migracije in oddaljenostjo od Ljubljane
Figure 73: Scatter-plots for dependence between the labour migration index and the distance from Ljubljana

4.1.4 Kakovost življenja in življenjska raven

Kakovosti življenja ne predstavljajo samo človekove finančne zmožnosti (zaslužek in kupna moč), pač pa tudi stopnja zadovoljstva posameznika z življenjem. Visoke ravni kakovosti življenja torej še ne zagotavlja zgolj visok življenjski standard, pomembni dejavniki tu so tudi zadovoljstvo z zaposlitvijo, zdravje, možnosti preživljanja prostega časa, druženja, možnosti obiskovanja kulturnih prireditev in knjižnic, občutek varnosti, zdravo bivalno okolje in podobno (Vrabič Kek, 2012).

4.1.4.1 Bruto osnova za dohodnino

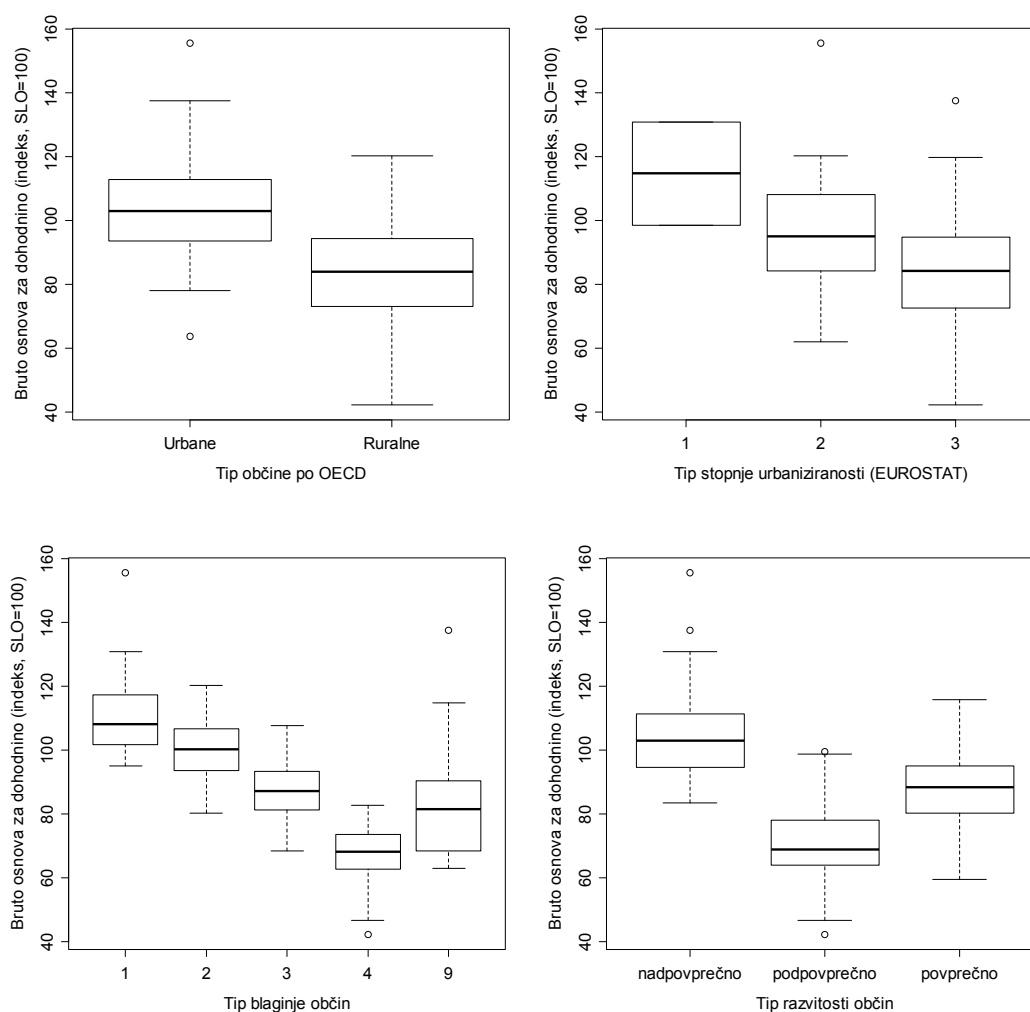
Bruto osnova za dohodnino je kazalnik, ki posredno odraža kupno moč prebivalstva, saj podatek o bruto domačem proizvodu (BDP) na prebivalca za raven občin v Sloveniji ni dosegljiv. Slika 74 prikazuje indeks izračunan na osnovi slovenskega povprečja, ki predstavlja vrednost 100. Tudi po tem kazalniku opazimo očitno razliko med vzhodnim in zahodnim delom države, predvsem zaostaja Podravje in Pomurje, občine na Pohorju in na Koroškem ter na območju Haloz, Kozjanskega, Bele krajine in Kočevskega, v zahodnem delu države pa del Posočja - pretežno torej obmejna, najbolj oddaljena območja. Najnižji indeks bruto osnove za dohodnino je v letu 2008 imela občina Kuzma (42,2), najvišjega pa občina Trzin (155,6). Poleg Trzina visoko bruto osnovo za dohodnino, in s tem najvišje prihodke prebivalcev, izkazujejo tudi Mestna občina Ljubljana ter občina Log-Dragomer, izstopa pa tudi celotna Osrednjeslovenska statistična regija.

Slika 74: Bruto osnova za dohodnino v slovenskih občinah v letu 2008

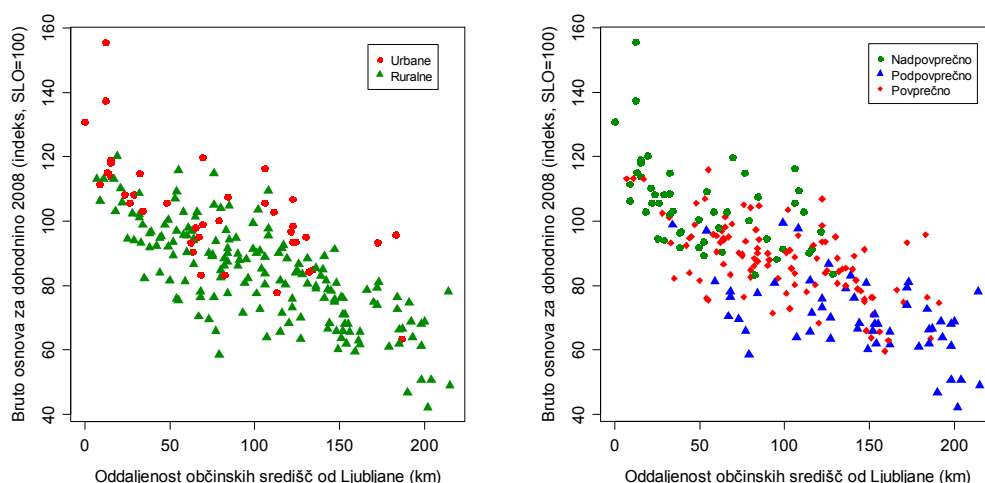
Figure 74: Gross taxable income in Slovenian municipalities in 2008

Razlike med opredeljenimi tipi občin posameznih izbranih tipologij so v vseh primerih statistično značilne. Po tipologiji stopnje urbaniziranosti občin (EUROSTAT) se kupna moč prebivalstva zmanjšuje z zmanjševanjem stopnje urbaniziranosti (najvišjo bruto osnovo za dohodnino imajo gosto poseljena območja, najnižjo redko poseljena). Po OECD tipologiji je bruto osnovo za dohodnino višja v urbanih kot v ruralnih občinah. Po Rovanovi tipologiji blaginje občin vrednost hierarhično pada v skladu z nižanjem blaginje (najvišjo osnovo za dohodnino imajo gospodarsko in družbeno visoko razvite občine, najnižjo občine nizke blaginje), po tipologiji razvitosti občin pa po pričakovanju pada v skladu s stopnjo razvitosti (najvišjo bruto osnovo za dohodnino imajo nadpovprečno razvite, najnižjo pa podpovprečno razvite občine) (slika 75).

Slika 75: Okvirji z ročaji za bruto osnovo za dohodnino v letu 2008 po izbranih tipologijah
Figure 75: Box-plots for gross taxable income in 2008 by selected typologies

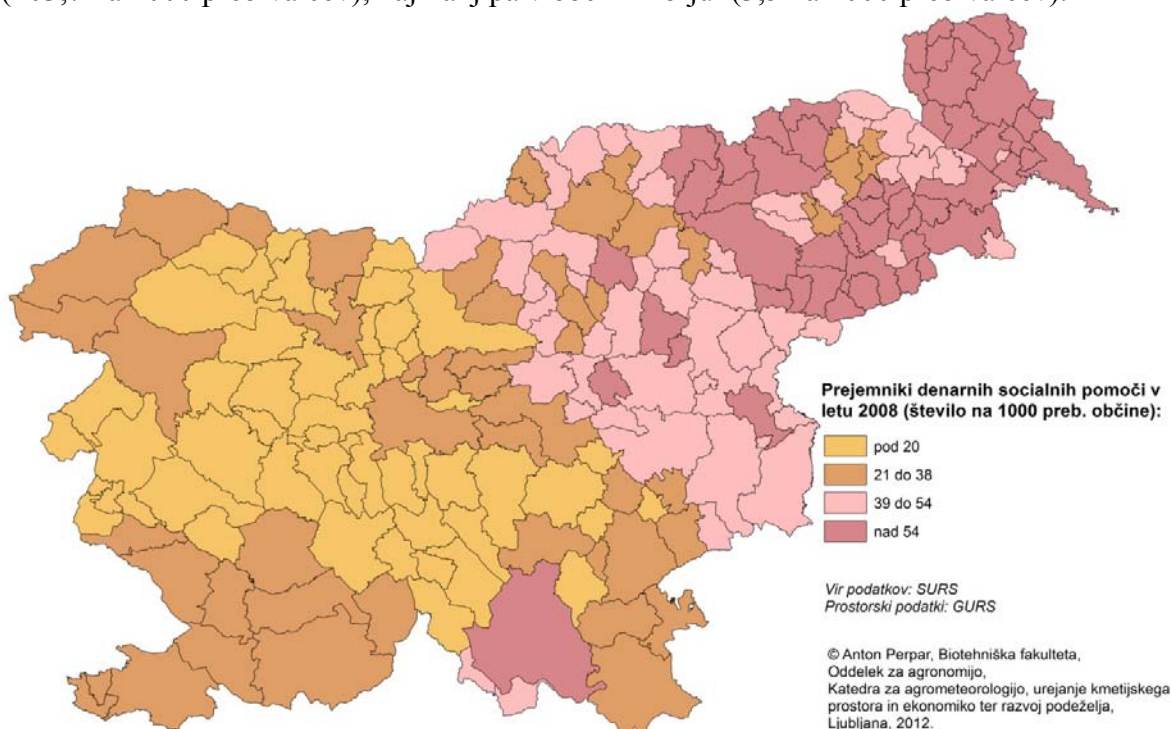
Odvisnost med vrednostjo bruto osnove za dohodnino in oddaljenostjo od Ljubljane prikazuje slika 76. Tudi v tem primeru je heterogenost med občinami precejšnja, vrednost bruto osnove za dohodnino pa pada z oddaljenostjo od Ljubljane. Prav tako slika odraža višjo osnovo v urbanih kot ruralnih občinah ter v nadpovprečno razvitih občinah pred povprečno in podpovprečno razvitimi.

Slika 76: Razsevna diagrama odvisnosti med bruto osnovo za dohodnino in oddaljenostjo od Ljubljane
Figure 76: Scatter-plots between the gross taxable income and the distance from Ljubljana

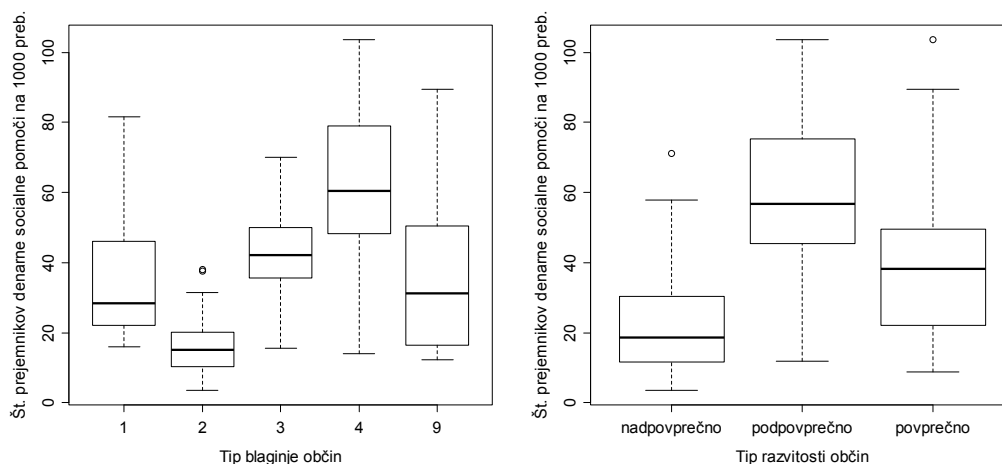
4.1.4.2 Število prejemnikov denarne socialne pomoči na 1000 prebivalcev

Število prejemnikov denarnih socialnih pomoči je odraz socialnih in gospodarskih razmer v posamezni občini. Večja brezposelnost in slabše gospodarske razmere območja imajo za posledico večje število prejemnikov socialne pomoči. Slika 75 kaže, da je socialna problematika bolj izrazita v vzhodnem delu države, še najbolj pa v severovzhodni Sloveniji. V letu 2008 je bilo povprečno število prejemnikov socialne pomoči na 1000 prebivalcev v slovenskih občinah 39,9. Največ prejemnikov je bilo v občini Destnik (103,7 na 1000 prebivalcev), najmanj pa v občini Horjul (3,5 na 1000 prebivalcev).

Slika 77: Število prejemnikov denarne socialne pomoči v slovenskih občinah v letu 2008
Figure 77: The number of recipients of financial social assistance in Slovenian municipalities in 2008

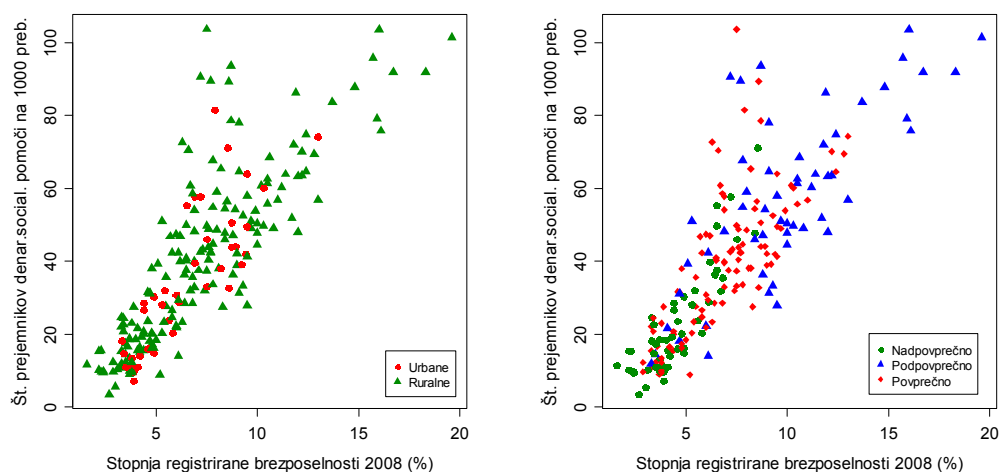
Statistično značilne razlike po številu prejemnikov denarnih socialnih pomoči se med opredeljenimi tipi občin izkažejo le v primeru Rovanove tipologije blaginje občin in tipologije razvitosti občin. Med tipi občin po blaginji je bilo največ prejemnikov denarne socialne pomoči v občinah nizke blaginje in najmanj v občinah uravnotežene blaginje. Po tipih razvitosti občin pa je bilo največ prejemnikov denarne socialne pomoči v letu 2008 v podpovprečno razvitih, najmanj pa v nadpovprečno razvitih občinah (slika 78).

Slika 78: Okvirji z ročaji za število prejemnikov denarne socialne pomoči v letu 2008 po tipologiji blaginje občin in tipologiji razvitosti občin

Figure 78: Box-plots for the number of recipients of financial social assistance by the typology of municipality well-being and typology of municipality development

Zelo nazorna je povezava med stopnjo brezposelnosti in številom prejemnikov denarne socialne pomoči, kar prikazuje slika 79. Število narašča z naraščajočo stopnjo brezposelnosti in je posebej visoko v nekaterih ruralnih občinah ter skupini podpovprečno razvitih občin.

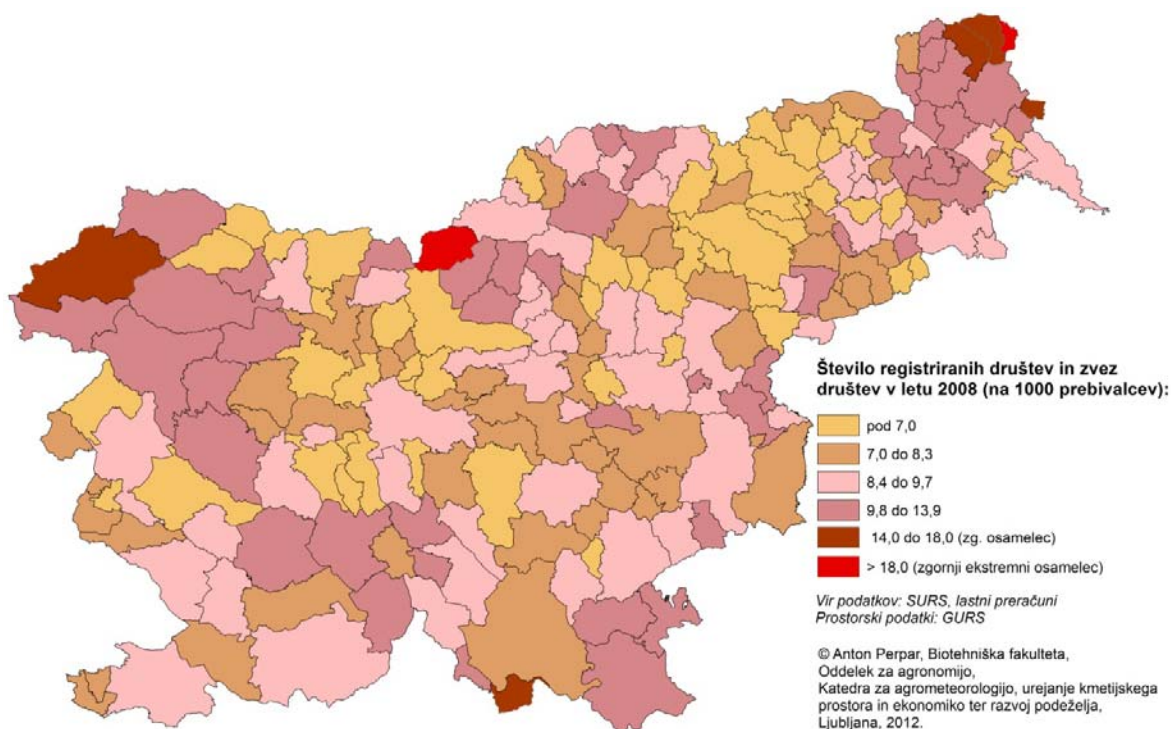

Slika 79: Razsevna diagrama odvisnosti med številom prejemnikov denarne socialne pomoči in stopnjo brezposelnosti

Figure 79: Scatter-plots of dependence between the number of recipients of financial social assistance and registered unemployment rate

4.1.4.3 Število registriranih društev in zvez društev na 1000 prebivalcev

Število registriranih društev in zvez društev kaže na organiziranost in povezanost lokalne skupnosti, kar po eni strani predstavlja vidik kakovosti življenja, po drugi pa socialni in organizacijski kapital lokalne skupnosti in prebivalcev. Takšna organiziranost pogosto pripomore tudi k razvojnim prizadevanjem, jih spodbuja, pogosto celo aktivira in vodi. V letu 2008 je bilo povprečno število registriranih društev in zvez društev 8,7 na 1000 prebivalcev, razlike v številu med občinami pa so precejšnje. Največ registriranih društev in zvez društev je imela najredkeje poseljena občina Solčava (33,7), najmanj pa občina Sveti Jurij v Slovenskih goricah (4,3). Seveda ni nujno, da so registrirana društva tudi delujoča, gre za statistično registrirana društva. Slika 80 kaže, da imajo največje število društev nekatere obmejne občine (npr. občini Solčava in Hodoš, nadpovprečno tudi občine Bovec, Kostel, Šalovci, Gornji Petrovci in Kobilje), kar kaže na večjo potrebo po druženju in interesnem organiziranju v teh bolj marginaliziranih skupnostih, kjer je razvoj v veliki meri odvisen tudi od samoiniciativnosti.

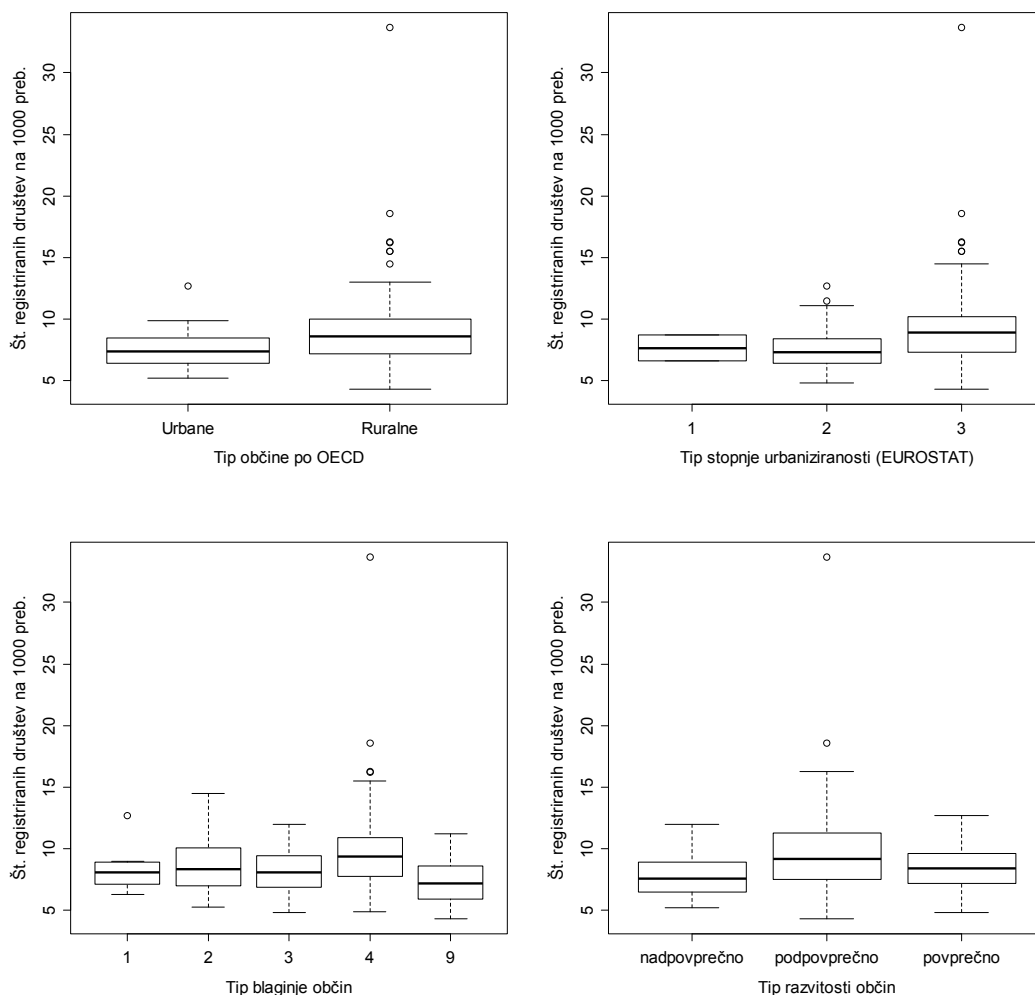

Slika 80: Število registriranih društev in zvez društev v slovenskih občinah v letu 2008

Figure 80: The number of registered associations and associations' unions in Slovenian municipalities in 2008

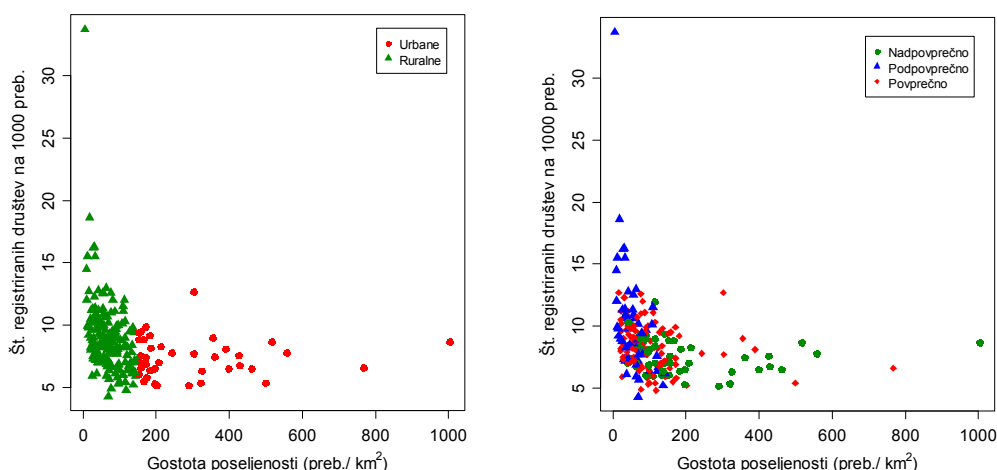
Razlike med opredeljenimi tipi občin so po vseh izbranih tipologijah statistično značilne. Največje število registriranih društev in zvez društev po EUROSTAT-ovi tipologiji stopnje urbaniziranosti občin najdemo v najredkeje poseljenih občinah, medtem ko je število v ostalih dveh tipih po številu primerljivo. Po OECD-jevi tipologiji po številu registriranih društev in zvez društev prednjačijo ruralne občine pred urbanimi. Rovanova tipologija blaginje občin prav tako kaže, da imajo prebivalci občin nizke blaginje večjo potrebo po tovrstnem organiziranju, saj je v tej skupini občin število najvišje, najnižje pa je v skupini

gospodarsko in družbeno visoko razvitih občin. Po tipologiji razvitosti občin je število registriranih društev in zvez društev najvišje v podpovprečno razvitih, najnižje pa v nadpovprečno razvitih občinah (slika 81).

Slika 81: Okvirji z ročaji za število registriranih društev in zvez društev v letu 2008 po izbranih tipologijah
Figure 81: Box-plots for the number of registered associations and associations' unions in 2008 by selected typologies

Zgornje ugotovitve potrjuje tudi razsevni diagram odvisnosti števila registriranih društev in zvez društev od gostote poseljenosti (slika 82).

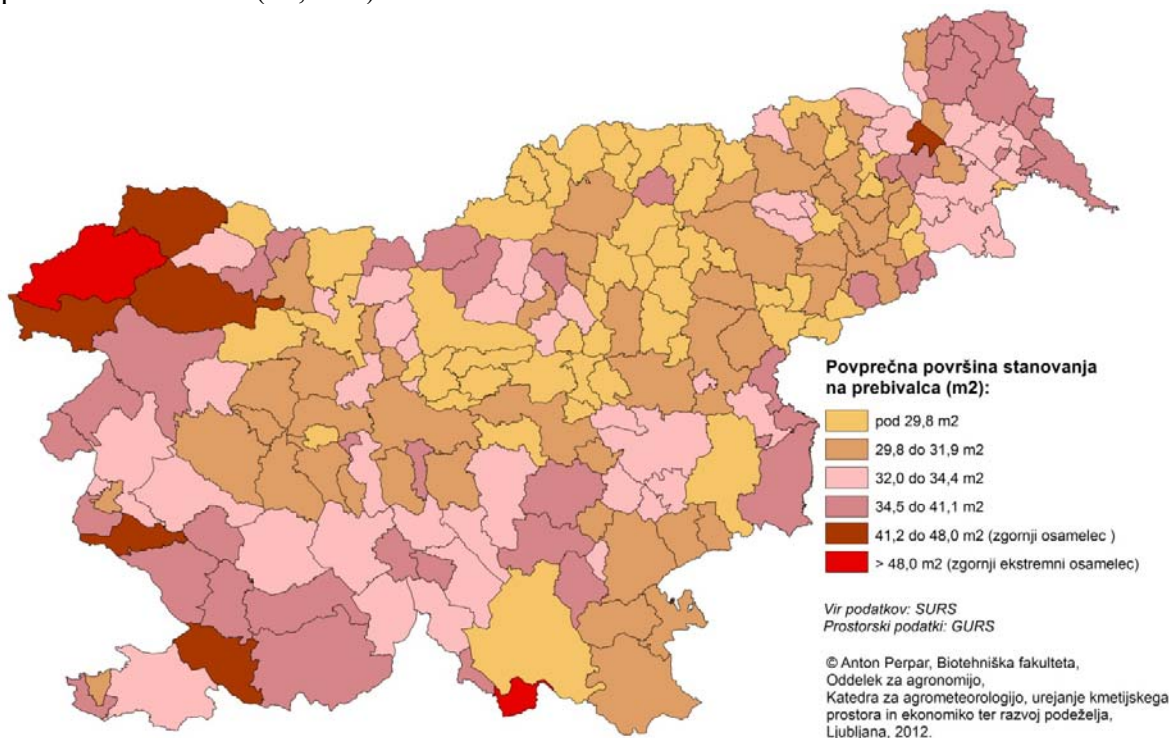

Slika 82: Razsevna diagrama odvisnosti med številom registriranih društev na 1000 prebivalcev in gostoto poseljenosti

Figure 82: Scatter-plots of dependence between the number of registered associations and associations' unions in 2008 and the population density

4.1.4.4 Povprečna površina stanovanja na prebivalca

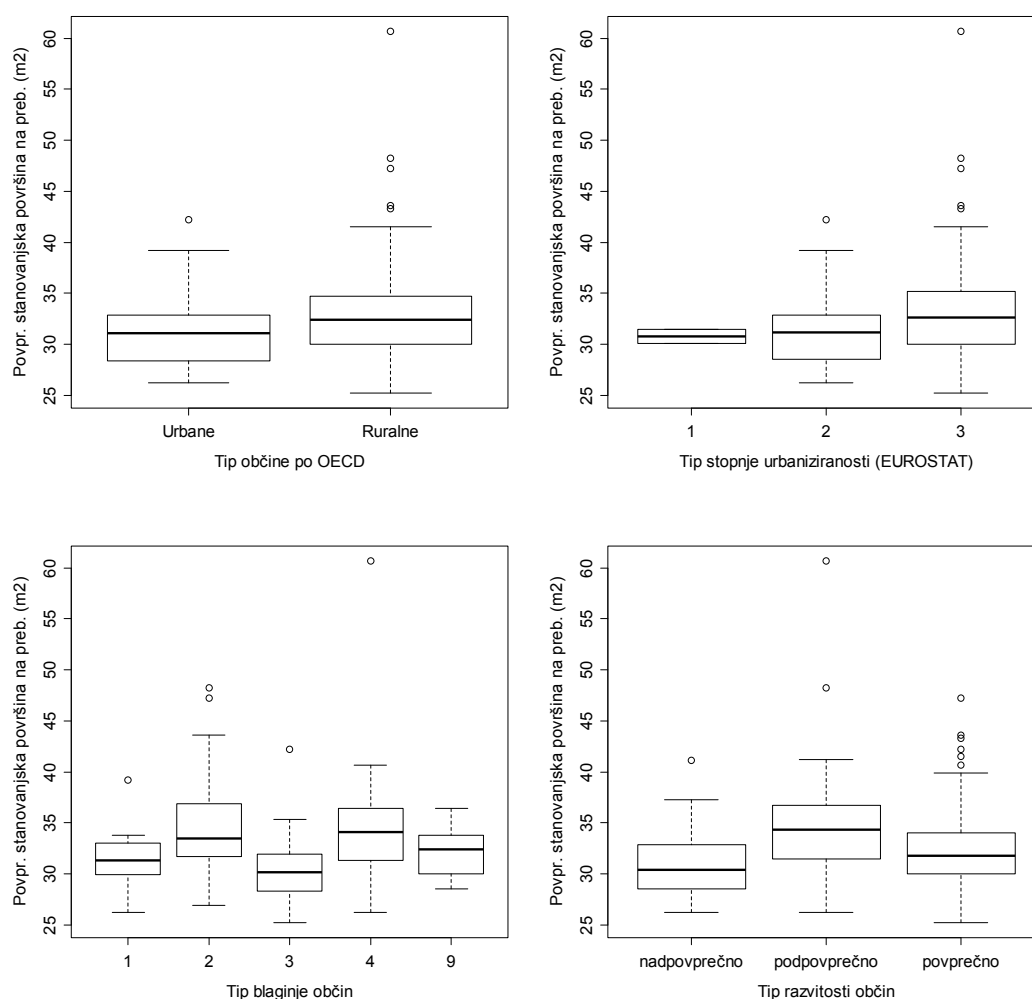
Povprečna površina stanovanja lahko predstavlja kazalnik za oceno kakovosti bivanja. Potrebno pa je opozoriti, da zgolj velikost stanovanja ne odraža tudi kakovosti bivanjskih razmer. Povprečna površina stanovanja na prebivalca je v letu 2008 v slovenskih občinah znašala 32,6 m². Maksimalno vrednost je dosegala v občini Kostel (60,7 m²), minimalno pa v občini Dobrna (25,2 m²).

Slika 83: Povprečna površina stanovanja na prebivalca v slovenskih občinah v letu 2008

Figure 83: The average dwelling area per capita in Slovenian municipalities in 2008

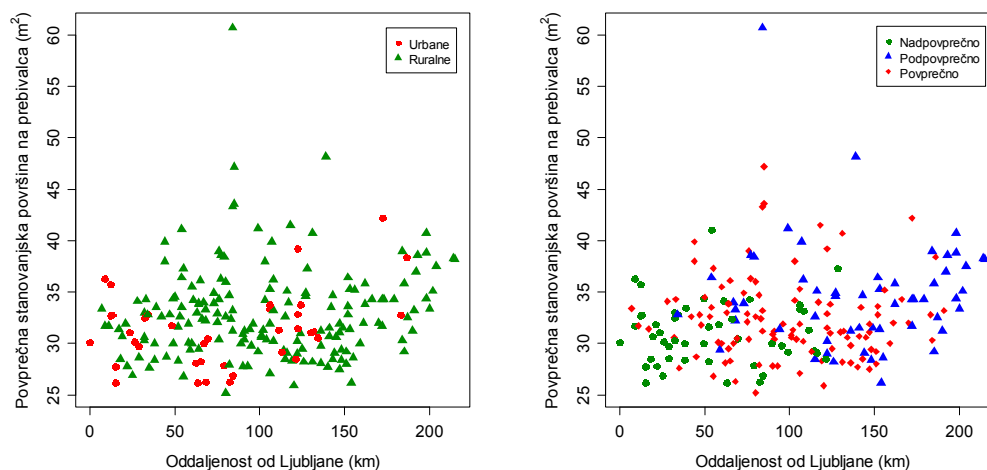
Drugo najvišjo stanovanjsko površino na prebivalca izkazuje občina Bovec, kar pa je verjetno posledica večjih turističnih kapacitet. To se odraža tudi v nekaterih drugih turističnih krajih, kjer razpoložljive turistične zmogljivosti povečujejo povprečno površino stanovanja na prebivalca. Vzrok je lahko tudi v pretežno individualni gradnji, kot to velja za občino Kostel (v tem primeru v individualnih hišah zaradi ostarelosti prebivalstva pogosto živi tudi ena sama oseba). V povprečju imajo večjo stanovanjsko površino na prebivalca tudi občine Kranjska Gora, Kobarid in Bohinj, kar je spet mogoče povezati s turističnimi zmogljivostmi in počitniškimi hišami, v to skupino pa sodijo še občine Komen, Hrpelje-Kozina ter Radenci.

Slika 84: Okvirji z ročaji za povprečno površino stanovanja na prebivalca v letu 2008 po izbranih tipologijah
Figure 84: Box-plots for the average dwelling area per capita in 2008 by selected typologies

Razlike v povprečni velikosti stanovanj med opredeljenimi tipi občin so po vseh izbranih tipologijah statistično značilne (slika 84). Po pričakovanju imajo v povprečju večja stanovanja v ruralnih občinah primerjalno z urbanimi občinami (OECD tipologija) in v manj urbaniziranih območjih po EUROSTAT-ovi tipologiji stopnje urbaniziranosti občin (torej v območjih nižje gostote poseljenosti). Po Rovanovi tipologiji blaginje občin imajo večjo povprečno stanovanjsko površino na prebivalca občine uravnotežene blaginje ter občine nizke blaginje v primerjavi z ostalimi tipi. Po tipologiji razvitosti občin imajo

največjo povprečno stanovanjsko površino na prebivalca (ki pa še ni tudi odraz kakovosti) podpovprečno razvite, najmanjšo pa nadpovprečno razvite občine. Slika 85 nakazuje na rast povprečne stanovanjske površine na prebivalca z oddaljenostjo od Ljubljane.

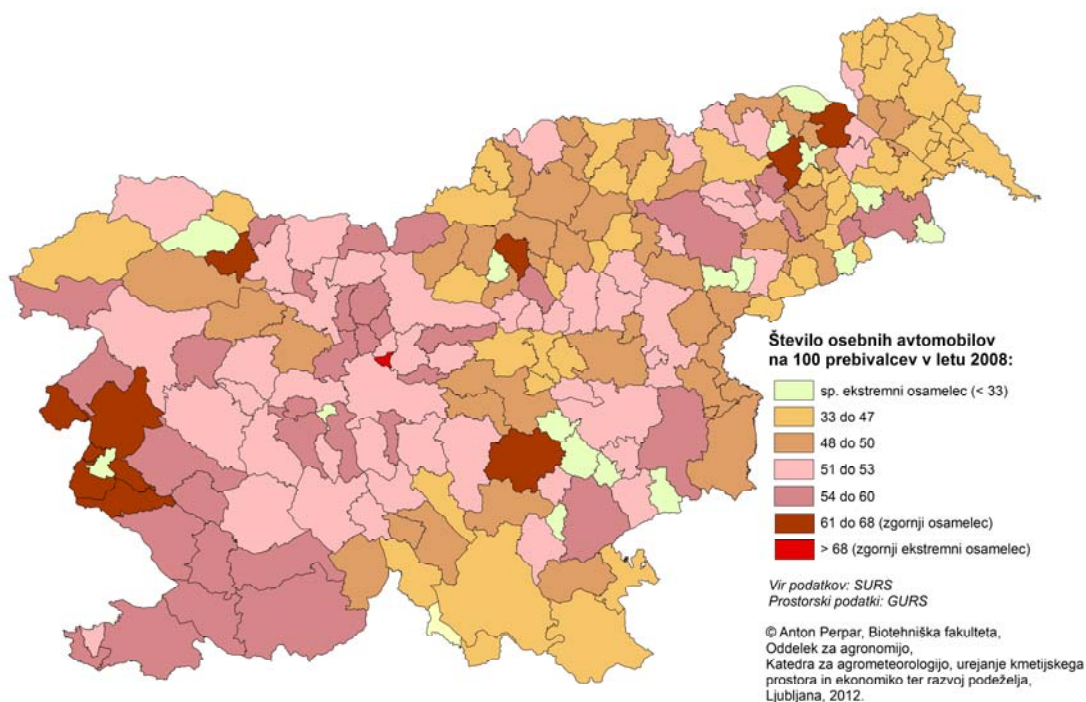

Slika 85: Razsevana diagrama odvisnosti med povprečno stanovanjsko površino na prebivalca in oddaljenostjo od Ljubljane

Figure 85: Scatter-plots of dependence between the average dwelling area per capita and the distance from Ljubljana

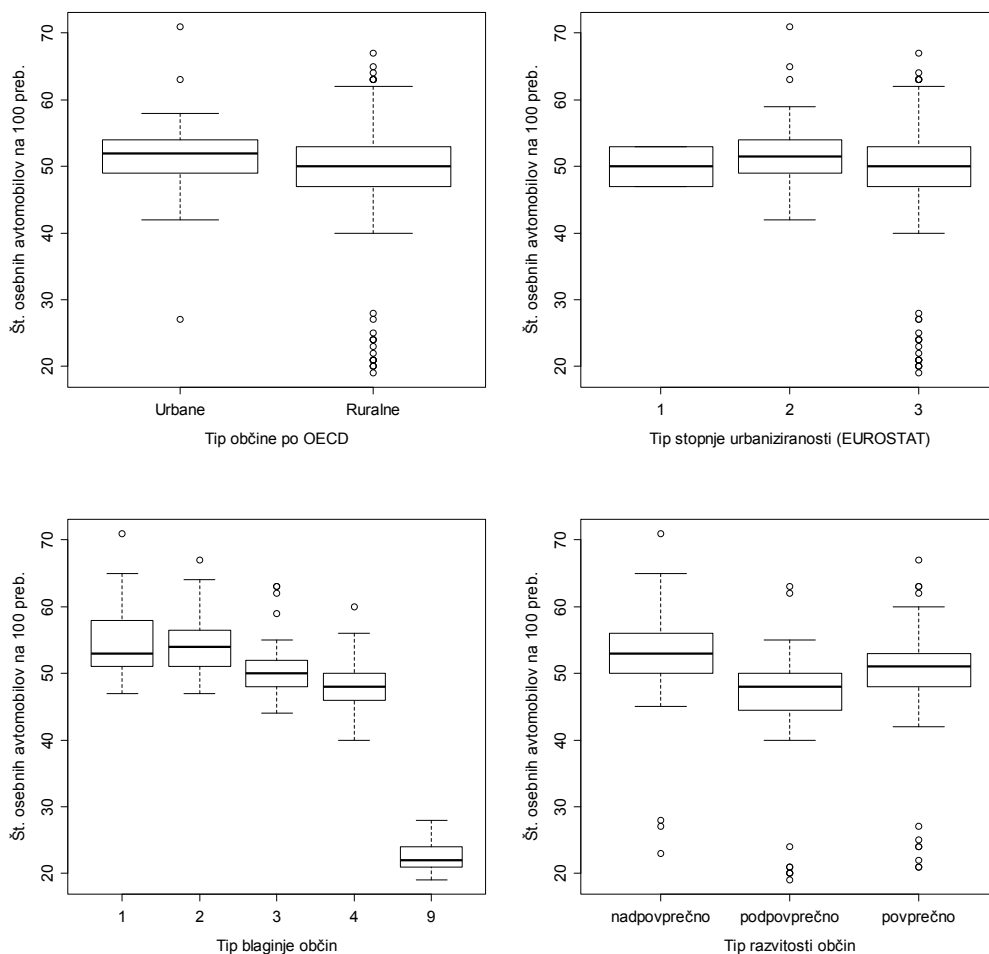
4.1.4.5 Število osebnih avtomobilov na 100 prebivalcev

Posredno lahko tudi na podlagi števila osebnih avtomobilov na 100 prebivalcev sklepamo o življenjskem standardu in kupni moči prebivalstva. Vzeti pa moramo v ozir, da so avtomobili lahko kupljeni tudi na kredit. Povprečno število avtomobilov na 100 prebivalcev je leta 2008 v slovenskih občinah znašalo 49, prednjačila je občina Trzin (71 avtomobilov na 100 prebivalcev), ki je tudi sicer po večini ekonomskih kazalcev izstopajoča, najmanj avtomobilov pa je imela občina Središče ob Dravi (19 avtomobilov na 100 prebivalcev). Višje povprečje imajo še občine Komen (62), Miren-Kostanjevica (63), Nova Gorica (65), Šempeter-Vrtojba (63), Brda (63), Bled (64), Trebnje (63), Mozirje (67), Lenart (62) in Gornja Radgona (63). Tudi tu se pokaže razlika med vzhodnim in zahodnim delom države, saj je število avtomobilov nižje v vzhodnem delu države. Občine z razmeroma nizkim številom avtomobilov v zahodnem delu države so Renče-Vogrsko, Gorje in Log-Dragomer, v vzhodnem delu pa Straža, Šentrupert, Mokronog-Trebelno, Šmarješke Toplice, Kostanjevica na Krki, Rečica ob Savinji, Poljčane, Makole, Cirkulane, Središče ob Dravi, Sveti Tomaž, Sveta Trojica in Sveti Jurij v Slovenskih goricah ter Apače.

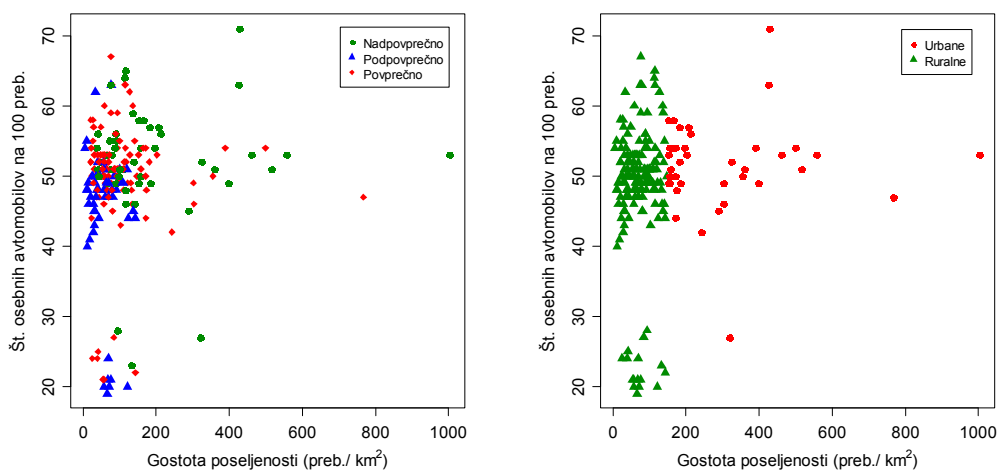
Slika 86: Število osebnih avtomobilov na 100 prebivalcev v slovenskih občinah v letu 2008
Figure 86: The number of cars per 100 inhabitants in Slovenian municipalities in 2008

Razlike med opredeljenimi tipi občin so po vseh izbranih tipologijah občin statistično značilne. Pri EUROSTAT-ovi tipologiji stopnje urbaniziranosti po številu avtomobilov na 100 prebivalcev prednjačijo vmesna območja, kjer je verjetno tudi največ dnevne migracije in slabo organiziran javni prevoz, v preostalih dveh tipih pa je število primerljivo. Po OECD tipologiji je število osebnih avtomobilov višje v urbanih občinah pred ruralnimi. Po Rovanovi tipologiji blaginje občin imajo največ avtomobilov občine uravnotežene blaginje, najmanj pa občine nizke blaginje. Število avtomobilov raste tudi z razvitostjo občine (slika 87).

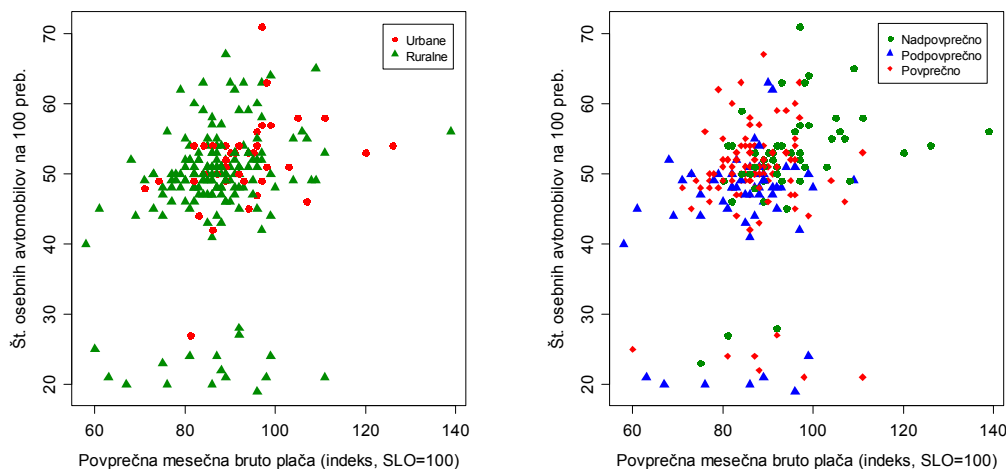
Slika 87: Okvirji z ročaji za število osebnih avtomobilov na 100 prebivalcev v letu 2008 po izbranih tipologijah

Figure 87: Box-plots for the number of cars per 100 inhabitants in 2008 by selected typologies

Slika 88: Razsevna diagrama odvisnosti med številom osebnih avtomobilov na 100 prebivalcev in gostoto poseljenosti

Figure 88: Scatter-plots of dependence between the number of cars per 100 inhabitants and the population density

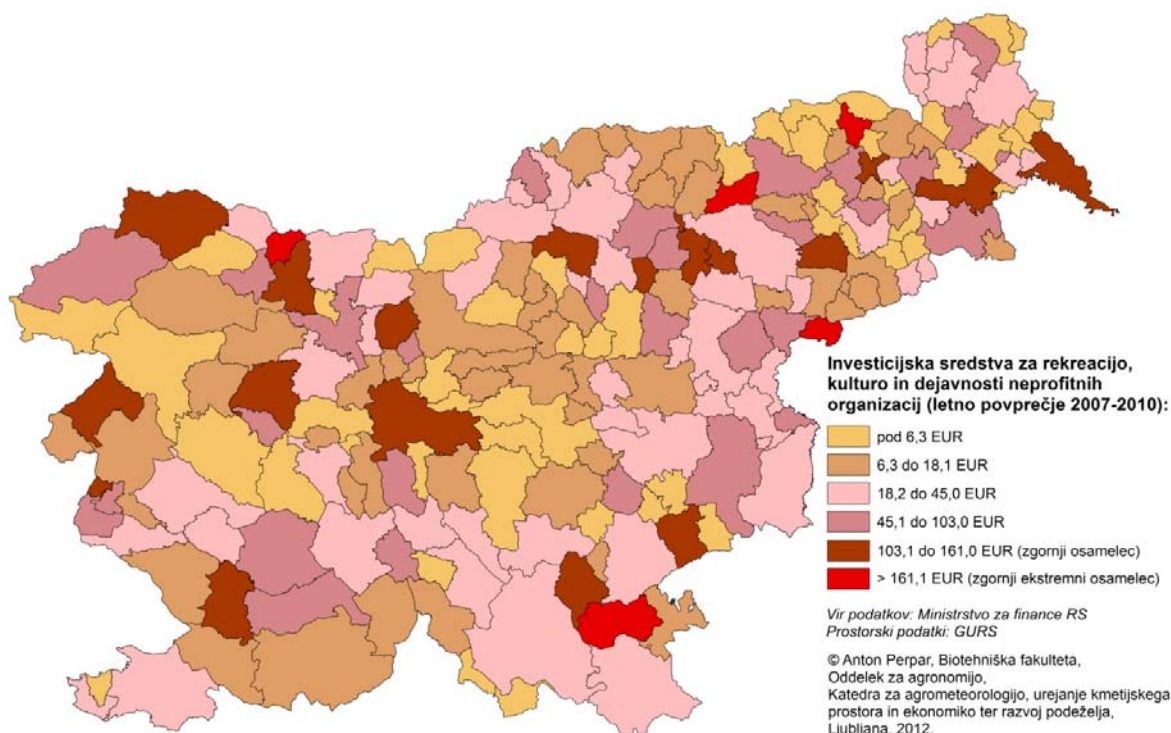

Slika 89: Razsevna diagrama odvisnosti med številom osebnih avtomobilov na 100 prebivalcev in povprečno mesečno bruto plačo

Figure 89: Scatter-plots of dependence between the number of cars per 100 inhabitants and the average monthly gross salary

4.1.4.6 Investicijski odhodki občin za namene rekreacije, kulture in dejavnosti neprofitnih organizacij v obdobju 2007-2010

Investicijski odhodki občin za rekreacijo, kulturo in dejavnosti neprofitnih organizacij kažejo posredno na kakovost življenja v lokalnih skupnostih. Načeloma za te namene občine pri pripravi občinskih proračunov upoštevajo priporočeno višino vlaganj na prebivalca s strani Ministrstva za finance, kljub temu pa razlike v vlaganjih med občinami, preračunano na prebivalca, so. Vzeli smo povprečje štiriletnega obdobja od 2007 do 2011. Povprečno so občine v tem obdobju za te namene namenile 37,2 EUR na prebivalca, razpon med občinami pa je od nič vlaganj do 281,1 EUR/prebivalca v občini Semič (kar je verjetno posledica gradnje večjega kulturnega centra v tej občini v omenjenem obdobju). Poleg Semiča so za ta namen v obdobju 2007-2010 največ sredstev namenile še občine Žirovnica, Rogatec, Ruše in Sveta Ana. Višino sredstev, ki jih za ta namen namenjujejo občine prikazuje slika 90.

Slika 90: Povprečni letni investicijski odhodki občin za rekreacijo, kulturo in dejavnosti neprofitnih organizacij v obdobju 2007-2010

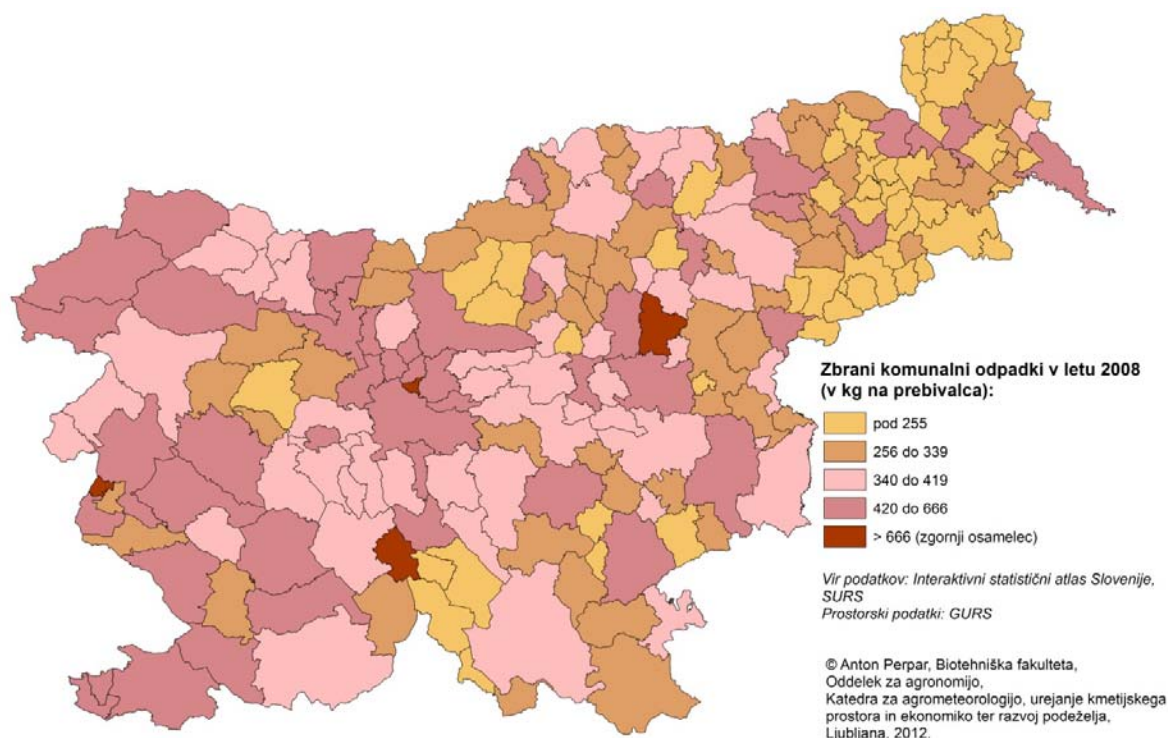
Figure 90: The average annual capital expenditures of municipalities for the recreation, culture and non-profit organizations in the period 2007-2010

Statističnih razlik med opredeljenimi tipi izbranih tipologij ni. Razlog je verjetno v že omenjenih priporočilih Ministrstva za finance o višini vlaganj za ta namen na prebivalca, ki mu občine sledijo pri pripravi proračunov.

4.1.5 Okoljsko stanje

4.1.5.1 Količina zbranih komunalnih odpadkov na prebivalca

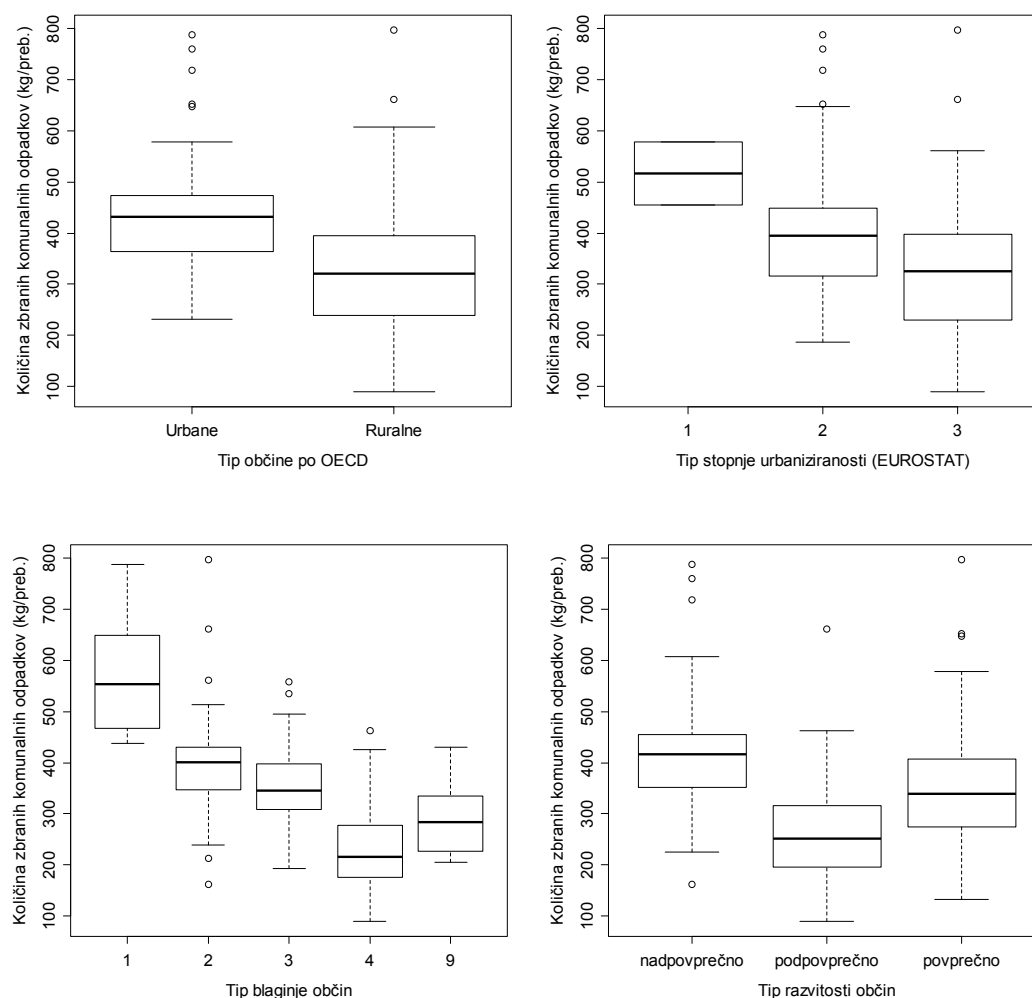
Količina zbranih komunalnih odpadkov je eden od okoljskih kazalnikov, na podlagi katerega pa posredno lahko ugotavljamo tudi življenjsko raven oz. blaginjo prebivalstva. Ugotovimo lahko povezavo med življenjskim standardom prebivalstva in količino zbranih odpadkov. Bolj razvite občine praviloma zberejo tudi več odpadkov in obratno. V povprečju so slovenske občine v letu 2008 zbrale 344,5 kg komunalnih odpadkov na prebivalca. Med občinami opazimo precejšnjo variabilnost (slika 91). Največ odpadkov na prebivalca so zbrali v občini Bloke (798 kg), najmanj pa v občini Kuzma (89 kg).

Slika 91: Količina zbranih komunalnih odpadkov v slovenskih občinah v letu 2008
Figure 91: The amount of municipal waste collected in Slovenian municipalities in 2008

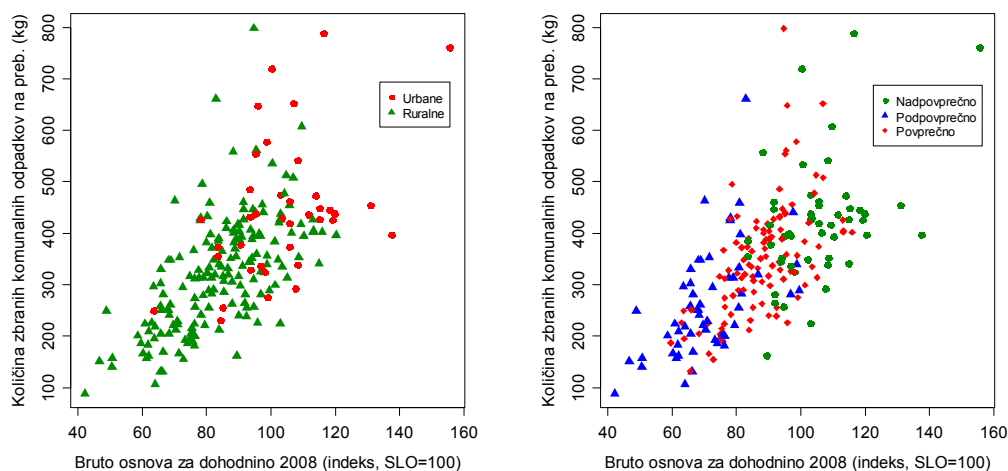
Iz slike 91 je razvidno, da so največje količine komunalnih odpadkov na prebivalca v letu 2008 zbrali, poleg občine Bloke, še v občinah Šempeter-Vrtojba (788 kg), Trzin (761 kg) in Celje (719 kg). Najmanj komunalnih odpadkov so zbrali v slabše razvitih občinah na območju Haloz, Podravja in Goriškega, torej v občinah z nizko ekonomsko močjo prebivalstva.

Razlike v količini zbranih komunalnih odpadkov so med opredeljenimi tipi občin izbranih tipologij statistično značilne. Primerjava med tipi po stopnji urbaniziranosti občin (EUROSTAT) kaže, da so količine zbranih komunalnih odpadkov na prebivalca najvišje v najgostejše poseljenih območjih in se z zmanjševanjem gostote poseljenosti sorazmerno zmanjšujejo. Po OECD-jevi tipologiji so količine zbranih odpadkov višje v urbanih kot v ruralnih občinah, po Rovanovi tipologiji blaginje občin pa največ komunalnih odpadkov zberejo v gospodarsko in družbeno visoko razvitih občinah, količina pa se zmanjšuje z zmanjševanjem blaginje. Najmanj odpadkov je bilo zbranih v občinah nizke blaginje. Rezultati so pričakovani tudi po tipologiji razvitosti občin, kjer največ komunalnih odpadkov na prebivalca zberejo v nadpovprečno razvitih, najmanj pa v podpovprečno razvitih občinah (slika 92).

Slika 92: Okvirji z ročaji za količino zbranih komunalnih odpadkov v letu 2008 po izbranih tipologijah
Figure 92: Box-plots for the amount of municipal waste collected in 2008 by selected typologies

Zgornje ugotovitve potrjuje tudi razsewni grafikon, ki prikazuje odvisnost med zbrano količino komunalnih odpadkov na prebivalca občine in bruto osnovo za dohodnino. Količina odpadkov se povečuje z večjo kupno močjo (slika 93).

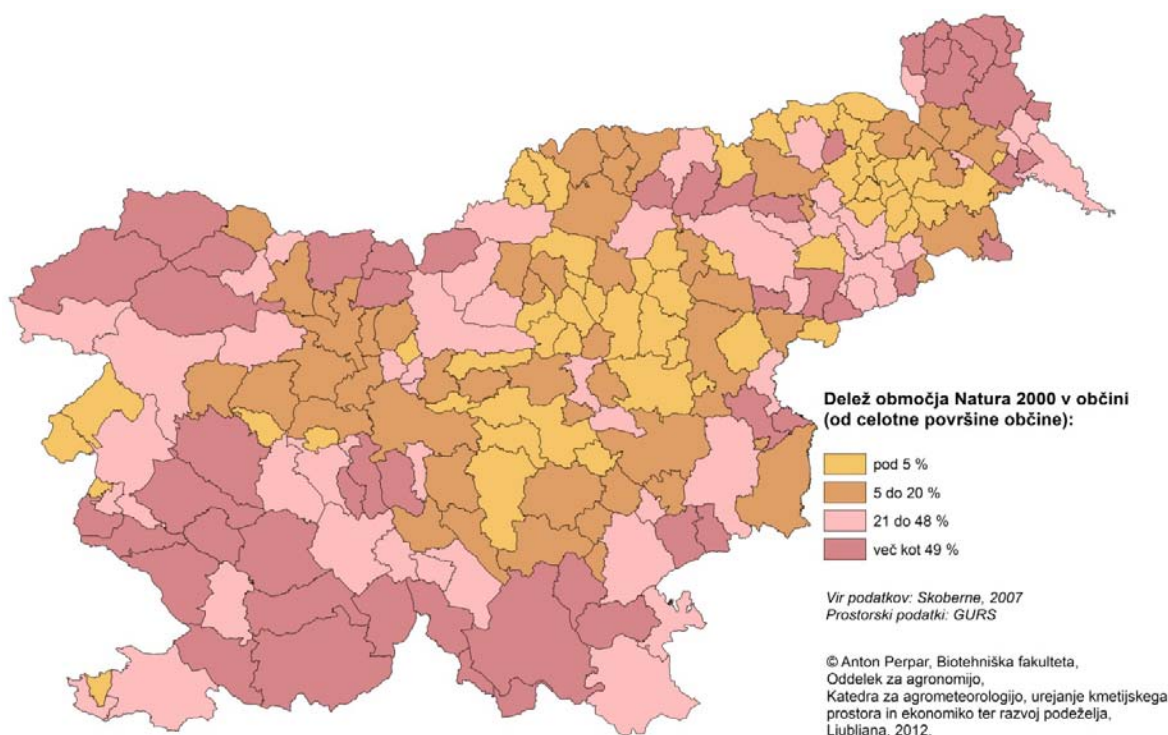
Slika 93: Razsevna diagrama odvisnosti med količino zbranih komunalnih odpadkov in bruto osnovo za dohodnino

Figure 93: Scatter-plots for dependence between the amount of municipal waste collected and gross taxable income

4.1.5.2 Delež območij Natura 2000 v skupni površini občine

Območja Natura 2000 predstavljajo visoko kakovostna naravna območja opredeljena na podlagi dveh evropskih direktiv⁸ (habitatne direktive in direktive o pticah). Po eni strani ta območja lahko predstavljajo razvojni potencial (za razvoj turizma in rekreacije), lahko pa predstavljajo tudi razvojno oviro, saj so posegi na takih območjih omejeni ali prepovedani. Na obseg takšnih območij v občini vplivajo naravni pogoji, pa tudi razvoj območja v preteklosti, saj so bila takšna naravovarstveno pomembna območja v preteklosti marsikje že uničena ali poškodovana. Slika 94 prikazuje delež Natura 2000 območij v občinah, ki jih je najmanj v ravninskih območjih, ki so tudi sicer najbolj podvržena koncentraciji prebivalstva ter gospodarskih dejavnosti in infrastrukture, zaradi dobrih pridelovalnih pogojev pa najbolj zanimiva tudi za kmetijstvo. Večji delež Natura 2000 območij zato najdemo v odročnejših in obmejnih območjih, kjer je gostota poseljenosti praviloma nižja, relief pa bolj razčlenjen (izjema so nekatere občine na Primorskem). V povprečju je delež območij Natura 2000 v slovenskih občinah leta 2007 znašal 30,6 %. Nekaj občin v celoti spada v območje Natura 2000, na primer občine Gornji Petrovci, Grad, Hodoš, Kobilje, Kostel, Kuzma, Osilnica, Rogašovci, Šalovci in Velika Polana. Imamo pa tudi občine, ki Natura 2000 območij sploh nimajo: Apače, Benedikt, Cerkvenjak, Dol pri Ljubljani, Dornava, Kidričevo, Kungota, Mežica, Odranci, Polzela, Sveti Andraž v Slovenskih goricah, Sveti Tomaž, Šempeter-Vrtojba, Trnovska vas, Vojnik in Vransko.

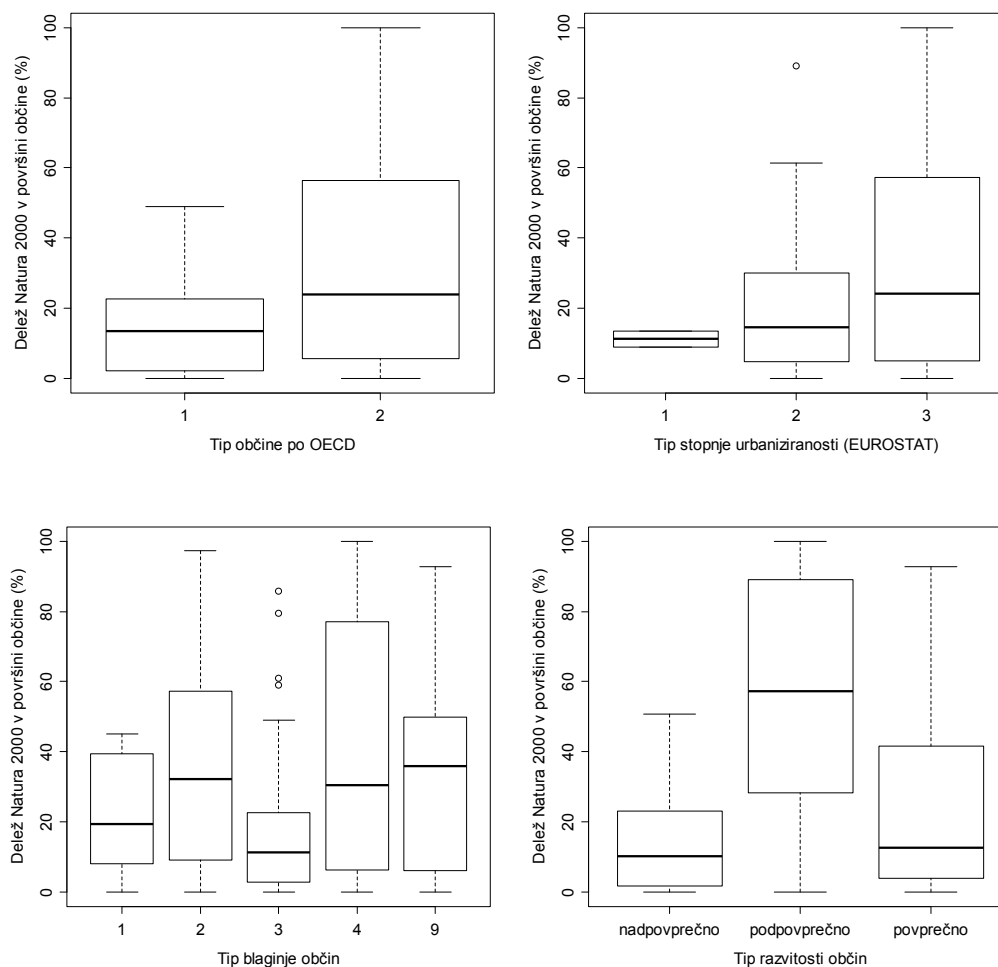
⁸ Direktivo o ohranjanju naravnih habitatov (Direktiva ..., 2012) ter prosto živečih živalskih in rastlinskih vrst (The Council Directive 92/43/EEC on the Conservation of Natural Habitats and of Wild Fauna and Flora - "The Habitat Directive") je sprejel Ministrski svet 21. maja 1992. Direktiva je bila večkrat dopolnjena, nazadnje leta 1995 ob pridružitvi Avstrije, Finske in Švedske. Direktivo o ohranjanju prostoživečih ptic (Direktiva o ..., 2012) (Council Directive 79/409/EEC on the Conservation of Wild Birds - "The Bird Directive") pa je Ministrski svet Evropske skupnosti sprejel 2. aprila 1979. Predpis je začel veljati leta 1981 (cit. po Natura 2000 ..., 2014).

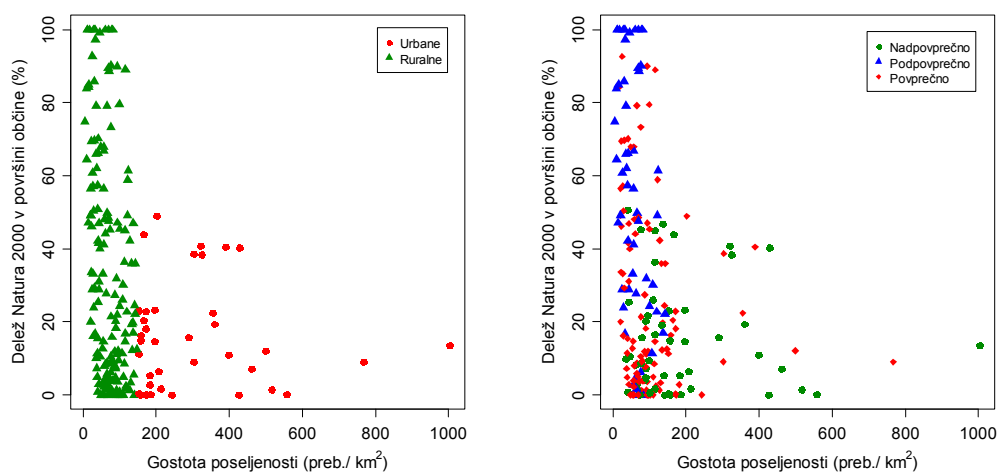
Slika 94: Delež Natura 2000 območij od celotne površine v slovenskih občinah v letu 2007

Figure 94: The share of Natura 2000 areas from the total municipal area in Slovenian municipalities in 2007

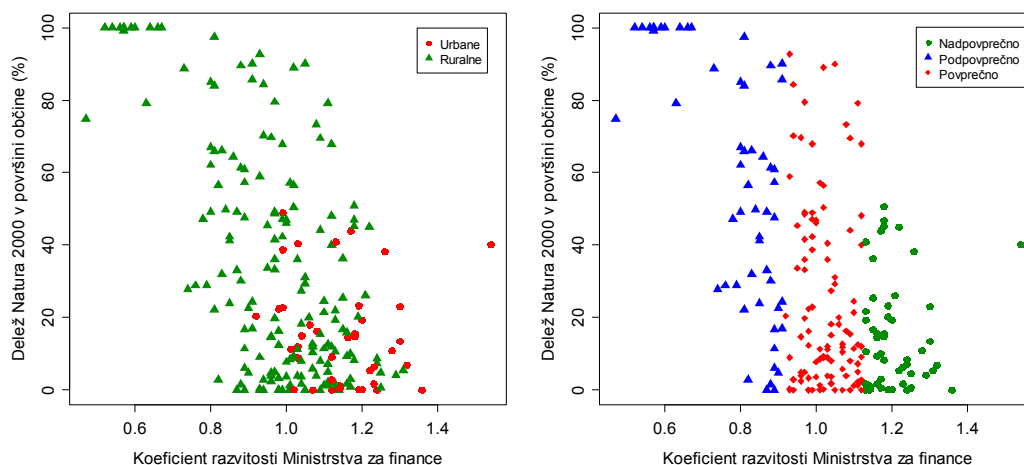
Razlike med opredeljenimi tipi občin so po vseh izbranih tipologijah občin statistično značilne. Rezultati so pričakovani, saj je razumljivo, da je večji delež območij Natura 2000 na redkeje poseljenih območjih (EUROSTAT-ova tipologija stopnje urbaniziranosti območij), in višji v ruralnih kot v urbanih občinah (OECD tipologija), v obeh primerih pa je velika raznolikost med občinami. Primerjava med skupinami občin, ki so definirane po Rovanovi tipologiji blaginje občin, kaže na primerljiv delež območij Natura 2000 v občinah uravnovežene in občinah nizke blaginje, v preostalih dveh tipih pa je delež teh območij nižji, najnižji je v skupini občin zmerne blaginje. Po tipologiji razvitosti občin najvišji delež Natura 2000 območij vključujejo podpovprečno razvite, najnižjega pa nadpovprečno razvite občine. Ugotovitve potrjujeta tudi razsevana grafikona na sliki 96 in 97.

Slika 95: Okvirji z ročaji za delež Natura 2000 območij po izbranih tipologijah občin
Figure 95: Box-plots for the share of Natura 2000 areas by selected typologies

Slika 96: Razsevna diagrama odvisnosti med deležem Natura 2000 območij v površini občine in gostoto poseljenosti
Figure 96: Scatter-plots of dependence between the share of Natura 2000 areas in total municipal area and the population density

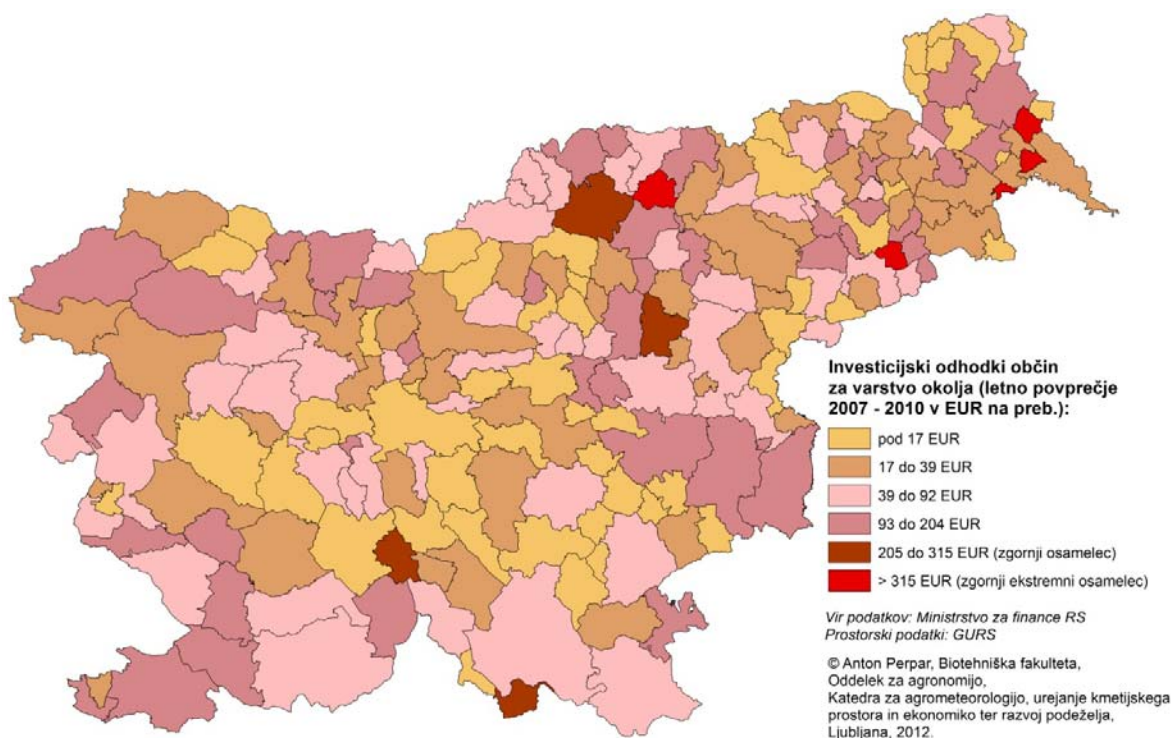

Slika 97: Razsevna diagrama odvisnosti med deležem Natura 2000 območij v površini občine in koeficientom razvitosti občin Ministrstva za finance

Figure 97: Scatter-plots of dependence between the share of Natura 2000 areas in total municipal area and the coefficient of development of the Ministry of finance

4.1.5.3 Investicijski odhodki občin za varstvo okolja 2007-2010

Investicijski odhodki občin za varstvo okolja (v evrih na prebivalca) kažejo, koliko sredstev posamezne občine namenjajo okoljski problematiki oziroma izboljšanju stanja ter investicijam na tem področju. Tudi pri teh investicijskih odhodkih občine pri pripravi proračunov praviloma sledijo priporočilom Ministrstva za finance o višini investiranih sredstev na prebivalca. Kljub temu opazimo razlike v višini sredstev za ta namen med občinami. Povprečno letno so slovenske občine v obdobju 2007-2010 investirale v varstvo okolja 67 evrov na prebivalca. Največ sredstev je okolju namenila občina Velika Polana (657 evrov na prebivalca), občina Hodoš pa v ta namen ni nič investirala. Še nekaj občin (poleg Velike Polane) po višini investiranih sredstev v varstvo okolja v obdobju 2007-2010 odstopa navzgor: npr. občine Ribnica na Pohorju, Markovci, Dobrovnik ter Razkrižje, torej razmeroma majhne občine. Sledijo jim občine Celje, Slovenj Gradec, Bloke in Kostel (slika 98).

Slika 98: Povprečni letni investicijski odhodki občin za varstvo okolja v slovenskih občinah v obdobju 2007-2010

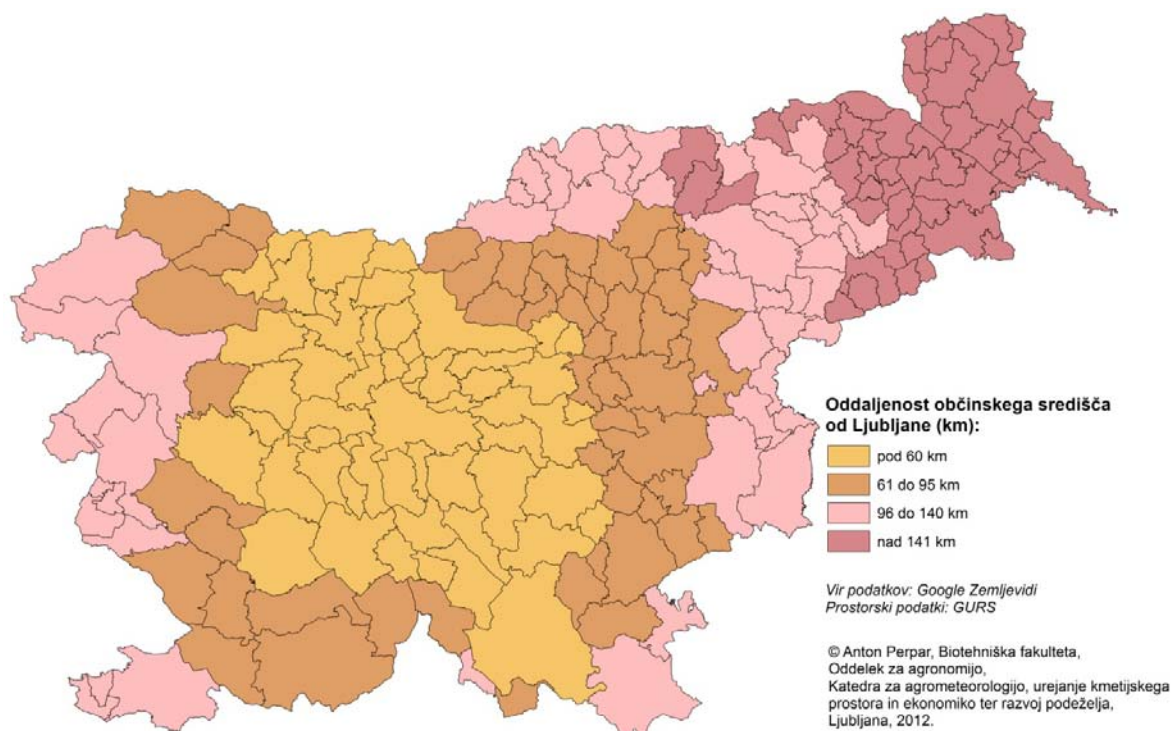
Figure 98: The average annual capital expenditures of municipalities for environmental protection in Slovenian municipalities in the period 2007-2010

Statistične analize ne pokažejo statistično značilnih razlik po višini investiranih sredstev za varstvo okolja med opredeljenimi tipi občin izbranih tipologij občin. Razlog lahko iščemo v že omenjenem dejstvu, da občine upoštevajo navodila za pripravo občinskih proračunov in priporočeno višino vlaganj na prebivalca s strani Ministrstva za finance.

4.1.6 Oddaljenost in infrastrukturna opremljenost

4.1.6.1 Oddaljenost občinskih središč od Ljubljane

Z oddaljenostjo občinskega središča od Ljubljane smo skušali pokazati vpliv oddaljenosti od slovenske prestolnice ter tudi upravnega in gospodarskega središča države in morebitni vpliv na gospodarsko in razvojno uspešnost. Pri centralizirani ureditvi države, kot je Slovenija, in koncentraciji prebivalstva, gospodarskih aktivnosti in infrastrukture, je oddaljenost lahko pomemben dejavnik. Kot kaže slika 99 so od republiškega središča najbolj oddaljene občine severovzhodne Slovenije, ki tudi sicer gospodarsko in razvojno najbolj zaostajajo. Na to gotovo ne vpliva le oddaljenost od Ljubljane, pač pa tudi drugi dejavniki, ki smo jih deloma že osvetlili in so tudi medsebojno povezani, njihov skupni učinek pa je še večji. Povprečna oddaljenost občinskih središč slovenskih občin od Ljubljane znaša 99 km, najbolj oddaljeno občinsko središče od Ljubljane pa je v primeru občine Hodoš (215 km).

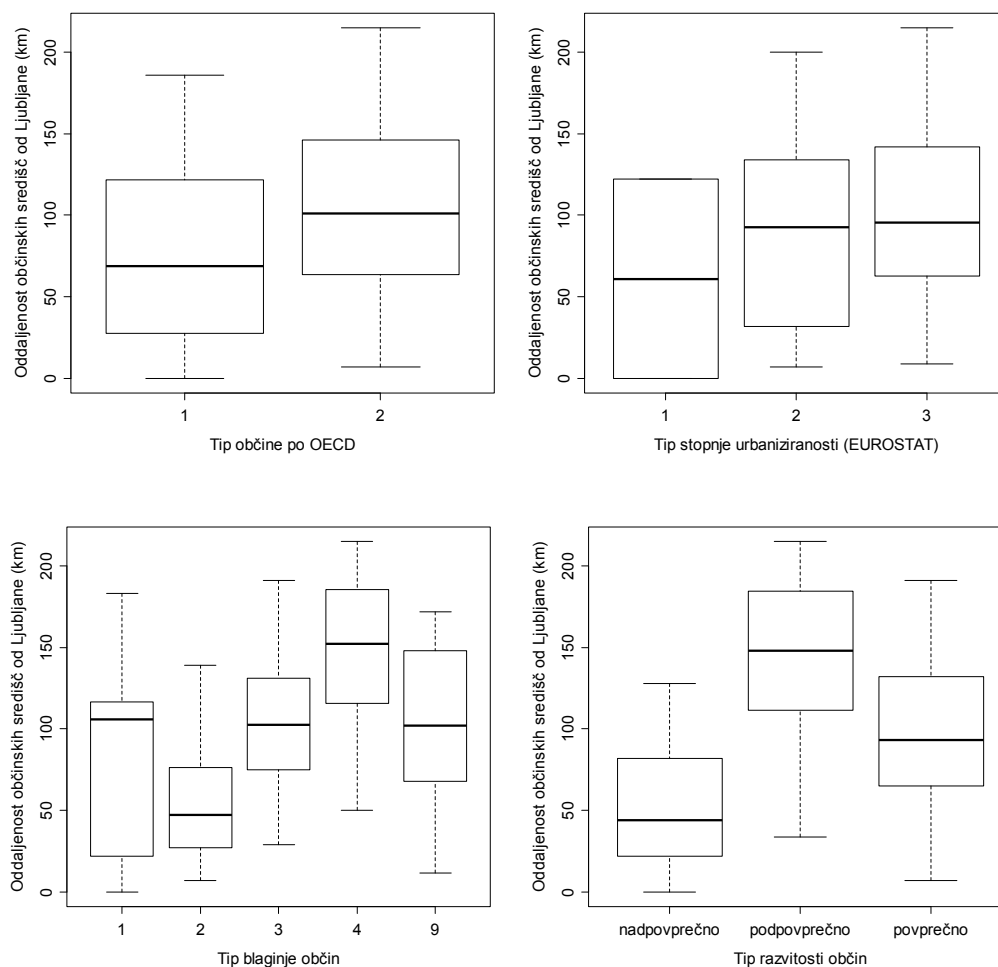

Slika 99: Oddaljenost občinskih središč slovenskih občin od Ljubljane

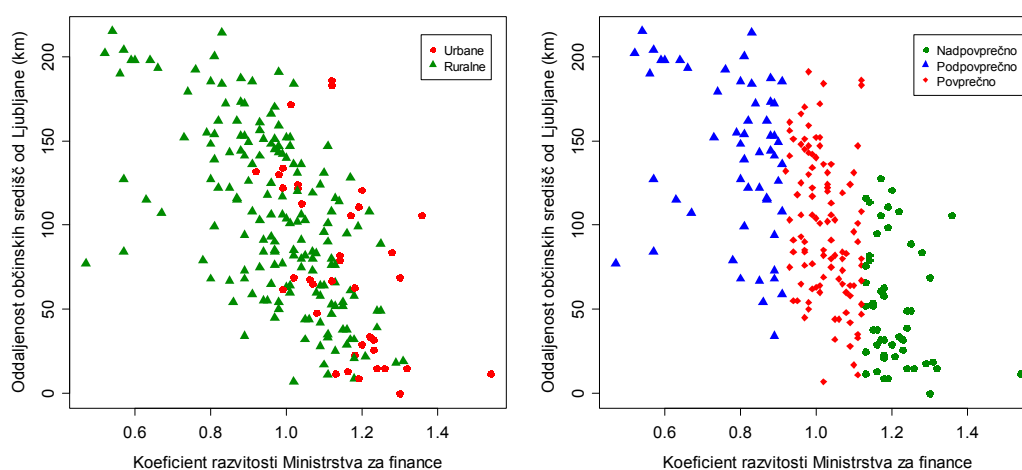
Figure 97: The distance of municipality centres of Slovenian municipalities from Ljubljana

Med opredeljenimi tipi občin izbranih tipologij občin obstajajo statistično značilne razlike. Po pričakovanju so od Ljubljane najbolj oddaljena občinska središča najredkeje poseljene skupine občin po EUROSTAT-ovi tipologiji stopnje urbaniziranosti, z zmanjševanjem oddaljenost od Ljubljane pa se gostota poseljenosti povečuje. Od Ljubljane je manj oddaljena skupina urbanih kot ruralnih občin (po OECD tipologiji). Po Rovanovi tipologiji blaginje občin so od Ljubljane najbolj oddaljene občine nizke blaginje, najmanj pa občine uravnotežene blaginje. Po tipologiji razvitosti občin so najbližje Ljubljani nadpovprečno razvite, najbolj oddaljene pa podpovprečno razvite občine (slika 100).

Razsevna grafikona na sliki 101 in 102 kažeta, da se z oddaljenostjo od Ljubljane zmanjšuje vrednost bruto osnove za dohodnino, povečuje pa verjetnost, da ima občina podpovprečni koeficient razvitosti.

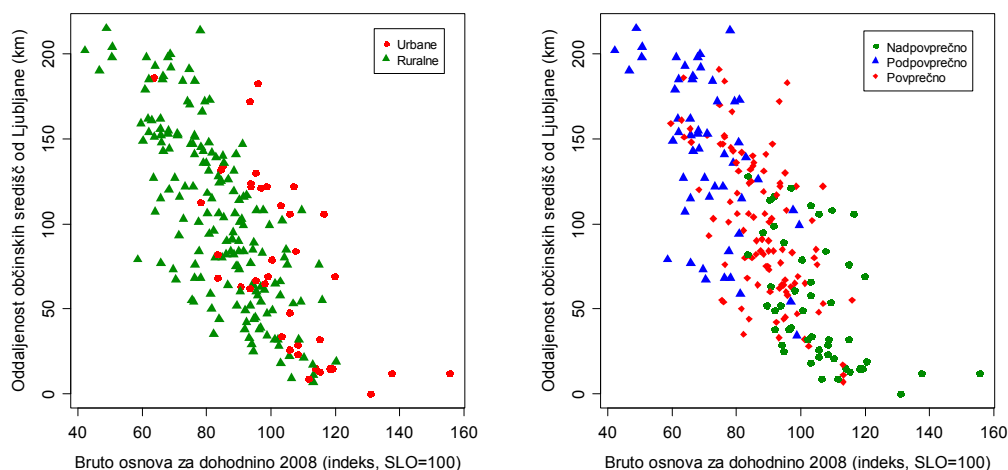

Slika 100: Okvirji z ročaji za oddaljenost občinskega središč od Ljubljane po izbranih tipologijah
Figure 100: Box-plots for the distance of municipality centres from Ljubljana by selected typologies

Slika 101: Razsevna diagrama odvisnosti med oddaljenostjo občinskih središč od Ljubljane in koefficientom razvitosti Ministrstva za finance

Figure 101: Scatter-plots of dependence between the distance of municipality centres from Ljubljana and the coefficient of development of the Ministry of finance

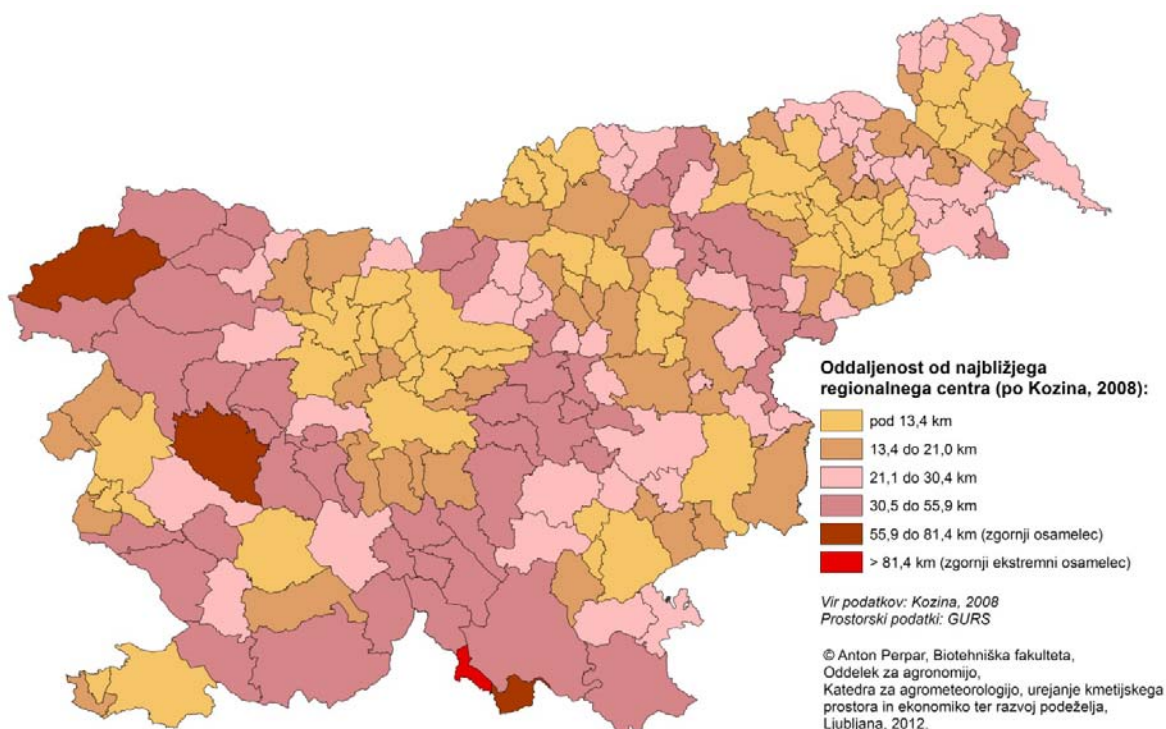
Slika 102: Razsevna diagrama odvisnosti med oddaljenostjo občinskih središč od Ljubljane in bruto osnovo za dohodnino

Figure 102: Scatter-plots of dependence between the distance of municipality centres from Ljubljana and gross taxable income

4.1.6.2 Oddaljenost občinskih središč od najbližjega regionalnega centra

Pomembno vlogo pri gospodarski in razvojni uspešnosti posameznih občin igrajo tudi regionalna središča. Pri ocenjevanju oddaljenosti od najbližjega regionalnega centra smo uporabili opredelitev regionalnih centrov po Kozini (2008). Avtor je v svojem delu obravnaval prometno dostopnost kot kriterij regionalizacije Slovenije, pri tem pa kot pomembne opredelil 14 regionalnih središč v Sloveniji⁹. Avtor ugotavlja, da ima največji vpliv na slabo prometno dostopnost nekaterih območij odmaknjenost od glavnih razvojnih osi in razčlenjen relief. To ponazarja tudi slika 103, saj kot najbolj oddaljene občine od regionalnega središča izstopajo občine Osilnica, Kostel, Bovec in Idrija. Povprečna oddaljenost občinskih središč od najbližjega regionalnega centra po naših podatkih znaša 22,5 km, variabilnost med občinami pa je precejšnja. Od regionalnega centra je najbolj oddaljena občina Osilnica (94,7 km).

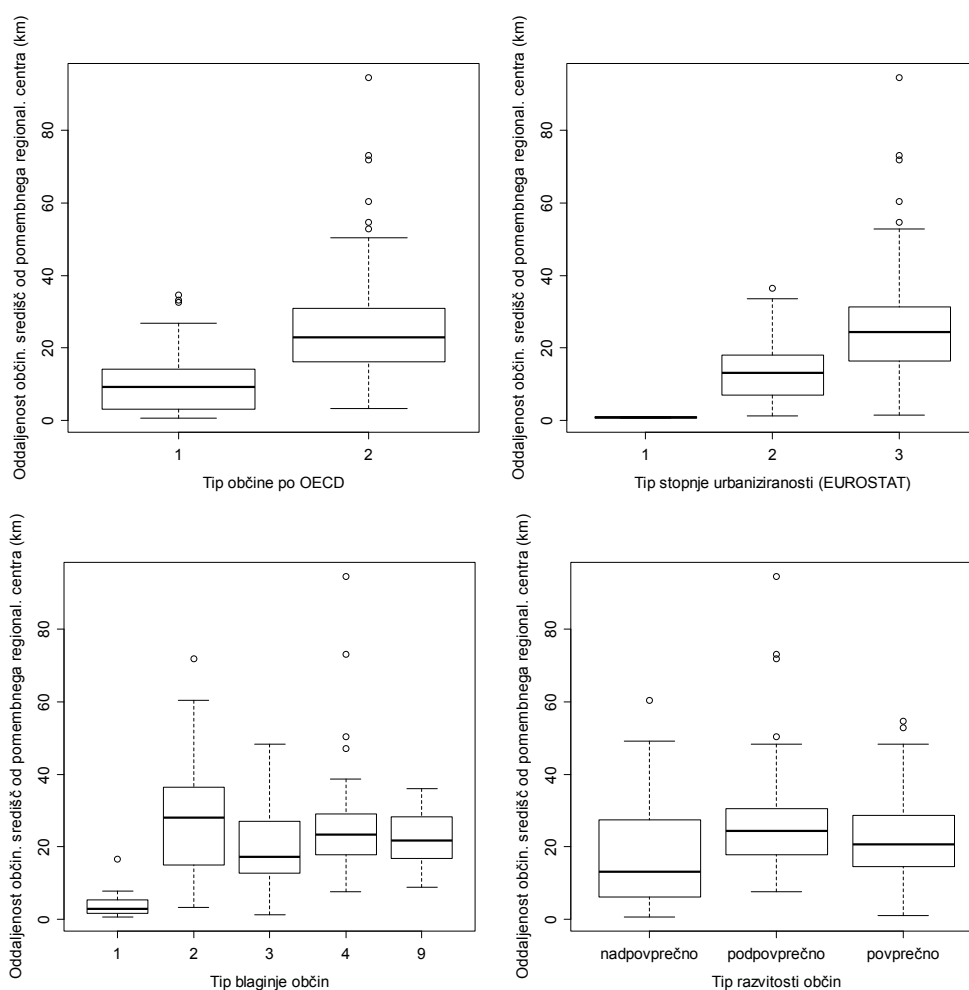
⁹ Po optimiziranem predlogu regionalizacije Slovenije Kozina opredeli naslednja pomembna regionalna središča: Ljubljana, Maribor, Celje, Murska Sobota, Novo mesto, Koper, Nova Gorica, Kranj, Postojna, Krško, Ravne na Koroškem, Ptuj, Domžale, Velenje.

Slika 103: Oddaljenost občinskega središča od najbližjega regionalnega centra
Figure 103: The distance of the municipality centres from the nearest regional centre

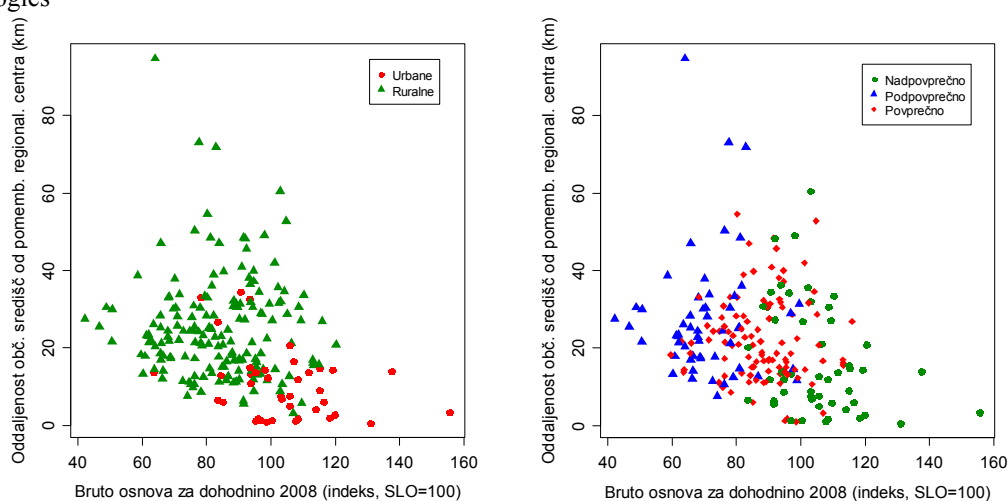
Razlike med opredeljenimi tipi občin v oddaljenosti občinskih središč od najbližjega regionalnega centra so po vseh izbranih tipologijah statistično značilne. Po tipologiji stopnje urbaniziranosti občin (EUROSTAT) so od pomembnejših regionalnih centrov najbolj oddaljene redkeje poseljene občine, najmanj pa skupina gosto poseljenih občin. To odraža tudi OECD tipologija, saj so ruralne občine bolj oddaljene od regionalnih centrov kot urbane. Pri Rovanovi tipologiji blaginje občin so relativno najbolj oddaljene občine uravnotežene blaginje, ki jim sledijo občine nizke blaginje ter občine zmerne blaginje. Najmanj so od regionalnih centrov oddaljene gospodarsko in družbeno visoko razvite občine. Po tipologiji razvitosti občin je po pričakovanju najbolj oddaljena skupina podpovprečno razvitih občin, najmanj pa skupina nadpovprečno razvitih občin (slika 104).

Razsevna grafikona na sliki 105 nakazujeta, da se tudi z oddaljenostjo od pomembnejšega regionalnega središča znižuje vrednost bruto osnove za dohodnino.

Slika 104: Okvirji z ročaji za oddaljenost občinskih središč slovenskih občin od najbližjega regionalnega centra po izbranih tipologijah

Figure 104: Box-plots for the distance of the municipality centres from the nearest regional centre by selected typologies

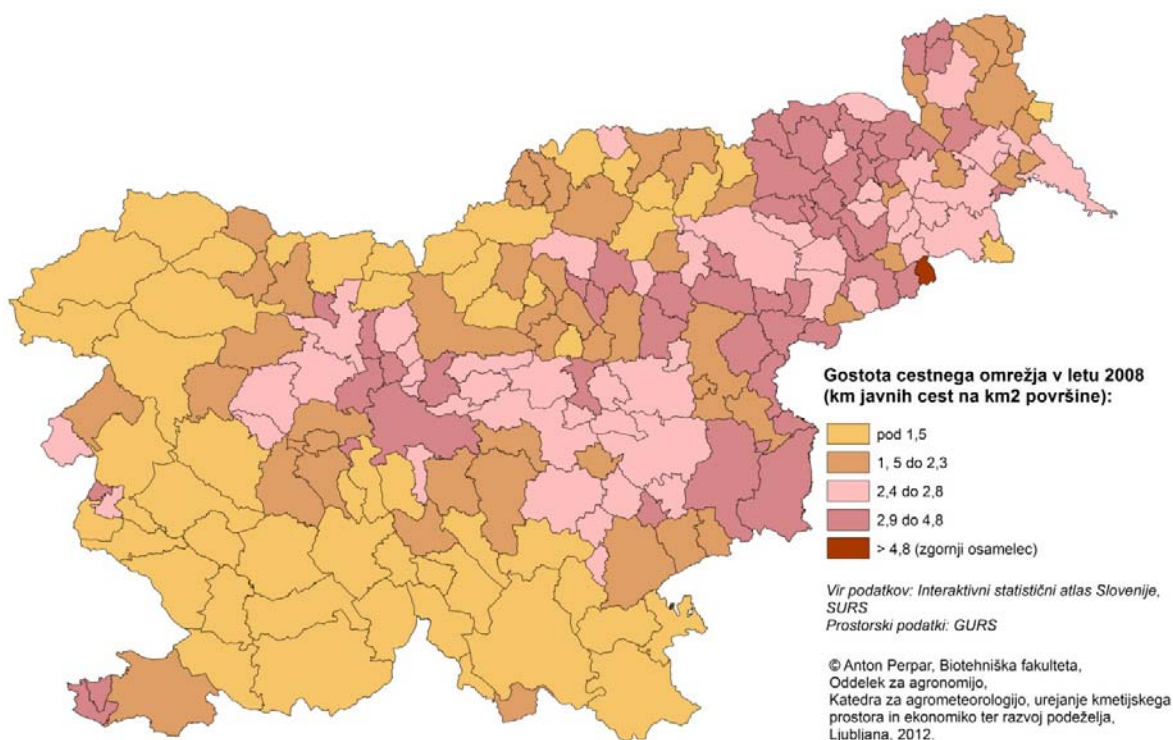

Slika 105: Razsevna diagrama odvisnosti med oddaljenostjo od pomembnega regionalnega centra in bruto osnovo za dohodnino

Figure 105: Scatter-plots of dependence between the distance of the municipality centres from the nearest regional centre and gross taxable income

4.1.6.3 Gostota cestnega omrežja

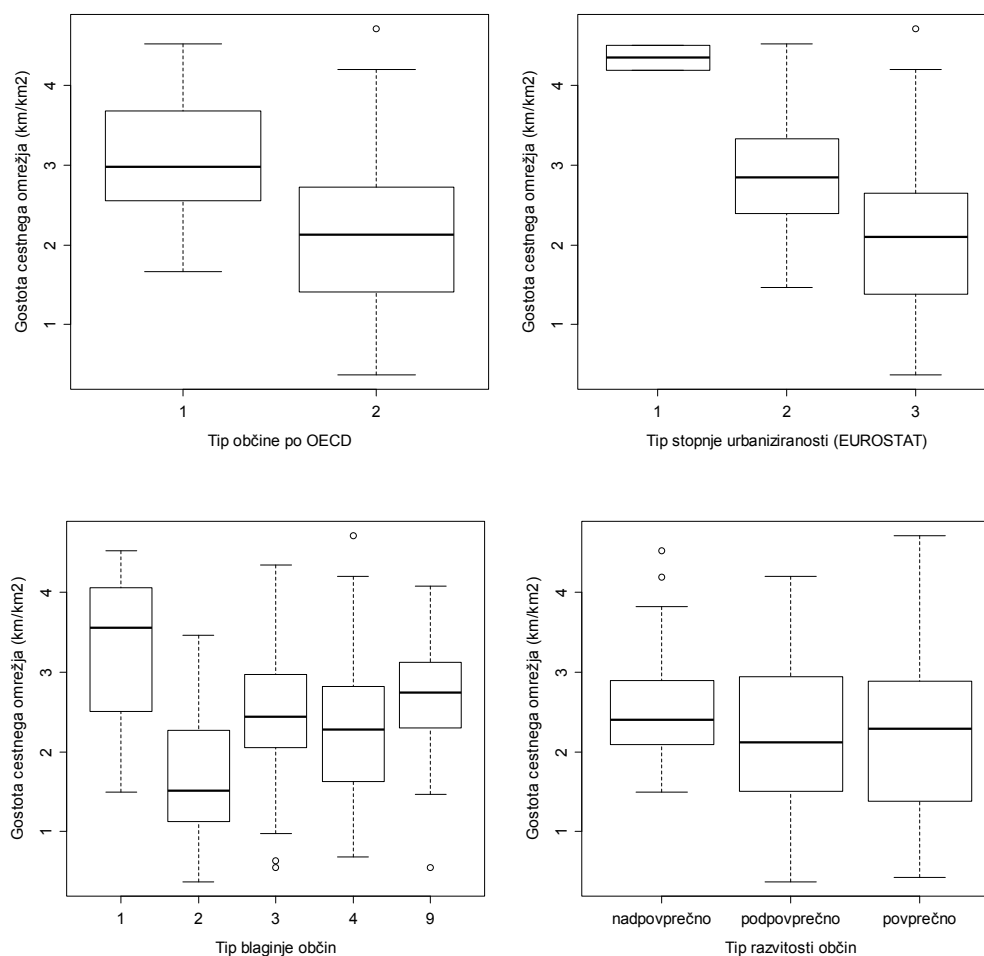
Gostota cestnega omrežja lahko kaže na prometno infrastrukturo opremljenost občin, privlačnost za vlagatelje (zaradi dobre dostopnosti), po drugi strani pa večja gostota cestnega omrežja lahko pomeni tudi večjo okoljsko obremenitev zaradi prometa. Kazalnik vključuje vse javne ceste v občini, ne vključuje pa njihove kakovosti. Podatki o gostoti cestnega omrežja hkrati nakazujejo tudi na potrebna vlaganja občin za vzdrževanje teh cest, saj to, predvsem za manjše občine, lahko predstavlja velik strošek. Povprečna gostota cestnega omrežja (slika 106) je v letu 2008 v slovenskih občinah znašala 2,3 km na km² površine. Občina z najvišjo gostoto cestnega omrežja je bila občina Zavrč (4,7 km na km²), najnižjo gostoto cestnega omrežja pa je imela občina Bovec (0,37 km na km²).

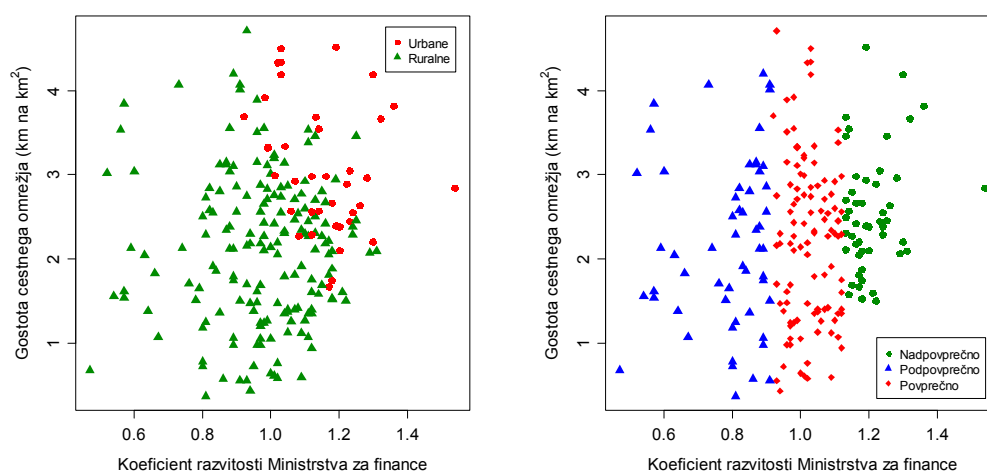
Slika 106: Gostota cestnega omrežja v slovenskih občinah v letu 2008

Figure 106: The density of the road network in Slovenian municipalities in 2008

Z izjemo tipologije razvitosti občin so razlike po tipih občin ostalih izbranih tipologij statistično značilne. Po tipologiji stopnje urbaniziranosti občin (EUROSTAT) imata najvišjo gostoto cestnega omrežja gosto poseljeni občini (Ljubljana in Maribor), najnižjo pa redko poseljene občine. Po OECD tipologiji je po pričakovanju gostota cestnega omrežja višja v urbanih kot v ruralnih občinah, po tipologiji blaginje občin pa imajo najvišjo gostoto cestnega omrežja gospodarsko in družbeno visoko razvite občine, najnižjo pa občine uravnotežene blaginje (slika 107). Povezavo med gostoto cestnega omrežja in izračunanim koeficientom razvitosti Ministrstva za finance prikazuje slika 108.

Slika 107: Okvirji z ročaji za gostoto cestnega omrežja v letu 2008 po izbranih tipologijah
Figure 107: Box-plots for the density of the road network in 2008 by selected typologies

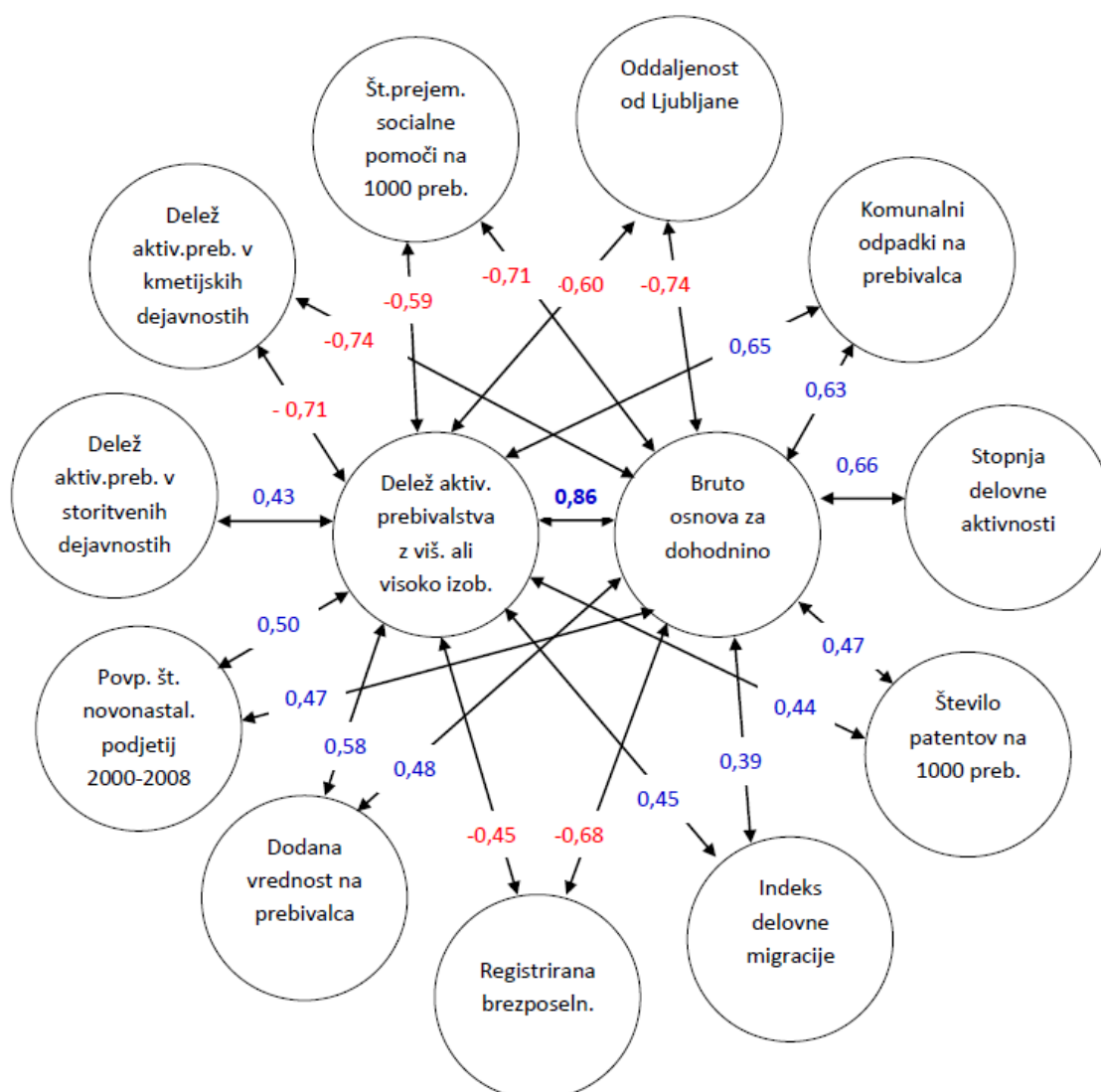
Slika 108: Razsevni diagram odvisnosti med gostoto cestnega omrežja in koeficientom razvitosti Ministrstva za finance
Figure 108: Scatter-plots of dependence between the density of the road network and the coefficient of development of the Ministry of finance

4.2 UGOTAVLJANJE DEJAVNIKOV GOSPODARSKE IN RAZVOJNE USPEŠNOSTI

Analize stanja po posameznih kazalnikih na ravni občin, ki so bile predhodno predstavljene, kažejo na precejšnjo heterogenost in variabilnost med občinami, pa tudi med opredeljenimi tipi izbranih tipoloških členitev slovenskih občin.

Pri večjem številu kazalnikov opazamo očitne razlike v razvitosti med zahodnim in vzhodnim delom države, kjer slednji zaostaja. To nam potrjuje upravičenost delitve Slovenije na dve kohezijski regiji v prihajajočem programskem obdobju 2014-2020. Pri večini individualno obravnavanih kazalnikov še posebej zaostaja severovzhodni del Slovenije. Statistično značilne razlike med tipi občin po izbranih tipologijah, ki smo jih ugotavljali z ANOVO, izkazujejo predvsem kazalniki, kot so: gostota poseljenosti, skupni prirast prebivalstva (vsota naravnega in selitvenega prirasta), število registriranih patentov, dinamika ustanavljanja novih podjetij, dodana vrednost gospodarskih družb na prebivalca, delež aktivnega prebivalstva z višjo ali visoko izobrazbo ter delež aktivnega prebivalstva, zaposlenega v kmetijskih dejavnostih in po drugi strani v storitvenih dejavnostih, število zaposlenih na 1000 prebivalcev, bruto osnova za dohodnino in stopnja brezposelnosti. Prav tako so razlike med območji statistično značilne tudi po količini zbranih komunalnih odpadkov, deležu Natura 2000 območij v površini občine, oddaljenosti občinskih središč od Ljubljane in deloma tudi od najbližjih regionalnih središč (priloga B). Omenjeni kazalniki pojasnjujejo dejavnike, kot so: gibanje števila prebivalstva in gostoto poseljenosti, produktivnost, inovativnost, podjetniško iniciativnost, strukturo gospodarskih dejavnosti, ekonomsko moč prebivalstva, stanje na trgu dela ter stanje okolja.

Običajno gre za različne kombinacije dejavnikov in njihove medsebojne odvisnosti (korelacije) ter medsebojna vplivanja (interakcije), ki določajo različno gospodarsko in razvojno uspešnost območja. Kompleksnost medsebojnih vplivov prikazujemo na sliki 109, ki prikazuje povezanost dveh kazalnikov: bruto osnove za dohodnino in deleža aktivnega prebivalstva z višjo ali visoko izobrazbo ter vse nadaljnje povezave preostalih kazalnikov s tema dvema kazalnikoma, kar samo po sebi nakazuje na veliko kompleksnost in potrebo po hkratni obravnavi celotnega izbora kazalnikov.

Slika 109: Povezave med kazalnikoma delež aktivnega prebivalstva z višjo ali visoko izobrazbo in bruto osnovo za dohodnino. Navedene so vrednosti Pearsonovega koeficienta.

Figure 109: Links between the indicators: the share of active population with higher or high education and gross taxable income. The values of Pearson's coefficient are stated.

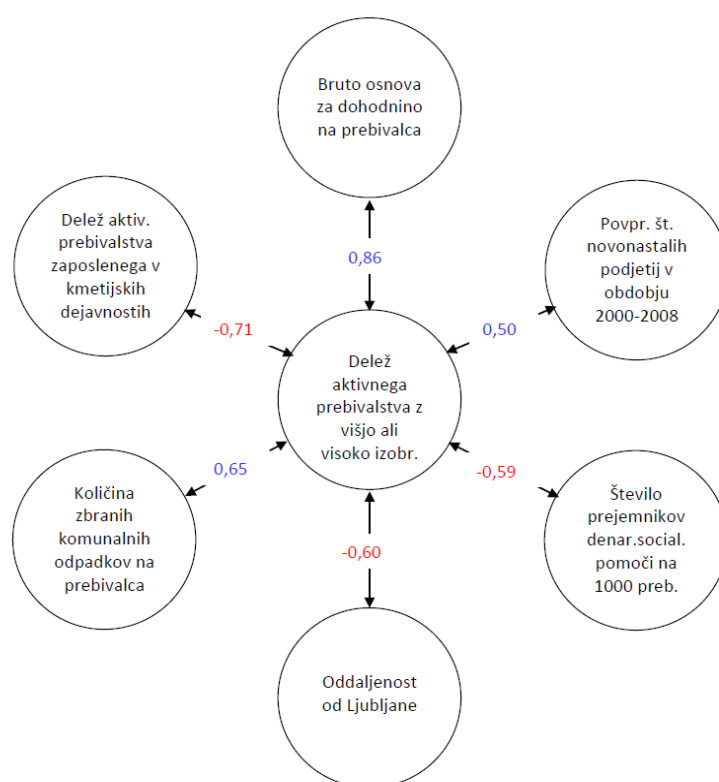
4.2.1 Medsebojne odvisnosti in povezave med kazalniki

Pri analiziranju izbranih kazalnikov so nam koristne informacije dale vrednosti korelacijskih koeficientov, ki kažejo na medsebojne odvisnosti in povezanost med kazalniki. Številne povezave so že predhodno poznane in pričakovane, nekaj pa se jih izkazalo na novo.

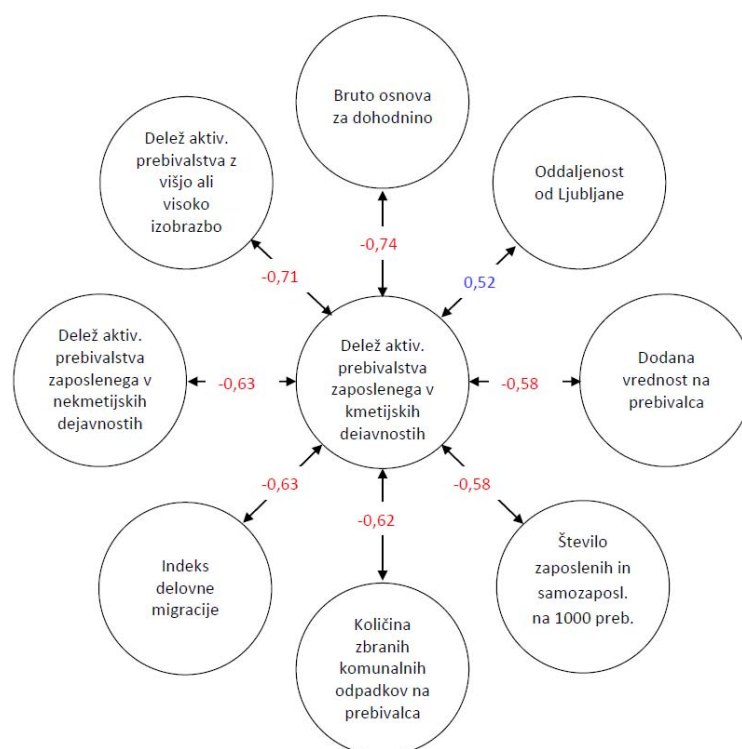
Ugotavljamo naslednje povezave med kazalniki:

- Gostota poseljenosti je močnejše povezana s kazalnikoma število novonastalih podjetij v obdobju 2000-2008 in gostoto cestnega omrežja. Tam, kjer je gostota poseljenosti večja, je večje tudi število novonastalih podjetij ter večja gostota cestnega omrežja.
- Skupni prirast prebivalstva je večji v območjih bližje Ljubljani, tu je višja tudi bruto osnova za dohodnino, po drugi strani pa se je tu bolj povečala tudi povprečna stopnja registrirane brezposelnosti v obdobju 2008-2011.
- Indeks staranja je v največji korelaciji s povprečno površino stanovanja na prebivalca. Tam, kjer je višji indeks staranja je tudi večja površina stanovanja na prebivalca. Vzrok je verjetno v tem, da starejši prebivalci pogosto živijo sami ali s partnerjem v večjih stanovanjskih enotah, pogosto v hišah na podeželju.
- Poslovni prihodki na zaposlenega so v korelaciji z dodano vrednostjo na zaposlenega. Višja dodana vrednost na zaposlenega omogoča višje poslovne prihodke na zaposlenega.
- Dodana vrednost na zaposlenega je močnejše povezana s še dvema ekonomskima kazalnikoma: povprečno mesečno bruto plačo ter razmerjem med poslovnimi prihodki in poslovnimi odhodki, kar daje informacijo o uspešnosti poslovanja gospodarskih družb. Višja dodana vrednost na zaposlenega omogoča višje poslovne prihodke na zaposlenega, ti pa omogočajo višje povprečne bruto mesečne plače ter boljšo uspešnost poslovanja gospodarskih družb.
- Bruto investicije na prebivalca so odvisne od pripadajočih sredstev na podjetje, torej od premoženja podjetja, ter močnejše povezane tudi s kazalnikom dodana vrednost na prebivalca občine. Več razpoložljivih sredstev omogoča več investicij, z lastnimi ali z izposojenimi sredstvi, kjer pa je spet pomembna sposobnost vračanja.
- Število novonastalih podjetij je v korelaciji z gostoto poseljenosti ter tremi kazalniki z vsebinskega področja "trg dela in delovna sila". Koeficienti nakazujejo, da je število novonastalih podjetij večje v območjih večje gostote poseljenosti, v pozitivni korelaciji je tudi z deležem aktivnega prebivalstva z višjo ali visoko izobrazbo, višjim številom zaposlenih in samozaposlenih na 1000 prebivalcev ter indeksom dnevne migracije. Gosteje poseljena območja pogosto predstavljajo delovna mesta tudi za delavce iz redkeje poseljenih območij, ki se tja dnevno vozijo na delo.
- Dodana vrednost na prebivalca je v povezavi s številom zaposlenih in samozaposlenih na 1000 prebivalcev, indeksom delovne migracije ter velikostjo podjetij (tako glede sredstev kot števila zaposlenih). Kazalnik je v negativni korelaciji z deležem aktivnega prebivalstva zaposlenega v kmetijskih dejavnostih. Iz tega lahko sklepamo, da nižjo dodano vrednost na prebivalca dosegajo tam, kjer je delež aktivnega prebivalstva zaposlenega v kmetijskih dejavnostih večji. Višja dodana vrednost na prebivalca omogoča več investiranja, z okoljskega vidika pa pomeni večjo obremenitev okolja z odpadki.
- Kazalnik sredstva na podjetje je najmočnejše povezan z dodano vrednostjo na prebivalca, kar je v skladu z ekonomsko teorijo. Odvisen je tudi od povprečnega števila zaposlenih na podjetje ter števila zaposlenih in samozaposlenih na 1000 prebivalcev, kar kaže na to, da je višina sredstev na podjetje večja, če sta število zaposlenih v podjetju in zaposlenost na območju večja. Kazalnik je v pozitivni korelaciji tudi z indeksom delovne migracije, kar potrjuje prejšnjo ugotovitev. Več sredstev na podjetje pomeni tudi boljšo investicijsko sposobnost, z okoljskega vidika pa večjo obremenitev okolja z odpadki.

- Kazalnik število zaposlenih na podjetje je najmočnejše povezan s kazalnikom dodana vrednost na prebivalca, po moči sledi povezava s kazalnikom sredstva na podjetje. Višje število zaposlenih na podjetje lahko ustvarja višjo dodano vrednost na prebivalca ter več pripadajočih sredstev na podjetje. Število zaposlenih na podjetje je višje na območjih z visoko zaposlenostjo prebivalstva (kazalnik število zaposlenih in samozaposlenih na 1000 prebivalcev). Močnejša povezanost se kaže tudi s kazalnikoma indeks delovne migracije ter delež aktivnega prebivalstva zaposlenega v nekmetijskih dejavnostih. Višji indeks delovne migracije in višji delež aktivnega prebivalstva zaposlenega v nekmetijskih dejavnostih (brez storitvenih), pomeni tudi večje povprečno število zaposlenih na podjetje.
- Razmerje med poslovnimi prihodki in poslovnimi odhodki, kot pokazatelj uspešnosti poslovanja gospodarskih družb, je v močnejši povezavi z dodano vrednostjo na zaposlenega. Uspešnejše poslovanje gospodarskih družb pomeni večjo dodano vrednost na zaposlenega.
- Kazalnik povprečna bruto mesečna plača je v korelaciji z dodano vrednostjo na zaposlenega. Višja ustvarjena dodana vrednost na zaposlenega omogoča višje povprečne bruto mesečne plače.
- S kazalnikom število kmetijskih gospodarstev (KMG) je močnejše povezana ekonomska velikost kmetij ter število novonastalih podjetij. Kaže se, da je število KMG večje tam, kjer je večja tudi podjetniška iniciativnost, torej večje število novonastalih podjetij.
- Delež aktivnega prebivalstva z višjo ali visoko izobrazbo se izkaže kot zelo pomemben. Močnejše je povezan z več kazalniki, korelacije so tako pozitivne kot negativne (slika 110). Najmočnejša je povezava z osnovo za dohodnino na prebivalca, ki je višja v območjih z večjim deležem visoko izobraženih. Po moči sledi negativna korelacija z deležem aktivnega prebivalstva zaposlenega v kmetijskih dejavnostih. Negativna je tudi povezava med deležem visoko izobraženih in oddaljenostjo od Ljubljane. Ta delež se torej z večjo oddaljenostjo od glavnega mesta zmanjšuje. Prav tako je povezanost negativna s številom prejemnikov socialne pomoči. Višji delež visoko izobraženih pomeni manj prejemnikov denarne socialne pomoči. Pozitivno povezavo zaznamo še s številom novonastalih podjetij v obdobju 2000-2008, kar kaže na večjo podjetniško iniciativnost v primeru večjega deleža aktivnih prebivalcev z višjo ali visoko izobrazbo.
- Delež aktivnega prebivalstva zaposlenega v kmetijstvu je pretežno v negativnih povezavah (slika 111). Najmočnejše je izražena njegova negativna povezanost z bruto osnovo za dohodnino na prebivalca. Kaže se, da višji delež zaposlenosti v kmetijstvu pomeni nižjo bruto osnovo za dohodnino, nižji delež aktivnega prebivalstva z višjo ali visoko izobrazbo, manj delovno aktivnega prebivalstva v nekmetijskih dejavnostih, manj delovne migracije, manj zbranih komunalnih odpadkov na prebivalca, nižje število zaposlenih in samozaposlenih na 1000 prebivalcev ter nižjo dodano vrednost na prebivalca. Pozitivna korelacija z oddaljenostjo od Ljubljane nakazuje, da se delež aktivnega prebivalstva zaposlenega v kmetijskih dejavnostih z oddaljenostjo od Ljubljane povečuje.

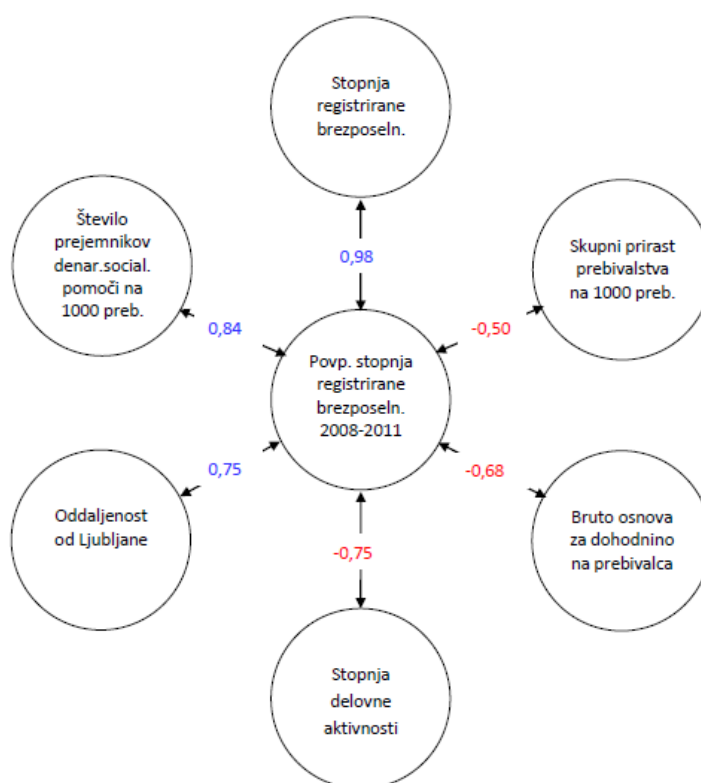

Slika 110: Povezave kazalnika delež aktivnega prebivalstva z višjo ali visoko izobrazbo
Figure 110: Links of indicator the share of active population with higher or high education

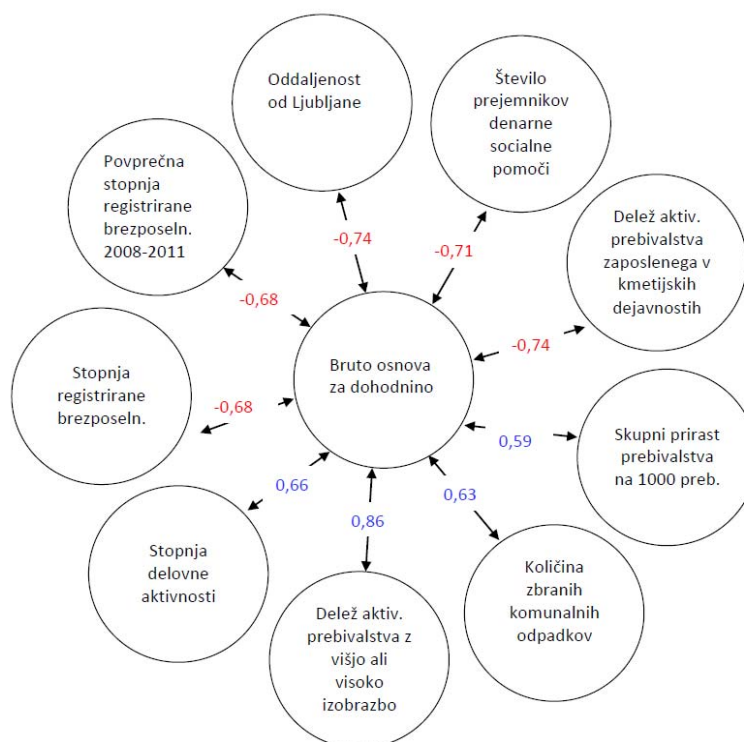

Slika 111: Povezave kazalnika delež aktivnega prebivalstva zaposlenega v kmetijskih dejavnostih
Figure 111: Links of indicator the share of active population employed in agricultural activities

- Stopnja aktivnosti prebivalstva je v močni korelaciji s stopnjo delovne aktivnosti. To je pričakovano, saj je razlika med njima le število brezposelnih, ki jih stopnja delovne aktivnosti ne vključuje. Večja stopnja aktivnosti praviloma pomeni tudi višjo stopnjo delovne aktivnosti. Kazalnik je močneje negativno povezan tudi s stopnjo registrirane brezposelnosti, oddaljenostjo od Ljubljane ter številom prejemnikov denarne socialne pomoči, ki jih je logično več, če je stopnja delovne aktivnosti nižja. Višja stopnja delovne aktivnosti po drugi strani pomeni tudi višjo bruto osnovo za dohodnino.
- Število zaposlenih in samozaposlenih na 1000 prebivalcev je v močni povezavi z indeksom delovne migracije, ki nakazuje tudi na presežek ali pomanjkanje delovnih mest na nekem območju. Večje število zaposlenih in samozaposlenih ustvarja večjo dodano vrednost na prebivalca, z okoljskega vidika povzroča večjo obremenitev z zbranimi odpadki, za podjetje to pomeni več sredstev na podjetje, pozitivna pa je tudi korelacija s podjetniško iniciativnostjo. Kazalnik je v negativni povezavi z deležem zaposlenih v kmetijstvu. Ta delež je manjši, če je število zaposlenih in samozaposlenih izven kmetijstva večje.
- Stopnja registrirane brezposelnosti je zelo močno povezana z vsebinsko podobno, ki prikazuje nekajletni trend gibanja brezposelnosti - povprečno stopnjo brezposelnosti v obdobju 2008-2011 (slika 112). Z brezposelnostjo je po pričakovanju tesno povezano tudi število prejemnikov denarne socialne pomoči, ki je večje, čim višja je stopnja registrirane brezposelnosti območja. S stopnjo delovne aktivnosti je kazalnik negativno povezan, saj višja stopnja registrirane brezposelnosti pomeni nižjo stopnjo delovne aktivnosti. Negativna je tudi povezanost z bruto osnovo za dohodnino, ki je nižja, če je stopnja brezposelnosti višja. Z oddaljenostjo od Ljubljane se stopnja registrirane brezposelnosti povečuje. Negativna korelacija s skupnim prirastom prebivalstva na 1000 prebivalcev pa nakazuje, da so območja z večjo brezposelnostjo manj privlačna za priseljevanje (tudi zaradi pomanjkanja razpoložljivih delovnih mest).
- Indeks delovne migracije je v povezavi predvsem s kazalniki, ki opisujejo trg delovne sile ter nekaterimi ekonomskimi kazalniki. Izredno močna je korelacija s številom zaposlenih in samozaposlenih na 1000 prebivalcev, prav tako visoka pa tudi z dodano vrednostjo na prebivalca. Pozitivne korelacije so tudi s številom zaposlenih na podjetje, sredstvi na podjetje, številom novonastalih podjetij v obdobju 2000-2008, pa tudi s količino zbranih komunalnih odpadkov na prebivalca. V negativni korelaciji je z deležem aktivnega prebivalstva zaposlenega v kmetijstvu, saj ti dnevno ne migrirajo.
- Bruto osnova za dohodnino je močneje povezana z deležem aktivnega prebivalstva z višjo ali visoko izobrazbo, saj ti praviloma dosegajo tudi višje prihodke (slika 113). Tudi višja stopnja delovne aktivnosti prebivalstva prispeva k višji osnovi za dohodnino. Bolj uspešna območja so privlačnejša za prebivalstvo, kar nakazuje povezava s kazalnikom skupni prirast prebivalstva. Po drugi strani se večje blagostanje odraža v večji količini zbranih komunalnih odpadkov, kar je z okoljskega vidika negativno. Oddaljenost od Ljubljane ima negativen vpliv na višino bruto osnove za dohodnino, ta je nižja tudi v območjih, kjer je delež prebivalstva zaposlenega v kmetijskih dejavnostih višji oziroma tam, kjer je več težav z brezposelnostjo in zaradi tega tudi večje število prejemnikov denarne socialne pomoči.

Slika 112: Povezave kazalnika povprečna stopnja registrirane brezposelnosti 2008-2011
Figure 112: Links of indicator the average registered unemployment rate 2008-2011

Slika 113: Povezave kazalnika bruto osnova za dohodnino
Figure 113: Links of indicator gross taxable income

- Število prejemnikov denarne socialne pomoči je najbolj povezano s stopnjo brezposelnosti, povečuje pa se tudi z večjo oddaljenostjo od Ljubljane. Večje število prejemnikov denarne socialne pomoči nekega območja negativno vpliva na višino osnove za dohodnino, v tem primeru je nižja tudi stopnja delovne aktivnosti. Negativna je tudi povezanost s kazalnikom delež aktivnega prebivalstva z višjo ali visoko izobrazbo. Višji delež aktivnega prebivalstva z višjo ali visoko izobrazbo pomeni manj prejemnikov denarne socialne pomoči.
- Odraža se tudi povezanost med indeksom staranja ter povprečno površino stanovanja na prebivalca. Starejši prebivalci pogosto živijo v hiši ali stanovanju sami ali v paru, zato višje povprečje na prebivalca.
- Oddaljenost od Ljubljane je dejavnik, ki vpliva na razvojno in gospodarsko stanje nekega območja. Kaže se pozitivna povezanost s številom prejemnikov denarne socialne pomoči in brezposelnostjo ter deležem aktivnega prebivalstva zaposlenega v kmetijskih dejavnostih - pri vseh treh spremenljivkah se vrednosti povečujejo z večjo oddaljenostjo od Ljubljane. Po drugi strani se z oddaljenostjo od Ljubljane zmanjšuje višina osnove za dohodnino, kot odraz prihodkov prebivalstva, prav tako se znižuje stopnja delovne aktivnosti, skupni prirast prebivalstva ter delež aktivnega prebivalstva z višjo ali visoko izobrazbo.
- Gostota cestnega omrežja je višja v območjih z višjo gostoto poseljenosti. Količina zbranih komunalnih odpadkov je v pozitivni korelaciji z deležem aktivnega prebivalstva z višjo ali visoko izobrazbo ter bruto osnovo za dohodnino. Prebivalci z boljšim gmotnim položajem torej proizvedejo več odpadkov. Pozitivne povezave so tudi z višino sredstev na podjetje, dodano vrednostjo na prebivalca, številom zaposlenih in samozaposlenih na 1000 prebivalcev območja ter indeksom delovne migracije. Boljše stanje po teh spremenljivkah pomeni torej več zbranih komunalnih odpadkov na prebivalca. Spremenljivka je v negativni korelaciji z deležem aktivnega prebivalstva zaposlenega v kmetijskih dejavnostih. Višji delež zaposlenih v kmetijstvu pomeni manj zbranih komunalnih odpadkov na prebivalca, saj so ti pretežno samooskrbni s hrano in se tako izognejo veliki količini siceršnje embalaže.
- Kazalniki kot so: število društev na 1000 prebivalcev, število avtomobilov na 100 prebivalcev, investicijski odhodki občin za rekreacijo, kulturo, društvene dejavnosti, oddaljenost od regionalnega središča, delež Natura 2000 območij ter investicijski odhodki občin za varstvo okolja niso močneje povezani z nobenim od izbranih kazalnikov.

4.2.2 Uporaba metode glavnih komponent

Ključne dejavnike smo skušali pojasniti na podlagi 40-ih izbranih kazalnikov stanja. Predhodno smo izločili tri najbolj urbane občine (Ljubljana, Maribor in Trzin), saj so že predhodno kazale izrazit urbani značaj in po svojih značilnostih močno izstopale.

Z metodo glavnih komponent smo začetno število kazalnikov zmanjšali na 11 novih neodvisnih spremenljivk - glavnih komponent, ki so pojasnile 76,5 % skupne variabilnosti. Tako smo dobili skupine kazalnikov, ki so medsebojno povezani. V preglednici 6 so prikazani rezultati metode glavnih komponent za prvih pet glavnih komponent.

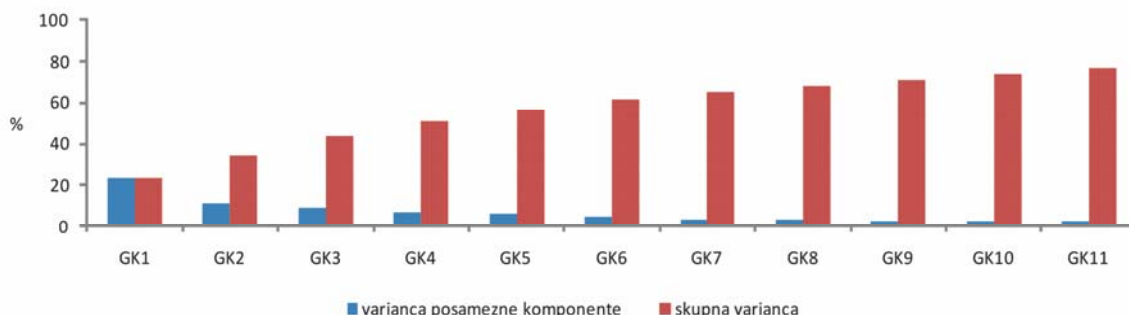
Preglednica 6: Rezultati metode glavnih komponent
Table 6: The results of the principal component analysis

Oznaka kazalnika	Uteži prvih 5 glavnih komponent (GK)				
	GK1	GK2	GK3	GK4	GK5
D1	0,426	0,448	-0,272	0,103	-0,466
D2	0,514	-0,321	-0,452	-0,045	-0,169
D3	-0,230	0,004	0,630	0,368	0,029
D4	0,059	-0,543	0,321	0,195	0,300
E1	0,180	0,137	-0,328	0,273	0,537
E2	0,337	0,198	-0,318	0,329	0,639
E3	0,430	0,333	0,067	0,068	0,345
E4	0,544	-0,065	0,106	-0,088	-0,008
E5	0,584	0,377	-0,007	0,293	-0,169
E6	0,745	0,430	0,258	-0,075	0,182
E7	0,523	0,439	0,202	-0,063	0,364
E8	0,335	0,385	0,481	-0,508	0,130
E9	-0,004	0,127	-0,313	0,129	0,351
E10	0,309	0,135	-0,414	0,496	0,366
E11	0,265	0,283	0,0421	0,0319	0,256
E12	0,255	0,386	-0,069	0,033	0,187
TDS1	0,769	-0,120	0,058	0,305	-0,283
TDS2	-0,754	-0,024	-0,282	-0,007	0,324
TDS4	0,268	0,005	-0,135	0,691	-0,333
TDS5	-0,232	0,121	-0,107	0,489	-0,224
TDS6	0,480	-0,201	0,144	-0,323	0,039
TDS7	0,696	-0,436	0,017	-0,254	0,097
TDS8	0,659	0,460	0,458	-0,132	-0,016
TDS9	-0,667	0,545	0,161	0,042	-0,131
TDS10	-0,672	0,578	0,180	0,046	-0,148
TDS11	0,005	0,355	0,108	0,101	-0,210
TDS12	0,663	0,467	0,458	-0,084	-0,063
KZ1	0,880	-0,217	-0,110	0,106	-0,236
KZ2	-0,677	0,597	-0,001	-0,030	-0,034
KZ3	-0,255	-0,049	0,568	0,227	0,158
KZ4	-0,172	-0,251	0,507	0,495	0,037
KZ5	0,393	0,039	0,061	0,244	0,059
KZ6	0,118	0,084	0,085	-0,104	-0,017
OI1	-0,706	0,541	0,100	0,083	0,045
OI2	-0,216	-0,475	0,541	0,0486	0,163
OI3	-0,022	0,457	-0,503	-0,118	-0,203
OK1	0,699	0,092	0,212	0,278	-0,215
OK2	-0,326	-0,238	0,443	0,323	-0,059
OK3	-0,080	0,083	0,053	0,311	-0,034
Pojasn. var. (%)	23,2	11,3	9,3	6,9	6,0
Skupna var. (%)	23,2	34,6	43,9	50,8	56,9

V preglednici 6 so prikazani korelacijski koeficienti, ki določajo utež posameznega kazalnika v novi glavni komponenti. Rumeno so označeni korelacijski koeficienti/uteži kazalnikov, ki pomembno določajo glavno komponento (npr. v prvi glavni komponenti (GK1) ima najvišji korelacijski koeficient kazalnik KZ1 (bruto osnova za dohodnino). Kazalniki, ki pomembno zaznamujejo posamezno glavno komponento so podrobneje predstavljeni v preglednici 7, kjer so prikazane tudi povezave med pomembnimi kazalniki ter dejavniki, ki jih pojasnjujejo¹⁰.

¹⁰ Delni rezultati analize so bili predhodno objavljeni v Perpar (2013a).

Tudi rezultati metode glavnih komponent kažejo na veliko heterogenost med slovenskimi občinami, saj za pojasnitev 57 % variabilnosti potrebujemo pet, za 76,5 % variabilnosti pa enajst glavnih komponent (slika 114).

Slika 114: Deleži pojasnjene variabilnosti glavnih komponent (GK)

Figure 114: The shares of variability explained by principal components (GK)

Preglednica 7: Kazalniki v glavnih komponentah (GK) in dejavniki, ki jih pojasnjujejo

Table 7: Indicators in principal components (GK) and the factors that explain

GK	Kazalniki, ki GK pomembno določajo	Dejavnik, ki ga kazalnik pojasnjuje
GK 1	Bruto osnova za dohodnino	→ Socio-ekonomsko stanje prebivalstva
	Delež aktiv. preb. z višjo ali visoko izobrazbo	→ Izobrazbena struktura
	Dodana vrednost na zaposlenega	→ Produktivnost
	Delež aktivnih preb. v kmetijskih dejavnostih	→ Struktura gospodarskih dejavnosti
	Oddaljenost od Ljubljane	→ Odmaknjenost območja
	Količina zbranih komunalnih odpadkov	→ Stanje okolja
	Število novoustanovljenih podjetij	→ Podjetnost
	Bruto investicije na prebivalca	→ Investiranje
	Skupni prirast prebivalstva	→ Gibanje števila prebivalstva
GK 2	Stopnja registrirane brezposelnosti	→ Brezposelnost
	Ekonomska velikost kmetijskih gospodarstev	→ Gospodarska moč kmetij
	Koeficient starostne odvisnosti	→ Starostna struktura
	Gostota poseljenosti	→ Gostota poseljenosti
GK 3	Indeks staranja	→ Starostna struktura prebivalstva
	Število društev na 1000 prebivalcev	→ Angažiranost in organiziranost civilne družbe
GK 4	Delež aktivnih preb. v storitvenih dejavnostih	→ Struktura gospodarskih dejavnosti
	Povprečna mesečna bruto plača	→ Ekonomska moč prebivalstva
GK 5	Dodana vrednost na zaposlenega	→ Produktivnost
	Poslovni prihodki na zaposlenega	→ Produktivnost
	Gostota poseljenosti	→ Gostota poseljenosti

Prva glavna komponenta (GK1) pojasnjuje 23,2 % variabilnosti med slovenskimi občinami. Najbolj jo določajo kazalniki: bruto osnova za dohodnino, delež aktivnega prebivalstva z višjo ali visoko izobrazbo, dodana vrednost na prebivalca, negativno pa je najmočnejša povezava s kazalnikom delež aktivnega prebivalstva zaposlenega v kmetijskih dejavnostih ter oddaljenostjo od Ljubljane. Kazalnik z najvišjo utežjo v tej komponenti je bruto osnova za dohodnino, ki je pokazatelj socio-ekonomskega stanja prebivalstva. Kazalnik se pogosto uporablja za oceno razvitosti nižjih teritorialnih ravni (občine), za katere se ne izračunava vrednost bruto domačega proizvoda. Kaže se močna povezava med bruto osnovo za dohodnino ter deležem aktivnega prebivalstva z višjo ali visoko izobrazbo. Višjo bruto osnovo za dohodnino imajo občine, ki imajo večji delež

prebivalstva z višjo ali visoko izobrazbo, saj ti praviloma dosegajo višje dohodke. Kazalnik delež aktivnega prebivalstva z višjo ali visoko izobrazbo je drugi po višini uteži in vplivu na prvo glavno komponento. Višji delež aktivnega prebivalstva, zaposlenega v kmetijskih dejavnostih, pomeni nižjo osnovo za dohodnino, torej slabšo ekonomsko moč prebivalstva ter tudi slabšo izobrazbeno strukturo. Osnovo za dohodke prebivalstva predstavlja dodana vrednost, ki jo lahko izražamo na zaposlenega ali na prebivalca. Informacijo o ustvarjeni dodani vrednosti na prebivalca nam v prvi komponenti daje kazalnik dodana vrednost na prebivalca, katere vrednost uteži v prvi komponenti je prav tako visoka. Višja dodana vrednost je v korelaciji z bruto osnovo za dohodnino, in sicer z višjo dodano vrednostjo raste vrednost bruto osnove za dohodnino. Kazalnik oddaljenost od Ljubljane kaže, da imajo občine, ki so bolj oddaljene od Ljubljane, nižjo osnovo za dohodnino, imajo tudi nižji delež visoko izobraženih, višji delež aktivnega prebivalstva, zaposlenega v kmetijskih dejavnostih, posledično temu ustvarjajo nižjo dodano vrednost, pa tudi stopnja delovne aktivnosti se z oddaljenostjo zmanjšuje. Nižja stopnja delovne aktivnosti zopet pomeni manj ustvarjene dodane vrednosti ter nižjo osnovo za dohodnino.

Višja ekonomska moč prebivalstva po drugi strani pomeni večjo obremenitev za okolje, saj se količina zbranih komunalnih odpadkov, ki tudi sodoloča prvo komponento, povečuje z boljšim ekonomskim stanjem in višjim deležem aktivnega prebivalstva z višjo ali visoko izobrazbo. Podobna ugotovitev velja za število osebnih avtomobilov na 100 prebivalcev. S prvo glavno komponento je z višjo utežjo negativno povezan tudi kazalnik število prejemnikov denarne socialne pomoči na 1000 prebivalcev. Kazalnik je v negativni korelaciji z deležem aktivnega prebivalstva z višjo ali visoko izobrazbo in bruto osnovo za dohodnino. Manj prejemnikov denarne socialne pomoči namreč najdemo med bolj izobraženimi, večje število prejemnikov denarne socialne pomoči v občini pa pomeni manj prihodkov prebivalstva in posledično nižjo osnovo za dohodnino. Močna korelacija je po pričakovanju tudi med kazalnikoma število prejemnikov denarne socialne pomoči na 1000 prebivalcev in stopnjo registrirane brezposelnosti oz. povprečno stopnjo registrirane brezposelnosti v obdobju 2008-2011. Višja brezposelnost oz. večje število prejemnikov denarne socialne pomoči tudi kaže na slabše socio-ekonomsko stanje določene občine. Gospodarsko in razvojno uspešnost v prvi glavni komponenti kažejo še drugi kazalniki, kot so: število zaposlenih in samozaposlenih na 1000 prebivalcev, povprečno število novoustanovljenih podjetij letno v obdobju 2000-2008, število objavljenih patentov na 1000 prebivalcev, sredstva na podjetje, bruto investicije na prebivalca, pa tudi demografski kazalnik skupni prirast prebivalstva na 1000 prebivalcev. Boljše stanje na podlagi omenjenih kazalnikov pomeni boljše gospodarsko in razvojno stanje občine.

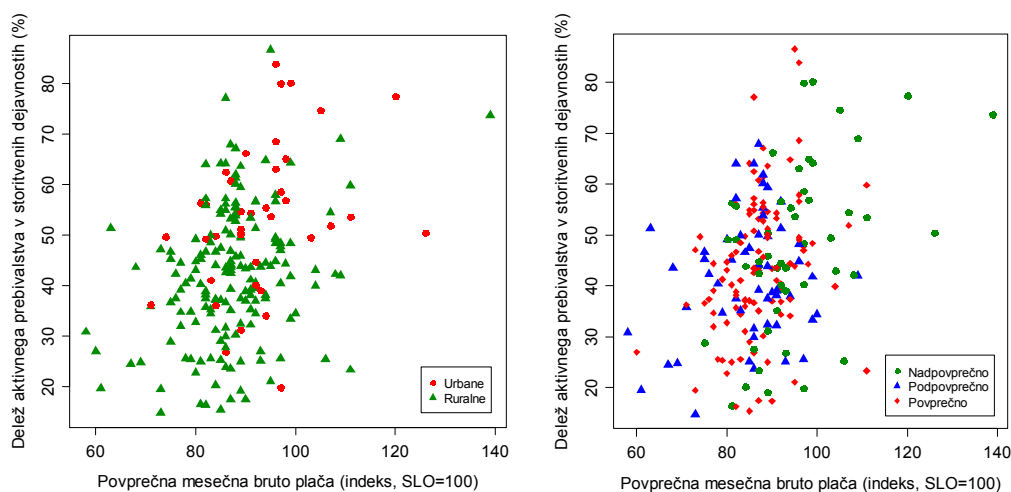
Kazalniki z večjo utežjo v prvi glavni komponenti pojasnjujejo dejavnike, kot so: socio-ekonomsko stanje prebivalstva, izobrazbena struktura, struktura gospodarskih dejavnosti ter razpoložljivost delovnih mest, produktivnost ter aktivnost in zaposlenost prebivalstva, brezposelnost, gibanje števila prebivalstva na območju, podjetnost in inovativnost, dinamika investiranja ter odmaknjenost območja od središč gospodarske moči in odločanja. V prvi glavni komponenti so torej zajeti številni dejavniki gospodarske in razvojne uspešnosti, ki smo jih kot potencialne predhodno predvideli.

Druga glavna komponenta (GK2) pojasni nadaljnjih 11,3 % variabilnosti. Vrednosti uteži v tej komponenti so že nižje, še največjo vrednost doseže kazalnik povprečna stopnja

registrirane brezposelnosti v obdobju 2008-2011, ki kaže problematiko brezposelnosti v nekajletnem obdobju, v katerem je imela velik vpliv že tudi gospodarska kriza. Ta je nekatere občine prizadela bolj kot druge. Brezposelnost je v tej komponenti močno poudarjena, saj se v njej pojavita tudi še preostala dva kazalnika povezana s to problematiko: stopnja registrirane brezposelnosti v letu 2008 ter porast brezposelnosti v obdobju 2008-2011. Variabilnost med občinami v tej komponenti dodatno pojasnjujeta tudi oba kazalnika, vezana na kmetijsko dejavnost: število kmetijskih gospodarstev ter ekonomska velikost kmetijskih gospodarstev ter dva demografska kazalnika: koeficient starostne odvisnosti ter gostota prebivalstva. Vrednost uteži za koeficient starostne odvisnosti ima v tem primeru negativen predznak. Dejavniki, ki jih pojasnjujejo kazalniki druge komponente, so: brezposelnost, gostota poseljenosti in starostna struktura ter število in gospodarska moč kmetij.

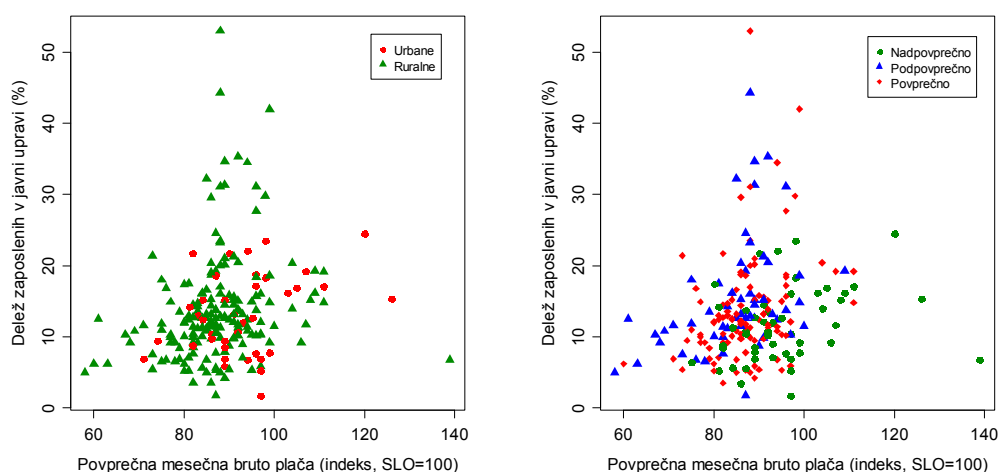
Tretja glavna komponenta (GK3) pojasni še 9,3 % nepojasnjene variabilnosti. Z najvišjo utežjo v tej komponenti nastopa kazalnik indeks staranja, sledi pa mu število društev na 1000 prebivalcev. Na območjih z višjim indeksom staranja (več starejšega prebivalstva) opazimo tudi višje število registriranih društev, saj prebivalci verjetno čutijo večjo potrebo po druženju, kar pa je verjetno tudi odraz več razpoložljivega prostega časa, pa tudi tradicije. Med ostalimi kazalniki v tej komponenti močnejših povezav ne opazimo. Dejavniki, ki so bolj izraženi v tretji komponenti, so: starostna struktura, angažiranost in organiziranost civilne družbe, življenjska raven (pogoji bivanja) ter velikost gospodarskih družb in ekonomska moč zaposlenih.

Četrta glavna komponenta (GK4) pojasnjuje še 6,9 % nepojasnjene variabilnosti. Ključni kazalnik v tej komponenti je delež aktivnega prebivalstva, zaposlenega v storitvenih dejavnostih. Praviloma višji delež zaposlenih v storitvenih dejavnostih pomeni tudi boljše dohodke (slika 115), tak trend kaže tudi razmerje med deležem zaposlenih v javni upravi ter povprečno mesečno bruto plačo (slika 116). Z večjim številom zaposlenih na podjetje pa se kaže trend padanja povprečne mesečne bruto plače, kar lahko pojasnimo s tem, da gre v podjetjih z večjim številom zaposlenih praviloma za industrijske delavce, ki nimajo visokih plač. Kazalniki četrte glavne komponente pojasnjujejo dejavnike, kot so: struktura gospodarskih dejavnosti, velikost podjetij (po številu zaposlenih), ekonomska moč zaposlenih ter življenjska raven (kakovost bivanja).

Slika 115: Razsevana diagrama odvisnosti med deležem zaposlenih v storitvenih dejavnostih in povprečno mesečno bruto plačo

Figure 115: Scatter-plots of dependence between the share of employment in the service sector and the average monthly gross salary

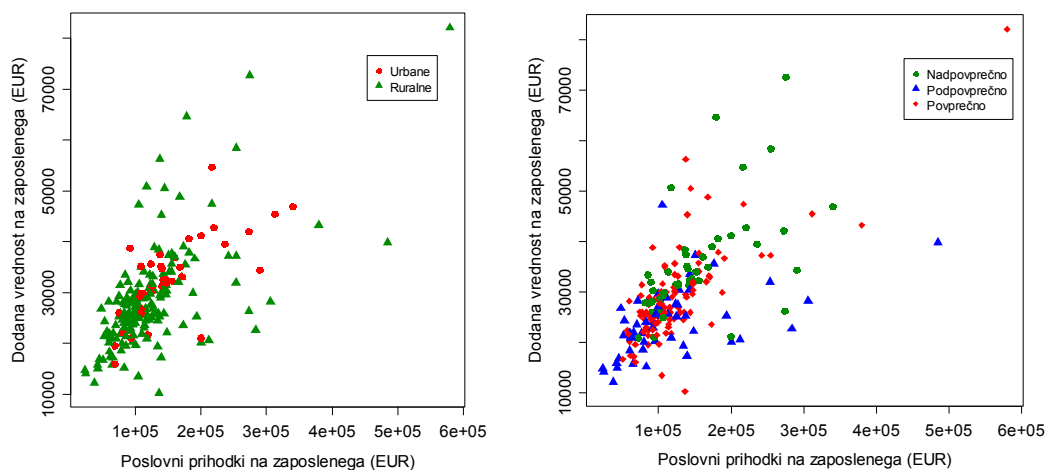

Slika 116: Razsevana diagrama odvisnosti med povprečno mesečno bruto plačo ter med deležem zaposlenih v javni upravi

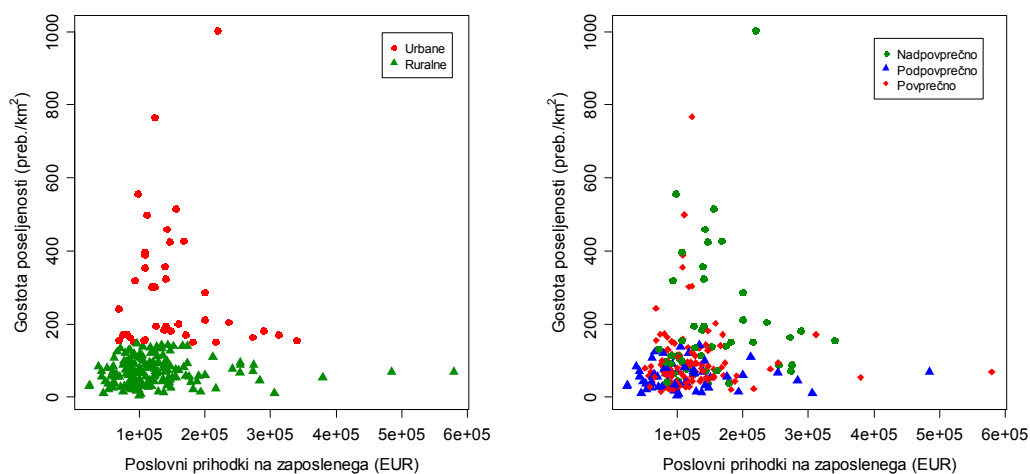
Figure 116: Scatter-plots of dependence between the average monthly gross salary and the share of employees in public administration

Peta glavna komponenta (GK5) pojasnjuje še 6,1 % variabilnosti, kumulativno pa vseh prvih pet komponent skupaj pojasnjuje 57 % variabilnosti. Peto glavno komponento pomembneje določata en demografski in dva ekonomska kazalnika. Oba ekonomska kazalnika pojasnjujeta produktivnost, ki jo dosegajo gospodarske družbe na določenem območju. Njuna višja vrednost pomeni večjo produktivnost in s tem več novo ustvarjene vrednosti. Med kazalnikoma lahko opazimo linearno povezavo (slika 117), ki kaže, da višja ustvarjena dodana vrednost na zaposlenega pomeni tudi višje poslovne prihodke na zaposlenega. Gostota poseljenosti v tej komponenti nosi negativen predznak. Gospodarske družbe so bolj zgoščene na območjih večje gostote poseljenosti, tudi storitvenih dejavnosti je na takih območjih več, torej so boljše možnosti za ustvarjanje boljših poslovnih

prihodkov (slika 118). Peto glavno komponento določata predvsem dejavnika produktivnost ter gostota poseljenosti.

Slika 117: Korelacija med dodano vrednostjo na zaposlenega in poslovnimi prihodki na zaposlenega
Figure 117: The correlation between value added per employee and operating income per employee

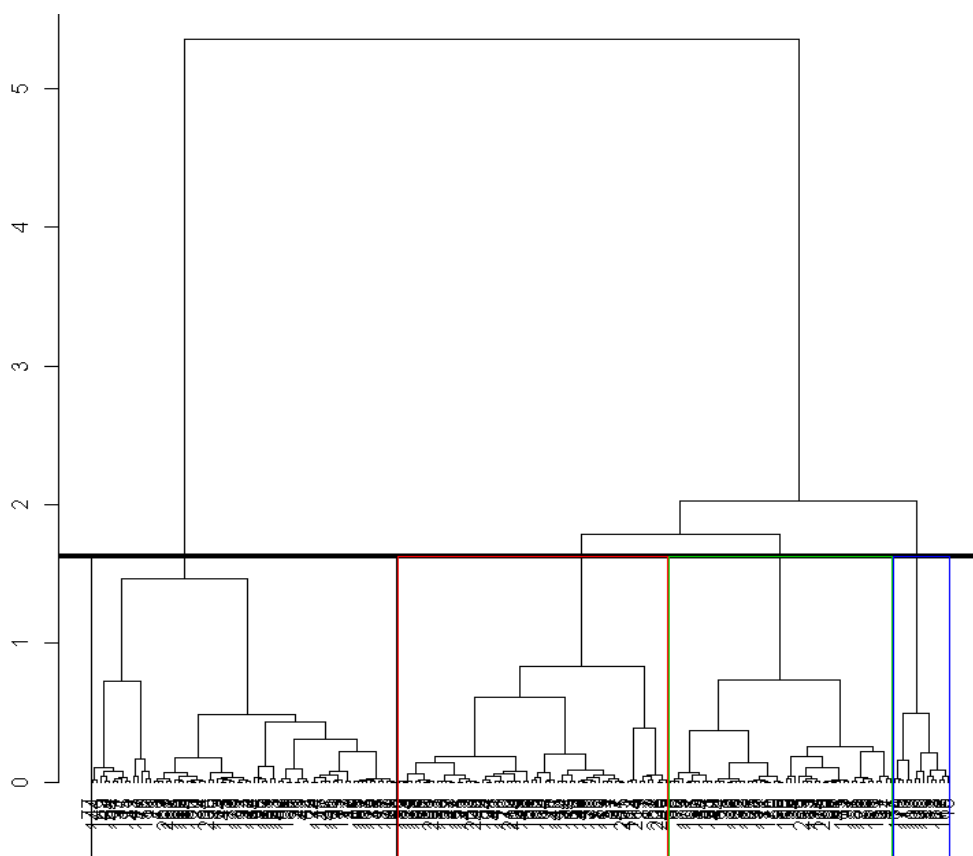

Slika 118: Korelacija med poslovnimi prihodki na zaposlenega in gostoto poseljenosti
Figure 118: The correlation between operating income per employee and population density

Ostale glavne komponente pojasnjujejo zelo majhne deleže variabilnosti, dejavniki v njih pa se ponavljajo, zato jih na tem mestu podrobneje ne obravnavamo.

4.3 RAZVRŠČANJE OBČIN V SKUPINE Z METODO RAZVRŠČANJA V SKUPINE

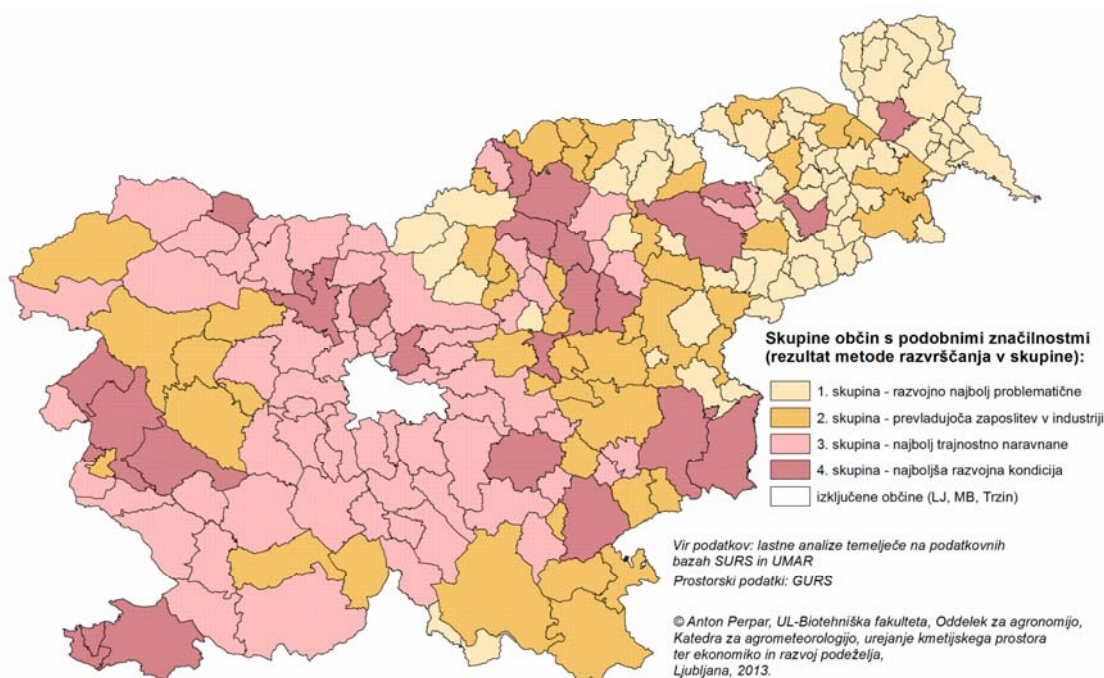
Z metodo hierarhičnega razvrščanja v skupine smo na glavnih komponentah oblikovali skupine občin. Že predhodno, pred analizo kazalnikov z metodo glavnih komponent, smo izločili tri izrazito urbane občine: Ljubljano, Maribor ter Trzin, preostale občine pa so bile razvrščene v štiri skupine, kot prikazuje tudi spodnji dendrogram.

Slika 119: Dendrogram razvrstitve občin v eno od štirih skupin

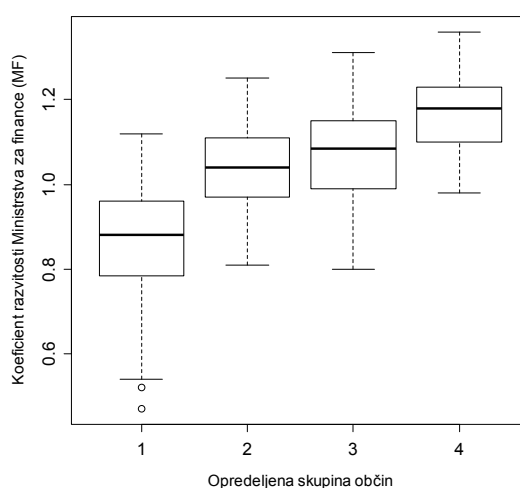
Figure 119: Dendrogram of classification of municipalities into one of forth groups

Na ta način smo dobili novo tipološko členitev občin, ki jo lahko poimenujemo "tipologija gospodarske in razvojne uspešnosti slovenskih občin". Prva skupina občin izkazuje najnižjo gospodarsko in razvojno uspešnost, ta pa se nato povečuje do četrte skupine s trenutno najvišjo gospodarsko in razvojno uspešnostjo. Iz slike 120 je razvidno, da so občine v najboljši gospodarski in razvojni kondiciji predvsem v osrednji in zahodni Sloveniji, slabše razvite občine prve in druge skupine pa pretežno v vzhodnem delu države.

Slika 120: Skupine občin opredeljene z metodo razvrščanja v skupine
Figure 120: Groups of municipalities defined by cluster analysis

Rezultate razdelitve občin v skupine potrjuje tudi primerjava z izračunanim koeficientom razvitosti Ministrstva za finance za leti 2009 in 2010, ki je v povprečju najnižji za 1. skupino občin in se potem zvišuje ter doseže najvišje vrednosti v 4. skupini občin (slika 121).

Slika 121: Opredeljene skupine občin in njihov koeficient razvitosti
Figure 121: Defined groups of municipalities and their coefficient of development

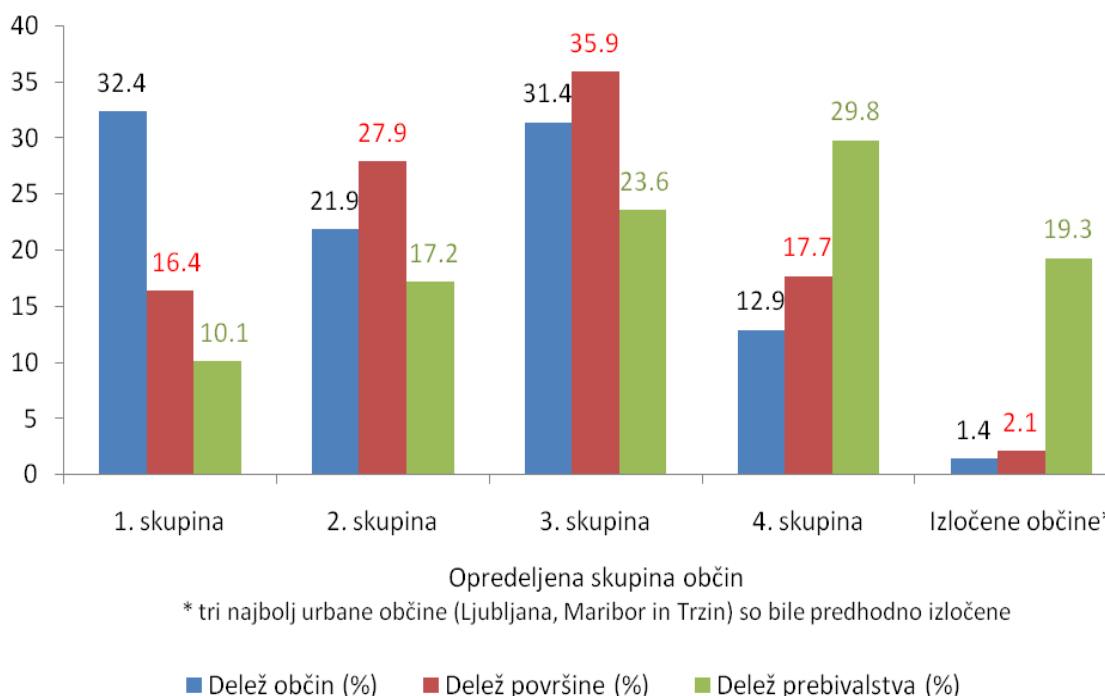
Z analizo variance smo preverili, po katerih osnovnih kazalnikih so razlike med opredeljenimi skupinami statistično značilne. Rezultati so predstavljeni v preglednici 8.

Preglednica 8: Statistična značilnost po opredeljenih skupinah občin - ANOVA
Table 8: Statistical significance according to defined groups of municipalities - ANOVA

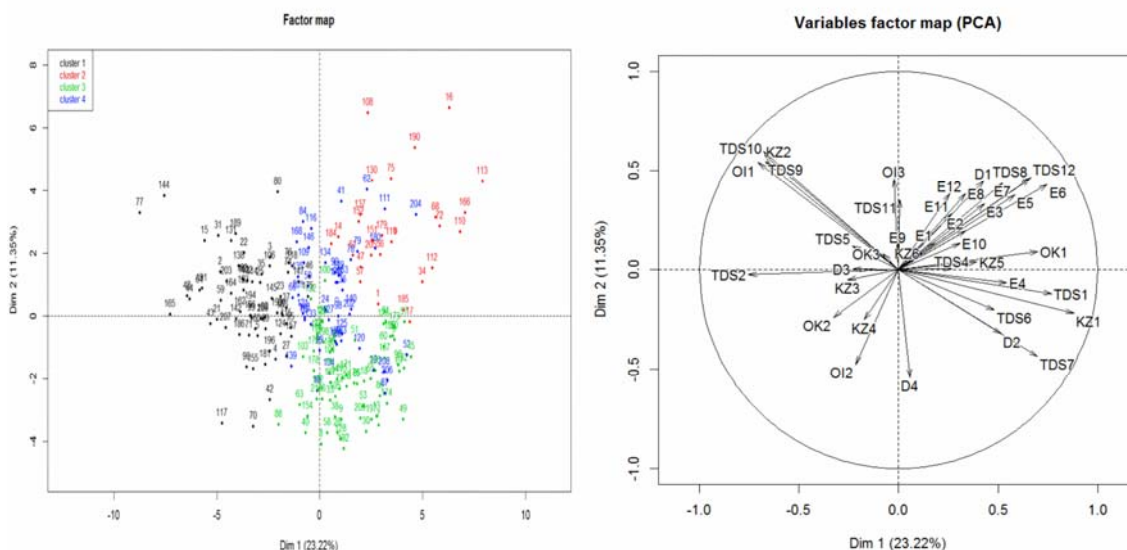
Oznaka	Kazalnik	Statistična značilnost po kazalniku med opredeljenimi skupinami občin
Demografsko stanje		
D1	Gostota poseljenosti	***
D2	Skupni prirast prebivalstva na 1000 preb.	***
D3	Indeks staranja	.
D4	Koeficient starostne odvisnosti	**
Gospodarska struktura in uspešnost		
E1	Poslovni prihodek na zaposlenega	*
E2	Dodana vrednost na zaposlenega	***
E3	Bruto investicije na prebivalca	***
E4	Patenti na 1000 prebivalcev	***
E5	Povprečno št. novoustanovljenih podjetij	***
E6	Dodana vrednost na prebivalca	***
E7	Sredstva na podjetje	***
E8	Število zaposlenih na podjetje	***
E9	Poslovni prihodki/poslovni odhodki	.
E10	Povprečna mesečna bruto plača	***
E11	Število kmetijskih gospodarstev	***
E12	Ekonomska velikost KMG	***
Trg dela in delovna sila		
TDS1	Delež aktivnega prebivalstva z višjo/visoko izobrazbo	***
TDS2	Delež aktivnega prebivalstva v kmetijskih dejavnostih	***
TDS3	Delež aktivnega prebivalstva v nekmetskih dejavnostih	***
TDS4	Delež aktivnega prebivalstva v storitvenih dejavnostih	***
TDS5	Delež zaposlenih v javni upravi	***
TDS6	Stopnja aktivnosti	***
TDS7	Stopnja delovne aktivnosti	***
TDS8	Število zaposlenih in samozaposlenih na 1000 preb.	***
TDS9	Registrirana brezposelnost	***
TDS10	Povprečna stopnja reg. brezposelnosti 2008-2011	***
TDS11	Porast brezposelnosti 2008-2011	**
TDS12	Indeks delovne migracije	***
Kakovost življenja in življenjska raven		
KZ1	Bruto osnova za dohodnino	***
KZ2	Št. prejemnikov denarne socialne pomoči na 1000 preb.	***
KZ3	Število društev na 1000 preb.	*
KZ4	Povprečna površina stanovanja na preb.	.
KZ5	Število osebnih avtomobilov na 100 preb.	***
KZ6	Investicije v kulturo, društ. dej., rekreacijo na preb.	
Okoljsko stanje		
OK1	Zbrani komunalni odpadki na preb.	***
OK2	Delež Natura 2000 območij v površini občine	*
OK3	Investicije v varstvo okolja na preb.	
Odmaknjenost in infrastrukturna opremljenost		
OI1	Oddaljenost od Ljubljane	***
OI2	Oddaljenost od regionalnega centra	***
OI3	Gostota cestnega omrežja	***

Statistična značilnost: '***' če je $p < 0.001$; '**' $p < 0.01$; '*' $p < 0.05$; '.' $p < 0.1$

Število občin posamezne skupine ter delež površine in prebivalstva prikazuje slika 122.

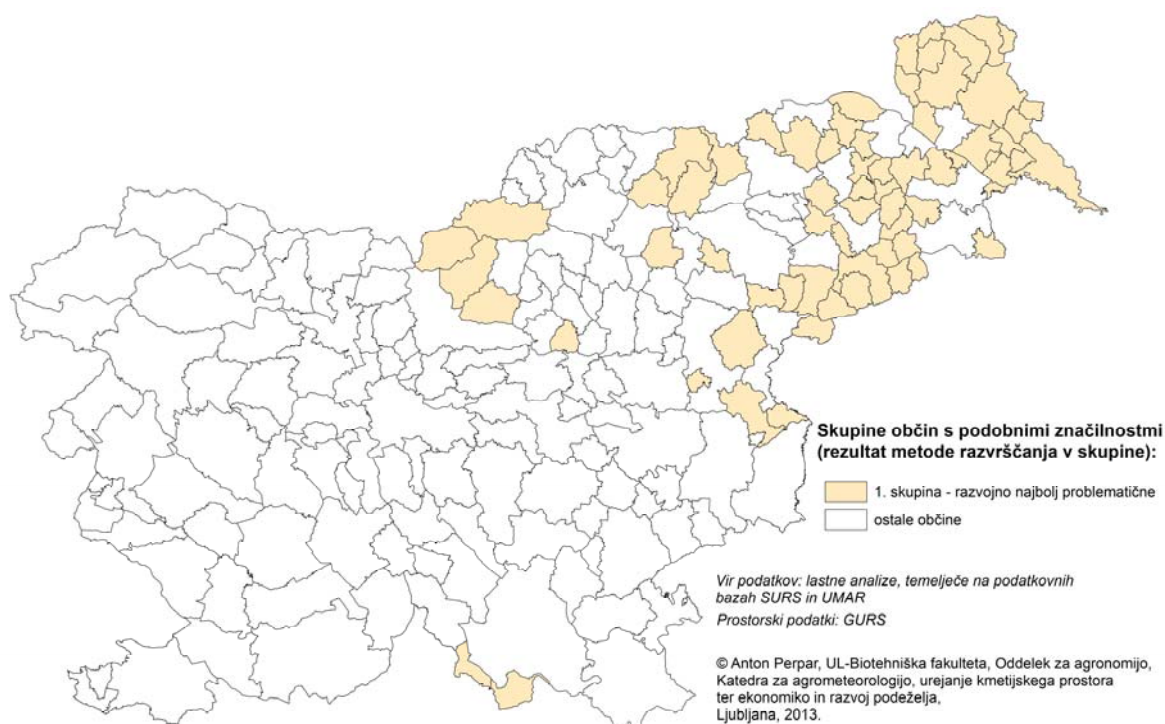
Slika 122: Delež občin uvrščenih v posamezno skupino ter njihov delež površine in prebivalstva
Figure 122: The share of municipalities within defined group and the share of area and population

Slika 123: Uvrstitev občin v eno od štirih skupin (levo) in spremenljivke, ki uvrstitev določajo (desno)
Figure 123: The classification of municipalities into one of forth groups (left) and the indicators that determine the ranking (right)

Slika 123 prikazuje občine v prostoru prvih dveh glavnih komponent. Barve točk označujejo v katero skupino se uvršča posamezna občina (slika levo). Na sliki desno pa vidimo, kateri kazalniki pomembno določajo posamezno glavno komponento.

4.3.1 Prva skupina občin - občine v najslabši gospodarski in razvojni kondiciji

Slika 124: Prva skupina občin - občine v najslabši gospodarski in razvojni kondiciji

Figure 124: The first group of municipalities - municipalities in the worst economic and developmental condition

Seznam občin prve skupine (skupaj 68 občin):

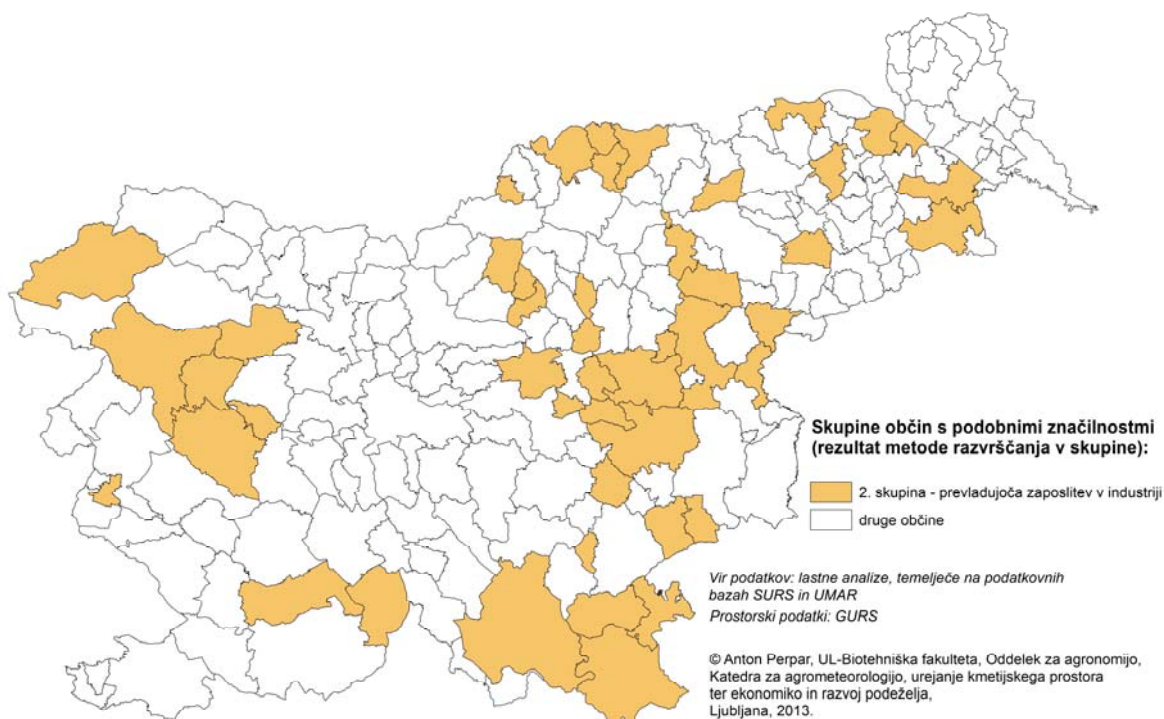
Apače, Beltinci, Benedikt, Bistrica ob Sotli, Cankova, Cerkljenjak, Cirkulane, Črenšovci, Črna na Koroškem, Destnik, Dobje, Dobrovnik/Dobronak, Dornava, Duplek, Gorišnica, Gornji Grad, Gornji Petrovci, Grad, Hajdina, Hodoš/Hodos, Juršinci, Kobilje, Kostel, Kozje, Križevci, Kungota, Kuzma, Lendava/Lendva, Lovrenc na Pohorju, Luče, Majšperk, Makole, Markovci, Moravske Toplice, Odranci, Oplotnica, Osilnica, Pesnica, Podlehnik, Podvelka, Poljčane, Puconci, Razkrižje, Ribnica na Pohorju, Rogašovci, Rogatec, Selnica ob Dravi, Solčava, Središče ob Dravi, Starše, Sveta Ana, Sveta Trojica v Slovenskih goricah, Sveti Andraž v Slov. goricah, Sveti Jurij, Sveti Jurij v Slov. goricah, Sveti Tomaž, Šalovci, Šmarje pri Jelšah, Tabor, Tišina, Trnovska vas, Turnišče, Velika Polana, Veržej, Videm, Vitanje, Zavrč, Žetale.

V prvo skupino so se uvrstile predvsem redkeje poseljene občine, majhne po površini in številu prebivalstva. Imajo najbolj neugodno starostno strukturo (povprečni indeks staranja skupine znaša 123), stanje pa dodatno otežuje še negativni skupni prirast prebivalstva. Slabo gospodarsko stanje odražajo kazalci gospodarske uspešnosti. Skupina dosega v povprečju najnižjo dodano vrednost na zaposlenega in na prebivalca, ima v daljšem časovnem obdobju najmanj bruto investicij na prebivalca ter objavljenih patentov, odraža najnižjo podjetniško iniciativnost, ima najmanj sredstev na podjetje ter najmanjšo ekonomsko velikost kmetij. Kazalniki razmer na trgu dela kažejo najnižji delež aktivnega prebivalstva z višjo ali visoko izobrazbo, najnižji indeks delovne migracije ter najnižjo stopnjo aktivnosti ter delovne aktivnosti prebivalstva. Z vidika zaposlenosti aktivnega

prebivalstva značilno izstopa višji delež zaposlenih v kmetijskih dejavnostih, med vsemi skupinami je največji tudi delež zaposlenih v javni upravi. Ti dve obliki zaposlitve sta tu pogosto prevladujoča oblika zaposlitve. Skupino zaznamuje tudi najvišja stopnja registrirane brezposelnosti v letu 2008, ki je tudi dolgotrajna, na kar kaže povprečna vrednost stopnje registrirane brezposelnosti 2008-2011. Stanje verjetno poslabšuje še neregistrirana brezposelnost oziroma podzaposlenost na kmetijah. Odraz tega je število prejemnikov denarne socialne pomoči, ki je v teh občinah najvišje. Glede na predhodne ugotovitve ne presenečajo niti rezultati kazalnikov kakovosti življenja. Skupina dosega najnižjo bruto osnovo za dohodnino, ima v povprečju najmanj osebnih avtomobilov na 100 prebivalcev, najmanj je tudi investicij v rekreacijo, kulturo in društvene dejavnosti. Z okoljskega vidika zaznamo pozitivne značilnosti, saj zberejo najmanj komunalnih odpadkov na prebivalca, kar je verjetno odraz slabšega standarda, pa tudi manj potrošniško usmerjenega starejšega prebivalstva. Te občine izstopajo po najvišjem deležu Natura 2000 območij v občini. Odraža se korelacija med deležem Natura 2000 območij in razvitostjo. Razvitejša območja imajo manjši delež območij Natura 2000 ali jih sploh nimajo. Občine prve skupine največ investirajo v varstvo okolja (na prebivalca) med skupinami. Prostorsko so najbolj oddaljene od Ljubljane, svojo marginalnost pa rešujejo tudi z druženjem v različnih društvih, saj je število registriranih društev tu najvišje, čeprav v ta namen namenjajo malo sredstev. S tem si prebivalci skušajo sami izboljšati kakovost bivanja, ki ni vezana le na materialne dobrine. Rezultati kažejo, da je v skupnostih z več razvojnimi problemi in nižjo blaginjo še večja potreba po druženju in sodelovanju med prebivalci, kar posledično lahko tudi spodbuja (samo)razvoj.

4.3.2 Druga skupina občin - občine, kjer prevladuje zaposlitev v industriji

Druga skupina občin kaže nekoliko boljšo gospodarsko uspešnost kot prva skupina. Največje število zaposlenih na podjetje kaže, da imajo večje industrijske obrate. Občine druge skupine dosegajo najnižje vrednosti bruto mesečne plače ter najnižje poslovne prihodke na zaposlenega, kar kaže na slabo ekonomsko učinkovitost podjetij, kljub sicer najvišji stopnji aktivnosti prebivalstva. Stanje je lahko posledica zaposlitvene strukture, saj je delež aktivnega prebivalstva zaposlenega v storitvenih dejavnostih in v javni upravi tu najnižji. Vzrok je lahko tudi v oddaljenosti od pomembnih regionalnih centrov. Z vidika kakovosti življenja te občine največ investirajo v rekreacijo, kulturo in društvene dejavnosti (na prebivalca), najmanj pa v varstvo okolja. Skupina ima v povprečju najmanjšo stanovanjsko površino na prebivalca, kar je lahko tudi odraz slabše ekonomske moči prebivalstva.

Slika 125: Druga skupina občin - občine s prevladujočimi zaposlitvami v industriji

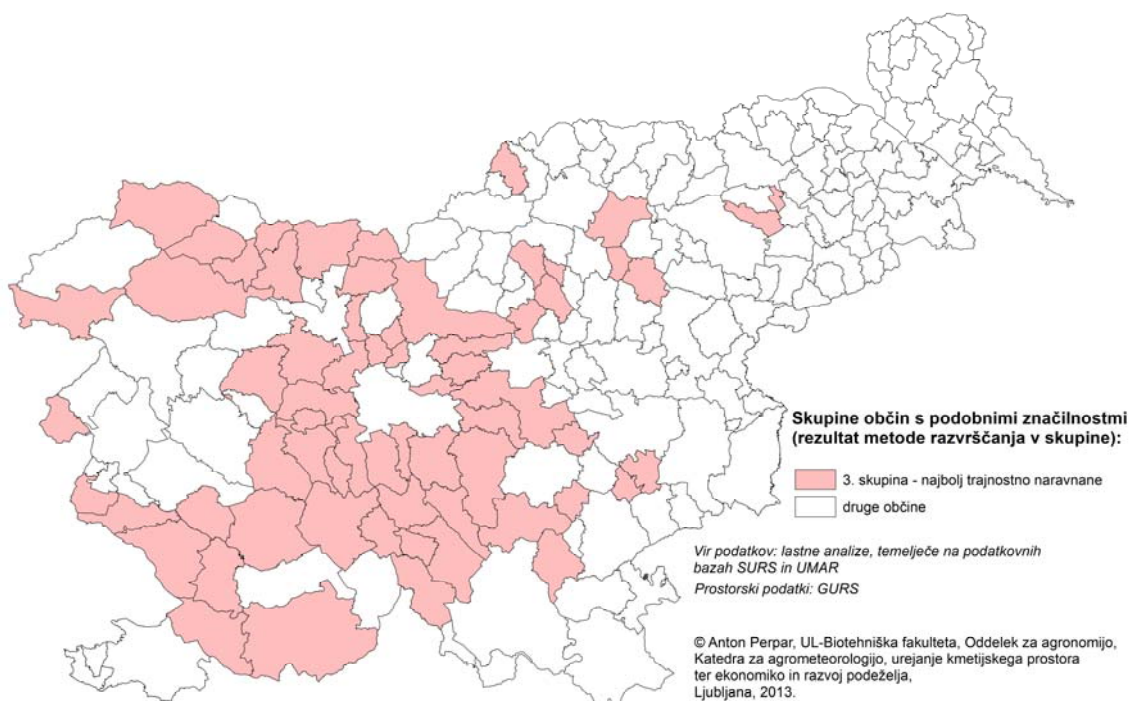
Figure 125: The second group of municipalities - municipalities with the prevalent employment in industry

Seznam občin druge skupine (skupaj 46 občin):

Bovec, Cerklje, Črnomelj, Dravograd, Gornja Radgona, Hrastnik, Idrija, Kidričevo, Kočevje, Kostanjevica na Krki, Laško, Lenart, Ljubno, Ljutomer, Loška dolina, Metlika, Mežica, Mokronog - Trebelno, Muta, Nazarje, Ormož, Pivka, Podčetrtek, Polzela, Prebold, Radeče, Radenci, Radlje ob Dravi, Rečica ob Savinji, Renče - Vogrsko, Rogaška Slatina, Ruše, Semič, Sevnica, Slovenske Konjice, Straža, Šentilj, Šentjernej, Šentjur, Štore, Tolmin, Vuzenica, Zagorje ob Savi, Zreče, Železniki, Žiri.

Druga skupina občin kaže nekoliko boljšo gospodarsko uspešnost kot prva skupina. Največje število zaposlenih na podjetje kaže, da imajo večje industrijske obrate. Občine druge skupine dosegajo najnižje vrednosti bruto mesečne plače ter najnižje poslovne prihodke na zaposlenega, kar kaže na slabo ekonomsko učinkovitost podjetij, kljub sicer najvišji stopnji aktivnosti prebivalstva. Stanje je lahko posledica zaposlitvene strukture, saj je delež aktivnega prebivalstva zaposlenega v storitvenih dejavnostih in v javni upravi tu najnižji. Vzrok je lahko tudi v oddaljenosti od pomembnih regionalnih centrov. Z vidika kakovosti življenja te občine največ investirajo v rekreacijo, kulturo in društvene dejavnosti (na prebivalca), najmanj pa v varstvo okolja. Skupina ima v povprečju najmanjšo stanovanjsko površino na prebivalca, kar je lahko tudi odraz slabše ekonomske moči prebivalstva.

4.3.3 Tretja skupina občin - najbolj trajnostno naravnane občine

Slika 126: Tretja skupina občin - najbolj trajnostno naravnane občine

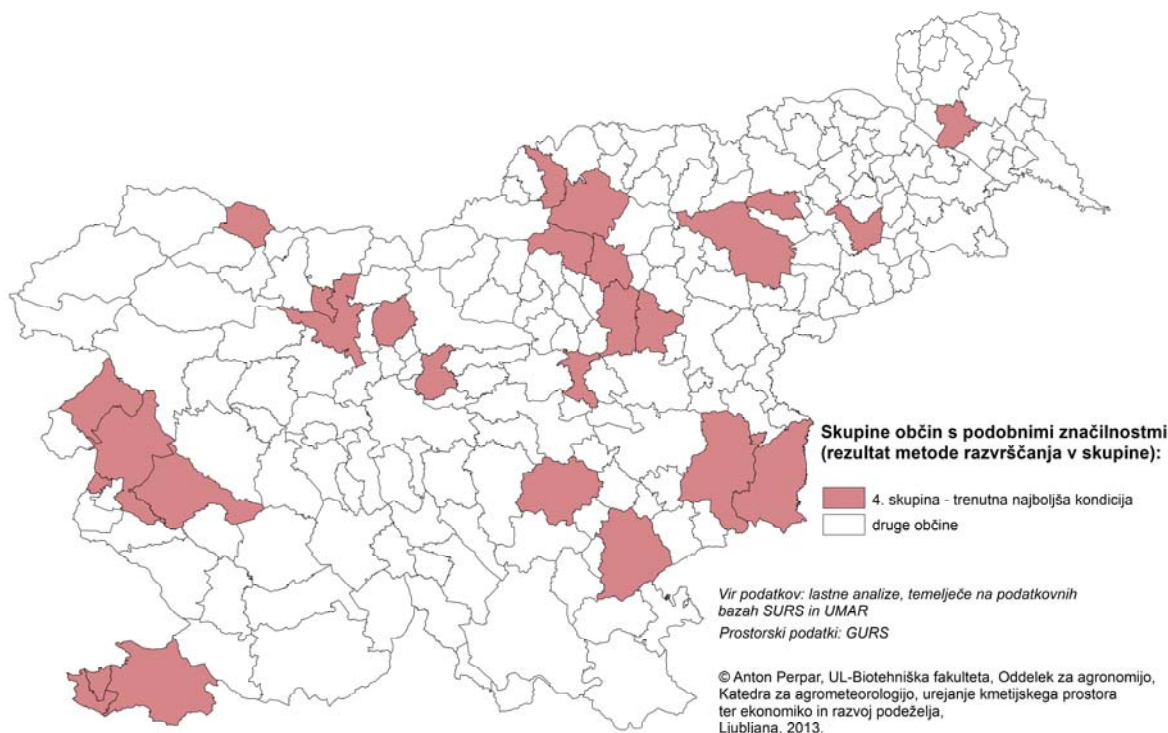
Figure 126: The third group of municipalities - the most sustainable oriented municipalities

Seznam občin tretje skupine (skupaj 66 občin):

Bled, Bloke, Bohinj, Borovnica, Braslovče, Brda, Brezovica, Cerknica, Divača, Dobropolje, Dobrna, Dobrova-Polhov Gradec, Dol pri Ljubljani, Dolenjske Toplice, Gorenja vas - Poljane, Gorje, Grosuplje, Horjul, Hrpelje-Kozina, Ig, Ilirska Bistrica, Ivančna Gorica, Jezersko, Kamnik, Kobarid, Komen, Komenda, Kranjska Gora, Litija, Log- Dragomer, Logatec, Loški Potok, Lukovica, Medvode, Mengeš, Miklavž na Dravskem polju, Miren - Kostanjevica, Mirna Peč, Mislinja, Moravče, Mozirje, Postojna, Preddvor, Prevalje, Rače-Fram, Radovljica, Ribnica, Sežana, Sodražica, Šenčur, Šentrupert, Škocjan, Škofja Loka, Škofljica, Šmarješke Toplice, Šmartno ob Paki, Šmartno pri Litiji, Trzič, Velike Lašče, Vipava, Vodice, Vojnik, Vransko, Vrhnika, Žirovnica.

Tretjo skupino občin lahko označimo kot demografsko najperspektivnejšo in razvojno najbolj trajnostno naravnano. Ima najboljšo starostno strukturo med skupinami ter največji skupni prirast prebivalstva. Občine skupine so najmanj oddaljene od Ljubljane, imajo najnižjo stopnjo registrirane brezposelnosti, ki je najmanj porasla tudi v obdobju 2008-2011, zato tudi najmanj prejemnikov denarne socialne pomoči. Stopnja delovne aktivnosti prebivalstva je najvišja med skupinami, največje je tudi število kmetijskih gospodarstev, primerjalno imajo največjo stanovanjsko površino na prebivalca.

4.3.4 Četrta skupina občin - občine, ki so trenutno v najboljši kondiciji

Slika 127: Četrta skupina občin - občine, ki so trenutno v najboljši gospodarski in razvojni kondiciji
Figure 127: The fourth group of municipalities - municipalities that are currently in the best economic and developmental condition

Seznam občin četrte skupine (skupaj 27 občin):

Ajdovščina, Brežice, Celje, Cerklje na Gorenjskem, Domžale, Hoče - Slivnica, Izola/Isola, Jesenice, Kanal, Koper/Capodistria, Kranj, Krško, Murska Sobota, Naklo, Nova Gorica, Novo mesto, Piran/Pirano, Ptuj, Ravne na Koroškem, Slovenj Gradec, Slovenska Bistrica, Šempeter-Vrtojba, Šoštanj, Trbovlje, Trebnje, Velenje, Žalec.

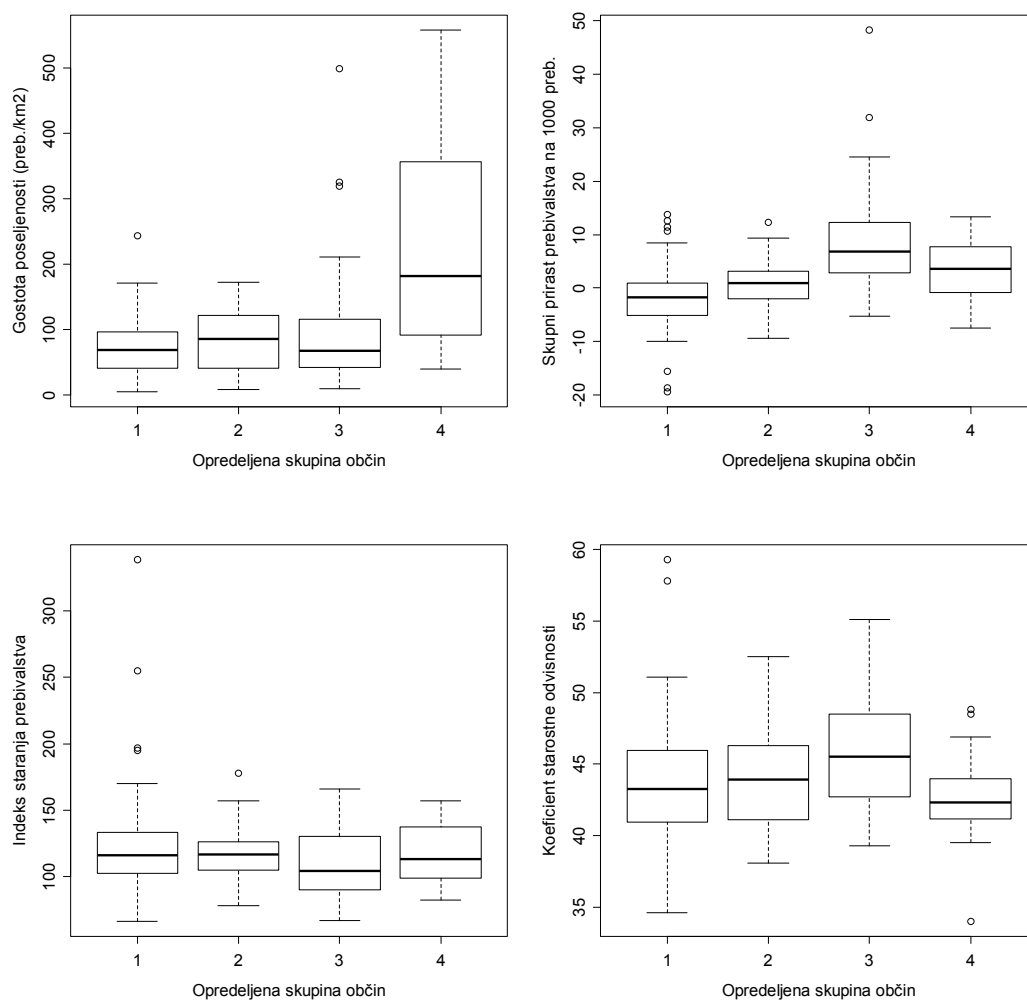
Četrta skupina občin trenutno kaže najboljše gospodarske rezultate. Gre za gosto poseljena urbanizirana območja, občine skupine pa so največje po površini in po številu prebivalstva. Z demografskega vidika imajo najvišji koeficient starostne odvisnosti (največ starejših od 64 let in mlajših od 15 let). So najmanj oddaljene od pomembnih regionalnih centrov oz. vključujejo tak center. Kazalci o delovni sili kažejo najmanj aktivnih prebivalcev v kmetijskih in največ v storitvenih dejavnostih, prav tako je najvišji indeks delovne migracije, kar praviloma pomeni, da je v teh občinah več delovnih mest kot delovno aktivnega prebivalstva. Četrta skupina občin ima najvišji delež aktivnega prebivalstva z višjo ali visoko izobrazbo ter najvišje število zaposlenih in samozaposlenih na 1000 prebivalcev. Dobro stanje potrjujejo tudi ekonomski kazalniki, saj tu dosegajo najvišje povprečne bruto plače, imajo največ investicij, najvišjo dodano vrednost, izkazujejo največjo inovativnost in podjetniško iniciativnost, imajo največ sredstev na podjetje ter

tudi najboljši rezultat poslovanja podjetij. Kljub najnižjemu številu kmetijskih gospodarstev ta skupina občin v povprečju izkazuje njihovo največjo ekonomsko velikost. Gre za večje ekonomsko uspešne kmetije, ki dobro izkoriščajo bližino urbanih trgov in ugodne naravne pogoje. Dobro stanje odražajo tudi kazalniki kakovosti življenja. Občine četrte skupine dosegajo najvišjo bruto osnovo za dohodnino, na visoko blaginjo nakazuje tudi najvišje število osebnih avtomobilov na 100 prebivalcev. Odraz blaginje je tudi najvišja količina zbranih komunalnih odpadkov na prebivalca. Zaradi urbaniziranosti, visoke gostote poseljenosti in najvišje gostote cestnega omrežja imajo te občine najmanjši delež območij Natura 2000. Najnižje število registriranih društev na 1000 prebivalcev kaže na manjšo potrebo po druženju.

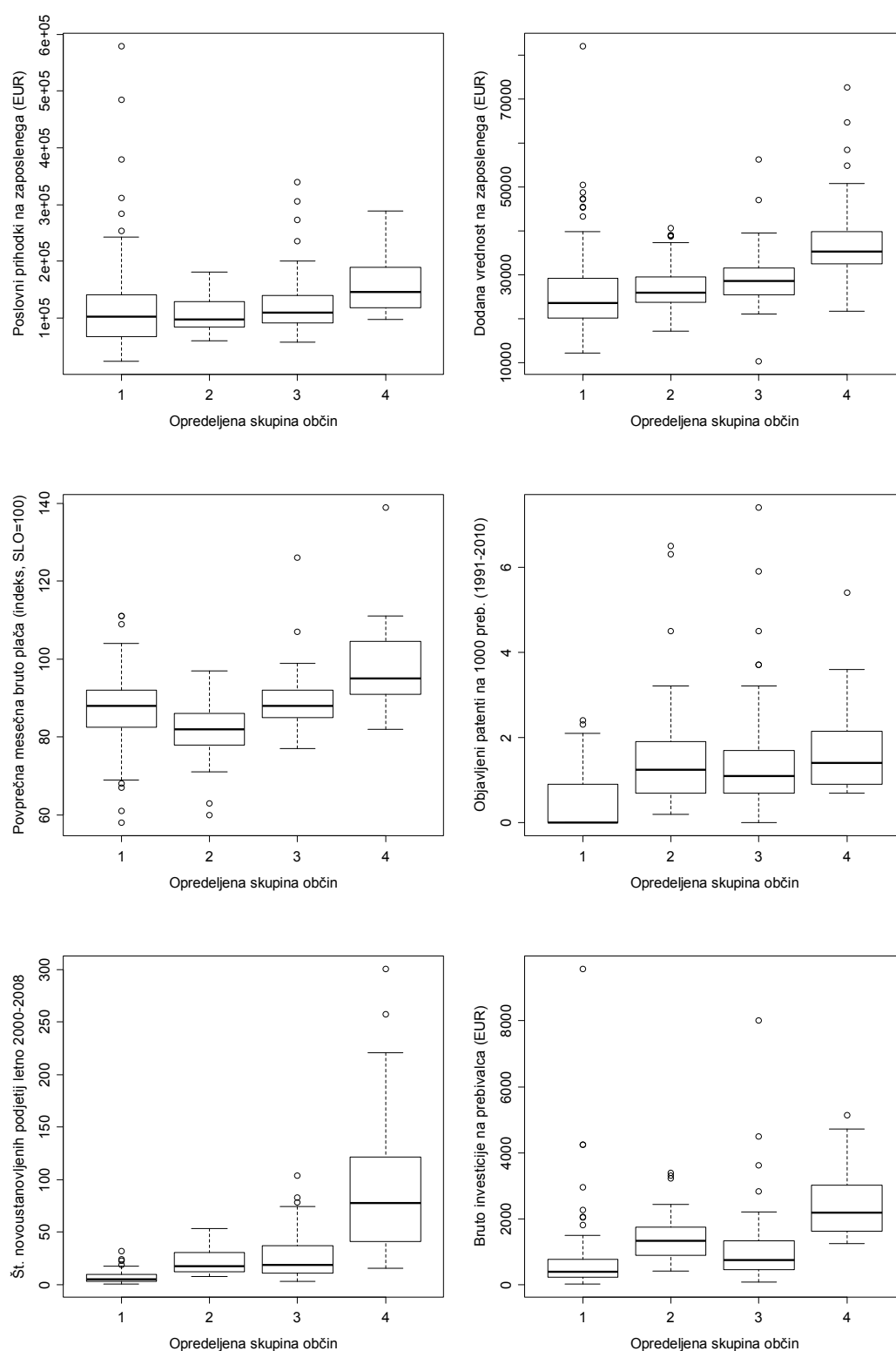
4.3.5 Analiza stanja v opredeljenih skupinah občin po vsebinskih področjih kazalnikov

Skupine občin, ki smo jih opredelili z metodo razvrščanja v skupine, lahko analiziramo tudi po šestih vsebinskih področjih kazalnikov: demografskem stanju, ekonomski strukturi in uspešnosti, trgu dela in delovni sili, kakovosti življenja in življenjski ravni, okoljskem stanju ter oddaljenosti in infrastrukturni opremljenosti.

Primerjava demografskih kazalnikov po opredeljenih skupinah občin kaže, da imajo občine prve skupine, torej občine v najslabši gospodarski in razvojni kondiciji, tudi najbolj neugodno demografsko stanje med vsemi štirimi skupinami. So najredkeje poseljene in imajo tudi najnižji skupni prirast prebivalstva. Po starostni strukturi je znotraj skupine opaziti precejšno variabilnost, nekatere občine dosegajo res izredno visoke indekse, torej imajo še posebej slabo starostno strukturo. V povprečju je njihova starostna struktura primerljiva z občinami druge skupine, ki imajo nekoliko boljšo demografsko sliko od občin prve skupine. Tretja skupina opredeljenih občin, ki smo jo označili kot najbolj trajnostno naravnano, ima največji skupni prirast prebivalstva in zaradi tega tudi najvišji koeficient starostne odvisnosti na račun mladega prebivalstva. Imajo najugodnejšo starostno strukturo prebivalstva med vsemi skupinami. Četrta skupina občin je najgostejše poseljena, beleži prirast prebivalstva, čeprav nižjega od tretje skupine, tudi starostna struktura je slabša od tretje skupine, na ta račun pa ima primerjalno najnižji koeficient starostne odvisnosti prebivalstva (delež mlajših od 15 let pa je razmeroma majhen).

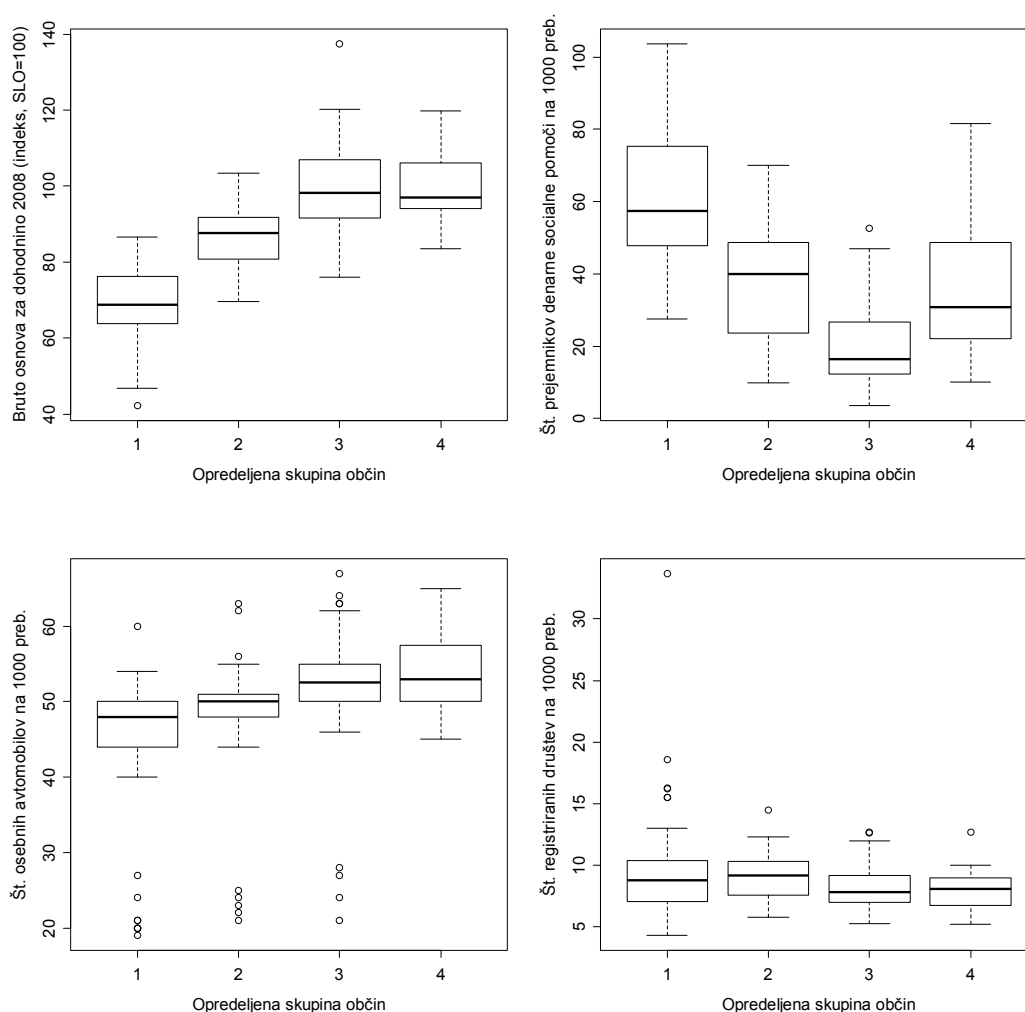

Slika 128: Okvirji z ročaji za demografske kazalnike po opredeljenih skupinah občin
Figure 128: Box-plots for demographic indicators by the defined groups of municipalities

Slika 129: Okvirji z ročaji za izbrane ekonomske kazalnike po opredeljenih skupinah občin
Figure 129: Box-plots for selected economic indicators by the defined groups of municipalities

Kazalniki gospodarske uspešnosti (poslovni prihodki na zaposlenega, dodana vrednost na zaposlenega, povprečna mesečna bruto plača, število objavljenih patentov) dosegajo najvišje vrednosti v občinah četrte skupine, najnižje vrednosti pa v občinah prve skupine, z izjemo višine povprečne mesečne bruto plače, ki je najnižja v občinah druge skupine, kjer zaposlitve v velikem deležu temeljijo na zaposlitvi v industriji (slika 129). Občine prve skupine imajo prav tako primerjalno najmanjše povprečno število letno novoustanovljenih podjetij v obdobju 2000-2008 ter tudi najnižjo izračunano ekonomsko velikost kmetijskih gospodarstev. Imajo najmanj sredstev na podjetje, posledica tega pa je tudi najnižja vrednost investicij na prebivalca. Tudi po teh kazalnikih najboljše stanje izkazujejo občine četrte skupine. Na prvi pogled je mogoče presenetljiv rezultat, da v občinah četrte skupine dosegajo največjo ekonomsko velikost kmetijskih gospodarstev, a to je rezultat manjšega števila kmetij, ki gospodarijo na najboljših kmetijskih zemljiščih, njihova prednost pa je tudi bližina urbanega trga za prodajo pridelkov. Občine tretje skupine sicer ne izkazujejo najboljših ekonomskih rezultatov, a druge značilnosti kažejo, da so prebivalci te skupine občin pogosto zaposleni v občinah četrte skupine, ki torej predstavljajo njihovo zaposlitveno ter gospodarsko bazo.

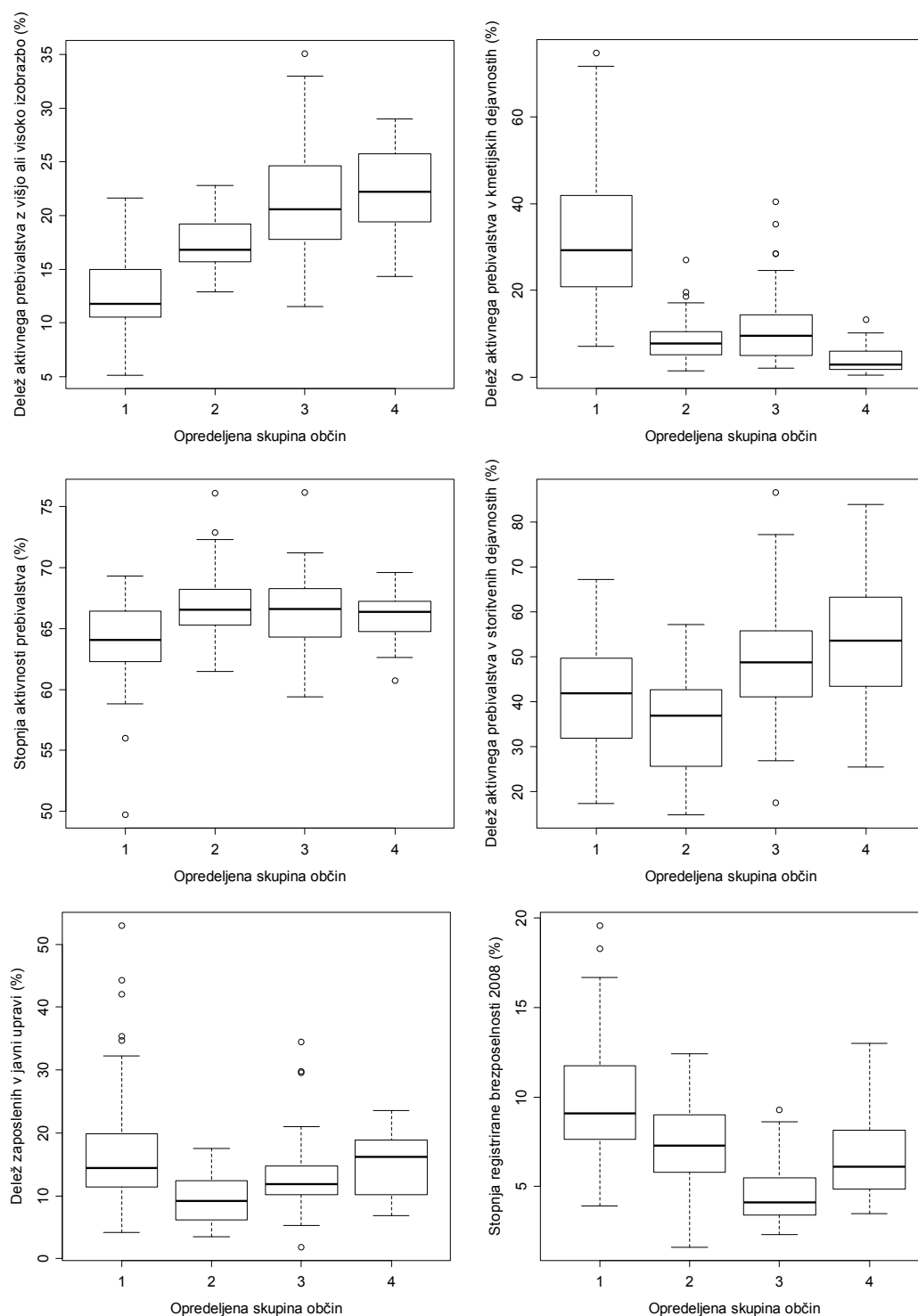

Slika 130: Okvirji z ročaji za kazalnike kakovosti življenja in življenjske ravni za opredeljene skupine občin
Figure 130: Box-plots for indicators of quality of life and standard of living by defined groups of municipalities

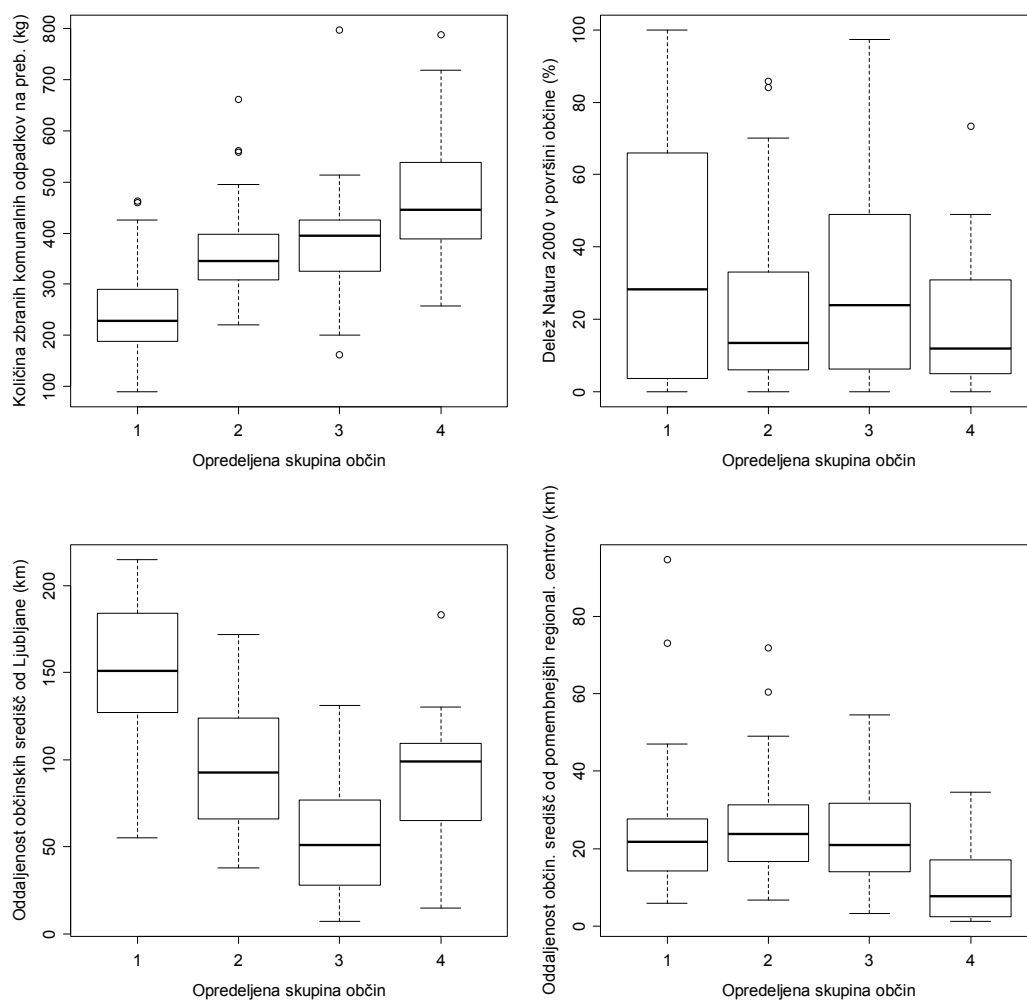
Dokaj jasno sliko o gospodarski moči nam kaže kazalnik bruto osnova za dohodnino, ki smo ga uporabili kot nadomestilo za bruto družbeni proizvod. Bruto osnova za dohodnino dosega najnižjo vrednost v občinah prve skupine, sledijo ji občine druge skupine (slika 130). Stanje v tretji in četrti skupini občin po tem kazalniku je primerljivo, verjetno celo rahlo v prid občinam tretje skupine. Te imajo tudi najnižje število prejemnikov denarne socialne pomoči, kar je tudi rezultat najnižje stopnje brezposelnosti. Število osebnih avtomobilov se povečuje z naraščanjem ekonomske moči prebivalstva, čeprav je tukaj zajeto le število avtomobilov, ne pa njihov vrednostni razred in starost. Večjo potrebo po druženju in društveni organiziranosti pa kažejo prebivalci gospodarsko slabše razvitih občin prve in druge skupine, kot pa prebivalci bolj razvitih občin tretje in četrte skupine.

Kazalniki značilnosti trga delovne sile nam potrjujejo povezave med višjim deležem aktivnega prebivalstva zaposlenega v kmetijskih dejavnostih, deležem aktivnega prebivalstva z višjo ali visoko izobrazbo ter razvitostjo in gospodarsko kondicijo območja. Občine prve skupine imajo primerjalno med skupinami največji delež aktivnega prebivalstva zaposlenega v kmetijskih dejavnostih, tudi najmanj aktivnega prebivalstva z višjo ali visoko izobrazbo in najnižjo stopnjo aktivnosti prebivalstva, po drugi strani pa se soočajo z najvišjo stopnjo brezposelnosti med vsemi opredeljenimi skupinami. Zaposlitve v teh občinah v veliki meri temeljijo na zaposlitvi v kmetijstvu in javni upravi. Druga in tretja skupina občin dosejata najvišjo stopnjo aktivnosti prebivalstva, s tem, da ima tretja skupina občin boljše izobrazbeno strukturo ter večji delež zaposlenih v storitvenih dejavnostih in javni upravi, med vsemi skupinami občin pa ima tudi najnižjo brezposelnost. Za četrto skupino občin, ki smo jo opredelili kot občine, ki so trenutno v najboljši gospodarski in razvojni kondiciji, je značilen najvišji delež aktivnega prebivalstva z višjo ali visoko izobrazbo, najnižji delež zaposlenih v kmetijstvu in najvišji v storitvenih dejavnostih in javni upravi (slika 131).

Boljši življenjski standard se odraža v količini zbranih komunalnih odpadkov na prebivalca, ki se povečuje z razvitostjo območja (slika 132). Z okoljskega vidika je zanimiv tudi prikaz deleža površin Natura 2000 v površini občin. Največji delež Nature 2000 imajo občine prve in tretje skupine, s tem, da je variabilnost znotraj obeh skupin precejšnja, deleža teh območij v drugi in četrti skupini pa sta nižja in med seboj primerljiva. Tudi ti rezultati nam nakazujejo, da je trajnostno najbolj naravnana tretja skupina občin, saj ima poleg dobre demografske strukture, ravni doseženega življenjskega standarda in gospodarskih rezultatov tudi ohranjene naravne površine kot so Natura 2000 območja, pa tudi kmetijska proizvodna območja. Tu igra pomembno vlogo tudi bližina Ljubljane, saj so te občine v povprečju od nje najmanj oddaljene, koristijo pa lahko tudi bližino velikega urbanega trga ter zaposlitvene možnosti, ki so tu zgoščene. Pomembno vlogo igra tudi bližina pomembnih regionalnih središč, saj so občine v najboljši gospodarski in razvojni kondiciji od teh centrov najmanj oddaljene, oziroma pogosto njihovo občinsko središče predstavlja tak pomemben regionalni center.

Slika 131: Okvirji z ročaji za kazalnike trga delovne sile za opredeljene skupine občin
Figure 131: Box-plots for indicators of the labour market by defined groups of municipalities

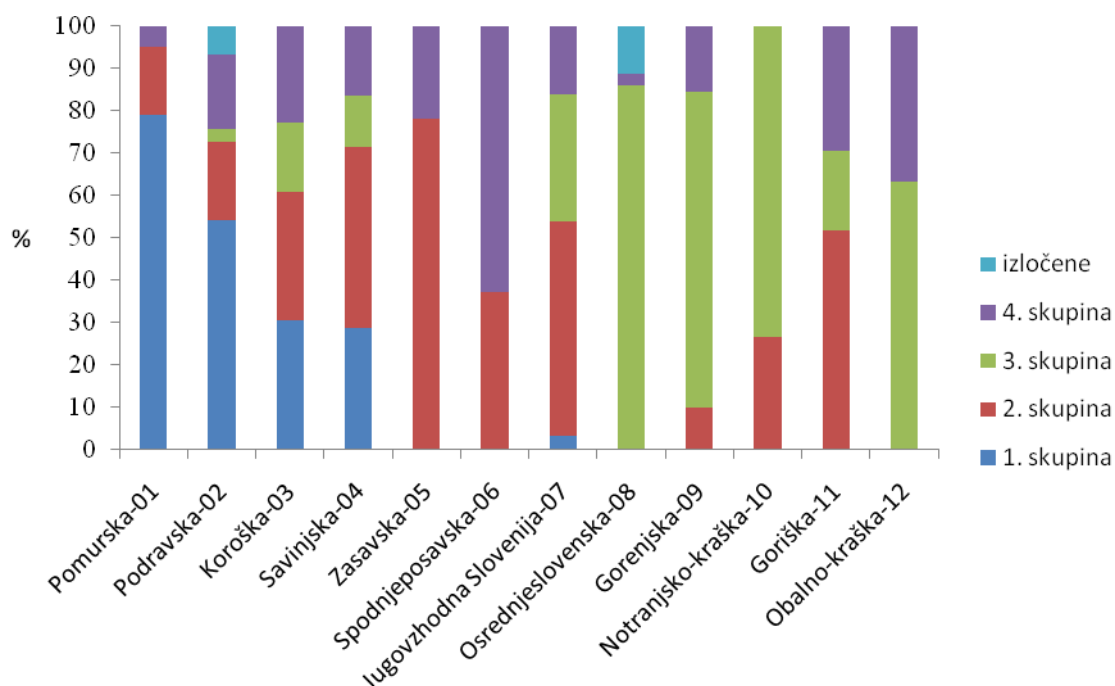

Slika 132: Okvirji z ročaji za kazalnike stanja okolja in oddaljenost po opredeljenih skupinah občin

Figure 132: Box-plots for environmental indicators and the remoteness by defined groups of municipalities

4.3.6 Razporeditev opredeljenih skupin občin po statističnih regijah

Razporeditev opredeljenih skupin občin znotraj statističnih regij v Sloveniji prikazuje slika 133¹¹.

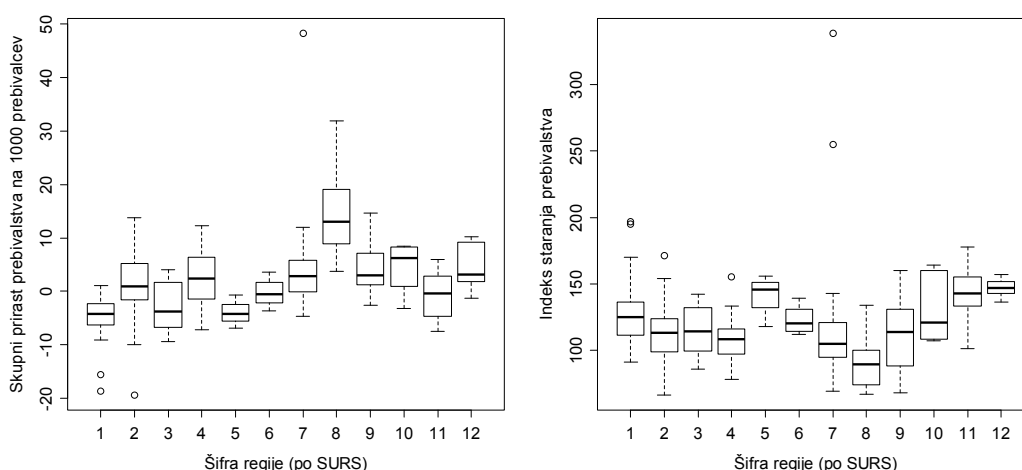
Slika 133: Deleži površine opredeljenih skupin občin v slovenskih statističnih regijah
Figure 133: The shares of area of defined groups of the municipalities in Slovenian statistical regions

Predvsem v Pomurski, pa tudi v Podravski regiji, prevladujejo občine prve skupine, ki smo jih opredelili kot razvojno in gospodarsko najbolj problematične. V Prekmurski regiji pokrivajo 79,1 % površine, v Podravski pa 54,2 %. V Koroški regiji predstavljajo slabo tretjino površine. Zaskrbljujoče je, da gre pri teh občinah za kompleksno problematiko, ki vključuje kombinacijo slabih gospodarskih in demografskih razmer, nakopičene težave na socialnem področju (brezposelnost), pa tudi odmaknjenost od centrov odločanja. Svetla točka je le njihovo okoljsko stanje. V Savinjski regiji občine prve skupine zasedajo slabo četrtino površine. Tu prevladujejo občine druge skupine, ki so bolj industrijske, z večjimi industrijskimi obrati in s tem povezanimi težavami (najnižje povprečne mesečne bruto plače, slaba ekonomska učinkovitost podjetij, nizek delež zaposlitev v storitvenih dejavnostih ipd.). Občine druge skupine so prevladujoče v površini Zasavske (78,0 %), Goriške (51,8 %), Jugovzhodne Slovenije (50,4 %) ter Savinjske regije (42,9 %). Tretja skupina občin, ki smo jo označili kot gospodarsko in razvojno najbolj trajnostne, prevladuje v Osrednjeslovenski regiji (86,1 % površine), kar je posledica dobre demografske in gospodarske strukture zaradi bližine Ljubljane in dobro razvite infrastrukture. Prevladujoč delež površine občin te skupine najdemo tudi v Gorenjski (74,4 %), Notranjsko-kraški (73,2 %) ter Obalno-kraški regiji (63,2 %). Slednja sicer izkazuje najboljšo gospodarsko in razvojno kondicijo, saj vključuje le občine tretje in četrte

¹¹ Delni rezultati po regijah so bili predhodno objavljeni v Perpar (2013b).

skupine. Delež občin četrte skupine, ki trenutno izkazujejo najboljše stanje, je prevladujoč le v Spodnjeposavski regiji (62,7 % površine), verjetno zaradi velikih energetske podjetij. Velik delež površine občin četrte skupine imata Obalno-kraška (36,8 %) ter Goriška regija (29,5 %). Nad petino površine regije občine te skupine predstavljajo še v Koroški (22,8 %) ter Zasavski regiji (22,0 %). Le Notranjsko-kraška regija občin četrte skupine ne vsebuje.

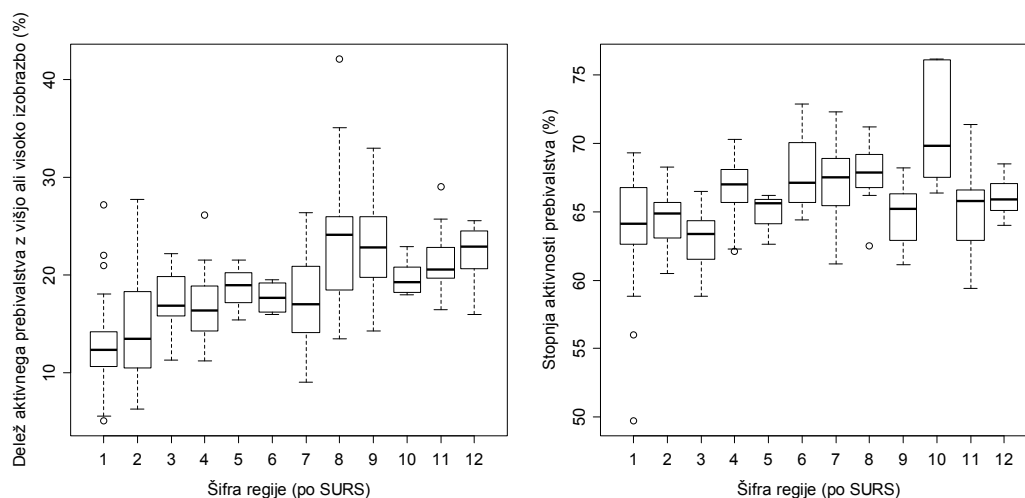
Za prikaz heterogenosti stanja znotraj regij in med regijami izpostavljamo nekaj kazalnikov¹², za katere smo na ravni občin ugotovili, da imajo značilen vpliv na gospodarsko in razvojno uspešnost.

Slika 134: Skupni prirast prebivalstva (levo) in indeks staranja (desno) v slovenskih statističnih regijah
Figure 134: Total population increase (left) and the ageing index (right) in the Slovenian statistical regions

Najvišji skupni prirast prebivalstva po pričakovanju izkazujejo občine Osrednjeslovenske regije (šifra regije 8; številke 1-12 na vodoravni osi so šifre regij, kot jih označuje Statistični urad RS; imena regij s šiframi so izpisana na sliki 133; pri komentarjih v nadaljevanju je šifra izpisana v oklepaju za imenom regije), ki imajo tudi najugodnejšo starostno strukturo (najnižji indeks staranja). Najnižji prirast prebivalstva se kaže v občinah Pomurske (1) in Zasavske regije (5). Občine Zasavske regije imajo tudi najslabšo starostno strukturo prebivalstva med vsemi slovenskimi regijami, ta pa je slaba tudi v občinah Goriške (11) in Obalno-kraške regije (12).

¹² Primerjavo med regijami prikazujemo z okvirji z ročaji, ki prikazujejo porazdelitev vrednosti izbranega kazalnika po občinah v posamezni regiji (njegovo minimalno ter maksimalno vrednost, prvi in tretji kvartil ter mediano). Točka izven okvirja pomeni, da posamezna občina močno odstopa od povprečja in statistično predstavlja osamelec.

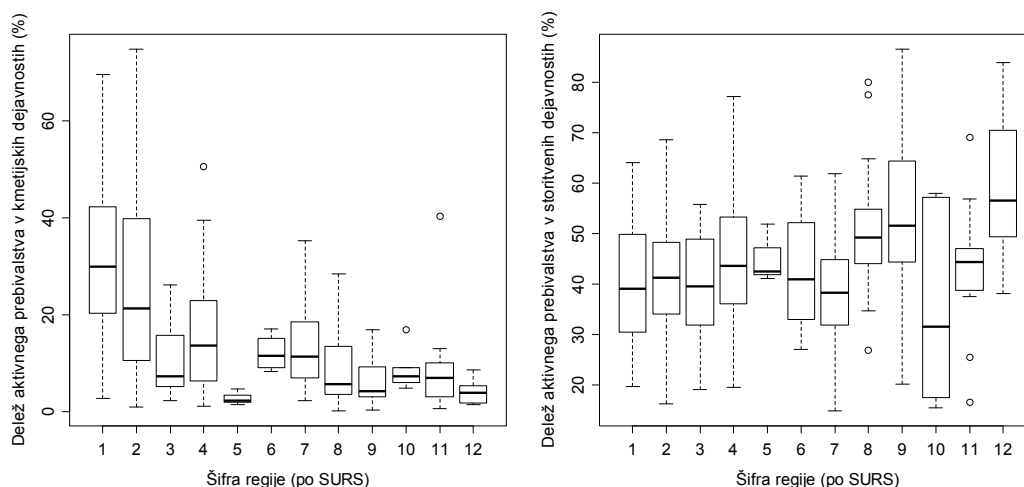

Slika 135: Delež aktivnega prebivalstva z višjo ali visoko izobrazbo (levo) in stopnja aktivnosti prebivalstva (desno) v slovenskih statističnih regijah

Figure 135: The share of active population with higher or high population (left) and the activity rate of population in the Slovenian statistical regions

Na ravni statističnih regij najboljšo izobrazbeno strukturo izkazujejo občine Osrednjeslovenske (8), Obalno-kraške (12) in Gorenjske regije (9), najslabšo pa občine Pomurske (1) in Podravske regije (2), ki se pretežno uvrščajo v prvo skupino občin z najslabšo gospodarsko in razvojno uspešnostjo. Tudi to dodatno potrjuje pomembnost izobrazbe kot razvojnega dejavnika. Razlike med regijami so tudi po stopnji aktivnosti prebivalstva, ki je najvišja v občinah Notranjsko-kraške regije (10), čeprav je tudi znotraj te regije med občinami precejšnja raznolikost. Aktivnost prebivalstva je visoka tudi v občinah Osrednjeslovenske regije (8) in občinah Jugovzhodne Slovenije (7).

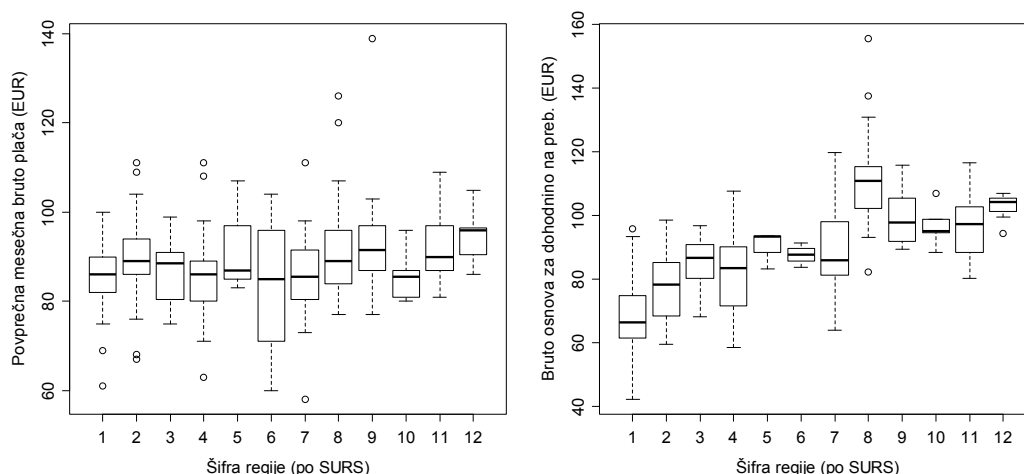
Izpostavljamo tudi vpliv strukture gospodarskih dejavnosti. Za višji delež zaposlenih v kmetijskih dejavnostih smo že predhodno ugotovili, da praviloma pomeni slabšo gospodarsko in razvojno uspešnost. Delež zaposlenih v kmetijstvu je najvišji v občinah Pomurske regije (1), sledijo pa jim občine Podravske regije (2). V obeh regijah je precejšnja heterogenost tudi znotraj regij (slika 136 levo). Najmanj aktivnega prebivalstva zaposlenega v kmetijstvu imajo občine Zasavske regije (5), sledijo pa jim občine Obalno-kraške (12) in Gorenjske regije (9). Tudi pri zaposlenosti aktivnega prebivalstva v storitvenih dejavnostih je heterogenost velika tako znotraj regij, kot tudi med regijami (slika 136 desno). V povprečju je delež najvišji v občinah Obalno-kraške regije (12) (tudi najboljše ekonomsko stanje), sledijo pa jim občine Gorenjske regije (9). Najnižji delež aktivnega prebivalstva zaposlenega v storitvenih dejavnostih imajo občine Notranjsko-kraške regije (10), sledijo občine Jugovzhodne Slovenije (7) ter Pomurske regije (1). Najvišji delež zaposlenih v javni upravi imajo občine Obalno-kraške regije (12), sledijo občine Podravske (2) in Zasavske regije (5). Najnižji delež zaposlenih v javni upravi imajo občine Notranjsko-kraške (10), Gorenjske (9) in Savinjske regije (4).

Slika 136: Primerjava deleža aktivnega prebivalstva zaposlenega v kmetijskih (levo) in storitvenih dejavnostih (desno) v slovenskih statističnih regijah

Figure 136: A comparison of the share of active population in agricultural (left) and services activities (right) between Slovenian statistical regions

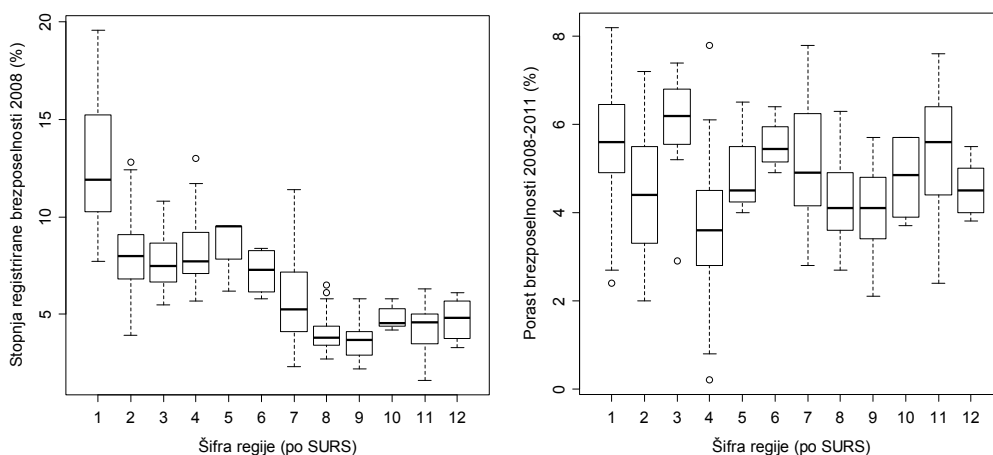
O ekonomski moči prebivalstva priča tudi vrednost bruto osnove za dohodnino. V letu 2008 so najvišjo povprečno vrednost bruto osnove za dohodnino imele občine Osrednjeslovenske regije (8), sledile so jim občine Obalno-kraške (12), Spodnjeposavske (6) ter Goriške regije (11), najnižjo pa občine Pomurske (1), Podravske (2) ter Savinjske regije (4). Pomemben dejavnik je tudi izobrazbena struktura, saj višji delež aktivnega prebivalstva z višjo in visoko izobrazbo v občini oz. regiji pomeni boljšo ekonomsko moč prebivalstva. Najvišji delež aktivnega prebivalstva z višjo ali visoko izobrazbo imajo občine Osrednjeslovenske regije (8), sledijo pa jim občine Obalno-kraške (12) in Gorenjske regije (9). Najslabšo izobrazbeno strukturo imajo občine Pomurske (1) in Podravske regije (2), sledijo pa jim občine Savinjske regije (4).

Slika 137: Primerjava povprečne mesečne bruto plače (levo) in bruto osnove za dohodnino (desno) med slovenskimi statističnimi regijami

Figure 137: A comparison of the average monthly gross salary (left) and gross taxable income (right) between Slovenian statistical regions

Veliko razvojno oviro predstavlja brezposelnost. Po stopnji registrirane brezposelnosti močno izstopajo občine Pomurske regije (1), sledijo občine Zasavske (5) in Podravske regije (2). Najnižjo brezposelnost so v letu 2008 imele občine Gorenjske (9), Osrednjeslovenske (8), Goriške (11) in Notranjsko-kraške regije (10). V obdobju 2008-2011, torej že v času krize, se je brezposelnost najbolj povečala v občinah Koroške regije (3), sledile so jim občine Goriške (11) ter Pomurske regije (1). Brezposelnost je najmanj porasla v občinah Savinjske (4), Osrednjeslovenske (8) ter Gorenjske regije (9).

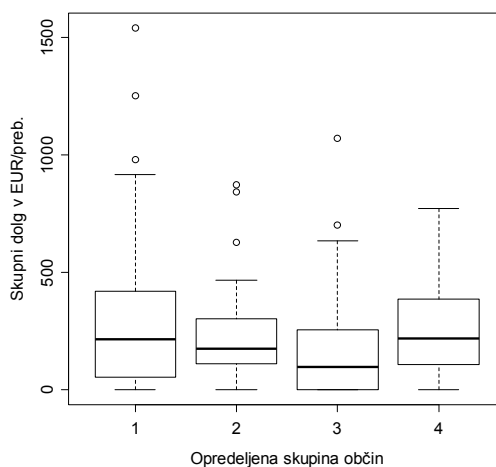

Slika 138: Stopnja registrirane brezposelnosti l. 2008 (levo) in porast brezposelnosti 2008-2011 (desno)

Figure 138: The registered unemployment rate in 2008 (left) and the increase of unemployment 2008-2011 (right)

4.3.7 Zadolženost občin po opredeljenih skupinah

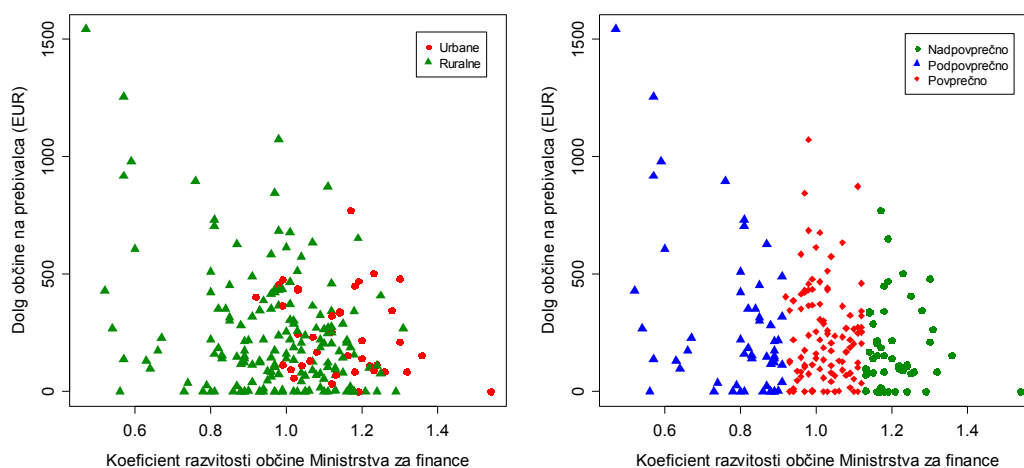
Opredeljene skupine občin smo dodatno obravnavali tudi z vidika zadolženosti občin na prebivalca. Mogoče je, da so občine, ki sicer izkazujejo dobro gospodarsko in razvojno uspešnost, hkrati tudi zadolžene. Slika 139 prikazuje višino skupnega dolga (skupni dolg občine in pravnih oseb v občini) na prebivalca občine v posamezni skupini občin.

Slika 139: Okvir z ročaji za zadolženost po opredeljenih skupinah občin konec leta 2010 (1- razvojno najbolj problematične občine, 4 - občine v najboljši razvojni kondiciji)

Figure 139: Box-plot for the indebtedness by defined groups of municipalities at the end of 2010 (1- developmental most problematic municipalities, 4- municipalities in the best developmental condition)

Okvir z ročaji kaže, da je skupina občin, ki izkazuje najboljše ekonomsko in razvojno stanje, dejansko hkrati tudi najbolj zadolžena. V tej skupini občin izstopa občina Koper, z najvišjo zadolženostjo na prebivalca v skupini (občine Ljubljana, Maribor in Trzin so bile predhodno izločene). Bolj zaskrbljujoče je dejstvo, da po zadolženosti ne zaostaja veliko tudi prva skupina občin, ki sicer izkazuje najslabšo gospodarsko in razvojno uspešnost. V tej skupini je tudi občina, ki je v Sloveniji na prebivalca občine najbolj zadolžena (občina Solčava, dolg na dan 31. 12. 2010 je znašal 1540,59 EUR/preb.), v tej skupini pa so visoko zadolžene še občine Gornji Petrovci, Kostel in Šalovci. Najmanj zadolžena je tretja skupina občin, ki smo jo že na podlagi kazalnikov uporabljenih v analizi opredelili kot razvojno najbolj trajnostno naravnane občine. Občine, ki po zadolženosti nekoliko odstopajo v tej skupini so občine Vransko, Komen ter Postojna. V drugi skupini občin, ki se po zadolženosti uvršča med prvo in tretjo skupino, pa so izstopajoče občine po zadolženosti Lenart, Šentjernej in Bovec.

Slika 140: Razsevni diagram odvisnosti med skupnim dolgom občin na prebivalca konec leta 2010 ter koefficientom razvitosti po OECD urbano-ruralni tipologiji (levo) ter glede na razvitost občin (desno)

Figure 140: Scatter-plots of dependence between the total debt of municipalities per capita at the end of 2010 and the coefficient of development by OECD urban-rural typology (left) and typology of the development of municipalities (right)

Zadolžene so tako urbane kot ruralne občine (slika 140 levo), kar nekaj ruralnih občin pa dosega visoko zadolženost na prebivalca. Podobno lahko ugotovimo tudi, če primerjamo dolg občin na prebivalca po tipologiji razvitosti občin (slika 140 desno). Tudi tu je razpon zadolženosti največji pri podpovprečno razvitih občinah, kjer so dosežene tudi najvišje vrednosti, potem pa se trend zadolženosti na prebivalca občine zmanjšuje z razvitostjo občin.

Zadolženost občin se je sicer v letu 2010 povečala kar za 21,9 %, v letu 2011 pa dodatno še za 12 % ter v letu 2012 še za 3,9 %. Večina dolga občin se sicer veže na tri statistične regije: Osrednjeslovensko¹³, Podravsko in Savinjsko regijo. Njihov dolg je v letu 2011 predstavljal 58 % dolga vseh regij, v letu 2012 pa že 62 % (Poročilo o zadolženosti ...,

¹³ Pretežni delež dolga Osrednjeslovenske regije pade na Mestno občino Ljubljana. V letu 2012 je zadolženost Mestne občine Ljubljana ter njenih javnih podjetij znašala kar 27 % celotne zadolženosti vseh slovenskih občin in javnih podjetij skupaj (Kolednik, 2012).

2009, 2012). Tudi nadaljnje zadolževanje se povečuje predvsem v regijah z najvišjo zadolženostjo. Najmanjši delež zadolženosti imajo občine Zasavske in Goriške regije (skupaj le dobro odstotno točko skupne zadolženosti regij).

Na Ministrstvu za finance ugotavljajo, da je obseg zadolževanja občin še znotraj zakonsko dopustnih meja (Poročilo o zadolženosti ..., 2012), poudarjajo pa, da se vsako leto povečuje število občin, ki se s svojimi letnimi obveznostmi za poplačilo dolgov bližajo zakonsko dovoljenemu obsegu. Prezadolženost odraža le nekaj občin: Gornji Petrovci, Štore in Šalovci, kjer se stanje poslabšuje že nekaj let. Slednjim sta se pridružili še občini Solčava in Komenda. Povečanje dolga je pretežno rezultat večjih investicij posameznih občin, ki so zahtevale tudi večjo finančno udeležbo lokalnih skupnosti.

K slabši gospodarski in razvojni uspešnosti verjetno prispeva tudi trenutna organiziranost lokalne samouprave v Sloveniji. V najslabši razvojni in gospodarski kondiciji so predvsem najmanjše občine (občine prve skupine). Računsko sodišče v svojem poročilu (Revizijsko poročilo 2012) ugotavlja, da ima kar 110 od 211 občin manj kot 5000 prebivalcev, kar je osnovni kriterij za ustanovitev občine. Več kot polovica občin je bila torej ustanovljena kot izjema. Ugotavljajo tudi, da je v letu 2010 kar 137 občin prikazalo primanjkljaj, le 73 pa presežek sredstev. Manjše občine porabijo več sredstev na prebivalca, hkrati jih manj pridobijo iz svojih virov, zato več sredstev za delovanje potrebujejo s strani države. Za razvoj manjših lokalnih skupnosti pa ima sedanja ureditev občin nedvomno tudi pozitivne učinke.

5 RAZPRAVA IN SKLEPI

5.1 RAZPRAVA

5.1.1 Razprava o metodološkem pristopu in izboru kazalnikov

Pri ugotavljanju gospodarske in razvojne uspešnosti območij se srečujemo z več različnimi pristopi, raziskovalci pa se pri tem soočajo predvsem z dvema dilemama. Prva je, ali v raziskavo zajeti celotno območje države (na podlagi ustreznih administrativnih enot) ali pa se osredotočiti na študije primera. Druga dilema je, katere kazalnike izbrati za analizo, da bomo dobili čim boljšo sliko stanja nekega območja.

Za načrtovanje politik in programov, predvsem pa za njihovo izvedbo, se zdi pomembno poznavanje stanja v vseh administrativnih enotah na nacionalni ravni (v našem primeru občin), saj le to omogoča primerjave, možnosti ciljnega reševanja težav, izkoriščanje razvojnih potencialov in usmerjanje ukrepov in sredstev. Še podrobnejši vpogled v problematiko določenega tipa območij dobimo s študijami primera, ki se lahko osredotočajo na enega ali nekaj izbranih območij znotraj določenega tipa območij ter medsebojne primerjave ugotovitev. Ta pristop omogoča tudi lažjo izvedbo kvalitativnih metod raziskovanja, ki so pomembne za pojasnjevanje razlogov in procesov v ozadju, upoštevanje mnenj prebivalcev ipd. (razjasnitev tako imenovanih "manj stvarnih" dejavnikov), česar običajno zgolj s kvantitativnimi podatki ne moremo pojasniti. Kombinacija obeh pristopov se s tega vidika zdi optimalna. V naši raziskavi smo se osredotočili le na prvi pristop in na podlagi izbranih kvantitativnih kazalnikov na koncu prišli do štirih skupin občin s podobnimi značilnostmi oziroma podobno razvojno problematiko. Na podlagi metode glavnih komponent smo z enajstimi glavnimi komponentami uspeli pojasniti dobrih 76 % variabilnosti med občinami. Za pojasnitev preostanka variabilnosti, torej za osvetlitev "manj stvarnih" dejavnikov, bi bilo potrebno izvesti še študije primera na določenem številu občin posamezne opredeljene skupine občin.

Druga dilema je povezana z izborom kazalnikov za analizo stanja v občinah, saj so od tega odvisni tudi rezultati. Rezultati različnih raziskav kažejo, da so posamezna območja lahko uspešna po določenih kazalnikih in zaostajajoča po drugih. Različni avtorji (npr. Cummings in sod., 1999; Rován in sod., 2009; Nardo in sod., 2005; Handbook on constructing ..., 2008, Handbook of rural ..., 2006) zato priporočajo uporabo kombiniranih kazalnikov z različnih vsebinskih področij. Večje število začetnih kazalnikov sicer otežuje analize, je pa nujno za dober prikaz dejanskega stanja. Individualni kazalnik namreč lahko prikaže nerealno ali popačeno sliko stanja območja. Pri izboru kazalnikov se lahko srečamo še z dodatno težavo. V raziskavah se namreč želimo osredotočiti na čim manjše zaključene prostorske enote, za katere pa vrednosti posameznih kazalnikov niso vedno razpoložljive. Najlažje je različne podatke pridobiti za nacionalno raven, potem pa se razpoložljivost podatkov zmanjšuje z nižanjem administrativne ravni območja. Dodatno težavo lahko predstavlja kakovost podatkov ter spremembe metodoloških pristopov pri zbiranju podatkov ali zakonodajne spremembe, ki imajo vpliv na vrednosti posameznih kazalnikov (kot se je na primer pokazalo pri gibanju številu prebivalstva v občini Šentrupert).

Izbor kazalnikov je seveda odvisen od usmerjenosti in ciljev raziskave. Namen naše študije je bil ugotoviti ključne dejavnike, ki vplivajo na gospodarsko in razvojno uspešnost območij. Dejavnike z mogočim vplivom smo določili na podlagi literature ter ekspertnega poznavanja problematike. Vpliv izbranega dejavnika smo nato ocenjevali na podlagi izbranega kazalnika, za katerega smo imeli razpoložljive podatke na ravni občin, ki je bila izbrana za osnovno prostorsko enoto analiz.

Različni kazalniki so bili uporabljeni tudi v izbranih tipoloških členitvah slovenskih občin, ki smo jih uporabili za primerjavo stanja po opredeljenih tipih izbrane tipologije. S tega vidika je najbolj groba OECD urbano-ruralna tipologija za lokalno raven, ki kot kriterij za opredelitev tipa območja (urbano ali ruralno) uporablja le gostoto poseljenosti, podobno je v primeru EUROSTAT-ove stopnje urbaniziranosti, ki prav tako temelji le na gostoti poseljenosti, območja pa deli v tri skupine: gosto poseljena, redko poseljena in vmesna območja. Omenjeni tipologiji se zdita primerni za grobo primerjavo stanja med območji in utemeljevanje potrebnosti določenih politik (npr. politike razvoja podeželja). Drugi dve izbrani tipološki členitvi občin, ki sta bili uporabljeni za primerjave stanja, temeljita na večjem številu izbranih kazalnikov. Namen tipološke členitve občin glede na njihovo blaginjo (po Rovanu in sod.) je bilo spremljanje trajnostnega povečanja blaginje in kakovosti življenja v Sloveniji. Raziskovalci so pri tem izhajali iz splošnega koncepta blaginje kot stanja sreče, zdravja in prosperitete. Ker za oceno sreče in zadovoljstva ni bilo razpoložljivih podatkov so se osredotočili le na objektivne sestavine blaginje, za to oceno pa so uporabili sestavljene kazalnike (skupaj 49) z ekonomskega, demografskega, socialnega in okoljskega vsebinskega področja.

Tipologijo na podlagi koeficienta razvitosti za leti 2009 in 2010 smo naredili sami na podlagi vrednosti izračunanega koeficienta razvitosti za posamezne občine. Izračun koeficienta razvitosti občine temelji na predpisani metodologiji (Uredba o metodologiji za določitev razvitosti občin), pri tem pa prav tako upošteva 10 kazalnikov (kazalniki razvitosti, ogroženosti in razvojnih možnosti).

Na podlagi omenjenih izbranih tipoloških členitev občin smo ocenili stanje in razvojne razlike med opredeljenimi tipi območij po posameznih kazalnikih, kar nam je dodatno osvetlilo problematiko posameznega tipa in izpostavilo kazalnike, po katerih so razlike med tipi območij po posamezni izbrani tipologiji statistično značilne. Že tu so se pokazale razlike, saj se izbrane tipologije med seboj razlikujejo tako po številu in vrsti kazalnikov, ki so predstavljali podlago za opredelitev tipov, kot po številu opredeljenih tipov območij znotraj posamezne tipologije.

Tudi tipologija, ki je rezultat naše raziskave, temelji na kombinaciji kazalnikov, ki se razlikuje od predhodno navedenih tipologij. Kazalniki, na podlagi katerih smo najprej izvedli metodo glavnih komponent, da smo zmanjšali njihovo število, pojasnjujejo vlogo opredeljenega dejavnika v gospodarski in razvojni uspešnosti območja. Na glavnih komponentah je bilo izvedeno razvrščanje občin po razvitosti in uspešnosti v štiri skupine. Tipologijo lahko smiselno primerjamo le s tipologijo na podlagi blaginje občin. OECD-jeva in EUROSTAT-ova tipologija namreč temeljita le na enem kazalniku - gostoti poseljenosti. Tipologija razvitosti občin na podlagi koeficienta razvitosti sicer vključuje 10 kazalnikov, kljub temu pa stanja v občinah ne pojasni dovolj celostno. Namen izračuna

koeficienta razvitosti Ministrstva za finance namreč ni bil izdelava tipologije, pač pa postaviti merilo za dodelitev finančnih sredstev občinam. Tipologija, ki smo jo iz tega koeficienta razvili, nam je omogočala primerjavo stanja v podpovprečno, povprečno in nadpovprečno razvitih občinah ter preveritev naših rezultatov s koeficientom razvitosti. Izkazalo se je, da je naša razvrstitev občin v štiri skupine smiselna, saj povprečna vrednost koeficienta razvitosti raste od prve do četrte skupine občin (torej od razvojno najbolj problematičnih do najbolj razvitih občin).

Tipologija, ki je rezultat naše raziskave in Rovanova tipologija blaginje občin sta si podobni po metodološkem pristopu, razlikujeta pa se v namenu opredelitve ter izbranih kazalnikih (nekateri so uporabljeni v obeh tipologijah). Rovan in sodelavci so uporabili 4 demografske kazalnike, 8 ekonomskih, 33 socialnih kazalnikov (s področja življenjske ravni, izobraževanja, zdravja, prostega časa, kriminalitete, občinske uprave ter individualne blaginje) ter štiri okoljske kazalnike. Tudi naša tipologija temelji na demografskih, ekonomskih, socialnih in okoljskih kazalnikih, ki pa so vsebinsko pokrivali področja, ki so za oceno gospodarske in razvojne uspešnosti ključna: gospodarski razvoj, demografsko stanje, trg dela in delovne sile, kakovost življenja in življenjska raven, odmaknjenost in infrastrukturna opremljenost ter stanje okolja. Med socialne kazalnike smo želeli vključiti tudi kazalnike zdravja prebivalstva oziroma bolniške odsotnosti zaposlenih, kar ima vpliv na produktivnost oziroma posredno kaže tudi na kakovost življenja in stanje okolja, vendar podatki na ravni občin niso bili razpoložljivi.

Da gre za precejšnjo povezanost med dejavniki gospodarske in razvojne uspešnosti nam kažejo visoki korelacijski koeficienti in številne povezave med kazalniki ter večje število kazalnikov, ki sodoločajo glavne komponente, predvsem v primeru prve glavne komponente, ki pojasnjuje tudi največji delež variabilnosti med občinami. Poznavanje teh značilnosti po eni strani sicer lahko otežuje pripravo ustreznih politik in ukrepov za izboljšanje stanja in odpravo ključnih težav, po drugi strani pa zahteva veliko bolj premišljene in dolgoročno ter ciljno usmerjene ukrepe. Nova tipologija, kot rezultat razvrščanja občin v skupine na podlagi glavnih komponent, lahko služi kot pomoč za usmerjanje ciljno naravnanih ukrepov in finančnih sredstev, saj analize po skupinah občin pokažejo tudi gospodarsko in razvojno stanje v posamezni opredeljeni skupini občin ter ključne težave, s katerimi se občine v skupini srečujejo.

Tipologija bi lahko bila uporabna tudi za oceno razvojnega potenciala občin posamezne opredeljene skupine. S pomočjo osnovnega nabora kazalnikov (oz. določenih kazalnikov tega nabora) pa bi lahko posredno ocenili tudi razvojni potencial posamezne občine.

5.2.2 Razprava o rezultatih analiz

Med slovenskimi občinami obstaja velika raznolikost, saj se občine že v osnovi razlikujejo po velikosti ozemlja in številu prebivalcev, nadalje pa tudi po deležu območij Natura 2000 v površini občine, oddaljenosti od Ljubljane, deležu aktivnega prebivalstva zaposlenega v kmetijstvu, deležu aktivnega prebivalstva z višjo ali visoko izobrazbo in podobno. Ta raznolikost se nadalje odraža tudi na ravni statističnih regij ter po opredeljenih tipih izbranih tipoloških členitev (razlike so med urbanimi in ruralnimi območji, med gosto in redkeje poseljenimi območji, po tipih občin glede na blaginjo ter po tipih razvitosti občin),

nenazadnje so razlike očitne tudi na ravni kohezijskih regij (vzhodna in zahodna Slovenija). Po večini individualno obravnavanih kazalnikov je stanje slabše v vzhodnem delu države, še posebej zaostaja severovzhodni del Slovenije, kar je dobro razvidno na kartografskih prikazih.

Statistično značilne razlike med tipi območij po uporabljenih tipologijah izkazujejo kazalniki, kot so: gostota poseljenosti, skupni prirast prebivalstva (vsota naravnega in selitvenega prirasta), število registriranih patentov, dinamika ustanavljanja novih podjetij, dodana vrednost gospodarskih družb na prebivalca, delež aktivnega prebivalstva z višjo ali visoko izobrazbo ter delež aktivnega prebivalstva, zaposlenega v kmetijskih dejavnostih in po drugi strani v storitvenih dejavnostih, število zaposlenih na 1000 prebivalcev, bruto osnova za dohodnino in stopnja brezposelnosti. Prav tako so razlike med območji statistično značilne tudi po količini zbranih komunalnih odpadkov, deležu Natura 2000 območij v površini občine, oddaljenosti občinskih središč od Ljubljane in deloma tudi od najbližjih regionalnih središč. Omenjeni kazalniki pojasnjujejo dejavnike, kot so: gibanje števila prebivalstva in gostoto poseljenosti, produktivnost, inovativnost, podjetniško iniciativnost, strukturo gospodarskih dejavnosti, ekonomsko moč prebivalstva, stanje na trgu dela ter stanje okolja.

Tudi metoda glavnih komponent heterogenost med občinami potrjuje, saj potrebujemo kar 11 glavnih komponent, da pojasnimo dobrih 76 % variabilnosti. Na podlagi glavnih komponent lahko prepoznamo tudi dejavnike, ki najbolj vplivajo na raznolikost stanja. To so predvsem socio-ekonomsko stanje in ekonomska moč prebivalstva ter njegova izobrazbena struktura, struktura gospodarskih dejavnosti v posamezni občini ter njihova produktivnost, odmaknjenost občine od gospodarskih središč in središč odločanja, podjetniška iniciativnost ter inovativnost, intenzivnost investiranja ter skupni prirast prebivalstva. Med pomembnejše dejavnike lahko uvrstimo tudi brezposelnost, gospodarsko moč kmetij, starostno strukturo prebivalstva, gostoto poselitve ter angažiranost in organiziranost civilne družbe. Omenjene dejavnike lahko opredelimo kot stvarne in jih lahko kvantitativno merimo. Del variabilnosti pa še vedno ostane nepojasnen, s čemer so se srečevali že tudi avtorji drugih študij. Ta del lahko pripišemo nestvarnim dejavnikom, med katere lahko štejemo obstoj in stopnjo razvitosti javnih in zasebnih partnerstev ter razvojnih omrežij, socialni kapital lokalnih skupnosti ter nenazadnje tudi sposobnosti vodstev občin za smotrno in učinkovito rabo razvojnih potencialov in odpravljanje težav.

Kljub ugotovljeni heterogenosti med posameznimi občinami obstajajo tudi podobne značilnosti, kar omogoča njihovo razvrstitev v skupine. Z metodo razvrščanja v skupine smo opredelili štiri skupine občin, kjer so si znotraj skupine občine kar najbolj podobne, med skupinami pa kar najbolj različne. Slabše razvite občine prve in druge skupine prevladujejo predvsem v vzhodnem delu države, večina občin prve skupine z najslabšo gospodarsko in razvojno kondicijo pa se nahaja v severovzhodni Sloveniji ter nekaterih obrobni in obmejni območjih (kot so na primer Haloze). Gospodarsko in razvojno najuspešnejše občine najdemo pretežno v osrednji in zahodni Sloveniji. Kljub sedanji najboljši kondiciji občin najrazvitejše četrte skupine pa je potrebno opozoriti, da se v teh občinah, glede na sedanje trende, slabša demografska struktura, kar v prihodnje lahko povzroča težave. Veliko bolj trajnostno usmerjenost izkazuje tretja skupina občin, ki ima

najboljšo demografsko strukturo med vsemi skupinami občin, pa tudi največji skupni prirast prebivalstva ter ugodne gospodarske in okoljske razmere.

Primerjava med razvitostjo in zadolženostjo občin po posameznih opredeljenih skupinah kaže, da je skupina občin, ki sicer izkazuje najboljše gospodarsko in razvojno stanje, hkrati tudi najbolj zadolžena. Zaskrbljujoče je, da po zadolženosti ne zaostajajo veliko tudi občine prve skupine, torej občine s sicer najslabšo gospodarsko in razvojno uspešnostjo. V tej skupini občin najdemo tudi občine z največjim dolgom na prebivalca občine v Sloveniji, njihov dolg pa se še povečuje. Najmanjši dolg na prebivalca imajo v občinah tretje skupine.

Raznolika gospodarska in razvojna uspešnost posameznih občin je rezultat kompleksnih medsebojnih vplivov različnih vrst razpoložljivega kapitala: gospodarskega, človeškega, socialnega in okoljskega, ki so po posameznih območjih neenakomerno razporejeni, razlikuje pa se tudi intenzivnost njihove rabe. Razpoložljivost oz. stopnjo razvitosti vsakega od omenjene vrste kapitala lahko bolj ali manj uspešno merimo z ustreznimi kazalniki, ti pa nam pojasnjujejo tudi posamezne dejavnike. Kapital je po posameznih območjih neenakomerno razporejen. Ni pa raznoliko le stanje, ampak tudi izzivi in potenciali posameznih območij. Endogeni razvojni potenciali so pogosto tudi še neprepoznani ali pa je njihova raba skromna in omejena. Z ustreznimi pristopi in dejavnostmi jih je mogoče bolje izrabljati in s tem prispevati k večjemu blagostanju in kakovosti bivanja. S tem lahko prispevamo tudi k ohranjanju poseljenosti podeželja, njegove naravne in kulturne dediščine ter tudi k skupnemu razvoju družbe v celoti. Izsledki raziskave kažejo, da je razlaga različne gospodarske in razvojne uspešnosti podeželskih območij kompleksna, saj gre za prepletenost številnih dejavnikov. Prepoznani dejavniki gospodarske in razvojne uspešnosti pa ne le določajo raznolike možnosti oziroma predstavljajo ovire za lokalni razvoj, pač pa tudi kažejo, kako učinkovit je lokalni oz. regionalni sistem pri koriščenju virov in priložnosti ter odpravljanju ovir.

Izboljšanje pogojev za zaposlovanje ter bivanje, infrastrukturne opremljenosti ter dostopnosti do storitev podeželskih območij lahko igra pomembno vlogo pri krepitvi povezav med mesti in podeželjem, pri ustvarjanju nekmetijskih zaposlitev na podeželju, upravljanju z naravnimi viri ter tako prispeva k trajnostnemu razvoju podeželskih območij. K temu lahko pomembno prispevajo tudi sodobne informacijsko-telekomunikacijske tehnologije oziroma njihova razpoložljivost in možnost uporabe tudi v oddaljenih območjih, kar pripomore k premoščanju razdalj in zmanjševanju razlik v kakovosti bivanja ter tem območjem povečuje privlačnost tudi za mlajše prebivalstvo.

Dejavniki, ki so se pokazali kot pomembni za razlago raznolike gospodarske in razvojne uspešnosti kažejo, da bi veliko večjo vlogo za zmanjšanje razvojnih razlik med občinami in regijami morala odigrati regionalna politika (oz. druge ustrezne sektorske politike), saj je izboljšanje gospodarske razvitosti in odpravljanje težav na trgu dela ter zmanjševanje razvojnih razlik med območji predvsem v njeni pristojnosti. Bolj kot vsakokratnim ozkim političnim interesom bi pri načrtovanju razvojnih politik in organizaciji prostorskih enot (občin, regij) morali slediti poznavanju dejanskega stanja in značilnosti območij ter temu ustrezno prilagoditi tudi ukrepe.

Postavlja se tudi vprašanje prihodnjega načrtovanja ukrepov in usmerjanja sredstev. Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj (OECD) je že leta 2006 predlagala, da bi se morale prihodnje politike bolj osredotočati na posamezne lokacije (območja, regije) kot pa na posamezne sektorje ter dajati prednost investiranju pred subvencioniranjem. OECD (*The new rural ...*, 2006) poudarja, da se morajo regionalne politike in politike razvoja podeželja, preoblikovati od "zgoraj-navzdol" ter pretežno subvencijsko usmerjenih strategij za zmanjšanje regionalnih razlik, k politikam za izboljšanje regionalne konkurenčnosti (osredotočenje na infrastrukturo, delovna mesta, lokalne vire, izboljšanje izobrazbene strukture ipd.). Predvsem izobrazba se tudi v naših analizah kaže kot izredno pomemben dejavnik. Posebno pozornost je potrebno namenjati izboljšanju podjetniškega okolja ter krepitvi socialnega in človeškega kapitala, kar pomeni tudi dolgoročno naložbo.

Endogeni razvojni potenciali, s katerimi območja razpolagajo, so pogosto še v latentni fazi, zato bi jih bilo potrebno z določenimi specifičnimi ukrepi spodbuditi. Predvsem slabše razvita območja bi potrebovala tudi nekaj zunanje strokovne pomoči pri pripravi projektov ter začetni vir financiranja, ko evropskih sredstev še ni na voljo, oziroma bi se moral spremeniti tudi sedANJI način financiranja evropskih projektov. Izvajanje projektov bi bilo gotovo učinkovitejše in uspešnejše, če bi bil del sredstev na razpolago že ob zagonu projekta. Določeni premiki v to smer se v novi programski perspektivi EU nakazujejo. Zastavlja pa se tudi vprašanje učinkovitosti koriščenja ukrepov in sredstev v območjih z najslabšo gospodarsko in razvojno uspešnostjo. O tem bo sicer mogoče več sklepati šele na podlagi podrobnega vrednotenja učinkov ukrepov politik v obdobju 2007-2013.

K slabši gospodarski in razvojni uspešnosti verjetno prispeva tudi trenutna organiziranost lokalne samouprave v Sloveniji. V najslabši razvojni in gospodarski kondiciji so predvsem občine prve skupine, ki so predvsem majhne občine. Tudi ugotovitve Računskega sodišča (*Revizijsko poročilo ...*, 2012), da ima kar 110 od 211 občin manj kot 5000 prebivalcev, kar je osnovni kriterij za ustanovitev občine, to potrjuje. Več kot polovica občin je bila torej ustanovljena kot izjema. Poročilo tudi ugotavlja, da je v letu 2010 le 73 občin prikazalo presežek sredstev, kar 137 občin pa primanjkljaj. Manjše občine porabijo več sredstev na prebivalca, hkrati jih manj pridobijo iz svojih virov, zato več sredstev za delovanje potrebujejo s strani države. Za razvoj manjših lokalnih skupnosti pa ima sedanja ureditev občin nedvomno tudi pozitivne učinke. Praviloma so takšne občine nastale zaradi tega, ker so bile v preteklosti razvojno zapostavljene, saj je v večjih občinah pomembnejša pripadnost politični stranki kot teritorialna pripadnost članov občinskega sveta, na tej podlagi pa se dodeljujejo tudi razvojna sredstva. Kot marsikje drugje, tudi na področju lokalne samouprave, Slovenija nima izdelane strategije, na kar nakazujejo že pogoste spremembe zakonodaje s tega področja (*Revizijsko poročilo ...*, 2012). Zakon o lokalni samoupravi se je po osamosvojitvi spremenil že 15-krat, Zakon o financiranju občin pa 6-krat.

5.2 SKLEPI

Stanje v slovenskih občinah in regijah je še vedno zelo heterogeno. Ključni dejavniki, ki raznolikost povzročajo, so najprej gospodarski, kar so pokazali tudi rezultati metode glavnih komponent. Za gospodarsko in razvojno uspešnost je pomembna struktura gospodarskih dejavnosti. Območja z večjim deležem aktivnega prebivalstva zaposlenega v kmetijskih dejavnostih se kažejo kot gospodarsko šibkejša, prav tako območja z velikimi industrijskimi obrati, ki so praviloma v težavah. Ključno težavo predstavljajo tudi brezposelnost, slabša izobrazbena struktura (tudi zaradi odliva izobraženih iz posameznih območij zaradi pomanjkanja ustreznih delovnih mest), manjša podjetniška iniciativnost (tudi kot posledica manjše atraktivnosti zaradi oddaljenosti od pomembnejših centrov in slabše razvite infrastrukture), slabše demografsko stanje (slaba starostna struktura in/ali negativen skupni prirast prebivalstva). Slabše gospodarsko stanje območja se odraža na socialnem področju ter kakovosti življenja in življenjskem standardu. Gre za kompleksen preplet in medsebojne vplive različnih dejavnikov, zato je toliko težje oblikovanje ustreznih politik za reševanje razvojnih težav.

Rezultati naših analiz potrjujejo vse tri raziskovalne hipoteze:

H1: Razlike v razvojni uspešnosti podeželskih območij izhajajo iz značilnosti posameznega območja, ki ga določajo strukturni elementi gospodarskega, človeškega, socialnega, kulturnega in okoljskega kapitala.

Stanje med občinami, regijami in tipi območji je raznoliko, razlike pa izhajajo iz značilnosti območja, ki jih določajo strukturni elementi gospodarskega, človeškega, socialnega ter okoljskega kapitala. Pri tem se kot posebej pomemben izkaže gospodarski kapital, saj prebivalcem predstavlja osnovo za delo in preživetje, hkrati pa območje dela tudi privlačno, posledično pa omogoča kakovostno življenje in preživljanje prostega časa. Predpogoj za to je seveda tudi človeški kapital, brez katerega ni nobene dejavnosti, skupnosti in razvoja. Kako uspešna je neka skupnost pa je odvisno tudi od stopnje razvitosti njenega socialnega kapitala. Okoljski kapital je odraz naravnih danosti in vpliva preostalih vrst kapitala. Razlike v razvitosti in gospodarski ter razvojni uspešnosti so opazne med podeželskimi in mestnimi območji, pa tudi znotraj tipa podeželskih ali mestnih območij.

H2: Poleg demografskega stanja, razvitosti infrastrukture in oddaljenosti od urbanih centrov, ki so najpogostejše prepoznani kot ključni dejavniki, razvojno uspešnost posameznega podeželskega območja določajo še drugi dejavniki kot so: produktivnost, stopnja zaposlenosti, inovativnost, dinamika investiranja, izobrazbena struktura, struktura gospodarskih dejavnosti, uspešnost poslovanja gospodarskih družb ipd.

Razvojno uspešnost najbolj določajo gospodarski dejavniki kot so produktivnost, dinamika investiranja, podjetniška iniciativnost, inovativnost ter struktura gospodarskih dejavnosti. Zelo pomembne so tudi demografske značilnosti kot so skupni prirast prebivalstva, izobrazbena in starostna struktura ter gostota poseljenosti. Pomembna dejavnika gospodarske in razvojne uspešnosti sta tudi oddaljenost od Ljubljane, kot centra odločanja, in pomembnih regionalnih središč ter infrastrukturna opremljenost. To ugotovitev potrjuje

tudi dobro stanje v podeželskih občinah, ki so blizu urbanih središč in dobro izkoriščajo bližino urbanega trga, razpoložljiva delovna mesta ter razvito prometno infrastrukturo (na primer bližino avtocestnega križa, luko ali letališče). Vsi omenjeni dejavniki prispevajo k razvitosti ter privlačnosti nekega območja za razvoj gospodarske dejavnosti in/ali za bivanje, k čemur lahko dodatno prispevajo še naravne danosti, ki omogočajo tudi razvoj vse pomembnejše gospodarske dejavnosti - turizma (termalni viri, obala, smučišča in podobno).

H3: Med posameznimi dejavniki razvojne uspešnosti obstajajo soodvisnosti (korelacije) in medsebojna vplivanja (interakcije).

Rezultati analiz kažejo, da gre pri ugotavljanju gospodarske in razvojne uspešnosti za kompleksen preplet in medsebojne vplive različnih dejavnikov, med katerimi obstajajo soodvisnosti (korelacije) ter medsebojna vplivanja (interakcije).

Glede na izpostavljene dejavnike bi večjo vlogo pri zmanjševanju razvojnih razlik morala odigrati regionalna politika, prav tako bi morali biti ciljno usmerjeni tudi ukrepi ter sredstva ostalih politik. Sredstva bi bilo potrebno usmeriti predvsem v povečevanje konkurenčnosti: nadaljnji razvoj infrastrukture, delovnih mest, izrabo lokalnih virov, izboljšanje znanja ipd. Posebno pozornost je potrebno namenjati izboljšanju podjetniškega okolja ter krepitvi socialnega in človeškega kapitala.

Izsledki raziskave kažejo, da je razlaga različne gospodarske in razvojne uspešnosti podeželskih območij kompleksna, prepoznani dejavniki pa ne le določajo raznolike možnosti oziroma predstavljajo ovire za lokalni razvoj, pač pa tudi pokažejo, kako učinkovit je lokalni oz. regionalni sistem pri koriščenju virov in priložnosti ter odpravljanju ovir.

6 POVZETEK (SUMMARY)

6.1 POVZETEK

Za zmanjšanje razvojnih razlik med območji v Sloveniji in za zagotavljanje vzdržnega razvoja je bilo v preteklosti pripravljenih že veliko politik in programov. Učinke je dal že policentrični regionalni razvoj v 70-ih letih prejšnjega stoletja, po letu 1990 pa tudi posebni programi za razvoj podeželja (kot CRPOV), ki so sledili trendom oživitve podeželja iz Zahodne Evrope. Ti programi so pripomogli k ohranjanju poseljenosti, gospodarski oživitvi ter ohranjanju dediščine na podeželju. Razlike med mestnimi in podeželskimi območji so sicer stalnica povsod po svetu, povsod pa si želijo, da bi bile te razlike čim manjše. V Sloveniji danes na podeželju lahko opazimo dva značilna vzorca: v podeželskih območjih v bližini urbanih središč in pomembnih prometnih tokov je opazno povečevanje števila prebivalstva in gospodarska aktivnost, bolj oddaljena območja pa se še vedno soočajo z zmanjševanjem števila prebivalstva in strukturnimi težavami. Negativni demografski trendi so tudi posledica pomanjkanja delovnih mest izven kmetijstva ter slabše razvite infrastrukture, ki sta najpogosteje prepoznana kot predpogoja gospodarskega in socialnega razvoja. Uspešnost posameznega območja pa določa še vrsta drugih dejavnikov.

Pri ugotavljanju ključnih dejavnikov gospodarske in razvojne uspešnosti smo izhajali iz predpostavke, da na gospodarsko in razvojno uspešnost ne vplivajo le gospodarski (čeprav imajo običajno največji vpliv in jih je najlažje meriti), pač pa tudi človeški, socialni in okoljski dejavniki. Za prostorsko enoto analize smo izbrali občino, kot najmanjšo administrativno enoto v Sloveniji. Da bi pokazali dejansko stanje posamezne občine, oziroma tipov območij na podlagi predhodno predstavljenih izbranih tipoloških členitev, smo v izhodišču izbrali večje število kazalnikov (gospodarske uspešnosti, demografskega, socialnega ter okoljskega stanja). Najprej smo analizirali stanje po občinah po posameznih kazalnikih in ga tudi kartografsko predstavili. Stanje po individualnih kazalnikih smo primerjali tudi po opredeljenih tipih območij izbranih tipoloških členitev slovenskih občin (OECD urbano-ruralne tipologije, EUROSTAT-ove stopnje urbaniziranosti območij, blaginje občin (Rovan in sod., 2009) ter razvitosti občin - tipologije na podlagi koeficienta razvitosti Ministrstva za finance za leti 2009 in 2010. Primerjava je bila usmerjena zlasti na iskanje in pojasnjevanje statistično značilnih razlik in variabilnosti med območji (občinami) ali tipi območij, ki so jih opredelile zgoraj navedene tipološke členitve. Analize so pokazale na veliko heterogenost med občinami in tipi območij po večini izbranih kazalnikov.

Pri analizi stanja v občinah, in kasnejši zasnovi tipologije gospodarske in razvojne uspešnosti občin, smo se osredotočili na dejavnike, ki jih je z izbranimi kazalniki mogoče meriti kvantitativno (stvarni dejavniki). Iz prakse, pa tudi iz nekaterih drugih raziskav (npr. Ceccato in Persson, 2003; Svendsen in Sørensen, 2007), pa ugotavljamo, da s kvantitativnimi analizami ne uspemo pojasniti celotne variabilnosti. Še nepojasnjene razlike med območji je mogoče razložiti s tako imenovanimi nestvarnimi dejavniki, kot so: obstoj partnerstev in razvojnih omrežij, socialni kapital lokalnih skupnosti, upravljalvske sposobnosti lokalnih vodstev in podobno. V nadaljevanju smo uporabili multivariatne statistične metode, ki so nam omogočale sočasno obravnavo osnovnega nabora 40-ih

kazalnikov za 210 slovenskih občin. Z uporabo metode glavnih komponent smo skušali začetno število kazalnikov zožiti na čim manj glavnih komponent, ki so nove sintetične spremenljivke in predstavljajo medsebojno neodvisne linearne kombinacije začetnih spremenljivk. Z njimi smo skušali pojasniti kar največji delež variabilnosti začetnih spremenljivk (Johnson in Wichern, 2002). Možnost združevanja začetnih spremenljivk je bolj uspešna, bolj ko so osnovne spremenljivke med seboj povezane (Košmelj, 2007). Visoke vrednosti korelacijskih koeficientov nam kažejo visoke odvisnosti med spremenljivkami. Tudi rezultati metode glavnih komponent nam potrjujejo domnevo o veliki variabilnosti stanja med slovenskimi občinami, saj za pojasnjevanje pomembnega deleža variabilnosti še vedno potrebujemo več glavnih komponent. S petimi glavnimi komponentami uspemo pojasniti okrog 57 %, z enajstimi pa 76,5 % variabilnosti. Kazalniki, ki s pomembno utežjo določajo glavne komponente, nam tudi nakazujejo ključne dejavnike, ki povzročajo variabilnost med občinami.

Na podlagi glavnih komponent smo slovenske občine, z metodo razvrščanja v skupine, razvrstili v štiri skupine s podobnimi značilnostmi. Na ta način smo dobili novo tipološko členitev občin, ki bi jo lahko poimenovali "tipologija gospodarske in razvojne uspešnosti slovenskih občin". Prva skupina občin izkazuje najnižjo gospodarsko in razvojno uspešnost, gre pa pretežno za manjše občine z malo prebivalcev. Najdemo jih pretežno v Pomurju in Podravju ter na nekaterih obmejnih območjih (Pohorje, Haloze, zgornji tok reke Kolpe). Poleg slabe gospodarske uspešnosti in višjega deleža zaposlenih v kmetijskih dejavnostih imajo občine te skupine tudi slabo demografsko sliko, saj imajo najvišji indeks staranja med vsemi skupinami ter najnižji skupni prirast prebivalstva. Tudi stanje na trgu dela je v teh območjih ni najboljše, saj se srečujejo z visoko brezposelnostjo ter nizko stopnjo aktivnosti prebivalstva, kar je lahko tudi posledica nižje izobrazbene ravni v primerjavi z ostalimi skupinami občin. Občine prve skupine, ki so praviloma redkeje poseljene, pa imajo najugodnejše okoljsko stanje, saj zberejo najmanj komunalnih odpadkov na prebivalca ter vključujejo največji delež Natura 2000 območij v površini občin. Druga skupina občin izkazuje nekoliko boljše gospodarsko in razvojno stanje od prve, gre pa predvsem za občine, ki imajo večje industrijske obrate in prevladujočo zaposlitev v industriji. Ta pa se danes pretežno ubada s težavami. Odras tega so tudi v povprečju najnižje vrednosti bruto mesečnih plač ter najnižjih poslovnih prihodkov na zaposlenega. Delež zaposlenih v storitvenih dejavnostih in javni upravi je primerjalno najnižji prav v tej skupini. Odras slabše ekonomske moči prebivalstva, ki je lahko tudi posledica večje oddaljenosti od pomembnejših regionalnih centrov, je tudi najnižja stanovanjska površina na prebivalca. Tretjo skupino občin lahko imenujemo tudi najbolj trajnostno naravnane občine, saj imajo poleg najugodnejše demografske strukture med vsemi skupinami tudi ugodno gospodarsko in okoljsko stanje. Praviloma se te občine nahajajo ob ali v bližini avtocestnega križa, njihova občinska središča pa so običajno tudi pomembni regionalni centri. Četrto skupino predstavljajo občine, ki so trenutno v najboljši gospodarski in razvojni kondiciji, praviloma pa gre za večje občine, tako po površini kot po številu prebivalcev. Prevladuje zaposlitev v storitvenih dejavnostih, kar omogoča tudi primerjalno najvišje bruto povprečne mesečne plače ter najboljše vrednosti tudi preostalih kazalnikov gospodarske uspešnosti: največ investirajo, dosegajo najvišjo dodano vrednost in inovativnost ter podjetniško iniciativnost ter najboljše rezultate poslovanja podjetij. Visok indeks delovne migracije kaže, da omogočajo delovna mesta tudi prebivalcem drugih skupin občin. Tudi kmetije v tej skupini občin dosegajo največjo ekonomsko

velikost, saj so naravni pogoji za kmetovanje v teh območjih najugodnejši, blizu pa je tudi trg za prodajo pridelkov. Odraž vsega je tudi najvišja bruto osnova za dohodnino, ki omogoča tudi dobro kakovost življenja in dober življenjski standard. Okoljsko stanje je manj ugodno, saj se posledice visoke gostote poseljenosti in zgostitve podjetij ter visokega življenjskega standarda odražajo tudi na veliki količini zbranih komunalnih odpadkov na prebivalca ter najmanjšem deležu okoljsko vrednih Natura 2000 območij med vsemi skupinami. Skupina občin nima najugodnejše demografske slike in če se bo sedanji trend nadaljeval, bo to lahko tem občinam predstavljalo težavo.

Primerjava opredeljenih skupin občin po zadolženosti kaže, da so najbolj zadolžene ravno občine četrte skupine, ki sicer izkazuje najboljšo gospodarsko in razvojno kondicijo. Takoj za njimi se po višini dolga uvrstijo občine prve skupine, kar je zaskrbljujoče. V tej skupini so tudi občine, ki imajo največ dolga na prebivalca, ta pa se še povečuje. Tudi po zadolženosti so v najugodnejšem položaju občine tretje skupine. Sicer skoraj tretjino dolga slovenskih občin v absolutnem znesku pade na Mestno občino Ljubljana, kar 62 % dolga pa je v letu 2012 pripadalo občinam Osrednjeslovenske, Podravske in Savinjske regije. Po dolgu občine na prebivalca izstopajo občine Gornji Petrovci, Šalovci, Solčava in Kostel, med mestnimi občinami pa Mestna občina Koper.

Rezultati analiz potrjujejo naše tri raziskovalne hipoteze. Raznolika gospodarska in razvojna uspešnost posameznih občin je torej rezultat kompleksnih medsebojnih vplivov in povezav med različnimi dejavniki ter odraz različnih vrst kapitala, s katerim posamezne občine oziroma območja razpolagajo: gospodarskega, človeškega, socialnega in okoljskega. To je tudi razlog za razlike v razvitosti med podeželskimi in mestnimi območji, saj je ta kapital neenakomerno razporejen, med območji pa se razlikuje tudi intenzivnost njegove rabe. Za gospodarsko in razvojno uspešnost je odločilen predvsem gospodarski kapital, pozitivne doprinose pa prispevajo tudi ostale vrste kapitala oziroma njihova kombinacija. Največji delež variabilnosti med občinami pojasnjujejo gospodarski dejavniki: produktivnost, dinamika investiranja, podjetniška iniciativnost, inovativnost ter struktura gospodarskih dejavnosti. Zelo pomembne so tudi demografske značilnosti kot so predvsem izobrazbena struktura, pa tudi skupni prirast prebivalstva, starostna struktura in gostota poseljenosti. Pomembna dejavnika gospodarske in razvojne uspešnosti sta tudi oddaljenost ter infrastrukturna opremljenost, vse skupaj pa se nenazadnje odraža tudi na življenjskem standardu in kakovosti življenja prebivalstva.

Izsledki raziskave kažejo, da je razlaga različne gospodarske in razvojne uspešnosti podeželskih območij kompleksna, saj gre za prepletenost številnih dejavnikov, med katerimi se odražajo soodvisnosti (korelacije) ter medsebojni vplivi (interakcije). Izboljšanje pogojev za zaposlovanje ter bivanje, infrastrukturne opremljenosti ter dostopnosti do storitev podeželskih območij lahko igra pomembno vlogo pri krepitvi povezav med mesti in podeželjem (v obojestransko korist), pri ustvarjanju nekmetskih zaposlitev na podeželju, upravljanju z naravnimi viri ter tako prispeva k trajnostnemu razvoju podeželskih območij in uspešnemu razvoju družbe v celoti.

6.2 SUMMARY

Many policies and programs have been prepared in order to reduce the development gap between areas in Slovenia and to ensure sustainable development. Polycentric regional development in the 1970s and some special programmes for rural development post-1990 (e.g. CRPOV) which followed the trends of rural revival in Western Europe, were performed to moderate effect. These programmes have contributed to the maintenance of the settlements, economic revitalization and heritage conservation in rural areas. Differences in development between urban and rural areas are otherwise a constant everywhere in the world, as are attempts to minimize them. In Slovenian rural areas today we can see two typical patterns: increases in the population and economic activity are noticeable in rural areas closer to urban centres and to major traffic flows, while more remote areas are still faced with declining populations and structural problems. Negative demographic trends are also a consequence of underdeveloped infrastructure and the lack of jobs outside of agriculture, which are commonly recognized as prerequisites of economic and social development. Nevertheless, the performance of each area depends on a number of other factors.

In determining the key factors of economic and development performance, we proceeded from the assumption that not only economic factors affect economic and development success (although they usually have the greatest impact and are easier to measure), but also human, social and environmental factors play significant roles. As the smallest administrative unit in Slovenia, the municipality was selected to be the spatial unit of analysis. In order to show the actual situation of each municipality or types of areas based on previously presented selected typologies, we selected more indicators, also of economic performance, demographic, social and environmental status. First, we analyzed the situation in the municipalities by individual indicators, incorporating a cartographic presentation. The state of each individual indicator was also compared according to defined area types by selected typologies of Slovenian municipalities (OECD urban-rural typology, EUROSTAT's degree of urbanization, types of municipality well-being according to Rován et al. (2009) and the development of municipalities – a typology based on a coefficient of development from the Ministry of Finance for 2009 and 2010). Comparison focused particularly on identifying and explaining the significant differences and variability between areas (municipalities) or between the types of areas that are defined by the above-mentioned typologies. Analysis shows a large heterogeneity between municipalities and types of areas for most of the selected indicators.

In analysing the situation in the municipalities, and later for the design of a typology of economic and development performance of municipalities, we have focused on (tangible) factors whose importance can be measured quantitatively on the basis of the selected indicators. In practice, as well as from several other studies (Ceccato and Persson, 2003; Svendsen and Sørensen, 2007), we discovered that the quantitative analyses do not explain all the variability. Yet unexplained differences between areas can be explained by the so-called non-tangible factors, such as the existence of partnerships and the development networks, social capital of local communities, the management capacity of local management teams, etc. In the continuation, we used multivariate statistical methods that allowed us to simultaneously address the basic set of 40 indicators for 210 Slovenian

municipalities. By using the method of principal components analysis we tried to narrow down the initial number of indicators to as few principal components as possible, which become new synthetic variables, mutually independent and which represent linear combinations of the initial variables. With these we tried to explain the greatest proportion of the variability of the initial variables (Johnson and Wichern, 2002). The possibility of combining the initial variables is greater if the dependence between variables is also greater (Košmelj, 2007). High values of correlation coefficients indicate a high dependence between variables. The results of the principal components confirm the assumption of the large variability in the state of Slovenian municipalities. For an explanation of a significant proportion of the variability, we still need more principal components. With the first five principal components we are able to explain around 57 %, and with eleven 76.5 % of the variability. Indicators with significant weight defining the principal components also indicate the key factors that cause variability between municipalities.

Based on the principal components, Slovenian municipalities were divided into four groups with similar characteristics, using cluster analysis. This gave us a new typological breakdown of municipalities, which could be called "typology of economic and development performance of Slovenian municipalities". The first group of municipalities shows the lowest economic and development performance; they are mainly small municipalities with a low number of inhabitants. They are found mainly in Pomurje and Podravje, and in some border areas (Pohorje, Haloze, the upper stream of Kolpa river). In addition to poor economic performance and a higher share of employment in agriculture, municipalities of these groups are in a poor demographic situation. They have the highest ageing index among all groups and the lowest overall population growth. Also, the labour market situation in these areas is worst of all, since they are faced with high unemployment and a low activity rate of the population, which may be due to the lower educational level compared to other groups of municipalities. Municipalities of the first group are generally less populated, have the most favourable environmental conditions, collect the least municipal waste per capita and include the largest share of Natura 2000 areas in total municipality area. The second group of municipalities shows a slightly better economic and development situation than a first group. Representatives of the group are mainly the municipalities that have bigger industrial plants and prevailing employment in industry. Industry there is today mainly confronting the problems related to having the lowest average monthly gross salaries and the lowest business incomes per employee. The share of employees in the service sector and in public administration is also comparatively low in this group. The very low economic power of the population, which could also be a consequence of the greater distance from important regional centres, is also manifest in the smallest dwelling area per capita. The third group of municipalities can be determined as the most sustainably oriented. In addition to the most favourable demographic structure among all defined groups they also have favourable economic and environmental status. These municipalities are mostly located at or near the motorway network, and their municipal centres are also usually important regional centres. The fourth group consists of municipalities, which are currently in the best economic and developmental condition. Mostly they are larger municipalities, by area and by the number of inhabitants. The service sector dominates employment, enabling the comparatively highest average gross monthly salary and also the best values for the remaining indicators of economic performance: highest investment, achieving the highest value added, showing the highest

innovation and entrepreneurial initiative and the best economic businesses results. A high labour migration index shows that they offer jobs to the inhabitants of other groups of municipalities as well. Even farms in this group of municipalities attain the greatest economic size because the natural conditions for farming in these areas are the best. Close to larger urban markets, they also benefit from a favourable position for selling their products. Reflecting of all of the above-mentioned advantages is also the highest gross taxable income, which also likely contributes to a good quality of life. The environmental situation is less favourable because of the high population density and concentration of economic activities. The higher standard of living is reflected in the large amount of collected municipal waste per capita and the lowest proportion of environmentally valuable Natura 2000 sites among all groups. The demographic situation in the fourth group of municipalities is not the best and could be a problem in the future if the present trends continue.

Comparison of the four groups of the municipalities by indebtedness shows that the fourth group, currently in the best economic and development condition, has the highest debt as well. But we should still be more concerned by the fact that the municipalities from the first group, with the worst economic and development situation, has very high debt as well. In this group we can also find the municipalities with the highest debt per capita, which is still growing. The situation with regard to debt is the most favourable in the third group of the municipalities. In general, almost one third of the total debt of Slovenian municipalities falls on the Municipality of Ljubljana, while 62 % of the debt in 2012 belonged to municipalities in Osrednjeslovenska, Podravska and Savinjska region. Municipalities with the highest debt per capita are Gornji Petrovci, Šalovci, Solčava and Kostel, and the Municipality of Koper among the urban municipalities.

The analysis results confirm our three research hypotheses. Diverse economic and development performance of individual municipalities is thus the result of complex interactions and connections between the various identified factors and is a reflection of the different types of capital that individual municipalities or areas have: economic, human, social and environmental. This is also the reason for the differences in development between rural and urban areas, as this capital is unevenly distributed among regions, and the intensity of its use also varies. Economic capital is especially crucial for economic and development performance, but the important contributions come from the other types of capital, or we can say that the combination of their contributions is decisive. The largest proportion of variability between municipalities can be explained by the economic factors, i.e. productivity, the dynamics of investment, entrepreneurial initiative, innovation and the structure of economic activities. Demographic characteristics, such as educational structure, total population growth, age structure and population density, are also very important. Two other important factors that enable economic development and performance are distance and infrastructure development. All together, the standard of living and quality of life in the municipalities are ultimately reflected in the combination of these factors.

The research results show that the interpretation of the various economic and development performance of rural areas is complex because it is a mix of many factors, among which exist wide interdependencies (correlations) and interactions. Improving the employment

and residential conditions, infrastructure and access to services in rural areas can play an important role in strengthening the links between urban and rural areas (for mutual benefit), for the creation of non-agricultural employment in rural areas, for the management of natural resources - thus contributing to the sustainable development of rural areas, and to the successful development of Slovenian society in general.

7 VIRI

- Abdel-Rahman H. 1998. Product differentiation, monopolistic and city size. *Regional Science and Urban Economics*, 18, 1: 69-86
- Agarwal S., Rahman S., Errington A. 2009. Measuring the determinants of relative economic performance of rural areas. *Journal of Rural Studies*, 25: 309-321
- Agricultural policy reform and the rural economy in OECD countries. 1998. Paris, Organisation for economic cooperation and development (OECD): 312 str.
- Armstrong H., Taylor J. 2000. *Regional economics and policy*. 3rd Edition. Oxford, Blackwell Publishers: 437 str.
- Barbič A. 1995a. Pristopi k opredeljevanju podeželja. Raziskovalno poročilo. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za agronomijo: 35 str.
- Barbič A. 1995b. Kulturna identiteta slovenskega podeželja. V: Izhodišča, sestavine in problemi celovitega razvoja podeželja v Sloveniji. Zbornik posveta (Celovit razvoj podeželja 1). Kovačič M. (ur.). Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za agronomijo, Inštitut za agrarno ekonomiko: 219-246
- Barbič A. 2005. Izzivi in priložnosti podeželja. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede: 343 str.
- Bastič M. 2006. Metode raziskovanja. Maribor, Univerza v Mariboru, Ekonomsko-poslovna fakulteta Maribor: 51 str.
- Beyond GDP. Measuring progress, true wealth and the well-being. International Conference and Initiative. 2008.
<http://www.beyond-gdp.eu> (15.10.2010)
- Blanc M. 1997. La ruralité: diversité des approches. *Economie Rurale*, 242: 5-12
- Bryden J. M. 2000. Differential economic performance in rural areas. V: Proceedings of the International conference on rural communities and identities in the global millenium. Nanaimo, Malaspina University College: 207-217
<http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED455044.pdf> (12.3.2012)
- Bryden J. M., Hart K. J. 2001. Dynamic of rural areas: International comparative analysis. The Arkleton Centre for Rural Development Research. Aberdeen, University of Aberdeen: 403 str.
- Bryden J. M., Hart S., Keith D. 2004. A new approach to rural development in Europe: Germany, Greece, Scotland, and Sweden. Lewiston, The Edwin Mellen Press: 403 str.
- Ceccato V., Persson L. O. 2003. Differential economic performance (DEP) in the periphery: Evidence from Swedish rural areas, *European Journal of Spatial Development*, 7: 1-28
- Cloke P. J. 1985. Whither rural studies? *Journal of Rural Studies*, 1, 1: 1-9

- Cooke P., Morgan K. 1998. The associational economy: firms, regions and innovation. Oxford, Oxford University Press: 247 str.
- Creating rural indicators for shaping territorial policy. 1994. Paris, Organisation for economic cooperation and development (OECD): 93 str.
- Cummings H., Morris K., McLennan, D. 1999. Economic impact of agriculture on the economy of Huron County. V: Dynamics of the new rural economy: an exploration of community-sponsored research from Huron County. Fuller T., Nichol P. (ur.). Guelph, University of Guelph: 317-369
- Členitve ozemlja. 2010. V: Statistični letopis 2010. Ljubljana, Statistični urad Republike Slovenije: 49
- Davies A., Tonts M. 2010. Economic diversity and regional performance: An empirical analysis of the Western Australian Grain Belt. Geographical Research, 48, 3: 223-234
- Dawe S., Bryden J. M. 1999. Competitive advantage in the rural periphery: redefining the global-local nexus. V: Urban development in frontier regions. Lithwick H., Gradus Y. (ur.). The Netherlands, Kluwer Academic Publishers: 213-229
- Direktiva o habitatih.
<http://www.natura2000.gov.si/index.php?id=140#c160> (10.3.2012)
- Direktiva o pticah.
<http://www.natura2000.gov.si/index.php?id=140#c85> (10.3.2012)
- Doljak M. 2005. Človekov razvoj kot idealni cilj gospodarske rasti. Diplomsko delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta: 59 str.
- Določitev koeficientov razvitosti občin za leti 2009 in 2010 z dne 31. 7. 2009.
http://www.mf.gov.si/si/delovna_podrocja/lokalne_skupnosti/izracuni/dolocitev_koeficientov_azvitosti_obcin/ (8.3.2011)
- Domar E. D. 1957. Essays in the theory of economic growth. Oxford, Oxford University Press: 272 str.
- Du Plessis V., Beshiri R., Bollman R. D., Clemenson H. 2001. Definitions of rural. Rural and Small Town Canada Analysis Bulletin, 3, 3: 17 str.
- Erjavec E., Juvančič L. 2000. Razsežnosti vključevanja Slovenije v EU za slovensko kmetijstvo in podeželje. V: Slovenija in Evropski izzivi 2. Izola, Slovensko panevropsko gibanje: 102-136
- Errington A. 1994. The peri-urban fringe: Europe's forgotten rural areas. Journal of Rural Studies, 10, 4: 367-375
- EURES.
<http://www.ess.gov.si/eures> (5.5.2011)

- Ferligoj A. 1989. Razvrščanje v skupine. Teorija in uporaba v družboslovju. Metodološki zvezki št. 4. Ljubljana, Raziskovalni inštitut, Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo: 182 str.
- Ferligoj A. Multivariatna analiza.
<http://vlado.fmf.uni-lj.si/vlado/podstat/Mva.htm> (12.12.2011)
- Fukuyama F. 1995. Social capital and the global economy. *Foreign Affairs*, 74, 5: 89-103
- Gabrijelčič P. 1991. Urejanje in oblikovanje podeželskega prostora. V: Prihodnost slovenskega podeželja. Barbič A. (ur.). Novo mesto, Dolenjska založba: 63-66
- Google zemljevidi.
<https://maps.google.si/maps?hl=sl> (10.10.2011)
- Gosar L. 2003. Predgovor. V: Kladnik D., Ravbar M. Členitev slovenskega podeželja (Geografija Slovenije 8). Ljubljana, Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU: 9
- Gospodarski razvoj.
http://www.cpi.si/files/cpi/userfiles/TrajnostniRazvoj/01_Gospodarski_razvoj.pdf (27.7.2012)
- Gostiša M. 2001. Kaj je človeški kapital podjetja.
www.delavska-participacija.com/clanki/ID990203.doc (9.8.2013)
- Grimes S. 2000. Rural areas in the information society: diminishing distance or increasing learning capacity? *Journal of Rural Studies*, 16: 13-21
- Grobler P. 2002. Proučevanje družbeno-ekonomske razvitosti slovenskih občin s pomočjo metod multivariatne analize. Diplomsko delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta: 48 str.
- Halfacree K. H. 1993. Locality and social representation: Space, discourse and alternative definitions of the rural. *Journal of Rural Studies*, 9, 1: 23-37
- Halfacree K. H. 2006. Rural space: constructing a three-fold architecture. V: Handbook of rural studies. Cloke P., Marsden T., Mooney P. (ur.). London, Sage Publications: 44-62
- Handbook of rural studies. Cloke P., Marsden T., Mooney P. (ur.) 2006. London, Sage Publications: 511 str.
- Handbook on constructing composite indicators, Methodology and user guide. 2008. Paris, Organisation for economic cooperation and development (OECD): 158 str.
<http://www.oecd.org/std/42495745.pdf> (13.3.2011)
- Hanžek M., Gregorčič M. 1999. Slovenija in človekov razvoj. V: Poročilo o človekovem razvoju-Slovenija 1999. Hanžek M. (ur.). Ljubljana, Urad za makroekonomske analize in razvoj: 11-21
- Hoggart H., Buller H., Black R. 1995. Rural Europe. Identity and change. London, Edward Arnold: 264 str.

- Hoggart K. 1987. Rural development: A Geographical perspective. Kent, Croom Helm: 317 str.
- Interaktivni statistični atlas Slovenije. SURS.
<http://stat.monolit.si/?lang=sl> (10.1.2012)
- Johnson R. A., Wichern D. W. 2002. Applied multivariate statistical analysis. New Jersey, Prentise Hall: 767 str.
- Keeble D., Tyler P., Broom G., Lewis J. 1992. Business success in the countryside: the performance of rural enterprise. London, HMSO: 56 str.
- Kladnik D. 1999. Leksikon geografije podeželja. Ljubljana, Inštitut za geografijo: 318 str.
- Kladnik D., Ravbar M., 2003. Členitev slovenskega podeželja. Geografija Slovenije 8. Ljubljana, Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU: 196 str.
- Klemenčič M. 1982. Nekatera teoretska izhodišča pri preučevanju podeželja. V: Geografske značilnosti preobrazbe slovenskega podeželja. Gradivo za posvetovanje geografov ob 60-letnici Geografskega društva Slovenije. Ljubljana, Geografsko društvo Slovenije: 23-30
- Klemenčič M. 2006. Teoretski pogled na razvojne strukture slovenskega podeželja. Dela/FF, Oddelek za geografijo, 25: 159-171
- Klemenčič M. M., Lampič B., Potočnik Slavič I. 2008. Življenjska (ne)moč obrobnihi podeželskih območij v Sloveniji (GeograFF 3). Ljubljana, Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani: 149 str.
- Klemenčič V. 2005. Poskus opredelitve sodobnih problemov razvoja kulturne pokrajine slovenskega podeželja. Dela/FF, Oddelek za geografijo, 24: 171-184
- Knoke D., Kulinski J. 1982. Network Analysis. Beverly Hills, Sage Publications: 96 str.
- Kolednik A. 2012. Ljubljanačani so zadolženi še nekrat bolj od preostalih Slovencev.
http://www.siol.net/novice/slovenija/2012/07/zadolzenost_obcin.aspx (17.7.2012)
- Košmelj K. 2007. Metoda glavnih komponent: osnove in primer. Acta Agriculturae Slovenica, 89, 1: 159-172
- Košmelj K., Breskvar Žaucer L. 2006. Metode za razvrščanje enot v skupine: osnove in primer. Acta Agriculturae Slovenica, 87, 2: 299-310
- Kovačič M. 1992. Vloga kmetijske svetovalne službe v prihodnjem razvoju kmetijstva in podeželja. Sodobno kmetijstvo, 25, 2: 6-8
- Kovačič M., Gosar L., Fabijan R., Perpar A. 2000. Razvojno-tipološka členitev podeželja v Republiki Sloveniji. Typologische Gliederung des Ländlichen Raumes in Republik Slowenien (Agrarna ekonomika in politika, študije 6). Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za agronomijo, Inštitut za agrarno ekonomiko: 129 str.

- Kozina J. 2008. Prometna dostopnost kot kriterij regionalizacije Slovenije. Diplomsko delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo: 106 str.
- Kutin Slatnar B., Krajnc A., Lojović Hadžihasanović E., Stele A. 2012. Popis kmetijstva 2010 - vsaka kmetija šteje! Ljubljana, Statistični urad Republike Slovenije: 48 str.
- Likar B. 2000. Podpora inovativnosti mladih. V: Vloga inoviranja pri pospeševanju regionalnega razvoja Slovenije: povzetki referatov. Mulej M., Čelan Š. (ur.). Ptuj, Znanstvenoraziskovalno središče Bistra: 25-26
- Lin N. 2001. Social capital: a theory of social structure and action. Cambridge, Cambridge University Press: 281 str.
- Lowe P., Talbot H. 2000. Policy for small business support in rural areas: a critical assessment of the proposals for the small business service. *Regional Studies*, 34, 5: 479-487
- Malešič K., Bregar L., Rovn J. 2009. Metodologija merjenja blaginje za občine. *IB revija*, 3, 4: 43-57
- Matarasso F. 1999. Towards a local cultural index. Measuring the cultural vitality of communities. Gloucestershire, Comedia: 17 str.
- Mihalič R. 2006. Management človeškega kapitala. Škofja Loka, Mihalič in Partner: 354 str.
- Naprudnik M., Stanič I. 1994. Od Ria do Pišec: človekove dejavnosti v prostoru. Mednarodna delavnica "Človek-upravljanje-obstojen razvoj". Atomske toplice - Podčetrtek, 25.-30. jun. 1994: 13 str. (gradivo z delavnice)
- Nardo M., Saisana M., Saltelli A., Tarantola S., Hoffman A., Giovannini E. 2005. Handbook on constructing composite indicators: Methodology and user guide. OECD Statistics Working Paper. Paris, OECD, Statistics directorate: 108 str.
- Natura 2000. Biseri slovenske narave.
<http://www.natura2000.gov.si/index.php?id=140#c85> (15.1.2014)
- Nelson R., Sampat B. 2001. Making sense of institutions as a factor shaping economic performance. *Journal of Economic Behaviour and Organisation* 44, 1: 31-54
- Niehaus R., Price K. 1990. Human resource strategies for organizations in transition. New York and London, Plenum Press: 335 str.
- North D., Smallbone, D. 2000. The innovativeness and growth of rural SMEs in the 1990s. *Regional Studies* 34, 2: 145-157
- Pearson R., Walsh K. 1983. How to analyze your local labour market. London, Gower Publishing: 101 str.

- Pečar J. 2011. Poslovanje gospodarskih družb v letih 2008 in 2009 - regionalni pregled. Delovni zvezek UMAR 1/2011, let. 20. Ljubljana, Urad RS za makroekonomske analize in razvoj: 53 str.
- Pečar J., Kavaš D. 2006. Metodologija izračuna indeksa razvojne ogroženosti za obdobje od 2007 do 2013. Delovni zvezek UMAR 6/2006. Ljubljana, Urad RS za makroekonomske analize in razvoj: 62 str.
- Perpar A. 2002. Razvojne značilnosti slovenskega podeželja. Magistrsko delo. Ljubljana, Biotehniška fakulteta Univerze v Ljubljani, Oddelek za agronomijo: 205 str.
- Perpar A., Kastelec D., Udovč A. 2013a. Dejavniki raznolike gospodarske in razvojne uspešnosti slovenskih občin. V: Orodja za podporo odločanju v kmetijstvu in razvoju podeželja. 6. konferenca DAES. Udovč A. (ur.). Ljubljana, Društvo agrarnih ekonomistov Slovenije: 33-50
- Perpar A., Kastelec D., Udovč A. 2013b. Pojasnjevanje razvojnih razlik v Sloveniji s pomočjo multivariatnih statističnih metod. V: Nove razvojne perspektive. Regionalni razvoj 4. Nared J., Perko D., Razpotnik Visković N. (ur.). Ljubljana, Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU: 11-23
- Perpar A., Udovč A. 2012. Development potentials of rural areas-The case of Slovenia. V: Rural development-Contemporary issues and practices. Rashid Solagberu Adisa (ur.). Rijeka, InTECH: 283-310
- Plut D., Adamič M., Kryštufek B., Lampič B., Medved S. 2004. Vrednotenje vloge naravnih virov (okoljskega kapitala) Slovenije v Strategiji razvoja Slovenije z vidika konkurenčnosti in kakovosti življenja. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta: 116 str.
- Podatki občin o realiziranih prihodkih in drugih prejemkih ter odhodkih in drugih izdatkih splošnega dela proračuna ter o realiziranih odhodkih in drugih izdatkih posebnega dela proračuna za leto 2008". Ministrstvo za finance RS.
http://www.mf.gov.si/si/delovna_podrocja/lokalne_skupnosti/statistika/ (11.10.2011)
- Popis kmetijstva 2010, Slovenija, 2010 - končni podatki, 29. marec 2012, prva objava.
http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=4594 (15.6.2012)
- Poročilo o stanju zadolženosti občin in pravnih oseb javnega sektorja na ravni občin na dan 31. 12. 2011. 2012. Vlada Republike Slovenije: 7 str.
http://www.mf.gov.si/si/delovna_podrocja/lokalne_skupnosti/statistika/zadolzevanje_obcin (15.10.2013)
- Poročilo o zadolženosti občin na dan 30. 6. 2009. 2009. Ljubljana, Vlada Republike Slovenije: 4 str.
http://www.mf.gov.si/si/delovna_podrocja/lokalne_skupnosti/statistika/zadolzevanje_obcin (15.10.2013)
- Porter M. E. 1990. The competitive advantage of nations. New York, Free Press: 896 str.

- Porter M. E., Ketels C. H. M. 2003. UK Competitiveness: moving to the next stage. DTI economic paper, 3. Institute of strategy and competitiveness, Harvard Business School: 55 str.
- Potočnik Slavič I. 2008. Endogeni razvojni potenciali podeželja. Doktorska disertacija. Ljubljana, Oddelek za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani: 361 str.
- Potočnik Slavič I. 2010. Endogeni razvojni potenciali slovenskega podeželja (GeograFF 7). Ljubljana, Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani: 131 str.
- Pratt A. C. 1996. Discourses of rurality: Loose talk or social struggle? Journal of Rural Studies, 12, 1: 69-78
- Projekt statistike razvoja podeželja. SURS.
http://www.stat.si/tema_splosno_upravno_podezelje_predstavitev.asp#koncept (15.3.2012)
- Prosen A. 1991. Razvoj podeželja in naselij. Sodobno kmetijstvo, 6: 255-259
- Prosen A. 1993. Sonaravno urejanje podeželskega prostora. Ljubljana, Fakulteta za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo: 180 str.
- Putnam R. 1993. The prosperous community: Social capital and public life. American Prospect, 13: 35-42
- Putnam R. 1995. Bowling alone: America's declining social capital. Journal of Democracy, 6, 10: 65-78
- Putnam R. 2000. Bowling alone-The collapse and revival of American community. New York, Simon and Schuster: 541 str.
- Razpotnik B. 2010. Sprememba statistične definicije prebivalstva. Bilten Statističnega društva Slovenije, 54, 32: 9-13
- R: A language and environment for statistical computing. R Foundation for Statistical Computing. Vienna, Austria. ISBN 3-900051-07-0, <http://www.R-project.org/> (maj, 2010)
- Redek T. 2001. Razvoj teorije gospodarske rasti. Magistrsko delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta: 166 str.
- Regions at a glance. 2007. Paris, Organisation for economic cooperation and development (OECD): 252 str.
- Reimer B. 2003. The new rural economy project: what have we learned? V: Paper prepared for presentation to the Rural Sociological Society, Montreal.
http://nre.concordia.ca/what_have_we_learned.htm (15.9.2009)
- Revizijsko poročilo. Ureditev področja občin. 2012. Ljubljana, Računsko sodišče Republike Slovenije: 70 str.
- Rovan J., Malešič K., Bregar L. 2009. Blaginja občin v Sloveniji. Geodetski vestnik, 53: 70-90

- Saraceno E. 1994. Alternative readings of spatial differentiation: The rural versus the local economy approach in Italy. *European Review of Agricultural Economics*, 21, 3/4: 451-474
- Skoberne I. 2007. Delež območij Natura 2000 po občinah (januar 2007).
http://pspp.arso.sigov.si/pspp_repozitorij/downloads/natura2000.zip (3.8.2010)
- Slovenske občine v številkah. SURS (2008-2011).
<http://www.stat.si/obcinevstevilkah/Default.aspx?leto=2012> (9.3.2011)
- Statistika razvoja podeželja. SURS.
http://www.stat.si/tema_splosno_upravno_podezelje_predstavitev.asp#koncept (15.3.2011)
- SURS - Statistični urad Republike Slovenije (2010-2013).
<http://www.stat.si> (od jan. 2010 do dec. 2013)
- Svendsen G. L. H., Sørensen J. F. L. 2007. There's more to the picture than meets the eye: Measuring tangible and intangible capital in two marginal communities in rural Denmark. *Journal of Rural Studies*, 23: 453-471
- Število društev in zvez društev 2008-2009. 2011. Ljubljana, SURS (interno gradivo - izpisi iz baze podatkov)
- Tematska kartografija. SURS.
<http://www.stat.si/TematskaKartografija/> (9.3.2011)
- Terluin I. J., Post J. H. 2000. *Employment dynamics in rural Europe*. Oxon, CABI Publishing: 256 str.
- Terluin I. J. 2001. *Rural Regions in the EU: Exploring differences in economic development*. Ph.D. Thesis. Groningen, Faculteit der Ruimtelijke Wetenschappen Rijksuniversiteit: 265 str.
<http://dissertations.ub.rug.nl/faculties/rw/2001/i.j.terluin/> (15.1.2010)
- Terluin I. J. 2003. Differences in economic development in rural regions of advanced countries: an overview and critical analysis of theories. *Journal of Rural Studies*, 19: 327-344
- Territorial indicators of employment: Focusing on rural development. 1996. Paris, Organisation for economic cooperation and development (OECD): 183 str.
- The EU rural development policy: Facing the challenges. 2008. Brussels, European Communities: 21 str.
http://ec.europa.eu/agriculture/events/cyprus2008/brochure_en.pdf (20.9.2009)
- The new rural paradigm: Policies and governance. 2006. Paris, Organisation for economic cooperation and development (OECD): 164 str.
- The Wye group handbook: Rural households' livelihood and well-being. Statistics on rural development and agriculture household income. 2007. New York and Geneva, United Nations: 552 str.
<http://www.fao.org/docrep/015/am085e/am085e.pdf> (16.7.2012)

- Treasury H. M., 2000. Productivity in UK: The Evidence and the Government's Approach. London, HM Treasury.
<http://www.hm-treasury.gov.uk/media/A72/61/81.pdf> (15.9.2009)
- UIL - Urad za intelektualno lastnino: podatki o objavljenih patentih za obdobje 1991-2010. 2011. Ljubljana, UIL (interno gradivo - izpisi iz baze podatkov)
- UMAR - Urad za makroekonomske analize in razvoj: podatki po občinah od 2008 do 2012. 2012. Ljubljana, UMAR (interno gradivo - izpisi iz baze podatkov)
- Uredba o metodologiji za določitev razvitosti občin. Ur. l. RS št. 61/09
- Uredba o posebnih varstvenih območjih-območjih Natura 2000. Ur. l. št. 49/04
- Uredba o standardni klasifikaciji teritorialnih enot. Ur. l. RS, št. 9/07
- Vrabič Kek B. 2012. Kakovost življenja. Ljubljana, Statistični urad Republike Slovenije: 60 str.
- What future for our countryside? A rural development policy. 1993. Paris, Organisation for economic cooperation and development (OECD): 80 str.
- Woods M. 2005. Rural geography. Processes, responses and experiences in rural restructuring. London, Sage Publications: 330 str.
- Zakon o financiranju občin (ZFO-1). Ur. l. RS št. 123/06
- Zakon o lokalni samoupravi (ZLS). Ur. l. RS št. 72/93

ZAHVALA

Ob zaključku doktorskega študija se najlepše zahvaljujem mentorju prof. dr. Andreju Udovču ter somentorici doc. dr. Damjani Kastelec za strokovno pomoč, spodbude, koristne nasvete ter pregled dela.

Za pregled dela se zahvaljujem tudi predsedniku komisije prof. dr. Matiji Kovačiču ter članici doc. dr. Irmu Potočnik Slavič. Profesorju Kovačiču hvala, da me je vpeljal v raziskovalno delo na področju agrarne ekonomike in razvoja podeželja ter mi v času vodenja katedre nudil številne možnosti izpopolnjevanja in si prizadeval za prenos znanja in izkušenj. Doc. dr. Irmu Potočnik Slavič hvala za večletno strokovno in raziskovalno sodelovanje ter izmenjavo izkušenj in širjenje obzorja tudi z geografskimi vidiki.

Hvala tudi sodelavcem Katedre za agrometeorologijo, urejanje kmetijskih zemljišč ter ekonomiko in razvoj podeželja za pogosta neformalna in sproščena druženja, razprave ter spodbude, ki so mi vlivale novih moči za delo. Hvala vsem upokojenim profesorjem s katedre za spodbude, ki sem jih bil deležen ob vsakem srečanju.

Pomembno osnovo naloge so predstavljali podatki, zato se zahvaljujem vsem, ki so mi pri njihovem zbiranju priskočili na pomoč. Hvala predvsem dr. Ani Murn ter Janji Pečar z Urada za makroekonomske analize in razvoj Republike Slovenije, ki sta mi omogočili uporabo njihove baze ekonomskih kazalnikov.

Iskrena hvala tudi domačim in prijateljem za vsakovrstno podporo, razumevanje, spodbude in pomoč v času nastajanja tega dela, pa tudi sicer v življenju!

PRILOGE

Priloga A

Členitve ozemlja Republike Slovenije (Členitve ..., 2010)

Priloga B

Rezultati ANOVA po izbranih tipologijah

KAZALNIK	TIPOLOGIJA			
	OECD tipologija	Tipologija stopnje urbaniziranosti	Tipologija blaginje občin	Tipologija razvitosti občin
Demografsko stanje				
D1 - Gostota poseljenosti	***	***	***	***
D2 - Skupni prirast na 1000 preb.	**	**	***	***
D3 - Indeks staranja		.	.	***
D4 - Koeficient starostne odvisnosti	**	**	***	
Gospodarska struktura in uspešnost				
E1 - Poslovni prihodek na zaposlenega	*			*
E2 - Dodana vrednost na zaposlenega	*		**	***
E3 - Bruto investicije na prebivalca	**	*	***	***
E4 - Patenti na 1000 prebivalcev	***	***	***	***
E5 - Povpr. novoustanovljenih podjetij	***	***	***	*
E6 - Dodana vrednost na prebivalca	***	***	***	***
E7 - Poslovna sredstva na podjetje	***		***	***
E8 - Število zaposlenih na podjetje			***	*
E9 - Poslovni prihodki/poslovni odhodki				
E10 - Povprečna mesečna bruto plača	**	**	***	***
E11 - Število kmetijskih gospodarstev			**	*
E12 - Ekonomska velikost KMG		***	***	*
Trg dela in delovna sila				
TDS1 - Akt. preb. - % z visoko izobrazbo	***	***	***	***
TDS2 - Aktivno preb. v kmet. dejavnostih	***	***	***	***
TDS3 - Aktivno preb. v nekmet. dejavnostih			***	***
TDS3 - Aktivno preb. v storit. dejavnostih	***	***	***	
TDS5 - Zaposleni v javni upravi			***	*
TDS6 - Stopnja aktivnosti			***	***
TDS7 - Stopnja delovne aktivnosti			***	***
TDS8 - Št. samozaposlenih na 1000 preb.	***	***	***	***
TDS9 - Registrirana brezposelnost			***	***
TDS10 - Povpr. brezposelnost 2008-2011			***	***
TDS11 - Porast brezposeln. 2008-2011		.	*	
TDS12 - Indeks delovne migracije	***	***	***	***
Kakovost življenja in življenjska raven				
KZ1 - Bruto osnova za dohodnino	***	***	***	***
KZ2 - Prejemniki soc. pomoči /1000 preb.			***	***
KZ3 - Št. družtev in zvez na 1000 preb.	**	*	***	***
KZ4 - Povpr. površina stanovanja/preb.	*	*	***	***
KZ5 - Št. oseb. avtomobilov na 100 preb.	*	*	***	***
KZ6 - Investic. v kulturo, rekreacijo/preb.				
Okoljsko stanje				
OK1 - Komunalni odpadki na preb.	***	***	***	***
OK2 - Delež Natura 2000 območij	***	**	***	***
OK3 - Investicije v varstvo okolja na pr.				.
Odmaknjenost in infrastr. opremljenost				
OI1 - Oddaljenost od LJ	**		***	***
OI2 - Oddaljenost od regional. centra	***	***	***	***
OI3 - Gostota cestnega omrežja	***	***	***	

Statistična značilnost: '***' če je $p < 0.001$; '**' $p < 0.01$; '*' $p < 0.05$; '.' $p < 0.1$